

SOCIALA

MEDDELANDEN

År 1967

Nr 1-Nr 4

Kungl. Socialstyrelsen, Stockholm

INLEDNING

TILL

Sociala meddelanden / utgifna af K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. – Stockholm, 1912-1967.

Ingår 1912-1953 i: Statistiska meddelanden. Ser. F, Sociala meddelanden. – Fr. o. m. 1913 utgiven av Socialstyrelsen.

Kumulerade sakregister för 1903-1922, 1923-1932, 1933-1942 och 1943-1947.

1915-1944 även med innehållsförteckning på franska, 1945-1957 med sammanfattningar på franska och engelska, 1958 med sammanfattningar på engelska, och 1959-1962 vissa nummer med sammanfattningar på engelska.

1959-1962: "Tidskriften Sociala meddelanden utges med åtta artikelnummer (Allmänna häftet) och tolv separata häften med statistiskt informationsmaterial (Statistisk information)".

Föregångare:

Meddelanden från K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. – Stockholm : 1903-1911.

Efterföljare:

Socialnytt : sociala meddelanden / Socialstyrelsen. – Stockholm : Socialstyrelsen, 1968-1990.

Sociala meddelanden. 1967: 1-4.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2009.

urn:nbn:scb:se-socmed-19671

SOCIALA

MEDDELANDEN

År 1967

Nr 1-Nr 4

Kungl. Socialstyrelsen, Stockholm

STOCKHOLM 1967

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

Sakregister för år 1967

(Siffrorna inom parentes anger häftets nummer)

ALLMÄNT

Gubbarna i Gamla stan (2)
Välstånd i industriländer, föga framsteg i u-länder (3—4)
Den nye chefen (5—6)
Den personliga omvårdnadens betydelse (5—6)
Socionomer i arbete (5—6)
Kontakter med utländska fäder (5—6)
Storstaden växer ut över gränserna (7)
Ett bibliotek med anor (8)
De första dokumenten (8)

BARN- OCH UNGDOMSPROBLEM, BARN- OCH UNGDOMSVÅRD

Adoption av koreanska barn (1)
Omhändertagen på grund av misshandel — och sedan? (1)
Det misshandlade barnet (1)
Ungdom hos polisen — en nödfallsutväg (1)
Lokal samverkan behövs mot ungdomsbrottslighet (1)
Bygga för barn (1)
Att bygga upp och riva ned (1)
Nytt vid Ryagården (1)
Narkotikafallen tredubblade i Stockholmsskolorna (1)
Blir narkotikan allt begärligare? (1)
En fara att bo nära kontinenten? (1)
Råby yrkesskola — äldst men mest modern (2)
Lekotek för utvecklingsstörda barn (7)
Barnavård? (8)
Medan mamma och pappa är borta (8)
Barnvårdarinnor — visst behövs dom! (8)
Ge småbarnen en skräpruta! (8)
Barntillsynen i en inflyttningskommun (8)
Bärby — ett led i den nya ungdomsvården (8)

BARNAVÅRDSLÄGSTIFTNINGEN

Några synpunkter på adoption av barn (7)
Något om fakta i vårdnadsutredningar (7)
Hur gick det sedan? (7)

GLESBYGDSPROBLEM

Förändringens hårda vindar över Stockholms skärgård (2)
Blekinge skärgård — en arbetets skärgård (2)
»En ofördärfvad kraftras» (2)
Blekinge skärgård — en arbetets skärgård (2)
Fiskelägen dör ut -- turisterna kommer (2)
Skärgårdsperspektiv (2)
Syd Koster (2)
»Strandhugg» efter Norrlandskusten (2)
Solidariteten med Glesbygds-Sverige (5)
Befolkningsstruktur och befolkningsutveckling (5--6)
Skogsarbetarna flyttar till tätorterna (5--6)
Sysselsättning i glesbygd (5--6)

Rådgivning till människorna i glesbygden (5—6)
Lokala trafikproblem (5—6)
Glesbygdens bostäder (5—6)
Vilka butiker behövs i framtiden? (5—6)
Konsum förändras med samhället (5—6)
Malmletning i Norrland (5—6)
Stora problem för kyrkan (5—6)
Många små bygdeskolor försvinner (5—6)
Kulturfrågorna och samhällsutvecklingen (5—6)
Sjukvård i glesbygd (5—6)
Vardagsproblem i glesbygd (5—6)
En typisk glesbygd (5—6)
Dalsland — ett avfolkningslandskap (5—6)
Nordvärmland — ett utsatt område (5—6)
De äldres isolering (5—6)
Då de unga lämnar trakten (5—6)

HANDIKAPPVÅRDEN

Lekotek för utvecklingsstörda barn (7)
Omsorgen om psykiskt utvecklingsstörda (8)
Hageby — ett åldrings- och handikappvänligt centrum (8)
Hörselskadornas sociala verkningar (8)

HEMHJÄLP

Social hemhjälp — tema med variationer (1)
Rekryteringsproblem? (7)
Barnavårdarinnor — visst behövs dom! (8)

INTERNATIONELLT

Välstånd i industriländer, föga framsteg i u-länder (3—4)
Kontakter med utländska fäder (5—6)

INVANDRARNA

En första bild av våra invandrare (3—4)
Arbetsanmälda utlänningar — en jämförelse med annan statistik (3—4)
Centrala utlänningsinstanser — humanitär rationalisering (3—4)
Är svenskarna utlänningshatare? (3—4)
Svensk invandrings- och minoritetspolitik (3—4)
Att stå utanför ... (3—4)
Invandrarna, deras kyrkor och det svenska samhället (3—4)
De som kom först ... (3—4)
Invandring trots minskad sysselsättning (3—4)
Behöver vi utländsk arbetskraft? (3—4)
Inget privilegium att frysa, svälta och gå arbetslös (3—4)
Dåliga kunskaper om svensk fackföreningsrörelse (3—4)
En praktiker funderar (3—4)
Inte bara att byta medborgarskap! (3—4)
En hjälpende hand åt unga och gamla (3—4)
»Jag ville lära känna Ert land!» (3—4)
Från flyktinglägrens tristess till en fristad i Sverige (3—4)
De sjuka flyktingarna (3—4)
Socialhjälp i väntan på arbete (3—4)
En försöksstudie i Uppsala län (3—4)
Samhället och invandrarna (7)

NARKOTIKA

- Att bygga upp och riva ned (1)
- Snabbare ingripanden behövs mot läkemedelsmissbruk (1)
- Narkotikafallen tredubblade i Stockholmsskolorna (1)
- Blir narkotikan allt begärligare? (1)
- En fara att bo nära kontinenten? (1)

NORDISKT

- Några synpunkter på adoption av barn (7)

NYKTERHETSVÅRD

- Att bygga upp och riva ned (1)
- Runnagården — en unik anstalt (3—4)
- »Bara full» (3—4)
- Onykterhet och brottslighet i sjömansyrket (7)
- Inte bara avhållsamhet och jordbruksarbete ... (7)
- Den offentliga nykterhetsvården efter 1955 (8)

SKOLOR, KURSER, UNDERVISNING

- Nytt vid Ryagården (1)
- Råby yrkesskola — äldst men mest modern (2)
- Runnagården — en unik anstalt (3—4)
- Många små bygdeskolor försvinner (5—6)
- Rekryteringsproblem (7)

SOCIALVÅRD

- Social rehabilitering (2)
- Hur klarar de sig? (2)
- En hjälpande hand åt gamla och unga (3—4)
- Socialhjälp i väntan på arbete (3—4)
- Den personliga omvårdnadens betydelse (5—6)
- Vardagsproblem i glesbygd (5—6)
- De sociala insatserna ökar över hela fältet (8)
- Forskning och åter forskning behövs inom socialvården (8)

SOCIALLAGSTIFTNING

- Sociala frågor vid riksdagens höstsession 1966 (2)
- En ny socialstyrelse (5—6)
- Sociala frågor vid riksdagens vårsession 1967 (7)

ALDRINGSVÅRD

- Den öppna åldringsvården allt mera angelägen (1)
- Åldringsvården — organisation och planering (2)
- Personalsituationen vid ålderdomshemmen (2)
- De äldres isolering (5—6)
- Då de unga lämnar trakten (5—6)
- Vad är, var finns Öppen verksamhet för åldringar? (5—6)
- Vet vi vilka gamla som behöver hjälp? (5—6)
- De äldres bostadsfråga (8)
- Hageby — ett handikappvänligt centrum (8)

SUMMARIES

Adoption of korean children (1)
Young people — tobacco, alcohol and narcotics (1)
More rapid counter — measures needed against drug addiction (1)
Investigation of narcotics in Gothenburg (1)
Cold winds of change over the Stockholm Archipelago (2)
Blekinge Archipelago — a working Archipelago (2)
Fishing villages dying out — tourists coming (2)
Care of the aged — organization and planning (2)
Social questions at the 1966 Autumn Session of the Riksdag (2)
Sweden as an immigration country (3—4)
Central aliens' authorities — humanitarian rationalization (3—4)
Free or controlled immigration? (3—4)
Sick refugees (3—4)
Swedish immigration and minority policy (3—4)
Immigrants, their churches and the Swedish community (3—4)
Do we need foreign labour? (3—4)
No privilege to freeze, starve and be out of work (3—4)
A sceptical practitioner (3—4)
Population structure and trends in rural areas (5—6)
Forestry workers move the built-up areas (5—6)
Employment in rural areas (5—6)
Advice to rural area inhabitants (5—6)
Dwellings in rural areas (5—6)
Retail shop service in rural areas (5—6)
Ore-prospecting in Northern Sweden (5—6)
The Church and the schools in rural areas (5—6)
A new Social Welfare Board (5—6)
Drunkenness and criminality among seamen (7)
Some views on child adoption (7)
"Playotheque" for mentally retarded children (7)
Easy history in guardianship enquiries (7)
Social questions at the 1967 spring session of the riksdag (7)
Research and still more research is needed in social welfare (8)
Public temperance measures after 1955 (8)
Childrens nurses — certainly needed! (8)
"Child welfare?" (8)

Författarregister för år 1967

AHLBERG, GULL. Omhändertagen på grund av misshandel och sedan? (1)
ANDERSSON, BENGT. Kulturfrågorna och samhällsutvecklingen (5—6)
ANDERSSON, EDMUND. Sysselsättning i glesbygd (5—6)
ANDERSSON, INGEMAR. Den öppna åldringsvården allt mera angelägen (1)
BARNEKOW, KJELL. Stora problem för kyrkan (5—6)
BJÖRK, PAUL. Dalsland — ett avfolkningslandskap (5—6)
— Nordvärmland — ett utsatt område (5—6)
CASPARSSON, OVE. Inget privilegium att frysa, svälta och gå arbetslös (3—4)
COLLIN, JAN. Den offentliga nykterhetsvården efter 1955 (8)
EJERFELDT, LENNART. Invandrarna, deras kyrkor och det svenska samhället (3—4)
EKBERG, VALTER. De äldres isolering (5—6)
ELGSTAM, HELLE. Inte bara att byta medborgarskap (3—4)
— Medan mamma och pappa är borta (8)
ENARSSON, SVEN. Kooperationen förändras med samhället (5—6)

- ENGSTRÖM, LARS-BRUNO. »En ofördärfvad kraftras» (2)
- ESKILSSON, STURE. Behöver vi utländsk arbetskraft? (3—4)
- FORS, ÅKE. Solidariteten med Glesbygds-Sverige (5—6)
- FRIBERG, ARNE. Social rehabilitering (2)
- FRIDOLFFSSON, ERLING. Sociala frågor vid riksdagens höstsession 1966 (2)
- En ny socialstyrelse (5—6)
- Sociala frågor vid riksdagens vårsession 1967 (7)
- GRENANDER, GRETA. Vad är, var finns öppen verksamhet för äldre (5—6)
- GRÄNDE, GUNNAR. Hörselskadornas sociala verkningar (8)
- HALLAMS, MAIJ-BRITT. Ge småbarnen en skräpruta! (8)
- HASSELROT, BRITA. »Bara full» (3—4)
- HEDÉN, ULLA. Centrala utlänningsinstanser — humanitär rationalisering (3—4)
- HEDENSTIERN, BERTIL. Befolkningsutvecklingen i Stockholms skärgård (2)
- HELLNER, KERSTIN. De sjuka flyktingarna (3—4)
- HENRICSSON, LASSE. En fara att bo nära kontinenten? (1)
- Fiskelägen dör ut — turisterna kommer (2)
- HOLDAR, ALLAN. Rådgivning till människor i glesbygden (5—6)
- HOLMSTEDT, GUSTAF. Personalsituationen vid ålderdomshemmen (2)
- HÄGGBOM, FOLKE. Lokal samverkan behövs mot ungdomsbrottslighet (1)
- HÖGLUND, THURE. Blekinge skärgård — en arbetets skärgård (2)
- ISENBORG-NILSSON, KARIN. Vardagsproblem i glesbygd (5—6)
- JOHANSSON, GÖSTA. Är svenskarna utlänningshatare? (3—4)
- KERN, KARL. En praktiker funderar (3—4)
- KRANTZ, LARS. Syd Koster (2)
- LARSSON, FOLKE. Vilka butiker behövs i framtiden? (5—6)
- LARSSON, PAUL. En typisk glesbygd (5—6)
- LILJA, GUNNAR. Skogsarbetarna flyttar till tätorterna (5—6)
- LINDBERGSON, K. A. Malmletning i Norrland (5—6)
- MATTSON, OLOF. Kontakter med utländska fäder (5—6)
- MILLGÄRDH, MARIANNE. Barntillsynen i en inflyttningskommun (8)
- NILSSON, ERIK. Lokala trafikproblem (5—6)
- OTTERLAND, ANDERS. Onykterhet och brottslighet i sjömansyrket (7)
- RAUTANEN, ELINA. Några synpunkter på adoption av barn (7)
- REBELIUS, KARIN. Gubbarna i Gamla stan (2)
- REDEMO, ARNE. En första bild av våra invandrare (3—4)
- REINANS, SVEN ALUR. Arbetsanmälda utlänningsfrågor — en jämförelse med annan statistik (3—4)
- SALOMONSSON, OWE. Befolkningsstruktur och befolkningsutveckling (5—6)
- SCHWARZ, DAVID. Svensk invandrings- och minoritetspolitik (3—4)
- SPRING, SIGFRID. Narkotikafallen tredubblade i Stockholms-skolorna (1)
- STRÖMBLAD, SVEN. Bygga för barn (1)
- Att bygga upp och riva ned ... (1)
- Nytt vid Ryagården (1)
- Förändringens hårda vindar över Stockholms skärgård (2)
- »Strandhugg» efter Norrlandskusten (2)
- Råby yrkesskola — äldst men mest modern (2)
- Hur klarar de sig? (2)
- De som kom först ... (3—4)
- Invandring trots minskad sysselsättning (3—4)
- Dåliga kunskaper om svensk fackföreningsrörelse (3—4)
- En hjälpsam hand åt unga och gamla (3—4)
- »Jag ville lära känna Ert land!» (3—4)
- Runnagården — en unik anstalt (3—4)
- Många små bygdeskolor försvinner (5—6)
- Sjukvård i glesbygd (5—6)
- Lekotek för utvecklingsstörda barn (7)

- Storstaden växer ut över gränserna (7)
- De första dokumenten (8)
- Ett bibliotek med anor (8)
- Forskning och åter forskning behövs inom socialvården (8)
- Hageby — ett åldrings- och handikappvänligt centrum (8)
- Bärby — ett led i den nya ungdomsvården (8)
- STURKELL, CARL-EDVARD. Ungdom hos polisen — en nödfallsutväg (1)
- SUNDBERG, HARRY. Glesbygdens bostäder (5—6)
- SVANTESSON, NILS-OLOF. Åldringsvården — organisation och planering (2)
- SVENNING, OLLE. Svensk invandrings- och minoritetspolitik (3—4)
- SVÄRD-OLSSON, BIRGIT. Blir narkotikan allt begärligare? (1)
- SYDOW, TULLIA VON. Social hemhjälp — tema med variationer (1)
- Vet vi vilka gamla som behöver hjälp? (5—6)
- Rekryteringsproblem? (7)
- Hemvårdarinnor — visst behövs dom? (8)
- TIDSTRAND, S. Något om fakta i vårdnadsutredningar (7)
- UTBULT, BRUNO. Skärgårdsperspektiv (2)
- WASE, KJELL. Det misshandlade barnet (1)
- Skogsarbetarna flyttar till tätorterna (5—6)
- Socionomer i arbete (5—6)
- WÄCHTER, MICHAËL. Att stå utanför (3—4)

200.350

Sociala Meddelanden

KUNGL SOCIALSTYRELSEN STOCKHOLM

STATISTISKA CENTRALBYRÅNS

30. MRS 1967

BIBLIOTEK

Det handlar om barn —
koreanska och svenska,
om narkotikaproblem,
barnmisshandel och
ungdom hos polisen.
Utställningen
»Bygga för barn»
presenteras i
detta nummer.

1 1967

Kungl Socialstyrelsen, STOCKHOLM

Lokaler: Klarabergsgatan 60 och Munkbron 9.

Telefon: Växel Klarabergsgatan 60 lokalsamtal 22 12 00

rikssamtal 08/22 12 50 eller nedan angivna direkta nr.

Växeln öppen måndag—fredag kl 8,00—16,40 (lördag stängd)

När växeln är stängd, används nummer inom parentes.

CHEF

Generaldirektör Ernst Bexelius 10 08 43

Förste expeditionsvakt Valter Carlberg 22 12 00/331

REGISTRATORS- OCH KASSAKONTOR 22 12 00/351

BIBLIOTEK öppet för allmänheten måndag—fredag

kl 10—16 22 12 00/320

Barnavårdsbyrån

Byråchef Göta Rosén (jämväl byråchef på skolbyrån), general-
direktörens ställföreträdare 10 31 77

Tf byråchef Brita Hasselrot 10 96 15

Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

Socialvårdsbyrån

Byråchef Ingemar Andersson 11 30 78

Kansli 22 12 00/238 (22 12 02)

Lagbyrån

Tf byråchef, juridiska ärenden, Carl Edvard Sturkell . . 11 78 02

Tf byråchef, administrativa ärenden, Tryggve Foghelin 20 95 89

Kansli 22 12 00/284 (22 12 03)

Förste byråsekreterare Maud Helling

kontaktman för information av utlänningar och förfrågningar

ang semester- och hembiträdeslagen m m 22 12 00/292

Förste byråsekreterare Emelie Mohr (skadeståndsärenden

och förfrågningar rörande reglering av trafikskador) 22 12 00/286

Nykterhetsvårdsbyrån

Tf byråchef Gösta Nordström 10 03 13

Kansli 22 12 00/265 (22 12 04)

Skolbyrån

Byråchef Göta Rosén 10 31 77

Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

SOCIALA MEDDELANDEN, redaktion och expedition

Redaktör Sven Strömblad 22 12 00/269,272, (22 12 52)

Munkbron 9:

FÖRLIKNINGSMANNAEXPEDITIONEN

Byrådirektör Karl-Axel Nordfors 11 78 53

Sammanträdesrum 20 11 86, 20 21 70

Kansli 22 12 00 (362)

SOCIALA MEDDELANDEN

UTGIVEN AV KUNGL SOCIALSTYRELSEN

ANSVARIG UTGIVARE: ERNST BEXELIUS

REDAKTÖR: SVEN STRÖMBLAD

ÅRGÅNG 1967 NR 1

STATISTISKA CENTRALBYRÅNS

30. MRS 1967

Innehåll

BIBLIOTEK

- 3 Adoption av koreanska barn
- 13 Omhändertagen på grund av misshandel — och sedan?
Av förste byråsekreterare Gull Ahlberg, socialstyrelsen
- 18 Det misshandlade barnet
Recension: Kjell Wase
- 19 Ungdom hos polisen — en nödfallsutväg
Av t f byråchef Carl-Edvard Sturkell, socialstyrelsen
- 26 Lokal samverkan behövs mot ungdomsbrottslighet
Av byrådirektör Folke Häggbom, rikspolisstyrelsen
- 30 Bygga för barn
Reportage: Sven Strömblad
- 36 Att bygga upp och riva ned . . .
Reportage: Sven Strömblad
- 50 Snabbare ingripanden behövs mot läkemedelsmissbruk
Referat av socialstyrelsens undersökning
- 56 Nytt vid Ryagården
Reportage: Sven Strömblad
- 60 Narkotikafällen tredubblade i Stockholms-skolorna
Av redaktör Sigfrid Spring, Stockholm
- 64 Blir narkotikan allt begärligare?
Av byråsekreterare Birgit Svärd-Olsson, Göteborg
- 72 En fara att bo nära kontinenten?
Av redaktör Lasse Henricson, Malmö
- 76 Den öppna åldringsvården allt mera angelägen
Av byråchefen Ingemar Andersson, socialstyrelsen
- 79 Socia! hemhjälp — tema med variationer
Av förste byråsekreterare Tullia von Sydow, socialstyrelsen
- 97 Summary

LITTERATURÖVERSIKT

Fotografer i detta nummer: Olle Andersson, Hässleholm, Torbjörn Andersson, Malmö, Curt Carlsson, Uttran, Kjell Elgstam. Stockholm (bl a omslagsbilden), Foto Hagelroth, Nyköping

TIDSKRIFTEN SOCIALA MEDDELANDEN 1967 utges med 8 nummer. Prenumeration sker på postanstalt (Obs! inte postprenumeration), postgiro 156 14, på Sociala Meddelandens expedition eller i bokhandel. Prenumerationspriset 1967 kr 30 per år, lösnummer kr 5:—, större specialnummer åsatts specialpriser. Redaktion och expedition Klarabergsgatan 60. Postadress Socialstyrelsen, Fack, Stockholm 1, tel 22 12 00 (efter växelns stängning 22 12 52) ankn. exp 269 och red 272.

Vid återgivandet av artiklar ur denna tidskrift skall källan anges. Socialstyrelsen ansvarar inte för åsikter som framförs i signerade artiklar och recensioner.

Fostersyskonen Charlotte och Johan i trappan till radhuset i Sollentuna.

Adoption av koreanska barn

Frågan om adoption av koreanska barn har väckt stor uppmärksamhet och intresse i Sverige under den senaste tiden. Dagspress och veckopress speglar detta intresse. Barnavårdsnämnderna får taga emot allt fler förfrågningar angående förfarandet vid dessa adoptioner, och socialstyrelsen tar emot åtskilliga telefonsamtal dagligdags i samma ärende. Det kan därför vara på sin plats att i socialstyrelsens egen publikation redogöra för det administrativa förfarandet kring adoptionerna och diskutera vissa frågor, som därvid kan uppstå.

Socialstyrelsens erfarenhet av verksamheten härrör sig från årsskiftet 1964/65, då en representant för Scandinavian Foreign Mission i Pusan anhöll om socialstyrelsens bistånd att placera koreanska adoptivbarn i Sverige. I anledning därav och då socialstyrelsen erfarit ett ökat intresse från allmänhetens sida i denna fråga, tog styrelsen kontakt med koreanska ambassaden, som var intresserad av att medverka. Vid olika sammanträden hösten och sommaren 1965 mellan representanter för koreanska ambassaden och socialstyrelsen har utarbetats det förfarande, som i huvudsak tillämpas.

Den som önskar taga emot ett koreanskt barn har att ansöka därom hos socialstyrelsen. Erfarenheten har utvisat, att socialstyrelsen ej bör godtaga telefonledes ingivna ansökningar. Styrelsen kräver därför regelmässigt, att ansökan skall inges skriftligen. Ansökan bör innehålla uppgift om sökandens namn, födelsedata och adress (gärna också telefonnummer). Vidare skall klart och tydligt anges, att sökanden önskar adoptera ett koreanskt barn, men i övrigt kan ansökan vara helt formlös. Så snart ansökan inkommit, översänder styrelsen till sökanden fyra olika slag av formulär. Formulären är avfattade på engelska och skall likaledes ifyllas på engelska. Formulären utgöres av

1. Application for adoption, 2 ex
2. Affidavit of support, 4 ex
3. Statement of adoption, 4 ex
4. Power of attorney, 1 ex

Det bör nämnas, att formulär till läkarintyg är under utarbetande. Sedan sökanden ifyllt nämnda handlingar och införskaffat vissa erforderliga intyg, nämligen friskintyg och åldersbetyg för äkta makar, skall handlingarna inges till barnavårdsnämnden i den kommun, där sökanden har sitt hem. Passfoto av makarna skall tillfogas handlingarna. Socialstyrelsen tillskriver även vederbörande barnavårdsnämnd med begäran om utredning och yttrande rörande sökandenas lämplighet som adoptivföräldrar för ett koreanskt barn. Vid sin bedömning av sökandenas lämplighet förutsätts barnavårdsnämnden ta särskild hänsyn till barnets främmande ursprung.

Tillstånd av barnavårdsnämnd

Barnavårdsnämnden har att efter utredning till- eller avstyrka sökandenas begäran om ett koreanskt barn samt anskaffa utdrag ur polisregister rörande sökandena. Barnavårdsnämndens handläggning hör samman med koncessionstvånget för fosterhem. Enligt 47 § första stycket Bvl skall den som önskar motta fosterbarn inhämta tillstånd av barnavårdsnämnden i den kommun, där han har sitt hem. Ansökan om tillstånd skall gälla ett visat barn. Tillstånd må enligt 47 § andra stycket lämnas endast om nämnden finner, att barnet hos sökanden kommer att erhålla god vård och fostran samt i övrigt gynnsamma levnadsförhållanden.

Dessa bestämmelser är även tillämpliga, när någon vill ta emot barn för adoption. Intill dess att adoptionen fullbordats, betraktas barnet som fosterbarn. Presumptiva adoptivföräldrar till koreanska barn kan endast i undantagsfall ange, vilket barn de tänker adoptera, då de ingår sin ansökan till barnavårdsnämnden. Å andra sidan kan dessa förhandsgodkännanden inte undvaras. De utgör en garanti för att koreanska barn placeras uteslutande i sådana hem, som kan erhålla barnavårdsnämndens tillstånd att mottaga barnet, då det anländer. Barnavårdsnämnden avger sålunda ett yttrande över ansökan och ingår samtliga handlingar till socialstyrelsen. Länsstyrelsens barnavårdskonsulent har tidigare avgivit yttrande över ansökan. Avsikten är emellertid att barnavårdskonsumenten härnäst endast skall underrättas om, att ansökan gjorts. Barnavårdsnämnden tillrådes emellertid, att i tveksamma fall samråda med barnavårdskonsulenten.

Då samtliga handlingar inkommit till socialstyrelsen, bevakar styrelsen, att formulären är erforderligt ifyllda och handlingarna kompletta.

Socialstyrelsen översätter till engelska barnavårdsnämndens utredning och yttrande, åldersbetyget och polisregisterutdraget samt översänder därefter handlingarna till den koreanska myndigheten Child Placement Service i Seoul. Denna myndighet tar ställning till adoptionsansökan.

Om ansökan bifalles, lämnar de koreanska myndigheterna förslag på adoptivbarn. Förslaget, som socialstyrelsen numera förmedlar till sökanden, åtföljes av ett fotografi av barnet samt en kortfattad social utredning. Utredningen innehåller uppgifter om familjeförhållanden och den hereditära bakgrunden, där så är möjligt. Orsaken till att barnet lämnats för adoption anges ävenledes. Vidare beskrivs barnets utseende. Genomgångna sjukdomar och eventuella vaccineringsredo-

visas. Utredningen avslutas vanligtvis med en sammanfattning och prognos beträffande barnets utveckling. Även läkarutlåtande kommer att översändas hädanefter.

När de blivande adoptivföräldrarna godtagit detta eller eventuellt ett annat förslag, vidtager adoptionsförfarandet i Korea. Därefter kan barnet överföras till Sverige vid första lägliga tillfälle. Transporten ordnas av flygbolag, av praktiska skäl vanligen SAS. Child Placement Service underrättar SAS:s avdelningskontor i Seoul, så snart barnet är klart för avresan. Därefter kontakter SAS sökanden i Sverige och gör i samråd med denne upp plan för resan. SAS underrättar även socialstyrelsen.

Innan barnet kommer hit, måste visumfrågan ordnas. Ansökan om visum, som skall inges till statens utlänningskommission, skall vara skriftlig och innehålla uppgifter om barnets namn och födelsedatum. Visum utfärdas därefter av svenska konsuln i Seoul. När barnet kommit till Sverige, skall det inom fjorton dagar kyrkoskrivas i den församling, där adoptivföräldrarna är kyrkoskrivna.

I lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption föreskrives, att främmande undersåte icke må här i riket vare sig adoptera eller adopteras, med mindre adoptionen blir gällande i hans hemland. Svensk undersåte må icke utom riket adoptera eller adopteras med mindre att Kmt medgivit att så sker. Kmt kan därvid genom en generell föreskrift förklara, att adoption kan företagas i ett visst främmande land eller också i varje särskilt fall medge, att adoption kommer till stånd. Det är sistnämnda förfarande, som numera tillämpas beträffande adoptioner av koreanska barn. Barnet adopteras i Korea enligt där gällande lag. Hos Kmt (justitiedepartementet) ansöker adoptivföräldrarna sedan om godkännande av den koreanska adoptionen. Godkännande lämnas inte med mindre den svenska adoptionslagens bestämmelser om villkoren för adoption är uppfyllda.

Det är de blivande adoptivföräldrarnas sak att göra framställning hos justitiedepartementet om godkännande av den koreanska adoptionen. Denna framställning bör innehålla det koreanska adoptionsbeslutet som av socialstyrelsen vidarebefordras till sökanden, en redogörelse för sökandens personliga och ekonomiska förhållanden samt en försäkran, att vederlag för adoptionen varken givits eller utfästs. Vidare bör till ansökan fogas åldersbetyg för sökanden samt barnet, intyg om sökandens ekonomi (ex utdrag ur taxeringslängd och förmögenhetslängd) och helst ett yttrande från vederbörande barnavårdsnämnd om sökan-

dens lämplighet som adoptivföräldrar. Så snart godkännandet föreligger, erhåller barnet automatiskt adoptivföräldrarnas efternamn. För ändring av förnamn erfordras tillstånd av patent- och registreringsverket.

Inget automatiskt medborgarskap

Den svenska adoptionen medför inte, att barnet automatiskt erhåller svenskt medborgarskap. Beslut om medborgarskap avgöres av Konungen (justitiedepartementet). Ansökan om medborgarskap skall inges till länsstyrelsen eller, om barnet är kyrkoskrivet i Stockholm, till överståthållarämbetet.

Så länge barnet ej är svensk medborgare, måste det ha uppehållstillstånd. Så snart viseringen i barnets pass löpt ut, bör adoptivföräldrarna därför anhålla om förlängt uppehållstillstånd. Denna ansökan skall inges till vederbörande polismyndighet.

Det bör nämnas, att barnet under tiden från och med det anlänt till Sverige och till dess beslut om svensk adoption föreligger är att betrakta som fosterbarn i barnavårdslagens mening. Det har ovan redovisats, att barnavårdsnämndens yttrande över de presumtiva adoptivföräldrarnas ansökan utgör ett förhandsgodkännande. Detta ges i avvaktan på att nämnden kan pröva tillståndsfrågan för ett visst angivet barn. I och med att de blivande adoptivföräldrarna godtagit förslaget om adoptivbarn, bör de snarast möjligt vända sig till barnavårdsnämnden och anhålla om formellt tillstånd enligt 47 § barnavårdslagen att motta barnet som fosterbarn. När barnet så småningom anländer, bör barnavårdsnämnden underrättas därom. När barnavårdsnämnden meddelat tillstånd, står barnet under nämndens tillsyn på sätt som anges i 49 § Bvl, till dess barnet adopterats enligt svensk lag.

Det kan vara av intresse att något diskutera de kostnader som kan uppstå i samband med adoptionen, låt vara att dessa kostnader givetvis kan ändras efterhand. Adoptionsförfarandet i Korea medför sålunda vissa kostnader. När detta skrives (december 1966) uppgår nämnda kostnader till 130 US dollars. Därtill kommer vissa kostnader för barnets uppehälle i Korea under tiden från det ett förslag om adoptivbarn godtagits, till dess barnet kan avresa till Sverige. Denna vårdavgift uppgår för närvarande till 15—20 dollars per månad. Ersättningen för dessa kostnader skall efter särskild anmodan översändas till Child Placement Service. Detta kan lämpligen ske genom att beloppet överföres genom svensk affärsbank till Bank of Korea att utbetalas till den koreanska myndigheten. Även transportkostnaderna skall

ersättas av adoptivföräldrarna. Dessa kostnader kan variera något. Anledningen härtill är, att barnet normalt bör eskorteras av en flygvärdinna. Om en och samma värdinna kan eskortera två eller flera barn, kan kostnaderna nedbringas något. Kostnaderna varierar därför för närvarande mellan cirka 3 000 och 4 000 kronor.

En år 1964 tillsatt kommitté rörande adoption av utländska barn har i december 1966 till socialstyrelsen överlämnat ett förslag, innehållande dels vissa allmänna principer och dels praktiska procedurregler för adoption i Sverige av koreanska barn. Förslaget följer dock i huvudsak rådande praxis.

Vilka barn kommer hit?

Vilka barn är det då som kommer hit? Det är barn, som vistas på olika barnhem i Korea. Anledningen till barnhemsvistelsen kan vara, att barnen är föräldralösa, att en eller båda föräldrarna övergivit barnet eller att barnet är fött u ä. I några fall kommer barnen från barnrika familjer, som anser sig sakna ekonomiska resurser att själva ta hand om dem.

Hitintills har det kommit cirka ett 80-tal barn. Icke sällan möter socialstyrelsen frågan: »Vad har man för erfarenhet av dessa placeringar? Uppstår det några problem och i så fall vilka?» På den punkten är det ärligast att svara: »Vi vet så litet.» Då får man taga i beräkning, att de första barnen anlände hit tidigast för något år sedan. Den knappa tid dessa barn vistats här begränsar givetvis möjligheterna att redovisa några erfarenheter. Därtill kommer att barnen, så snart adoptionen godkänts i Sverige, inte längre står under myndigheternas tillsyn. Myndigheternas möjlighet att följa utvecklingen är därför begränsad.

Inte så sällan ställs frågan: »Hur gamla bör barnen vara, när man adopterar dem?» På den frågan finns inte något generellt svar. Den svenska adoptionslagen stipulerar ingen undre eller övre åldersgräns, vad gäller adoptivbarnet. Frågan blir därför främst av praktisk natur. De blivande adoptivföräldrarna bör givetvis själva uttala ett önskemål. Och barnavårdsnämnderna bör i sin bedömning kunna vägledas av vad socialstyrelsen på denna punkt har uttalat i Råd och anvisningar nr 137. Där står bl a följande:

»Det är önskvärt att fosterföräldrarna är i en sådan ålder i förhållande till barnet att de kunde vara barnets naturliga föräldrar och att åldersskillnaden mellan makarna inte är alltför stor. Förutsättningarna blir då större för att en normal föräldrar-barn-relation skall kunna skapas, än om foster-

föräldrarna är mycket unga eller mycket gamla i förhållande till barnet. Mycket unga människor är av skilda orsaker sällan lämpliga som fosterföräldrar. Mycket gamla fosterföräldrar har ofta svårt för att orka med ett barn, särskilt när barnet kommer upp i puberteten. Åldersskillnaden mellan fosterbarnet och fosterföräldrarna bör icke överstiga 45 år. Från regeln att fosterföräldrarna i åldershänseende skall kunna vara barnets naturliga föräldrar kan avsteg behöva göras, då ett barn placeras hos släktingar.

Om fosterföräldrarna har egna barn i hemmet, bör fosterbarnet vara yngre än dessa. Det är naturligast, att den nytillkomna familjemedlemmen är yngst. Erfarenheten visar därjämte, att den yngsta familjemedlemmen ofta talar särskilt starkt till de övriga familjemedlemmarnas känslor. Fosterbarnet kan därigenom kompenseras för det bristande blodsförwantskapet, och riskerna att fosterbarnet skulle känna sig åsidosatt i förhållande till familjens egna barn elimineras i möjligaste mån. Om fosterföräldrarna senare skulle få ytterligare ett eget barn, bör detta givetvis inte i och för sig föranleda omflyttning av fosterbarnet.

Det händer, att makar önskar taga ett fosterbarn, som är jämnårigt med ett eget barn. En sådan placering bör undvikas. Det är i regel inte lyckligt, att två fostersyskon går i samma skolklass, då detta brukar medföra ständiga jämförelser mellan de båda barnens prestationer. Den av dem som klarar sig sämst i skolan får då lätt en känsla av underlägsenhet, som är olycklig för honom själv och som kan taga sig sådana uttryck, att den stör relationerna i hemmet.»

Dessa anvisningar är visserligen skrivna med tanke på placering av svenska fosterbarn. Men det finns därför ingen anledning att frångå dem, när det gäller placering av koreanska barn. Denna fråga kommer att diskuteras längre fram. Man kan emellertid anföra ytterligare synpunkter på åldersfrågan. Mycket talar mot att försöka föra hit barnen de allra första levnadsåren. De försök som gjorts har resulterat i att resan måst uppskjutas, då barnen bedömts inte orka med den långa och påfrestande resan. Givetvis är det en fråga, som måste prövas från fall till fall, men före sex månaders ålder torde barnen lämpligen inte föras hit. Man kan även diskutera den övre åldersgränsen. Då bör man ha följande resonemang i minnet. De koreanska barn, som kommer hit, utsättes för en större omställningsprocess än svenska barn i allmänhet gör. De skall inte bara lära känna en familjegrupp — far, mor och eventuellt syskon — utan de skall också anpassa sig till klimat och kosthåll. Och de skall lära sig ett helt nytt språk. Inte minst den sista synpunkten talar för, att det ur barnets synpunkt kan vara fördelaktigt, om barnet vistats i Sverige någon tid innan det skall börja skolan, dvs före sju års ålder. Aldern på de cirka 80 barn, som kommit hit har varierat från sex månader till sju år. Den vanligaste åldern har dock varit 2 till 4 år.

Hur lång tid tar det?

En annan fråga, som då och då dyker upp, är följande: »Hur lång tid tar det här förfarandet? Hur länge dröjer det, innan vi kan räkna med att få taga emot ett barn?» Och svaret blir: »Det är mycket svårt att ge ett bestämt svar.» Detta hör samman med, att det är så stor del av förfarandet, som ankommer på andra myndigheter än socialstyrelsen.

Det enda vi på socialstyrelsen med säkerhet kan säga är, att under förutsättning, att ansökan är komplett och handlingarna rätt ifyllda, då de inkommer till styrelsen, vidarebefordras ansökan omedelbart till Korea. Därefter brukar det vanligen dröja 5 till 6 månader, innan barnet anländer hit. Det kan gå fortare, men styrelsen har också erfarenhet av att det dröjt uppåt ett år, innan barnet väl är här. Vad är det då som orsakar dessa variationer i tiden? Ja, orsakerna är givetvis flera. Ett barn kan insjukna, just då det är redo att följa med en transport. Flygtransporterna går något oregelbundet. Child Placement Service har en stor arbetsbörda och otillräckliga personella resurser. Ibland vill de blivande adoptivföräldrarna föra en ingående skriftväxling i anledning av det föreslagna barnet. Och detta medför givetvis tidsutdräkt.

Inte så sällan får vi höra följande resonemang: »Måste myndigheterna vara så orimligt byråkratiska? Varför nu all denna pappersexercis? Ska detta krångliga och tidsödande förfarande vara nödvändigt, när vi nu så innerligt gärna vill hjälpa ett litet barn, som vi vet lever under socialt och ekonomiskt svåra förhållanden?» Om nu socialstyrelsen har åtagit sig att vara ett förmedlingsorgan i de här ärendena, så har styrelsen givetvis också ansvaret för att dessa handläggs enligt gällande lagstiftning. Såväl de svenska som de koreanska myndigheterna är angelägna, att de barn, som kommer hit, får växa upp under gynnsamma förhållanden.

Det är väl här vi har pudelns kärna. Det är ett litet barn det gäller, en människas start i livet, grunden för hennes framtid. Myndigheterna har sitt dryga ansvar. Den fosterbarnslagstiftning vi i dag tillämpar liksom de tillämpningsanvisningar styrelsen utfärdat, är resultatet av årtals — för att inte säga årtiondens — erfarenheter. Lagstiftarna har målmedvetet arbetat på att forma det redskap — vår fosterbarnslagstiftning — som myndigheterna har att begagna sig av, när det gäller att skapa goda uppväxtförhållanden för våra fosterbarn. Och myndigheterna å sin sida har varit angelägna att i sin bedömning av blivande fosterhem och i sin tillsynsverksamhet efterleva bestämmelserna —

allt till barnens bästa. Icke desto mindre har socialstyrelsen det senaste året i enstaka fall gjort den erfarenheten, att barnavårdsnämnderna vid sin bedömning av fosterhem för utländska barn inte ställt samma krav, som nämnden sannolikt skulle gjort, om det gällt att placera ett svenskt barn. De av socialstyrelsen utgivna tillämpningsanvisningarna om fosterbarnsvård efterlevs inte till alla delar. Socialstyrelsen för sin del finner intet skäl tala för att foster- och adoptivhem för utländska barn skall provas mindre noggrant än motsvarande hem för svenska barn. Styrelsen har därför funnit anledning att tillställa barnavårdsnämnderna en skrivelse, som numera har följande innehåll:

När det gäller att utreda och bedöma ärenden av detta slag, bör barnavårdsnämnderna följa de riktlinjer, som finns angivna i socialstyrelsens Råd och anvisningar nr 137 angående fosterbarnsvård sid 18—25. Därvid bör emellertid beaktas, att den som adopterar barn från ett främmande land ofta ställs inför större problem — och därför också större krav på tålmod, ömdöme etc — än andra adoptivföräldrar. Detta sammanhänger med de främmande barnens ofta avvikande utseende samt det förhållandet, att barnens tidigare upplevelser kan ha efterlämnat skador hos dem av fysisk eller psykisk natur eller bådadera. Barnavårdsnämnderna tillråds att i fall, där minsta tvekan råder om hemmets lämplighet, samråda med barnavårdskonsulenten hos länsstyrelsen eller länets barnavårdsombud.

De barn, som kommer hit, läkarundersöks enligt uppgift vid två tillfällen före avresan. Sålunda äger läkarundersökning rum dels innan den koreanska adoptionen kommer till stånd och dels omedelbart före barnets avresa till Sverige. Detta till trots har erfarenheten utvisat, att hälsotillståndet hos en del av de barn, som kommer hit, är mindre tillfredsställande. Socialstyrelsen brukar därför regelmässigt anmana blivande adoptivföräldrar att låta läkarundersöka barnen, så snart de anländer till Sverige.

Adoption från andra länder

Det kanske kan vara på sin plats att nämna, att socialstyrelsen icke sällan får förfrågningar vad gäller adoption av barn från länder i Europa eller från andra utomeuropeiska länder än Korea. Som svar på dessa frågor brukar styrelsen säga, att styrelsen för närvarande inte har möjlighet att erbjuda en sådan service. Såsom ovan nämnts, har det år 1964 tillsatts en kommitté, som har till uppgift att undersöka möjligheterna att erbjuda ökad service från samhällets sida, när det gäller adoption av utländska barn. Styrelsen har därför ansett sig böra av-

Mamma (fru Rut Eriksson) räcker till för båda barnen.

vakta de förslag, som nämnda kommitté kan komma att avgiva samt besluten i anledning därav, innan styrelsen tar initiativet till ökad service.

Till sist kan kanske sägas, att adoptionen av utländska barn har aktualiserats även i de nordiska grannländerna. För att utbyta erfaren-

heter inbjöd socialstyrelsen och allmänna barnhuset till en internordisk konferens i Stockholm i augusti 1966. Till konferensen kom representanter för Danmark, Finland och Norge. Vidare var barnavårdsnämnder och barnavårdskonsulenter i Sverige representerade liksom nyssnämnda kommitté för utredning om adoption av utländska barn. Vid konferensen framkom, att endast ett koreanskt barn fram till denna tidpunkt placerats i Danmark. I Norge däremot hade cirka 300 barn placerats. Såväl Danmark som Norge hade långtgående krav på de hem, som skulle taga emot barn av utländsk härkomst. Mest restriktivt var Finland. Från samtliga fyra nordiska länder hävdades den uppfattningen, att adoptivhemmen för utländska barn skulle utväljas efter samma principer och med samma omsorg som adoptivhem för inhemska barn.

Omhändertagen på grund av misshandel — och sedan?

Av förste byråsekreterare GULL AHLBERG, socialstyrelsen

Fall av barnmisshandel tycks förekomma allt oftare. Eller kanske är det så, att fallen upptäcks oftare nu än förr. Läkarna har blivit uppmärksamma på, att orsaken till varierande svårförklarliga symtom hos barn kan vara misshandel. 93 § barnavårdslagen har 1966 fått ett tillägg innehållande en uppmaning till envar, som får kännedom om olämplig behandling av barn, att anmäla detta till barnavårdsnämnden. Publiciteten kring uppdagade misshandelsfall har troligen bidragit till att skärpa människors uppmärksamhet på vad som eventuellt inträffar i deras omgivning. Möjligheterna att uppdaga misshandelsfallen syns alltså ha ökat. Och om fallen upptäcks borde väl också barnens räddning till en lyckligare tillvaro vara ett faktum.

Misshandel är jämlikt 25 § a) barnavårdslagen en indikation för ingripande från barnavårdsnämnds sida. Nämnden kan ingripa med förebyggande åtgärder enligt 26 § barnavårdslagen eller — om sådana åtgärder bedöms gagnlösa eller redan prövats utan resultat — med omhändertagande för samhällsvård. Härom sägs i socialstyrelsens Råd och anvisningar nr 185, som behandlar barnmisshandel, följande (sid 19):

I många fall av allvarlig barnmisshandel torde det vara befogat att tillgripa omhändertagande som första åtgärd. Detta gäller framför allt, om misshandeln riktat sig mot ett spädbarn eller eljest barn i låg ålder. Man synes med fog kunna ifrågasätta, om den, som är i stånd att misshandla ett sådant barn, låter sig tillrättas föras av åtgärder, som nämns i 26 § barnavårdslagen — hjälpåtgärder, förmaningar, föreskrifter, övervakning.

Professor Rolf Zetterström, överläkare vid Kronprinsessan Lovisas barnsjukhus och ordförande i den statliga utredningen om barnmisshandel, uttalar i en intervju i Svenska Dagbladet den 20.11.1966 den uppfattningen, att, när misshandel konstaterats, barnet med det snaraste bör skiljas från den farliga miljön. Detta sker väl också i många fall, d v s barnet omhändertages för samhällsvård.

Återlämnande av misshandlade barn

Betyder ett omhändertagande för samhällsvård att barnet för framtiden är avlägsnat ur den miljö, där det misshandlats? Inte alltid. Ibland lämnas barnet tillbaka till den som misshandlat det. Professor Zetterström relaterar i en artikel i det nämnda numret av Svenska Dagbladet ett sådant fall. Det gällde där en mor, som gjort sig skyldig till misshandel av sitt drygt ett år gamla barn. Hon blev föremål för

s k liten sinnesundersökning. Professor Zetterström skriver vidare: »På moderns heta önskan fick hon åter ta hem barnet, då man inte kunde påvisa några påtagliga störningar i relationen mellan mor och barn och då modern föreföll vara själsligt normal. En kort tid därefter misshandlade hon sitt barn så svårt att det avled av skadorna.»

Regeringsrätten har nyligen i ett annat misshandelsfall beslutat, att barnet skall återlämnas till föräldrarna. Omständigheterna i fallet är följande:

Per är född u ä den 21.2.1961. Föräldrarna gifte sig senare. Förhållandet mellan dem synnerligen labilt. Ständiga uppträden varvid mannen misshandlade kvinnan, som brukade ta sin tillflykt till sitt föräldrahem medförande barnet. Mannen irriterad på pojken, vilket bl a tog sig uttryck i att han en gång, när pojken skrek, lade en filt och en hatt över hans huvud. Den 17.5.1961 omhändertogs Per för samhällsvård jämlikt 25 § a) och 29 § Bvl. Beslutet fastställdes av länsstyrelsen. Barnet intogs på spädbarnshem. Den 2.11.1961 beslöt barnavårdsnämnden på moderns begäran att villkorligt utskriva barnet till henne. Hon vistades då i sitt föräldrahem. Övervakare förordnades för barnet. Modern flyttade en tid senare med Per tillbaka till mannen. Vid ett besök hos familjen upptäckte mormodern att Per var blå på kroppen och hade blåmärken runt halsen och i ansiktet. Modern berättade, att fadern slagit honom. Skadorna bekräftades vid läkarundersökning. Barnavårdsnämnden beslöt återuppta samhällsvården. Beslutet fattades den 8.1.1963 och den 5.4.1963 placerades Per i fosterhem. Pers föräldrar har ytterligare en son f den 6.11.1962 och en dotter f den 19.7.1965. Hösten 1963 flyttade familjen till en annan kommun. Den 15.12.1965 beslöt barnavårdsnämnden att avslå en framställning från föräldrarna om att samhällsvården för Per måtte upphöra. Häröver anförde föräldrarna besvär hos länsstyrelsen. En t f bitr överläkare vid en barnklinik undersökte Per och rekommenderade i ett utlåtande att Per skulle få kvarstanna i fosterhemmet. Länsstyrelsen förklarade samhällsvården avslutad och förordnade att Per skulle stå under övervakning. Barnavårdsnämnden överklagade länsstyrelsens utslag hos regeringsrätten som fastställde detsamma, dock med ändringen att samhällsvården endast skulle villkorligt upphöra.

Misshandel upprepas i regel

Det tidigare misshandlade barnet skall alltså återlämnas till hemmet. Ändå vet man att misshandel sällan är en engångsföreteelse. Barn som läkarundersöks på grund av misstänkt misshandel visar ofta tecken på skador av olika ålder. I sin nyligen utkomna bok »Det misshandlade barnet» skriver Birgitta Pierre (sid 39): »Erfarenheten — såväl utomlands som här hemma — visar att misshandeln upprepas. Det kanske kan verka grymt att beröva föräldrarna deras barn, men här måste

tankegången 'Är vi rättvisa mot föräldrarna?' vägas mot 'Är vi rättvisa mot barnet?」

Föräldrarna hade i det relaterade fallet visat stort intresse för att få Per tillbaka och t o m anlitat en advokat till att föra deras talan. Detta borde väl tyda på att barnet inte behöver riskera förnyad misshandel? Det är inte så säkert. I det tidigare nämnda fallet, relaterat av professor Zetterström, där modern misshandlade sitt barn till döds, hade hon dessförinnan ådagalagt en het önskan att få hem barnet. Professor Zetterström skriver i den ifrågavarande artikeln bl a: »I påfallande många familjer har barnet varit efterlängtat och man har gjort stora ansträngningar för att få behålla det.»

Behandlas alla barn lika i en familj?

Ett skäl för att Per skulle återlämnas kan det förhållandet synas vara, att föräldrarna hade fått ytterligare två barn, vilka vistades i hemmet. Visserligen var väl vårderna av dem inte förstklassig — modern hade t ex trots påstötningar underlåtit att anlita barnavårdscentral — men misshandel hade dock inte påvisats. Här kan det vara anledning att erinra om, att det inte är ett axiom att alla barn i en familj behandlas lika.

I det tidigare nämnda läkarutlåtandet angående Per sägs bl a: »Barnet var knappast välkommet och har därför alltid haft en särställning i familjen. De båda övriga barnen i familjen har varit önskade och tydligen behandlats på ett helt annat sätt, speciellt av fadern.»

Den socialvårdskonsulent, som i olika faser av ärendet avgivit yttrande över detsamma, säger i ett av sina yttranden: »Det torde vara obestriddligt att hemmiljön för det mesta måste anses vara lämplig eller olämplig för en hel syskonkrets. Men det finns åtskilliga undantag. Ett barn, som är halvsyskon till övriga i en syskonskara, kan ha en outhärdlig ställning på grund av styvmoderns/styvfaderns uppträdande. Ett barn, som fötts innan föräldrarna gift sig, får många gånger också en särställning. Omedvetet upplever föräldrarna inför det förstfödda barnet på nytt och på nytt all den oro de hyste och den olust de upplevde, innan de hade möjlighet eller kunde bestämma sig för att bilda familj.» Konsulenten meddelar, att av vad mormodern berättat i ärendet synes framgå, att Per har denna särställning. Konsulenten hänvisar också till att när modern väntade Per, var hon så förtvivlad att hon sökte ta sitt liv. Vidare påpekar konsulenten, att när Per var fyra månader gammal hade fadern ännu inte kunnat förmås underteckna

avtal om underhållsbidrag. Däremot ansåg han sig ha rätt att utfå den moderskapshjälp, som Pers mor hade tillerkänts.

Konsulenten anser, att det föreligger risk för brutal behandling av Per, om han får återvända hem och säger: »Fadern kan börja aga honom utan reson såsom skedde 1961 och modern har varken sådan känsla för barnet eller sådant mod inför mannen att hon vågar gå emellan.» Det kan erinras om att modern före giftermålet och i varje fall under den första tiden av äktenskapet — för senare tid lämnar hon motstridande uppgifter — flera gånger misshandlades av mannen.

Situationen i hemmet vid återlämnandet

Om nu det vågsamma experimentet skall göras att återlämna ett barn till en fader, som visat en sådan psykisk instabilitet och en sådan oförmåga att behärska affekter och aggressioner som Pers far, så tycker man åtminstone att det borde ske vid en tidpunkt, när de yttre förutsättningarna är så gynnsamma som möjligt, så att fadern kan förmodas befinna sig i ett tillstånd av relativt god psykisk balans. Men när ärendet avgjordes hade fadern nyligen blivit uppsagd från sin anställning. Den läkare, som avgav utlåtande i ärendet, framhöll också bl a: »Till yttermera visso verkar ju familjens nuvarande situation osäker. Visserligen har man en hygglig bostad men de sociala förhållandena är osäkra p g a faderns arbetslöshet.» Ett avskedande utan att ny anställning är säkrad är en psykisk påfrestning för vem som helst. Hur skall det då inte inverka på en man med ett sådant psyke som Pers far? Det förefaller inte särskilt humant att i en så pressad situation utsätta honom för påfrestningen att åter ha hand om Per.

Att förebygga förnyad misshandel

Det är gott och väl om våra möjligheter att omhänderta misshandlade barn ökar, men är barnet hjälpt om vi bara låter det pröva på en tids vistelse i en trygg och normal miljö och sedan skickar hem det igen? Vi borde väl åtminstone först skapa garantier så långt det nu går för att inte misshandeln skall återupptas. En psykiatrisk undersökning av den misshandlande föräldraparten borde väl vara obligatorisk för att i möjligaste mån klarlägga vederbörandes psyke och inställning till barnet. Detta är i och för sig ändå ingen garanti, såsom det förut omnämnade fallet av dödsmisshandel visar. Kanske samtal med psykiater eller psykolog kan hjälpa föräldraparten ifråga att komma underfund med

sina attityder och reaktioner. Vidare bör väl den yttre miljön vara så fri som möjligt från irritationsmoment, när återlämnandet sker, för att man inte skall behöva riskera att aggressioner, som utlöses av andra miljöfaktorer, skall rikta sig mot barnet. Även om försiktighetsåtgärder av antytt slag vidtages, kan väl misshandelsrisken aldrig helt elimineras.

Övervakning — en skyddsåtgärd?

I det relaterade fallet har beslutats att Per skall stå under övervakning. Stackars övervakare, vill man utbrista. Pers föräldrar har visat en helt negativ inställning till barnavårdande myndigheter, uppträtt aggressivt mot barnavårdsnämndens utredare och inte ens velat anlita barnavårdscentral för sina två hemmavarande barn. Att en övervakare skulle kunna finna någon samarbetsvilja hos dem förefaller uteslutet. Föräldrarnas kontakt med grannar och med människor över huvud taget uppges vara mycket dålig, varför knappast någon finns, som kan lämna upplysningar om förhållandena i hemmet. Det kan under sådana omständigheter inte vara lätt för övervakaren att fullgöra sitt uppdrag.

Hur ofta än övervakaren besöker hemmet finns det ju inget som hindrar, att barnet misshandlas mellan besöken. Hur skall övervakaren komma underfund med det? Genom att klä av barnet vid varje besök? Om nu detta över huvud taget är genomförbart med ett — får man förutsätta — motspänstigt barn och motspänstiga föräldrar. Övervakning kan säkerligen många gånger vara värdefull, men i ett fall som det föreliggande frågar man sig om det är en realistisk tanke att förordna övervakare.

Det misshandlade barnet

Ungefär en gång i veckan rapporterar dagstidningarna att småbarn blivit misshandlade av sina föräldrar — ibland till döds. En ung stockholmsjournalist, Birgitta Pierre, har i en bok med titeln *Det misshandlade barnet* (Zindermans/Zinderella, 10 kr) gjort en sorts katalog över senaste årens misshandelsfall och granskat protokoll från medicinalstyrelsen, barnavårdsnämnder och domstolar. Myndigheternas inställning innebär ibland, anser författarinnan, att barnen lämnas ut till de vuxnas godtycke och en del av hennes fall ärså makabra att de inte skall relateras här.

Barnmisshandel är ingen ny företeelse utan det är bara så att »barnolyckor» först på senare år blivit konstaterade som misshandelsfall. Givetvis är det fråga om rent patologiska och vårdbehövande människotyper när det gäller misshandel i juridisk bemärkelse — krossade ben och liknande — men även den icke-juridiska misshandeln — agan — bottnar i utövarens störda sociala beteende. »Vanlig» aga, som godkänns av majoriteten av de vuxna i Sverige enligt en Sifo-undersökning, utövas också i rent oförstånd och ofta av intellektuellt enkla människor, dominerade av religiösa missuppfattningar och andra fasta normer-ideologier. Generellt sett är den besläktad med sadismen. Det är också klarlagt, att aga hämmar barnen.

Agan har en benägenhet att gå i arv och det är bland annat därför agande och agade behöver hjälp för att komma ut ur sin onda cirkel.

KJELL WASE

Ungdom hos polisen — en nödfallsutväg

Några frågor angående provisoriska frihetsberövanden av ungdomar

Av t f byråchef CARL-EDVARD STURKELL, socialstyrelsen

En genomgående princip i vår lagstiftning är att häktning av personer under 18 år såvitt möjligt bör undvikas. Sålunda säger 1964 års lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare i 7 § att den som är under 18 år ej må häktas med mindre synnerliga skäl är därtill. Vidare innehåller 24 kap 3 § rättegångsbalken bestämmelser som går ut på att övervakning skall ges företräde framför häktning när det gäller misstänkta ungdomar. Antalet platser vid ungdomsvårdsskolornas mottagningsavdelningar har efterhand ökats för att häktning av unga lagöverträdare icke skulle behöva ske på grund av platsbrist vid ungdomsvårdsskolorna. Antalet platser vid mottagningsavdelningarna uppgår f n till sammanlagt 96. 41 § barnavårdslagen (Bvl) och 16 § stadgan den 28 oktober 1960 för barnavårdsanstalter medger vidare barnavårdsnämnd att underkasta en omhändertagen den begränsning i rörelsefriheten som betingas av syftet med omhändertagandet.

I vissa situationer blir det likväl nödvändigt att förvara ungdomar hos polisen. Enligt 33 § första stycket Bvl har sålunda polismyndighet rätt att taga en underårig i förvar om hans uppträdande eller levnadssätt innebär fara för allmän ordning eller säkerhet och det föreligger sannolika skäl för ingripande med stöd av 25 § Bvl. Enligt 37 § Bvl kan vidare en barnavårdsnämnd i vissa situationer begära att omhändertagna ungdomar förvaras hos polismyndighet under viss tid. Anledningen härtill är att de flesta barnavårdsnämnder saknar resurser för att i alla lägen på egen hand förvara omhändertagna ungdomar.

Bestämmelserna i 37 § har alltsedan barnavårdslagens tillkomst vållat svårigheter vid tillämpningen. För tolkningen av bestämmelserna är det viktigt att hålla i minnet att förvaring av ungdomar hos polismyndighet är en nödfallsutväg, som endast får beträdas om annan placeringsmöjlighet inte står tillbuds. Förvaringen skall därför också upphöra så snart annan placering kan ordnas.

För att förvaring enligt 37 § skall få förekomma krävs — förutom att den omhändertagne på grund av sitt uppträdande eller sitt levnadssätt är farlig för allmän ordning eller säkerhet — att omhändertagandet beslutats med stöd av 25 § b) Bvl samt att omhändertagandet skett antingen genom ett ordförandebeslut eller genom ett av barnavårdsnämnden fattat beslut, vilket enligt nämndens förordnande skall gå i omedelbar verkställighet. Här bör observeras, att ordförandebeslut enligt 11 § andra stycket Bvl alltid skall lända till omedelbar efterrättelse. Detsamma gäller enligt 22 § första stycket Bvl nämndbeslut som avser omhändertagande för utredning. Däremot måste nämndbeslut om omhändertagande för samhällsvård förses med särskilt beslut om omedelbar verkställighet för att 37 § skall kunna tillämpas.

Hänvisningen till 25 § b) Bvl avser att markera, att omhändertagandet måste ha skett på grund av den unges eget beteende. Vidare är att märka att — liksom fallet är beträffande preliminärt ingripande från polismyndighets sida enligt 33 § första stycket Bvl — någon viss nedre åldersgräns inte stadgats i 37 §. Förvaring enligt 37 § kan alltså gälla även ungdomar under 15 år under förutsättning att de omhändertagits på grund av sitt eget beteende.

Svårtolkad fråga

Frågan hur länge en förvaring enligt 37 § får bestå har visat sig svårtolkad och i åtskilliga fall besvarats felaktigt. Detta har lett till att ungdomar har förvarats hos polisen med åberopande av 37 § ehuru denna paragraf ej varit tillämplig. Svaret på frågan anges i lagtexten så att förvaring enligt 37 § skall kunna ske — med viss i 37 § andra stycket närmare angiven tidsbegränsning — »till dess länsstyrelsen eller nämnden meddelat slutligt beslut i ärendet eller annan placering ordnats». Detta bör tolkas på följande sätt. I fråga om ordförandebeslut får förvaringen inte fortgå längre än till dess nämnden meddelat slutligt beslut och i fråga om nämndens beslut får förvaringen fortgå längst till dess länsstyrelsen meddelat slutligt beslut. Med länsstyrelsens slutliga beslut skall jämföras samtycke, som avses i 24 § Bvl. (Se Regeringsrättens Årsbok 1964, referat nr 22.) Genom sådana samtycken vinner barnavårdsnämndens beslut omedelbart laga kraft. Förvaring hos polisen får inte ske efter det att länsstyrelsen (efter föregående nämndebeslut) eller nämnden (efter föregående ordförandebeslut) meddelat slutligt beslut och kan alltså inte fortgå i avvaktan på att respektive beslut vinner laga kraft. För att framhålla att förvaring hos polismyndighet är en nödfallsutväg, som endast får användas om annan placeringsmöjlighet inte står tillbuds, har dessutom föreskrivits, att förvaringen skall upphöra tidigare än som nyss sagts, om annan placering kan ordnas. Med uttrycket »eller annan placering ordnats» i 37 § första stycket avses däremot inte att förvaringen skulle, oberoende av de tidigare angivna gränserna, få fortgå till dess placering på ungdomsvårds-skola ordnats. Uttrycket bör i stället läsas som om där hade stått »annan placering *dessförinnan* ordnats».

I 37 § andra stycket har såsom maximitid för förvaring angivits en tid av en vecka. Denna tid kan länsstyrelsen om synnerliga skäl föreligger förlänga med ytterligare högst en vecka. Som utgångspunkt

för tidsberäkningen bör tas den dag, då den omhändertagne faktiskt tas i förvar, om detta inträffar efter det beslutet fattats.

Man har också diskuterat hur tiden skall beräknas i det fall att ett ordförandebeslut avlöses av ett barnavårdsnämndsbeslut. Under förutsättning att barnavårdsnämndens beslut är förenat med förordnande om omedelbar verkställighet, bör fortsatt förvaring hos polisen vara möjlig. Ordförandens ursprungliga framställning gäller emellertid inte längre utan ny framställning om förvaring måste göras från barnavårdsnämndens sida. Förvaringsperioderna får dock inte sammanlagt vara längre än en vecka eller vid förlängning från länsstyrelsens sida två veckor.

Oriktig förvaring

Justitieombudsmannen (JO) har i ett yttrande den 27 januari 1966 uppmärksammat ett fall, där en yngling förvarats oriktigt hos polisen enligt 37 §. Vad gäller polismyndighetens befattning med ärendet har JO påpekat att vederbörande polischef bort kontrollera om barnavårdsnämndens beslut förenats med förordnande om omedelbar verkställighet samt att det var anmärkningsvärt att polischefen inte observerat, att erforderliga samtycken förelegat redan fyra dagar innan ynglingen frigavs, i synnerhet som ynglingens eget samtycke gavs på polisstationen och bevitnades av en polisassistent.

I JO:s ämbetsberättelse för år 1966, sid 598, har JO prövat frågan huruvida polismyndighet vid tillämpning av 37 § själv skall pröva om den, vars förvarstagande begärs, är farlig för allmän ordning eller säkerhet. JO har besvarat frågan så, att det endast sällan torde finnas anledning att ifrågasätta annat än att barnavårdsmyndigheten har skäl för sin framställning och att en gjord framställning därför inte bör avvisas utan att det står klart att fog saknas för framställningen.

I anslutning härtill bör emellertid påpekas, att om polismyndigheten skulle anse det tveksamt huruvida vederbörande är farlig för allmän ordning eller säkerhet så bör polismyndigheten ta kontakt med vederbörande barnavårdsmyndighet för att diskutera frågan. Skulle det efter ett sådant samråd kvarstå delade meningar om huruvida fara för allmän ordning eller säkerhet föreligger torde det vara polismyndigheten som ytterst har att avgöra huruvida förvaring skall få ske eller icke.

Av den förut lämnade redogörelsen framgår några av de situationer, då underåriga kan komma att förvaras hos polisen utan stöd av 37 §.

Den vanligast förekommande är emellertid följande. En underårig har sedan en tid varit omhändertagen för samhällsvård enligt 25 § b) och 29 § Bvl och placerad t ex i familjevård. Han fortsätter därefter att begå brott och grips av polisen, som sedan efter begäran av barnavårdsnämnden eller dess ordförande förvarar honom jämlikt 37 § i avvaktan på att ungdomsvårdsskoleplacering skall hinna ordnas. En sådan förvaring saknar stöd i 37 §. Det föreligger nämligen redan ett — i detta fall ofta lagakraftvunnet — beslut, som omedelbart kan verkställas och som redan varit eller aldrig kommer att bli föremål för länsstyrelsens prövning.

I de fall då 37 § ej är tillämplig får erforderliga frihetsberövanden i stället ske genom åklagarmyndigheternas försorg i form av anhållandebeslut eventuellt följt av häktningsframställning. Sådana åtgärder får sedan hävas eller återkallas sedan ungdomsvårdsskoleplacering hunnit ordnas.

Socialstyrelsen har i olika sammanhang påtalat de brister som är förenade med 37 § och bl a föreslagit en sådan ändring av paragrafen att polisförvaring alltid skulle kunna äga rum i avbidan på att plats på ungdomsvårdsskola blir tillgänglig. Riksdagen har under hösten 1966 uttalat sig för en allmän översyn av Bvl. Det är emellertid ovisst när en sådan översyn kan komma till stånd. Till dess en ändring genomförs är det emellertid nödvändigt att de nuvarande begränsningarna ifråga om tillämpligheten av 37 § inte förbises.

Genom ett tillägg den 31 maj 1963 till 31 § ungdomsvårdsskolestadgan har införts möjlighet att i »synnerligen brådskande» fall använda ett förenklat förfarande vid ansökan till ungdomsvårdsskola för den som omhändertagits för samhällsvård (SFS 1963:212). Ansökan behöver i dessa fall inte åtföljas av andra handlingar än prästbevis och avskrift av barnavårdsnämndens beslut om omhändertagandet jämte förordnande, att beslutet må gå i omedelbar verkställighet, eller bevis att beslutet vunnit laga kraft. Återstående handlingar, däribland läkarintyg och social utredning, skall insändas till socialstyrelsen snarast möjligt och senast inom två veckor. Denna möjlighet till snabbförfarande har minskat men inte avlägsnat behovet av en reform av bestämmelserna angående polisförvaring i huvudsaklig överensstämmelse med socialstyrelsens tidigare förslag. Alltjämt förekommer det i ganska stor utsträckning att ungdomsvårdsskoleplats inte hinner anvisas till den dag, då polisen enligt gällande regler måste släppa den omhändertagne, eller — där fråga är om någon som redan tidigare är omhändertagen enligt lagakraftvunnet beslut — den dag, då den omhänder-

tagne behöver tas i säkert förvar. Orsaken kan vara tillfällig platsbrist på ungdomsvårdsskolorna men också, helt enkelt, att ansökan inte hunnit fram till socialstyrelsen i tid, t ex på grund av mellankommande helgdagar.

Betryggande övervakning

Vad gäller 33 § Bvl har assessor Carl-Olof Lidin i en uppsats i Socialt Forum nr 3/1966 hävdad att polismyndighetens befogenhet att ingripa enligt 33 § Bvl borde betraktas som den enda form av provisoriskt frihetsberövande, som kan föregå barnavårdsnämnds omhändertagandebeslut. Åklagare borde enligt Lidin endast kunna anhålla personer under 18 år i de mycket sällsynta fall, där häktning bedömes kunna ske. De synpunkter Lidin framfört i sin artikel har föranlett riksåklagarämbetet att inhämta bl a socialstyrelsens uppfattning beträffande frågan huruvida erforderliga provisoriska frihetsberövanden av unga lagöverträdare i åldern 15—17 år bör ske i form av anhållande eller med stöd av 33 § Bvl. Socialstyrelsen har avgivit remissvar till riksåklagarämbetet den 23 september 1966. I sitt remissvar har styrelsen icke ansett sig kunna ansluta sig till Lidins synpunkter. Vad gäller problemets teoretiska sida har socialstyrelsen ansett att anhållnings-häktningsskäl bör kunna anses föreligga beträffande unga lagöverträdare intill dess betryggande övervakning kan anordnas för vederbörande. Först då en för den unge lämpligare form av omhändertagande än förvaring i polisarrest faktiskt står tillbuds föreligger enligt socialstyrelsens uppfattning icke längre några anhållningsskäl. Självfallet under den förutsättningen att ett frihetsberövande överhuvudtaget är påkallat.

Vad angår problemets praktiska sida har socialstyrelsen framhållit att frihetsberövandet sker i polisarrest vare sig vederbörande anhålles eller berövas friheten med stöd av 33 § Bvl. Ur den unges synpunkt måste det alltså vara likgiltigt vilket lagrum som tillämpas under förutsättning att barnavårdsnämnden i båda fallen lika snabbt underrättas om ärendet. I 33 § andra stycket Bvl finns direkt föreskrift om att anmälan till barnavårdsnämnd skall göras ofördröjligen. Beträffande anhållna ungdomar kan motsvarande skyldighet grundas på 93 § Bvl. Socialstyrelsens erfarenhet är också att onödiga dröjsmål i kontakterna mellan åklagare och barnavårdsnämnd inte förekommer. Inte heller har socialstyrelsen märkt att åklagarna underlåter att häva ett anhållningsbeslut sedan barnavårdsnämnden placerat vederbörande på ett

enligt åklagarens mening betryggande sätt. Däremot har det i några fall hänt att en åklagare hävt anhållningsbeslut så snart han fått besked om att barnavårdsnämnden eller socialstyrelsen fattat beslut om viss placering och utan att avvakta att denna placering rent faktiskt står tillbuds. Ett sådant förfarande vållar olägenheter för barnavårdsmyndigheterna och bör undvikas.

Skilda värderingar kan förekomma mellan åklagare och barnavårdsnämnd beträffande vad som skall anses vara betryggande förvaring. Dessutom har de båda myndigheterna olika lagstiftning att stödja sig på, vilket medför att de inte kan lägga samma synpunkter till grund för bedömningen av behovet av förvaring. Dessa skiljaktigheter kvarstår emellertid även om 33 § Bvl mera allmänt skulle börja tillämpas. Bedömningen av behovet av frihetsberövande ur förundersökningssynpunkt torde nämligen inte kunna undandragas åklagaren.

En mer allmän övergång till användande av 33 § Bvl i stället för anhållande skulle innebära att tre myndigheter, åklagare-polis-barnavårdsnämnd, måste samordna sina åtgärder i dessa brådskande fall i stället för som nu två myndigheter, åklagare-barnavårdsnämnd. Detta medför onödiga risker för komplikationer. Socialstyrelsen uttalade vidare den uppfattningen att åklagarnas befattning med de unga lagöverträdarna snarast bidrar till att påskynda barnavårdsnämndernas utredningar.

Praktiska svårigheter

Omhändertaganden enligt 33 § skulle ofta behöva följas av förvaring i polisarrest jämlikt 37 § om anhållande ej skulle kunna ske. De praktiska svårigheter som för närvarande är förenade med tillämpningen av 37 § gör det olämpligt att öka antalet fall som kan hänföras under detsamma.

Lidin har påpekat, att ett anhållningsbeslut alltid måste hävas genom nytt beslut av åklagaren, medan ett omhändertagande enligt 33 § automatiskt ersättes av ett barnavårdsnämndsbeslut. Detta är i och för sig riktigt, men ur socialstyrelsens synpunkt ger det ingen anledning till erinran mot att anhållningsbeslut användes.

Vidare påpekar Lidin att anhållande kan kumuleras med omhändertagande med stöd av 33 § Bvl. Socialstyrelsen känner inte till att denna möjlighet utnyttjats. Den torde därför snarast vara av teoretiskt intresse. Skulle möjligheten mot förmodan utnyttjas på ett olämpligt

sätt får detta motverkas med andra medel än genom att förbjuda anhållanden. Lidin framhåller även att åklagarens kontrolluppgifter beträffande barnavårdsnämndens åtgärder gör det olämpligt att denne på ett tidigare stadium ingriper på grundval av gissningar om barnavårdsnämndens senare ställningstaganden. Åklagarens beslut torde dock inte böra grundas på någon bedömning av barnavårdsnämndens eventuella åtgärder utan på en bedömning av behovet av frihetsberövande ur förundersökningssynpunkt. En annan sak är att åklagaren sedan anpassar frihetsberövandenas längd efter barnavårdsnämndens åtgärder.

Lokal samverkan behövs mot ungdomsbrottslighet

Av byrådirektör FOLKE HÄGGBOM, rikspolisstyrelsen

Den ständigt ökande ungdomsbrottsligheten under 1950-talet gjorde det nödvändigt att söka samordna ansträngningarna i den brottsbekämpande verksamheten. Genom flera cirkulär 1959 underströk kmt angelägenheten av samarbete på det lokala planet mellan polisen, socialnämnder, barnavårdsnämnder, nykterhetsnämnder, arbetsförmedlingsorgan, socialvårdskonsulenter, skyddskonsulenter och skolmyndigheter. På vissa håll redan provade samarbetsformer rekommenderades. Sålunda borde samarbete av mer informatorisk karaktär bedrivas genom inrättande av lokala samarbetsorgan och den uppsökande verksamheten från polisens sida intensifieras och helst kompletteras genom medverkan i sk sampatrullering av tjänstemän inom socialvården.

Även åtgärder på det centrala planet förbereddes av särskilt tillkallade sakkunniga. I sitt betänkande (SOU 1959:37) föreslog dessa inrättandet av ett centralt rådgivande organ med uppgift att verka för en samordning och effektivisering av samhällets åtgärder mot ungdomsbrottsligheten. Utredningens förslag genomfördes dock ej. I stället tillsatte justitieministern i oktober 1964 ett centralt samarbetsorgan med representanter från riksåklagarämbetet, kriminalvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, rikspolisstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, statens ungdomsråd, domstolsväsendet samt barnavårdsförvaltningarna i Stockholm och Göteborg. Ändamålet med samarbetsorganet skall vara att dryfta för förvaltningarna gemensamma problem och därvid söka samordna administrativa åtgärder i brottsbekämpande syfte.

På uppdrag av det sistnämnda organet har den praktiska tillämpningen av samarbetet på lokalplanet undersökts. Detta har skett genom en enkät till berörda myndigheter. Ett av de under våren 1965 utsända frågeformulären inriktades bl a på att klarlägga förekomst av inrättade samarbetsorgan, däri medverkande myndigheter och personalkategorier samt på att fastställa huruvida sampatrullering förekom och i så fall omfattningen av verksamheten.

Formuläret skulle i sin helhet besvaras av polischeferna, men i vissa avsnitt även av barnavårdsnämnder och skolstyrelser.

Resultatet av denna del av undersökningen framgår av nedanstående tabell. Den visar förhållandena i hela landet med undantag för Stockholms, Göteborgs och Malmös polisdistrikt. Övriga distrikt har indelats i fyra grupper efter storleksordning. Som grund för indelningen har polisberedningens beräkningar i samband med förstatligandet av polisen använts. Anledningen till uppdelningen är helt enkelt den, att man härigenom lättare kan göra jämförelser. Polisdistrikt med i stort

sett likartade förhållanden beträffande folkmängd, bebyggelse o s v bör ju rimligtvis ha samma behov av samarbete för ernående av en effektivare brottsbekämpning.

Grupp	A	B	C	D
Antal pd	10	18	52	36
Samarbetsorgan tillsatt	10	18	32	13
Sammanträder regelbundet	9	9	12	1
Sampatr förekommer	9	15	22	9
Enligt fastställd plan	6	2	5	0
Deltagande personalgrp i samarbetsorgan				
Enbart chefsp.			1	2
Enbart fältp.		3		2
Båda tillsammans	7	8	16	8
Båda var för sig	2	1	2	1

I grupp A ingår de tio polisdistrikt, som i storlek ligger närmast efter Stockholm, Göteborg och Malmö. För att ge ett begrepp om de olika distriktens storlek nämnes i fortsättningen endast ett fåtal inom varje grupp. Under A ingår exempelvis Solna, Uppsala, Västerås och Örebro, under B, som omfattar 18 distrikt, ingår Huddinge, Södertälje, Nyköping och Kalmar, under C, som omfattar 52 distrikt, ingår Norrtälje, Eslöv, Skara och Skövde, under D, som omfattar 36 distrikt, ingår Märsta, Tierp, Simrishamn och Åmål.

Som framgår av tabellen är den regelbundna och planenliga samsarbetsaktiviteten bäst utvecklad i de största distrikten och avtar sedan i samma mån som distrikten blir mindre. Jämförelsen mellan de största och de minsta distrikten visar att inom grupp A sammanträder samsarbetsorgan regelbundet i 9 av 10 och inom grupp D endast i 1 av 36 distrikt. Sampatrullering enligt fastställd plan (regelbundet) förekommer i mycket ringa utsträckning inom grupperna B—D (endast i 7 av 106 polisdistrikt).

Bristande resurser

Orsakerna till den låga samsarbetsaktiviteten inom grupperna B—D är flera. På många håll uppger man sig sakna resurser inom socialvården till ett mer aktivt deltagande i den uppsökande verksamheten. Polisväsendets omorganisation och de i samband därmed ändrade distriktsindelningarna anges som en anledning till att tidigare inlett samsar-

bete avbrutits och därefter icke återupptagits. I de flesta kommuner med mer betydande tätorter är man dock ense om att behov av en bättre samverkan föreligger. Tidig upptäckt av olika former av missbruk bland ungdom och tidigt insatt vård och behandling ger enligt all erfarenhet bästa resultatet. Ingen stad eller annan större tätort i landet går helt fri från olika ungdomsproblem. Dessa måste angripas med gemensamma ansträngningar. Ett minimikrav borde då vara att man inom varje polisdistrikt inrättade ett eller flera samarbetsorgan med för varje distrikt lämplig sammansättning. Inom samarbetsorganen får man därefter bedöma om sampatrullering eller annan uppsökande verksamhet erfordras.

Hur arbetar man i samarbetsorganen?

Nedre delen av tabellen visar att vanligast är att såväl chefs- som fältpersonal deltar samtidigt i organens sammanträden. Samarbetsorganen har vidare fått en mycket varierande sammansättning. Inom grupp A deltar personal från polisen, barnavårdsnämnderna, nykterhetsnämnderna, socialnämnderna, ungdomsstyrelserna och skolmyndigheterna i samtliga distrikt. I 7 av dessa deltar skyddskonsulenter och i 3 personal från arbetsförmedlingsorgan. Inom grupp D deltar polisen, barnavårdsnämnderna och nykterhetsnämnderna i samtliga distrikt, där samarbetsorgan finns tillsatta. Endast i ett distrikt medverkar representant från arbetsförmedlingsorgan och skyddskonsulentorganisation. Man kan även här konstatera en minskning av representationen i samma mån som distrikten blir mindre. Den egentliga avsikten med de centrala rekommendationerna att bilda lokala samarbetsorgan var att myndigheterna skulle på ett bättre sätt kunna informera varandra. Avsikten var icke att man skulle exempelvis behandla enskilda vårdfall. Från flera håll och speciellt från regionala instanser på länsplanet har man dock ansett att samarbetsorganen bör arbeta med att vidta konkreta, brottsförebyggande åtgärder och icke nöja sig med att enbart informera och diskutera. Frågor som berör verksamhetens organisation i distrikten, samarbetsorganens sammansättning och innehållet i verksamheten måste med hänsyn till påvisade brister ägnas fortsatt uppmärksamhet i det centrala samarbetsorganet.

I ett särskilt frågeformulär till skolstyrelserna efterfrågades polis-, socialvårds- och rättsvårdspersonalens medverkan i skolornas undervisning i samhällskunskap, polisens medverkan i trafikundervisning, ungdomsorganisationernas möjligheter att på kvällstid få disponera skollokalerna för sin verksamhet samt om man inom skolorna bedrivit särskilda uppfostringskampanjer eller liknande aktioner.

Undersökningens resultat

Undersökningen visar följande resultat.

Undervisning i samhällskunskap (laglydnadsfostran) :

Medverkan förekom regelbundet av polispersonal i 2 % av hela antalet skolstyrelser (600), av socialvårdspersonal i 1 % och av rättsvårdspersonal i 0,3 %.

För polisens del har förhållandena helt förändrats under 1966. Regelbunden undervisning förekommer nu inom samtliga skoldistrikt och elever i grundskolans årskurser 4 och 7 besöks av personal från polisdistriktens skyddssektioner under 1 lektionstimme i klass 4 och 2 i klass 7. Att verksamheten så väsentligt utökats beror på att rikspolisstyrelsen efter samråd med skolöverstyrelsen utfärdat anvisningar om att undervisning bör bedrivas och även angivit utformningen av denna. Dessutom har för verksamheten avsedd personal utbildats och till sitt förfogande fått särskild undervisningsmateriel såsom ljud- och bildband m m. Någon motsvarande utökning av socialvårds- och rättsvårdspersonalens medverkan har icke observerats under 1966.

I skolornas trafikundervisning har polispersonal medverkat regelbundet inom 70 % av hela antalet skolstyrelser. Medverkan vid vissa tillfällen har förekommit inom 28 %.

Ungdomsorganisationernas möjligheter att få disponera skollokaler på kvällstid för sin verksamhet synes vara tillfredsställande. Inom 66 % av skolstyrelserna förekommer ett sådant utnyttjande regelbundet och skolmyndigheterna ställer sig positiva under förutsättning att ungdomsverksamheten bedrivs under ledning av ansvarig person. Inom skolans verksamhetsområde förekommer även uppfostringskampanjer eller liknande aktioner, dock endast i mindre omfattning. Under perioden 1960—63 anordnades kampanjer inom 16 % och under 1964—65 inom 21 % av hela antalet skolstyrelser.

Syftet med undersökningen var huvudsakligast, som inledningsvis nämndes, att få kännedom om samarbetsaktivitet för brottsbekämpning mellan skilda myndigheter på lokalplanet. Som tidigare visats är sådant samarbete på många håll obefintligt eller bristfälligt. Sammanfattningsvis kan konstateras, att kmts cirkulär om ökad aktivitet för förebyggande åtgärder mot ungdomsbrottsligheten icke omfattats med tillräckligt intresse av ansvariga lokalorgan.

Bygga för barn

Reportage och reflexioner kring en vandringsutställning

Ett par veckor före jul 1966 invigdes i Nyköping en vandringsutställning »Bygga för barn», som nu går som en budkavle ut över landet.

Julens närhet gjorde kanske att det blev litet extra festligt — med tända julgranar, levande ljus i stakar, julens första röda tulpaner i vas-ser och så, sist men inte minst, klara vackra barnröster i julsånger.

Det hela gjorde ett mycket levande intryck. Visst fanns som på andra moderna utställningar de stora skärmarna med fotomontage, siffror och sakuppgifter i text men också barn som lekte och rörde sig bland utställningsföremålen. En liten näpen detalj: barnbädden med filten uppkastad som om barnet nyss lämnat den, ett par små tofflor slarvigt uppställda nedanför och ett par böcker kvarlämnade på ett bord intill.

För den som minns sin barndoms barnkrubba, var det nästan något av en upplevelse att gå här och titta. Då släpptes barnen in i ett stort och kallt, ofta kallt rum. Möblerna var få. I ett skåp fanns några slitna leksaker, som en smula godtyckligt fördelades bland barnen. Och så lämnades de åt sig själva för att leka så gott det gick. Det var ingen som hjälpte dem tillrätta, och de hade just ingen lektradition med sig hemifrån, i varje fall inte någon de kunde dela med sig åt de andra barnen. De fick mat och kunde gå mätta från bordet — det var säkert för åtskilliga bara det något ovanligt.

Dessa barnkrubbor var ett framsteg för sin tid. Ofta hade de skapats av någon välgörenhetsorganisation, läkare eller av en präst, som be-hjärtat de förvärvsarbetande mödrarnas och deras barns svåra situa-tion. Barnen fick inte släppas vind för våg, de måste ha någon som gav dem mat och tillsyn. Det var inte alltid man kunde lita till vän-liga grannar och de hade det ofta så knappt själva.

Många av dessa på privat väg eller av kyrkan startade och under-hållna barninstitutioner har sedan övertagits av det borgerliga samhäl-let, och redan i utställningens namn »Bygga för barn» ligger mer än en antydning om den utveckling som ägt rum och om vilken erinrades från flera håll vid invigningen.

Landshövding Ossian Sehlstedt sade att många problem hade lösts men att många nya tillkommit. Det finns en risk för isolation mitt i all tätortsbebyggelse. Generaldirektör Ernst Bexelius betonade barntill-synen som en av vårt samhälles angelägnaste uppgifter. Han hoppades att utställningen skulle ge stimulans åt dem som redan gripit sig an med dessa uppgifter och väcka dem som ännu inte börjat.

Statsrådet Ulla Lindström betecknade utställningen som »praktisk och älskvärd». Ett genombrott hade skett. Barnstugorna har stått i all-deles särskild grad i förgrunden för familjeberedningens intresse. När den

för fyra år sedan började sitt arbete, tog den först itu med barnstugorna, och när beredningen i december 1966 avslutade sin verksamhet var det sista man gjorde att skriva en PM om barnstugans inre arbete.

Hon erinrade om den opinion som kommit till uttryck, inte minst från LO-kvinnornas sida. Kvinnorna vill ut i förvärvsarbete och arbetsmarknaden behöver den kvinnliga arbetskraften. Men barnen måste tas om hand. Därför behöver man »bygga för barn».

Detta åskådliggjordes också på utställningen genom framställningar på skärmar och i broschyrform. Vi återger några siffror.

Det finns 708 000 barn i åldern 0—6 år och 124 000 av dem (18 procent) har förvärvsarbetande mor. På daghem finns det plats för 14 600 barn.

Det finns 673 000 barn i åldern 7—12 år och 134 000 av dem (20 procent) har förvärvsarbetande mor. Av dessa 134 000 barn har 17 000 ogift mor som förvärvsarbetar. På fritidshem finns det plats för 3 600 barn.

400 000 fler gifta kvinnor beräknas komma ut på arbetsmarknaden under de närmaste 15 åren.

Behovet av arbetskraft beräknas öka fram till 1970 med 165 000 personer. Mot detta skall ställas det beräknade tillskottet på arbetskraft av 110 000 personer.

Det finns en central samarbetsgrupp, som genom länsavdelningar samarbetar med kommunerna för att väcka intresse för barnstugorna. Under första halvåret 1966 tillkom 813 nya barnstugeplatser och man hoppades att denna siffra skulle tredubblas till årsskiftet och att 20 000 nya barnstugeplatser skulle kunna tillkomma inom halvtannat år.

Utställningen innebar, sade statsrådet Lindström, ett koncentrat av rön och erfarenheter och hon hoppades att den skulle kunna bilda kärnan till en permanent utställning, där man kunde följa barnens utveckling och anpassa barnstugeverksamheten till denna. Socialstyrelsen har redan i sina petita för nästa budgetår föreslagit detta.

Det är alldeles omöjligt att räkna upp allt som finns på denna utställning. Den ger emellertid en mycket god information om hela barnstugeverksamheten, samtidigt som den på intet sätt vill göra anspråk på att kunna ge detaljanvisningar ifråga om inredning och inventarier. Många föremål har måst väljas bland annat med hänsyn till de påfrestningar de kommer att utsättas för under vandringen från län till län.

Där finns socialstyrelsens principritningar med två modeller av barnstugor och vidare typritningar över prefabricerade barnstugor från ett antal firmor.

Man får i utomordentligt vackra fotografier (Tio Fotografer, Riwkin och Hernried) och i utsökta teckningar av Lisa Bauer och Gullan Gregoriusson följa barnens dag i lek och arbete, vid mat och vila.

Här ges inte bara tips för kommunalfolk, som planerar eller håller på att uppföra och inreda barnstugor, utan även föräldrar får många goda tips. Det gäller inte minst leksakerna. Det kommer att bli gruppbesök av kommunalfolk och föreningar men också allmänheten har tillträde.

I programmet ingår visning av filmen »Barn och färg», som är framställd i samarbete med laborator Stina Sandels, Barnpsykologiska Forskningsinstitutet vid Lärarhögskolan i Stockholm.

Utställningen har ordnats av socialstyrelsen i samarbete med Centrala sjukvårdsberedningen, Svenska arkitekters riksförbund och Svenska facklärarförbundet. Inom socialstyrelsen har arbetat en särskild grupp med byrådirektör Gunvor Paulsen i spetsen.

I en presentation av utställningen heter det bl a:

Enligt den barnpsykologiska forskningen är den tidiga barndomen ur utvecklingssynpunkt den viktigaste perioden i en människas liv.

Samhället i sin helhet måste dra konsekvenserna av denna insikt.

I barnstugan söker man omsätta de kunskaper om barn som vunnits genom forskning och erfarenhet.

BARNSTUGAN vill vara ett stöd för föräldrarna och ett komplement till hemmet.

BARNSTUGAN söker att så långt som möjligt tillgodose varje barn efter dess individuella behov.

BARNSTUGAN vill stimulera barnens utveckling genom meningsfulla aktiviteter i en för barnen anpassad miljö.

BARNSTUGAN vill bidra till att barnet med bibehållande av sin individualitet gradvis inordnas i en gruppgemenskap. Härigenom förbereds barnen för de krav som kommer att ställas på dem som vuxna.

Följande orter har fått eller kommer att få besök av utställningen: Jönköping, Växjö, Karlskrona, Kristianstad, Lund, Halmstad, Göteborg, Vänersborg, Karlstad, Skövde, Uppsala och Gävle under 1967 samt därefter Linköping, Kalmar och Falun i början av 1968. Det har redan uttalats förhoppning om att Kmt kommer att medge fortsatt vandring till Norrland och Gotland.

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

Barnstugeverksamheten har varit föremål för flera artiklar i Sociala Meddelanden, bl a i nr 8 1963, 1—2 1964 samt 5—6 1964, vilka häften alltjämt kan erhållas från tidskriftens expedition.

Trafikmärken ingår som lärorika detaljer i barnens lek.

Glömsk av all publik omkring sig är den här lilla pojken långt inne i konstens och fantasins värld.

Bygga, klättra och kasta boll tillhör barnens favoritsysselsättningar.

Att bygga upp och riva ned . . .

Tobak, sprit och narkotika bland barn och ungdom. — Några intervjuer

Bruket av tobak, sprit och narkotika tränger allt djupare ned i åldersgrupperna.

Samhället lägger ned stora omsorger och kostnader för att få fram ett friskt släkte. Redan före födelsen är barnet föremål för omsorger. Den blivande mamman får råd om lämplig kost och skötsel under havandeskapet, och hon bisträcks ekonomiskt.

När barnet är fött, erhåller det barnbidrag och andra förmåner. Barnavårdscentralerna med sin kontroll av barnens hälsa och utveckling och sin rådgivning åt föräldrarna fyller en stor uppgift.

Nu är barnen oftast välnärda och ser så blomstrande ut att det är en fröjd åt det.

Men riskerar vi inte att vad som på så vis byggs upp, raseras på andra sätt?

När barnen växer upp och kommer i skola, möts de av en rad frestelser. Man ser både småpojkar och småflickor röka helt öppet. Vi ser eller nås av rapporter om ett ökat bruk av sprit och narkotika.

Har vi inte här att göra med en verklig folkfara?

För att i någon mån belysa detta har Sociala Meddelanden gjort en rad intervjuer.

— Skolbarnens hälsotillstånd har förbättrats oerhört, om man jämför med 20- och 30-talen, säger skolöverläkaren, dr Gösta Rodhe, skolöverstyrelsen. Förr härjade barntuberkulos och bristsjukdomar. Sedan dess har kosten förbättrats och den personliga hygienien stigit.

Efter barnavårdscentralens hälsokontroll följer skolans. Obligatoriska undersökningar sker i första, fjärde, sjunde och nionde årskurserna.

Det är många faktorer som påverkar vår hälsa.

Klart är emellertid att en växande organism är särskilt känslig för påverkningar.

Det är svårt att säga om tobaksbruket ökat inom de yngre åldersgrupperna och vilken inverkan detta kan ha på hälsan. Skolöverstyrelsen har på senare år inte gjort någon egen undersökning av tobaksvanornas utbredning bland eleverna.

Rent allmänt sett har enligt Svenska Tobaksaktiebolagets statistik den totala tobaksförbrukningen i vikt per individ inte avsevärt förändrats i Sverige, men övergången till cigaretter har varit markant sedan tiden för andra världskriget. Från år 1944 t o m 1963 utgör ökningen 198 procent, räknat per individ över 15 år. Dessa siffror gör det emellertid sannolikt att ökningen gäller även yngre.

Trötthet och håglöshet hos ett barn kan vara beroende på en stress, på vilken cigarettrökningen är ett symptom. Det är inte givet, att det

är tobaksbruket i sig självt — om det är måttligt — som är orsaken. Inte heller till att ett barn visar dåligt studieresultat. En undersökning i en skola visade, att tobaksrökande elever inte hade sämre betyg än icke rökande. Därmed inte sagt, att rökningen bidrog till ett bättre studieresultat.

Varför röker t ex en 10-åring?

Ja, det kan vara därför att han är psykiskt störd, för att han vill hävda sig eller för att det »lugnar» honom.

I en amerikansk tidskrift berättas om en mamma, som gav sitt 5-åriga förskolebarn en cigarrett på morgonen för att pojken skulle bli lugn. Pojken kom ofta för sent och uppgav som orsak, att han inte hunnit röka upp sin cigarrett.

Barnen börjar röka för att vi vuxna gör det.

De vill härma efter den vuxna människan. Den dag de äldre allmänt slutar röka, slutar också de yngre.

Cigarrettrökningen pågår dagen i ända och man drar halsbloss i större utsträckning än vid rökning av cigarr eller pipa. Därför är cigarretten den farligare.

Vi kommer dock ingen vart med förbud utan måste söka ändra rökvanorna. Dr Rodhe tror inte på värdet av kampanjer. De kan åstadkomma en tillfällig nedgång, men så skjuter rökningen ny fart och blir kanske ännu värre.

Säkert kommer man längst med upplysning. Och i skolorna förekommer redan på ett tidigt stadium undervisning om tobakens verkningar.

— Jag är dock medveten om att fanatikerna tycker att vi gör alldeles för litet, säger dr Rodhe. Men vi får inte stirra oss blinda bara på tobaken. Det finns också andra faktorer för folkhälsan, sprit, dålig kost, brist på motion.

Den vuxne får skuld känslor

Att många äldre tycker att barn röker mer nu än förr, kan bero på att rökandet sker mera öppet. Det röktes mycket också förr. Det minns dr Rodhe från sin egen skoltid.

Men den vuxne, som ser rökande barn, får lätt skuld känslor. Han känner sig brista i föredöme och reagerar därför starkt. Det är dock inte alltid sagt, att föräldrars föredöme för barn ensamt blir det avgörande. Allt beror på den känslomässiga relationen mellan föräldrar och barn.

Även när det gäller sprit, får man komma ihåg att spritbruk bland barn inte är någon ny företeelse. Det har väl skett i alla tider, men även detta sker mer öppet än förr, märks mera.

Mycket har talats och skrivits om de s k rökutorna på skolgårdarna. Beslutanderätten om sådana är de lokala skolmyndigheternas sak, men skolöverstyrelsen har uttalat att rökning bör förbjudas inom skolan och dess närmaste omgivning. Att rökning inte bör ske i själva skolhuset, torde man vara tämligen överens om.

I och med att rökruta inrättas, accepteras dock rökningen som sådan.

Cigaretter och seriemagasin är populära hos många unga.

En vinst kan vara, att man kommer från smygrökningen på bakgårdar och toaletter och att lärarna slipper agera polis.

Såväl när det gäller tobak som sprit, följs utvecklingen mycket noga av skolläkare och skolsköterskor.

Narkotikabruket har ju inte samma omfattning som bruket av tobak och sprit och det förekommer väl mest hos ungdom, som inte går i skolan. Men på sistone har några verkligt alarmerande rapporter ingått. Det har visat sig att längre gärna håller till i närheten av skolor.

Sniffning är något som går i vågor. Även denna kan ha psykologiska orsaker men också vara föranledd av ungdomens lust att pröva på det som är ovanligt, förbjudet och spännande.

Att detta kan få katastrofala följder skall inte förnekas, men i och för sig ligger det inte något direkt oriktigt i att ungdomen prövar sig fram och därmed kan bilda sig en egen uppfattning om farligheten. Hur många är det inte som rökt eller tagit ett ordentligt rus vid unga år, men sedan inte blivit slavar under nikotin eller sprit. När det gäller narkotika, är dock riskerna mycket större.

Dr Rodhe menar att man får närma sig dessa problem på ett realistiskt sätt. Och att en saklig upplysning är och förblir det bästa kampmedlet. Med skrämselfpropaganda och moralkakor kommer man inte långt.

Första blöset tidigare än förr

Rökvanorna hos barn och ungdom är mycket utbredda, säger direktör Sven-Erik Hedin i Nationalföreningen för upplysning om tobakens skadeverkningar, tidigare Nationalföreningen mot tobak (NMT). Omkring hälften av alla ungdomar i åldern 12—15 år röker, det har undersökningar om rökvanorna givit vid handen. Det finns ingen sådan undersökning för hela landet, men väl från Kristianstads och Jämtlands län och från Eskilstuna stad. Huruvida rökandet ökat under senare år är svårt att säga, då man inte har något statistiskt jämförelsematerial.

Särskilt av undersökningen i Jämtland framgår dock mycket tydligt att det första blöset nu tages mycket tidigare än förr, att rökvanorna går allt djupare ned i åldersklasserna. På tobakskliniken vid Karolinska sjukhuset har behandlats en 11-årig pojke, som var storrökare.

Kristianstadsundersökningen visar bl a att flickorna röker i mycket större utsträckning än vad tidigare undersökningar visat. Det är fler flickor i 15-årsåldern som röker än pojkar i samma ålder.

Direktör Hedin är bestämt emot rökrutor på skolgårdarna. Även om

man därmed kommer ifrån vissa disciplinsvårigheter och slipper nedskräpning på toaletter och andra ställen, så innebär rökrutan att tobaksbruket legaliseras.

Blir rökning tillåten på skolgården, så kanske inte cigaretten fimpas förrän i korridoren och till sist i själva klassrummet.

— Jag menar inte att lärare skall gå på jakt efter pojkar och flickor som röker, men när de påträffas, skall de vänligt men bestämt tillhållas att inte röka. Att göra kollegiesak av det och hota med straff är inte lämpligt — även om det kanske kan betraktas som dubbelmoral att säga så.

— Anser ni tobaksrökningen som en inkörsport till bruk av andra gifter?

— Ja, det gör jag faktiskt. Och alldeles särskilt om rökrutor tillåts. Då är det nog risk för att mången resonerar som så, att »får jag röka, får jag även sniffa».

Kampen mot alla slags gifter måste ske som ett led i skolans fostran av de unga. Jag tror, att de förstår det, om man klargör det på rätt sätt. Man måste låta dem förstå, att det är för deras egen skull och inte för vår.

Om rökruta upprättas för elever med viss minimiålder, blir den lätt en statussymbol — ett föremål för de yngres dröm.

— Att vi går så hårt emot ungdomens tobaksvanor och inte vill uppmuntra dem med några rökrutor beror inte minst på vad vi i dag vet om tobakens farlighet för hälsan, fortsätter direktör Hedin.

Lungcancer tar lång tid att utveckla sig. Den som börjar röka vid 20 års ålder riskerar inte lungcancer förrän vid 50. Men ju tidigare man börjar, desto snabbare utvecklar sig lungcancer. Den som börjar vid 10 år, riskerar en cancer vid 30.

Inte moralisera och skrämma

Nästan hela vårt arbete går ut på att hejda tobaksbruket bland barn och ungdom. Men vi tror inte på några kampanjer och vi vill inte skrämma eller moralisera.

Upplysningen om tobak skall inte ske på några särskilda lektionstimmor i skolan och av några speciellt utvalda personer, som sätter upp fingret och hotande säger: »Nu ska vi tala om tobak det är något mycket, mycket farligt, det!»

Nej, i skolans upplysning om tobaken och dess farlighet kan varje lärare delta. Läraren i samhällskunskap har många tillfällen att komma

in på tobaken, biologiläraren kan göra det bland annat i samband med lungorna, gymnastikläraren belysa tobakens dåliga inverkan på konditionen, teckningsläraren låta eleverna göra en affisch mot tobaken och svensk-läraren ge eleverna i uppdrag att skriva uppsatser om tobaken eller intervjua folk om vad de anser om rökandet. Det finns en rad tillfällen att ge upplysning, och det kan ske utan stora åthävor och krusiduller.

Även lärare, som själva röker, kan delta i denna upplysning. De kan ju tala om hur svårt det är att sluta, när man en gång börjat. De äldre årgångarna av lärarna kan skylla på att de just inte fick någon upplysning om tobakens skadlighet men att deras elever får det och har anledning att beakta den.

Lärarna bör visa gott föredöme — åtminstone så långt att de inte röker på skolgård och i korridorer utan håller sig till lärarrummen vid rökning.

Vi vill säga till eleverna att vi helst ser att de inte börjar röka. De som ändå röker bör kanske få veta att de kan göra riskerna något mindre, t ex genom att lämna långa fimpar, undvika rökning på fastande mage eller gå över till cigarr eller pipa. Piprökandet har visserligen visat sig medföra risk för läppcancer, men då det gäller lungcancer har cigarr och pipa inte på långt när samma skrämmande siffror som cigarretten.

Visst är väl filtret ett framsteg, men det är inte så effektivt som propagandan vill göra gällande. Tobakstjäran innehåller omkring 200 olika ämnen, och man vet inte om filtret släpper igenom eller stoppar de farligaste.

»Glamour, charm och framgång»

Tobaksreklamen är värd ett särskilt kapitel. Målsmännens Riksförbund har även vänt sig mot denna. Tvärt emot reglerna används i reklamen ofta personer, som ser ut att vara yngre än 25 år, att reklamera för olika cigarettmärken. Vackra ungdomar framställs i lockande miljö — i månsken och på badstranden. Bilderna — och texterna — avser att ge intryck av att förfining, elegans och finess hör samman med rökande, givetvis av ett särskilt märke. Vissa cigaretter omtalas så som om det vore rena hälsan att röka dem, i varje fall alldeles ofarligt.

Det är reklam i stil med: »Folk i farten röker . . .», »Karlar, se upp för kvinnan (som vill ta ett visst tobaksmärke från dem)», »Säker på sin sak» eller »Överallt där glamour, charm och framgång möts finns . . . med».

Föreningen har fått ett mycket förstående svar från partiledarna på en hänvändelse om tobaksreklamen. Samtliga ogillar dennas fördomsfrihet.

— Anser ni att myndigheterna gör tillräckligt?

På den frågan svarar direktör Hedin en smula diplomatiskt.

Han säger, att det blivit mycket bättre. Föreningen har ett gott samarbete med medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen. Direktör Hedin sitter själv med i MATS. Han förstår också, att en myndighet måste uttrycka sig med större försiktighet än en organisation.

Det har visat sig att rökare löper större risk än icke rökare, då det gäller hjärt- och kärlsjukdomar. Men de medicinska sammanhangen är inte klarlagda. Och det är naturligt att en myndighet som medicinalstyrelsen vill ha fakta innan den uttalar sig bestämt. Men i och med det att det är en uppenbar risk, kan man ju inte bara gå och vänta på att förhållandet helt skall klarläggas och bevisas. Då kunde under tiden mycket ont åstadkommas. Nationalföreningen mot tobak har därför lättare att agera än en statlig myndighet — även om också föreningen vill komma med starkast möjliga bevisning.

Ett TV-program våren 1966 fick en mycket olycklig uppläggning. Tittarna och lyssnarna kunde av detsamma få den uppfattningen att NMT utgjordes av en samling fantaster, som desavouerades av medicinalstyrelsen. Så var dock inte fallet.

Programmet behandlade NMT:s skolkpaket med material för undervisningen om tobak. Programmet hade en mycket kritisk uppläggning och det visade sig att framställningen skadade skolkpaketets anseende. NMT och MATS har därför gemensamt klarlagt, att detsamma granskats av MATS, men att vissa detaljuppgifter ansågs böra ändras, vilket också skedde innan materialet producerades.

NMT vill inte framstå som fanatisk. Detta framgår även av att föreningen från och med detta år har ett nytt namn, Nationalföreningen för upplysning om tobakens skadeverkningar. Organisationen vänder sig dock med skärpa mot att tobaksbruket förhärligas på sätt som sker. I nästan alla filmer och i många TV-program tycks hjältarna och hjältninnorna inte göra annat än tända cigaretter eller föra glas till munnen. Man förstår inte hur de kan hinna med något annat.

Dessa figurer blir idoler för ungdomarna, som gärna gör efter.

Flickor i 13-årsåldern narkomaner

Kommissarie Åke Gustafsson, chef för rikspolisstyrelsens narkotikakommission, har erfarit så mycket av det elände, som missbruk av narkotika

för med sig, att han inte svävar på målet, då han uttalar som sin mening, att straffen bör skärpas för illegal narkotikahantering. Samhället måste reagera kraftigare mot folk som tjänar pengar på andras olycka.

Narkotikamissbruket för med sig tragedier inte bara för narkomanen själv utan även för hans anhöriga. Det bryter snabbt ned en människa både fysiskt och psykiskt.

Det är i lag förbjudet att hålla spelhålor. Det borde då också vara kriminellt att hålla gäggarkvartar och knarkarlor, anser kommissarien.

Narkotikamissbruk var förr en storstadsföreteelse. Nu har det spritt sig över hela landet och tränger allt djupare ned i åldersgrupperna. Flickor i 13-årsåldern har befunnits vara narkomaner.

Narkotikamissbrukare finns i alla samhällslager, men langarna söker sig gärna till ungdomar. Det mesta av den illegala narkotikan smugglas in i landet. Endast en mindre del tillverkas inom Sverige. Ett 10-tal »hemkokerier» har stängts under de tre senaste åren. De producerade främst amfetaminpreparat, alltså uppigningsmedel.

Narkotikan kommer in på alla möjliga vägar. Främst får hamnar och flygplatser bevakas. Malmö och Hålsingborg är särskilt illa utsatta. Dessa städer ligger ju så nära kontinenten. Framförallt i Hålsingborg görs många beslag. Vanligtvis sändes narkotikan till Stockholm, där beställaren finns och sedan smugglar ut preparaten över landet.

Smugglarna visar stor uppfinningsrikedom, då det gäller att dölja narkotika. Kommissarie Gustafsson vill inte gärna avslöja något, som kan bli till ledning för andra smugglare. Men han nämner att cannabis-harts smugglats formad som en skosula eller chokladkaka.

Cannabis (även känt som marijuana och haschisch) rökes i pipa eller som cigarrett.

Kommissarie Gustafsson citerar i det sammanhanget ett uttalande av den kände norske läkaren Karl Evang, som vänder sig mot försöken att medvetet bagatellisera riskerna, att rentav vilja hävda att en del av dessa ämnen, t ex marijuana, inte är farligare än tobak, kaffe och alkohol.

Personligen har jag, skriver dr Evang, vid olika tillfällen fått höra att bruk av marijuana också är etiskt försvarbart, därför att det är ett led i en allmän protest mot onödiga inskränkningar och förbud, pålagda av äldre generationer och av myndigheter. Man appellerar rentav till de ungas rättskänsla. Förbudet mot marijuana jämföras med förbud och inskränkningar som äldre generationer ofta ställt upp

mot de ungas utveckling av ett naturligt könsliv och mot de ungas intressen rent allmänt. Detta är kanske förklaringen till att missbruk av denna art till en del också har fått insteg i kretsar av politiskt och socialt radikal ungdom, som annars är positivt upptagen av kritik mot bestående missförhållanden och präglad av djupgående och värdefulla önskemål om ett bättre samhälle.

Oro, aggressivitet, våld

Hr Gustafsson anför också den internationellt kände farmakologen Knud Möllers uttalande, att även moderata doser av två till tre marijuana cigaretter kan leda till excitationstillstånd med raseriutbrott och hämningar. Och dr Lennart Goldberg har konstaterat att missbruk av cannabis kan resultera i stark oro, aggressivitet och direkta våldshandlingar.

Det är medicinskt bevisat, att missbruket av cannabis ofta leder över till missbruk av morfin och heroin.

Narkotikamissbruket för också med sig infektions- och andra risker. Metoden att injicera ger ofta upphov till exempelvis en mycket smittsam form av gulsot.

Det är dåligt beställt med hygien i gäggarkvartarna. Sprutan går ofta från kropp till kropp utan att rengöras och steriliseras. Gäggarkvartarna är uttryck för ett slags gemensamhetsberoende. Deltagaren får en känsla av att narkotikamissbruket på något sätt är legaliserat . . . om han gör det, så kan också jag göra det . . . Han erfar även en viss trygghetskänsla. Om ett abstinensstillstånd inträder, finns det alltid någon i närheten, som kan ge en injektion, en »återställare».

Hr Gustafsson betecknar det som en mycket stor fara, att allt yngre människor hänger sig åt gifter av olika slag som tobak, sprit och narkotika.

Han vill dock inte hålla med om att de ungas tobaksbruk skulle föra över även till andra gifter. Däremot håller han före att sniffning av thinner och solution lätt leder till missbruk av sprit och narkotika.

Sniffningen går liksom i vågor. Den har orsakat åtskilliga dödsfall. I Amerika har det visat sig att byggsatser för flygplan innehåller en solution, som blivit begärlig för sniffare.

Föräldrarna bör vara medvetna om den fara, som hotar. Det är framförallt de som bör upplysas. Däremot ställer sig kommissarien litet skeptisk till upplysning bland ungdom — den kan lätt få motsatt effekt. Narkotikan kan komma att i ännu högre grad framstå som något lockande och spännande.

Men det är angeläget att upplysningen sker på ett vetenskapligt och vederhäftigt sätt, framhåller han. Och narkotikamissbrukets offer måste få en ordentlig vård.

Det är polisbrist i landet, men polisen måste ges ökade resurser i kampen mot den illegala narkotikahandeln.

Narkotikakommissionen ingår i rikspolisstyrelsens operativa kriminalsektion. Utom av kommissarie Gustafsson består den av 15 förste kriminalassistenter, därav en kvinnlig som har fullständig polisutbildning och är legitimerad sjuksköterska. Hösten 1966 hade man även fyra förste polisassistenter från skyddspolisen i Stockholm. De är gamla i gamet, känner klientelet och adresserna.

Sedan hösten 1965 får preludin inte saluföras i Sverige och i Spanien är det numera receptbelagt. Det går alltså inte så lätt som förr för den resande svensken att köpa och ta med det hem. Men under 1966 har preludinet sökt sig hit även från andra leverantörländer. Det fick en ersättning i ritalina, som får säljas mot läkarrecept. Även ett hallucinationsframkallande medel, LSD 25, har börjat användas. I december 1966 förklarade regeringen att lysergid (LSD), meskalin och psilocybin skall anses som narkotika och underkastas bestämmelserna i narkotikaförordningen. De tre ämnena tillhör en grupp psykofarmaka som fått benämningen »hallucinogener».

Narkotikakommissionens uppgift är att utföra spaning i Stockholm beträffande narkotikasmuggling, varjämte avdelningen skall synkronisera denna med den riksomfattande spaningen.

På riksplånet består arbetet vidare i att informera landets polismyndigheter om vad som kan vara betydelsefullt i utredningshänseende. Utvecklingen på området måste noga följas. Det måste vara intimt samarbete med tullverket, medicinalstyrelsen och kriminalvårdsstyrelsen samt olika sociala och kommunala institutioner som barnavårdsnämnder, nykterhetsnämnder och andra.

Mycket vore vunnet — slutar kommissarie Gustafsson — om FN:s alla medlemsstater följde världshälsorådets rekommendation och lade samtliga lugnande och centralstimulerande läkemedel under samma drastiska kontroll som narkotika.

Här är det fråga om en epidemi, som måste mötas med alla till buds stående medel.

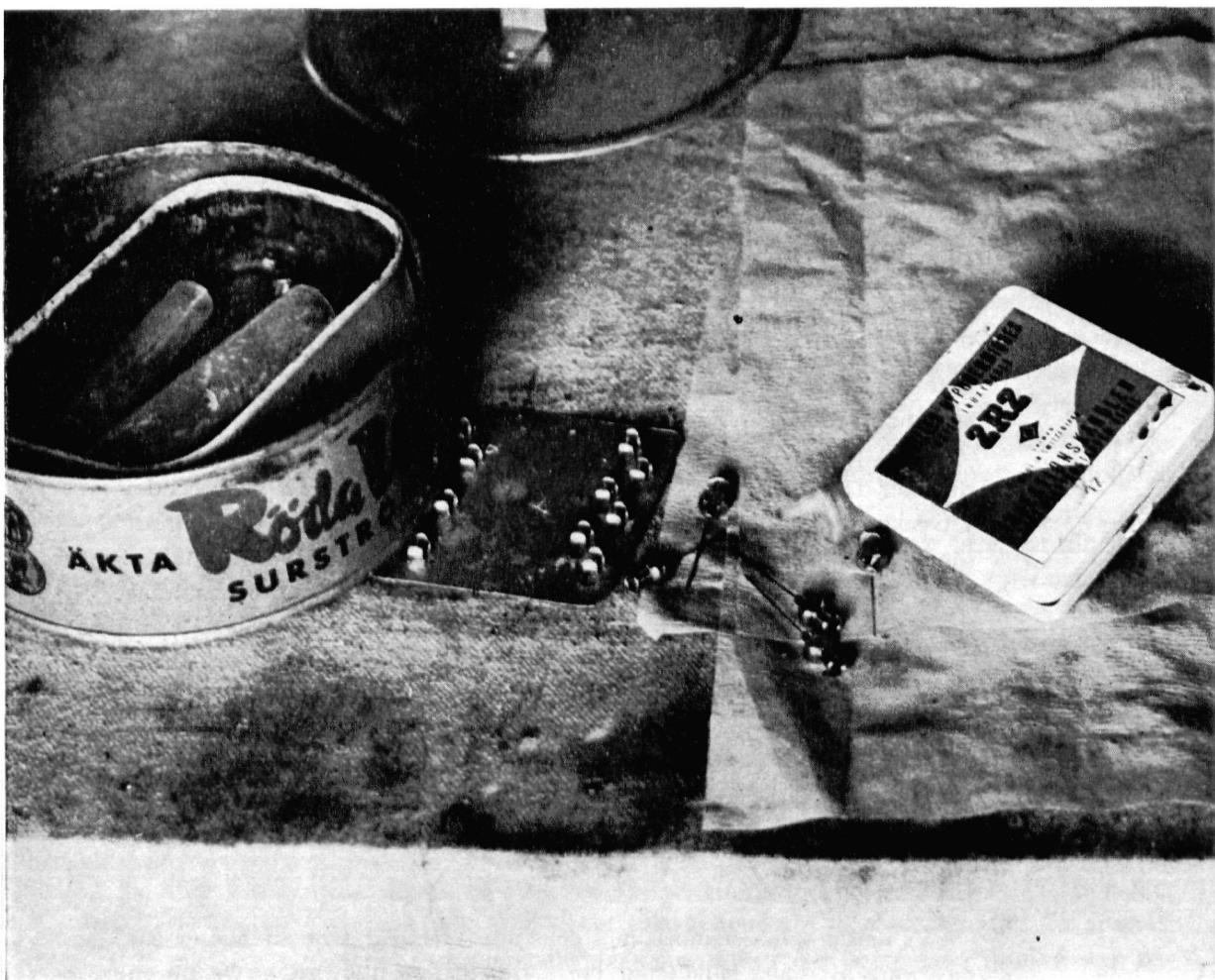
Ett hälsovårdsprogram

— Vi måste ställa människan i centrum. Och vår strävan bör ej endast vara att hålla sjukdomar borta från henne utan att ge henne en god hälsa.

Och då är det så många faktorer som inverkar: marken, vattnet, luften, miljön, kosten, motionen. Man kan inte stirra sig blind på en enda faktor.

Dr Malcolm Tottie, som säger detta, är ordförande i medicinalstyrelsens hälsovårdsupplysningsdelegation (HVUD) samt i dess arbetsgrupper för upplysning om tobakens skadeverkningar (MATS) och för upplysning om narkotika.

Det är ingen tvekan om att bruket av olika stimulantia trängt allt djupare ned i åldersklasserna.

Det är dåligt beställt med hygien i knarkargängen.

— Och orsakerna?

— Ja, det är inte lätt att säga, säger dr Tottie och gör en gest mot en tabell som visar de veneriska sjukdomarnas spridning. Det är förmodligen samma faktorer som påverkar detta: den ökade urbaniseringen, uppbrottet från det gamla samhället, den ökade fritiden, de goda inkomsterna, den större rörligheten, ett starkt kontaktbehov, som får allt svårare att få ett naturligt utlopp i dagens komplicerade värld.

Att besvara frågan varför folk röker är lika svårt som att ge svar på frågan om varför Jeppe dricker. Man vet så litet om orsakerna och om hur påverkan sker.

Vi måste ge en balanserad upplysning om skadeverkningar. Vi kommer inte långt med kampanjer.

Då det gäller bekämpande av bruket av tobak och sprit börjar man allt mer och mer överge anti-inställningen. Den har ingen slagkraft, är inte realistisk. Det finns ingen anledning att bryta staven över en människa som röker bara hon uppför sig hyfsat och inte gör sina rökvanor besvärande för andra. Den som har förmåga att umgås med alkohol på ett vettigt sätt, är inte sämre än den som alldeles låter bli.

Vi måste se verkligheten i ögonen. Idealet är ju att ingen börjar varken med tobak, sprit eller narkotika. Men faktum är att nära 2/3 av Sveriges befolkning röker, 90 procent använder alkohol i någon form, 10 procent är missbrukare och 80 procent måttlighetsförbrukare av alla de grader. Endast 10 procent är absolutister.

Det är ingen tvekan om att siffran 10 procent alkoholmissbrukare är alldeles för hög, att den inger bekymmer.

— I vår hälsoupplysning måste vi börja med barnen, säger dr Tottie. De måste bibringas en positiv attityd till hälsan. I detta ingår även att lära dem att vara »rädda om sina infektioner», att tvätta sig om händerna, ej slänga glas på marken o s v. Upplysningen måste vara kontinuerlig. Dr Tottie erinrar bland annat om TV-serien Malte och Malin.

Medicinalstyrelsen söker indirekt nå ungdomen genom att ordna kurser för ungdomsledare, lärare, läkare och sjuksköterskor. Fem sådana kurser hölls 1966 och möttes med mycket stort intresse.

Några absoluta siffror på utbredningen av tobaksbruket bland barn och ungdom finns inte. Rökванеundersökningar har gjorts i flera skolor. Klart är emellertid att tobaksbruket nu griper omkring sig även bland flickorna — en klar avspiegling av förhållanden i de vuxnas värld.

Tobaksrökningen får inte ensam betraktas som ett stort folkhälsoproblem, har MATS uttalat i en sammanfattning. Inom en icke alltför

avlägsen framtid måste energi och kraft satsas på *hela folkhälso-problematiken* — kost — motion — nikotin — alkohol — narkotika etc.

Dr Tottie inskjuter här, att man vet så litet om andra luftföroreningars inverkan på hälsan, bilarnas avgaser och röken från husens värmepannor.

Tobaksupplysningen riktas i främsta hand till ungdomen, men målsättningen måste också vara att nå vuxna — föräldrar, lärare, ungdomsledare — eftersom dessa i stor utsträckning fungerar som mönster, normbildare.

Att röka är spännande

Det är tydligt att rökvanorna grundläggs i tonåren och att både män och kvinnor röker mer i tätorter än på landsbygden. Det framgår bland annat av en undersökning av skolorungdomens rökvanor och attityd till rökning, som gjordes i Hässleholm 1965 på uppdrag av Aktionsgruppen mot tobaksrökning bland barn och ungdom i Kristianstads län. I utredningen sägs vidare bl a att andelen rökande elever stiger genomgående om vänkretsens majoritet röker. Som motiv för rökning har uppgivits: Det är spännande att göra något förbjudet, min bästa vän röker, man verkar äldre om man röker etc.

I broschyren »Fakta om rökning», vilken framställts i 275 000 exemplar och utsänts till merparten av de 40 000 lokala ungdoms- och idrottsföreningarna, påpekas bland annat, att lungcancer kan bero på cigarettrökning, att cigarettrökning är en viktig orsak till uppkomsten av kronisk bronkit och vissa andra lungsjukdomar, att piprökning kan ge upphov till läppcancer, att cancer i munhåla, svalg och struphuvud sannolikt kan förorsakas av rökning, att magsår är vanligare hos rökare än hos icke-rökare och att rökning försämrar konditionen. Där- emot sägs att tobaksrökningens betydelse för uppkomsten av sjukdomar i hjärtats kranskärl är oklar och att inga bevis finns för att rökning bidrar till magsäckscancer och urinvägscancer.

Under många år har samhället på olika sätt bekämpat bruket av tobak och sprit bland barn och ungdom. Nu har även narkotikan kommit in i bilden.

Och då har frågan ställts om information om dessa medel och deras effekter skulle spridas till all ungdom och inte blott till direkta riskgrupper.

FN:s narkotikakommission — liksom andra internationella organ — har ställt sig avvisande till en allmän information, då den endast skulle

väcka intresse och stimulera till ökad användning av narkotika och därmed motverka sitt eget syfte.

Den särskilda narkotikagruppen inom HVUD anser dock att en sådan information utan särskild risk för ökat missbruk borde kunna delges all ungdom i Sverige. Med hänsyn till att den sista möjligheten att nå alla är i grundskolans sista klass, bör sådan upplysning om möjligt spridas genom skolans försorg. All information om stimulantia bör syfta till att avromantisera bruket.

Arbetsgruppen har föreslagit i första hand följande åtgärder:

- 1) Ett allmänt informationsblad till alla ungdomar i skolans sista klass rörande stimulantia och deras skadeverkningar.

- 2) En riktad informationsskrift till riskgrupper och andra som befinner sig i sådan miljö att infektionsrisken är stor — gärna baserad på erfarenheter från f d narkomaner.

- 3) Medicinalstyrelsens hälsoplansch, som utformas i samarbete med olika försäkringsbolag och som är avsedd att tillställas alla hushåll, bör även innehålla information om narkotika.

- 4) Framställning av bildband att användas som en integrerande del i annan hälsovårdsupplysning.

- 5) Samarbete med andra intresserade föreningar och grupper för att utforma informationsmaterial, anordna utställningar etc bör tas upp för att med hjälp av kommunala och frivilliga organisationer ge största möjliga spridning åt en balanserad och korrekt information.

För att bredda basen för hälsovårdsupplysningen på olika områden har medicinalstyrelsen tillsatt en expertgrupp, en panel, med företrädare för myndigheter av olika slag.

För budgetåret 1966/67 beviljades styrelsen 800 000 kr till upplysningsverksamhet i hälsofrågor. Härtill kom en reservation på ca 350 000 kr från föregående budgetår. Tobaksverksamheten disponerade totalt 400 000 kr, varav 220 000 tilldelades Nationalföreningen mot tobak.

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

Snabbare ingripanden behövs mot läkemedelsmissbruk

Referat av socialstyrelsens undersökning

Det behövs tidigare, förebyggande åtgärder från barnavårdsnämndernas sida när det gäller läkemedelsmissbrukare. En särbehandling av läkemedelsmissbrukare inom ungdomsvårdsskoleorganisationen måste övervägas och fortsatt forskning och intensivstudier beträffande denna grupp är nödvändiga.

Det är de slutsatser, som socialstyrelsens undersökning av läkemedelsmissbruk hos ungdomsvårdsskoleelever kommit till. Undersökningen har utförts under ledning av psykologen, fil lic Kurt Gordan.

Det framhålls i rapporten att undersökningen har en explorativ karaktär och tillåter endast begränsade och i många avseenden osäkra slutsatser. Den visar dock att läkemedelsmissbrukarna som grupp skiljer sig från ungdomsvårdsskoleelever i allmänhet.

Undersökningen omfattade samtliga de elever, vilka den 8 juni 1965 var inskrivna vid någon ungdomsvårdsskola och vilka missbrukade eller hade missbrukat läkemedel. Elever vilka missbrukat läkemedel endast vid något enstaka tillfälle har inte medtagits i undersökningsmaterialet.

I undersökningen ingick 83 flickor och 41 pojkar. Av flickorna vistades undersökningsdagen 46 i vård inom skola och 37 i vård utom skola. Eleverna var fördelade på 8 av 10 tillgängliga flickskolor respektive 10 av 15 pojkskolor.

För att åstadkomma en meningsfull jämförelse med en, vid sidan om symtomet läkemedelsmissbruk, likvärdig population, har de data som presenteras i vissa avseenden jämförts med motsvarande uppgifter ur 1964 års undersökning av klientelet vid ungdomsvårdsskolorna. De elever, som ingår i denna, kallas i rapporten *jämförelsegruppen* och eleverna i det föreliggande materialet *läkemedelsmissbrukare*.

För att kunna registrera eventuella skillnader i olika avseenden mellan extremgrupper inom den totala läkemedelsmissbrukargruppen uppdelades denna i tre undergrupper, A, B och C, där A omfattade gruppen av de svåraste fallen och C de lättaste.

Av flickorna tillhörde 18 A-, 26 B- och 39 C-gruppen, medan motsvarande antal för pojkarna var: A 10, B 5 och C 26.

1964 års ungdomsvårdsskolelevundersökning såväl som tidigare undersökningar ger en klar bild av elevernas mycket instabila uppväxtmiljö. Om jämförelsegruppens uppväxtförhållanden således markant skiljer sig ifrån vanliga ungdomars bakgrund, kan man konstatera, att läkemedelsmissbrukargruppens elever i sin tur i många avseenden haft en svårare uppväxttid än jämförelsegruppens elever. Detta gäller särskilt pojkarna bland läkemedelsmissbrukarna.

De svåraste läkemedelsmissbrukarna har i jämförelse med de lättare

missbrukarna haft en mera normal bakgrund ifråga om föräldrarnas sociala anpassning och sina uppväxtförhållanden under det första levnadsåret. Därefter skils föräldrarna i större utsträckning än i de andra grupperna, och eleverna utsättes under sina sex första levnadsår för många fostrarbyten. Föräldrarna har dock fortfarande en mera positiv och engagerad inställning till dem än vad som är fallet i de andra grupperna.

Otrygghet och störningar

När det gäller de lättare (B) och framförallt de lättaste (C) missbrukarna ger resultaten ett intryck av, att dessa blivit födda och uppvuxna i mera asociala miljöer, men att byten av fostrare och miljöer hos dem kom vid en senare tidpunkt än hos eleverna i grupp A. Förflyttningarna i grupperna B och C kulminerar efter sexårsåldern, sannolikt på grund av störande beteende i skolan, asocialitet m m och som följd av samhällsingripanden. Grupperna B och framförallt C liknar i dessa avseenden mera ungdomsvårdsklientelet som det presenteras i klientelundersökningen. Beträffande de svåraste läkemedelsmissbrukarnas bakgrund ger resultaten ett intryck av att dessa blivit utsatta för stor otrygghet och svåra störningar i relation till sina relativt normalt anpassade föräldrar.

När barnavårdsnämnder ansöker om plats för omhändertagna ungdomar har dessa i regel under många år visat grava anpassningssvårigheter till skolan, arbetet och samhället i stort. Flertalet av dessa ungdomar har genom störande beteende, skolk m m demonstrerat sin oförmåga att anpassa sig till skolans krav. Mer än 90 procent av pojkarna har begått kriminella handlingar och majoriteten av flickorna har visat ett asocialt beteende främst i form av sexuell lösaktighet, prostitution m m.

I sin helhet är denna beskrivning även tillämplig på gruppen av läkemedelsmissbrukare, även om dessa i ett antal variabler markant skiljer sig från jämförelsegruppen.

Läkemedelsmissbrukare, flickor och pojkar, kommer till skillnad från jämförelsegruppens elever i större utsträckning från Stockholm.

Enligt testningar och skattningar är de mera välbegåvade.

Särskilt flickorna uppträder i mindre utsträckning störande i skolan och orsakar lärarna mindre disciplinsvårigheter.

Pojkarna bland läkemedelsmissbrukarna har till skillnad från jämförelsegruppens pojkar gjort sig skyldiga till ett mindre antal kriminella

handlingar såsom tillgreppsbrott, våldsbrott, bedrägeri m m och flickorna har visat mindre tecken på asocialitet såsom sexuell lösaktighet m m än jämförelsegruppens flickor. Flickorna har också visat arbetsovilja i mindre utsträckning och över huvud taget visat en något bättre arbetsanpassning än flickorna i jämförelsegruppen.

Om läkemedelsgruppens flickor och pojkar således i mindre utsträckning än jämförelsegruppens elever varit störande i skolan och gjort sig skyldiga till kriminella handlingar och asocialt beteende i mindre utsträckning, har de å andra sidan i markant större omfattning begagnat olika flyktvägar undan svårigheter de mött. Särskilt flickorna har i större utsträckning än jämförelsegruppens flickor skolkat från skolan och rymt hemifrån.

Läkemedelsmissbrukarna har i större utsträckning än jämförelsegruppens elever umgåtts med vanartiga kamrater, varit beroende av asociala gäng etc samt missbrukat alkohol. Detta gäller särskilt flickorna, där skillnaderna är signifikanta. Pojkarna har sniffat i större utsträckning än jämförelsegruppens pojkar.

Föräldrarnas mer negativa och oengagerade inställning till läkemedelsmissbrukarna samt dessa elevers mindre brottsliga och för omgivningen mindre besvärande former av missanpassning kan vara en förklaring till att dessa föräldrar i mindre utsträckning än jämförelsegruppens föräldrar reagerat inför elevens beteende genom hänvändelse till barnavårdsnämnd, psykiatrisk expertis eller dylikt. Skillnaden mellan grupperna är signifikant.

Gängbildning, skolk, sprit

Granskar man skillnaderna mellan undergrupperna inom den totala läkemedelsmissbrukargruppen beträffande här berörda variabler, förstärkes intrycket av de ovan skisserade avvikelserna mellan bilden av läkemedelsmissbrukare och »vanlig» ungdomsvårdsskoleelev. Eleverna i grupp A har sålunda växt upp i Stockholm i större utsträckning än eleverna i grupp C. De svåraste läkemedelsmissbrukarna (A) har varit mindre störande i skolan och har visat mindre svårigheter att komma överens med sina skolkamrater samt har varit betydligt äldre vid tidpunkten för första egendomsbrottet än de lättare missbrukarna (B och C).

Ju svårare missbruk desto frekventare är uppgiften om umgänge med vanartiga kamrater, medlemskap i asociala gäng etc (A oftare än B,

B oftare än C). Elever i grupp A och B har i större utsträckning än elever i grupp C skolkat från skolan, rymt hemifrån och använt alkohol.

Elever i grupp A har i större utsträckning än elever i de andra grupperna bytt arbete samt betecknats som alkoholmissbrukare.

Flickorna i grupperna A och B har visat tecken på sexuell lösaktighet i mindre omfattning än flickorna i grupp C. Däremot har flickorna i grupp A prostituerat sig i större omfattning än flickorna i de lättare missbrukargrupperna. Här torde det finnas ett direkt samband mellan omfattning av läkemedelsförbrukning och frekvensen av prostitution som ett medel att finansiera konsumtionen.

Endast i något enstaka fall har brott i samband med narkotika förekommit bland flickorna. I fråga om pojkarna har 14 procent begått brott för att komma över narkotika och 10 procent för att komma över pengar till narkotika.

Läkemedelsmissbrukare, såväl pojkar som flickor, har i signifikant lägre utsträckning än eleverna i jämförelsegruppen varit föremål för förebyggande åtgärder från barnavårdsnämndens sida.

Sannolikt beroende på läkemedelsmissbrukarnas, till skillnad från jämförelsegruppens elever, mindre störande och kriminella beteende, ingriper barnavårdsnämnden på ett relativt sent stadium.

Problemen hos den unge har då troligen antagit sådana proportioner och blivit så akuta, att förebyggande åtgärder kommer till mindre användning än hos jämförelsegruppen. Placering direkt på barnhem eller i fosterhem blir aktuell. På samma sätt nödgas man då till inläggning på psykiatrisk klinik och måste avstå från vård i poliklinisk form. Går man till skillnaderna mellan undergrupperna A, B och C förstärks det allmänna intrycket. De svåraste läkemedelsmissbrukarna är de minst störande i skolan och de är äldre än de lättare missbrukarna vid tidpunkten för första brottet. De blir därmed föremål för barnavårdsnämndens uppmärksamhet och åtgärder vid en senare tidpunkt än elever i B och C.

När läkemedelsmissbrukarna blir intagna vid ungdomsvårdsskolan är de genomsnittligt äldre än eleverna i jämförelsegruppen. Tendensen är mest utpräglad ifråga om pojkarna. Såväl flickor som pojkar inom läkemedelsgruppen har i signifikant större utsträckning än eleverna i jämförelsegruppen under tiden vid skolan erhållit vård företrädesvis av psykiatrisk karaktär vid institution utanför skolan. Detta gäller i synnerhet flickorna i gruppen.

Läkemedelsmissbrukare har använt narkotika efter intagning på skolan i signifikant flera fall än elever inom jämförelsegruppen. Av de ele-

ver som sedan intagningen på skolan missbrukat narkotika har pojkarna till största delen gjort det vid upprepade tillfällen. Skillnaden mellan flickornas och pojkarnas missbruk på skolan är signifikant.

Sniffning efter intagning har förekommit i större utsträckning bland läkemedelsmissbrukare än bland elever i jämförelsegruppen. För pojkarnas del är skillnaden signifikant.

Läkemedelsmissbrukarna bedöms vid intagningen och under första månadens vistelse som väsentligt sämre anpassade till skolans normer och regler än eleverna i jämförelsegruppen. Under det att flickorna bland läkemedelsmissbrukarna visar en jämförelsevis normal utveckling efter den första månaden, när det gäller anpassningen, bedöms pojkarna bland missbrukarna vara sämre anpassade även under deras fortsatta vistelse i ungdomsskolevården.

Sammanfattar man resultaten beträffande läkemedelsmissbrukarnas förhållanden inom ungdomsskolevården, kan man konstatera att dessa i jämförelse med övriga elever skapar avsevärda problem för skolorna. De är i medicinskt och särskilt psykiatriskt avseende i betydligt större behov av sådan specialistbehandling som skolan själv inte kunde tillhandahålla vid tidpunkten för undersökningen.

Flickorna bland läkemedelsmissbrukarna har i icke mindre än 59,7 procent erhållit medicinsk-psykiatrisk vård vid institution utanför skolan. Läkemedelsmissbrukarna fortsätter på tidigare uppövade flyktvägar även efter intagningen på ungdomsvårdsskola. De missbrakar narkotika, sniffar och framförallt rymmer i avsevärt större omfattning än jämförelsegruppens elever. De bedöms av personalen också allmänt som sämre anpassade till skolans normer och regler än övriga elever. (Under vistelsen på anstalten har eleverna inte möjlighet att använda narkotika. Detta sker under rymning eller vid felaktigt given permission.)

Sämre uppväxtförhållanden

De rön, som undersökningen kommit till, diskuteras på följande sätt:

Läkemedelsmissbrukarna, särskilt pojkarna, har som grupp vuxit upp under avsevärt sämre betingelser än jämförelsegruppens elever. Deras bakgrund kännetecknas av mentalsjukdom och alkoholism i föräldrahemmet och framförallt av instabilitet och förflyttningar i än högre grad än vad som redan är betecknande för ungdomsvårdsskolelever i allmänhet.

Anmärkningsvärt är att de svåraste läkemedelsmissbrukarna beträffande uppväxtförhållanden skiljer sig så klart från såväl de lättare miss-

brukarna som från jämförelsegruppen. De är i relativt stor utsträckning födda inom äktenskapet av socialt välanpassade föräldrar. På ett tidigt stadium av sin utveckling utsättes dock barnet för skilsmässa mellan föräldrarna och relativt många miljöbyten under sina första sex levnadsår. Föräldrarna fortsätter dock att hålla kontakt med barnet och visar en mera positiv inställning till det än vad som är normalt beträffande elever i de andra grupperna. Det är sannolikt att upplevelserna under den tidiga barndomen resulterat i allvarliga personlighetsskador. Läkemedelsmissbrukarna har under sin uppväxttid gett uttryck för sina neurotiska problem och sina anpassningssvårigheter på annat sätt än jämförelsegruppens elever.

Sålunda har läkemedelsmissbrukarna orsakat mindre disciplinsvårigheter i skolan, varit äldre vid första egendomsbrottet, gjort sig skyldiga till ett mindre antal kriminella handlingar respektive asocialitet i form av sexuell lösaktighet än ungdomsvårdsskoleelever i allmänhet.

I stället för att som jämförelsegruppens elever demonstrera sina svårigheter i form av trots och aggressivitet mot auktoriteter och samhällets normer, väljer läkemedelsmissbrukarna att på olika vägar fly undan problemen. De skolkar från skolan, rymmer från sina hem, håller sig till vanartiga kamrater och asociala gäng, missbrukar alkohol, narkotika etc i betydligt större utsträckning än andra elever.

Det råder ett tydligt samband mellan dessa karakteristika och graden av läkemedelsmissbruk. Ju svårare missbruket är desto mer framträdande är också skillnaderna i variablerna mellan å ena sidan missbrukargrupperna inbördes och å den andra sidan den totala läkemedelsmissbrukargruppen och jämförelsegruppen.

Särskilt elever i den svåraste missbrukargruppen uppträder möjligen på grund av andra uppväxtbetingelser och bättre kontakt med föräldrar, på ett socialt och konventionellt mera acceptabelt sätt. De är och/eller bedöms som grupp som mera välbegåvade. Denna större lätthet till ytlig anpassning i kombination med en för omgivningen mindre störande form av personlighetsavvikelse torde vara förklaringen till barnavårdsnämndernas sena ingripanden. Ju svårare missbruk desto senare ingriper samhället och desto mindre kommer förebyggande åtgärder respektive poliklinisk vård till användning.

Nytt vid Ryagården

En litet gråkall vintermorgon fast utan snö. Det har visserligen ljusnat ute, men någon riktigt ljus och vacker dag synes det inte bli.

Folk är i arbete. Det kunde vara på vilken större lantgård som helst vilken dag som helst. Men det är det inte.

Det skall bli invigning av nya lokaliteter vid Ryagårdens yrkesskola i Örkellunga. Flaggan är hissad och några flickor går och krattar gårdsplanen tills landshövdingen och andra gäster skall komma. De sjunger och skämtar med varandra.

Man får inte något intryck av anstalt. Och redan för 50 år sedan konstaterade en styrelseordförande i ett tal vid den första inspektionen av skolan, att den tid var förbi, då anstalter av detta slag i främsta rummet var straffanstalter eller åtminstone betraktades så.

1906 hade anstalten tagits i bruk som gemensamt skolhem för sedligt försummade barn från städerna Hälsingborg, Lund och Landskrona. »Ett samarbete på grundvalen av ett enigt intresse för den moraliskt vanlottade ungdom, som tyvärr varje stadssamhälle inom sig rymmer, i syfte att av densamma dana samhällsnyttiga medborgare, är onekligen ett tilltalande drag ur dessa städers tideböcker.»

Så sades det i den första årsberättelsen 1906 från skolhemmet Ljunga-skog, citerad denna dag av skolans nuvarande rektor Ingvar Svensson.

Problemen tedde sig stora då. De är inte mindre nu. Även om de skiftat form. Även om klientelet blivit ett annat.

De flesta ungdomarna kommer från storstäderna. Vilket inte hindrar att mången stadsflicka finner sig väl tillrätta med arbetet inom lantbruket.

På ytan ser allting så idylliskt ut. Men man behöver inte vara här länge för att märka den oro som ligger under. Den oro som ofta tar sig uttryck i att någon rymmer från skolan. E 4 går ju alldeles förbi här. Även detta var känt för 50 år sedan: »Förtroendet svikes ibland. Detta vållar sorg, men uppfostraren tröttnar ej, han börjar på nytt.»

— De somatisk-psykiatriska problem vi har vid Ryagården är helt präglade av det starkt ökade läkemedelsmissbruket bland ungdomen, sade överläkaren dr Asta Blom vid invigningen i december 1966. Sedan hon kom till Ryagården den 1 oktober hade hon fått ta emot sammanlagt 28 flickor, varav inte mindre än 20 var allvarliga missbrukare av olika läkemedel, däribland även narkotika. Fyra missbrukade alkohol. 80 procent av dem skulle behöva en lång intensiv somatisk-psykiatrisk vård, då de ju oftast på grund av missbruket är nergångna såväl fysiskt som psykiskt.

En ny sjuk- och behandlingsavdelning med 14 platser har tillkommit och en nyrenoverad avdelning om 7 platser stod färdig att invigas.

Dr Blom uttalade sin glädje över dessa platser, som gav möjlighet till ökad behandling, men läkemedelsmissbruket hade ökat på ett sätt, som inte kunnat förutses, och därför tedde sig även dessa resurser för små. Flickorna är strax efter intagningen i precis lika stort behov av intensiv behandling som vilken som helst annan psykisk patient. Ja, man kunde till och med konstatera att den somatiska sjukdomsfrekvensen hos dem är betydligt större än den man i allmänhet ser hos patienter på mentalsjukhus och psyk-kliniker.

Dr Blom hoppades, att försöksperioden med ökade personalresurser skulle ge ett sådant resultat, att myndigheterna var beredda att satsa på Ryagården i framtiden och ge ökat stöd, så att planerna på en än effektivare behandling av ungdomarna skulle kunna förverkligas.

Det var på våren 1965 som statskontoret och socialstyrelsen utförde en kartläggning av verksamheten vid skolan. I denna framkom vissa brister beträffande vården av eleverna. Man fann att personalen var underdimensionerad, fritidsverksamheten illa integrerad med den övriga verksamheten. Den fysiska träningen borde tillgodoses bättre.

Försöksverksamheten skulle nu söka undanröja de brister som kartläggningen påvisat. Rektor Svensson omtalade att en personalförstärkning om 12 befattningshavare från och med 1 december 1966 ställts till skolans disposition. Där har även pågått en kurs för utbildning av den nya personalen. Resultatet av de vidtagna åtgärderna kommer att bli föremål för vetenskaplig undersökning och bedömning.

Rektorn sade, att socialstyrelsens förtroende för styrelsen och skolans personal, då man förlagt försöksverksamheten till Ryagården, varit stimulerande och intresseväckande men också att den ställer stora krav på den enskilda befattningshavaren. Skolan har såväl medicinsk-psykiatrisk som psykologisk och socialpedagogisk expertis bland sina befattningshavare.

Skolan har i allt plats för 77 elever, förlagda på 8 elevhem. En helt ny vårdenhets har tillkommit. En sjuk- och behandlingsavdelning har uppförts under 1964—65, sedan styrelsen i olika omgångar påpekat de bristande resurser som stått till förfogande i vården av de alltmer svårbehandlade sprit- och läkemedelsmissbrukarna. En skola har ombyggt till administrationsbyggnad. Trädgårdsanläggningen har fått både nytt växthus och nya arbetslokaler.

Vid invigningen tog gästerna inte minst intresserat i betraktande den nya verkstadsavdelningen, inrymmande tvätt och bageri. De har båda moderna maskiner och en mycket hög kapacitet och svarar inte bara för skolans behov utan kan ta emot beställningar även utifrån. Lokaler är mycket ljusa och behagliga.

Det finns fortfarande lokaler som inte fyller moderna krav — även om det visat sig att många elever finner en del gamla rum »mysiga». De söker också sätta personlig prägel på rummen. Idolporträtten är många.

Rektor Svensson hoppas för sin del på nya elevhem på Sonestorpsområdet och att platsantalet på Sörgårdsavdelningen kan nedbringas.

Det är 3 km mellan skolans centrum, Ljungaskog, och Sonestorp, vilket skapar en del transportproblem, då en del elever bor på det ena området men arbetar på det andra. Det finns lantbruk och trädgård,

Rektor Ingvar Svensson visar hovrättspresident Björn Kjellin och landshövding Bengt Petri omkring i Ryagårdens nya, ljusa och moderna verkstadslokaler.

bageri och tvätt, sysal och konsthantverk m m. Eleverna syr inte bara för skolans behov utan också åt sig själva. Och det tillverkas många saker, som sedan säljs på julmarknader och vid andra tillfällen på skolan. Vad man inte minst hoppas på vid skolan, är att fritidssysselsättningen nu kan intensifieras. Syftet är ju att varje timme på skolan ska innebära ett vårdmoment. Och man vill komma fram till ett tillstånd, där varje elev är något mer än »en bunt papper», som någon av dem bittert uttryckt det.

Vid invigningen av de nya lokaliteterna deltog landshövding Bengt Petri, skolans styrelse med ordföranden, hovrättspresident Björn Kjellin, i spetsen, generaldirektör Ernst Bexelius, byråchef Göta Rosén, psykolog Kurt Gordan och andra från socialstyrelsen samt kommunala representanter.

Reportage: SVEN STRÖMBLAD

Narkotikafallen tredubblade i Stockholms-skolorna

Av redaktör SIGFRID SPRING, Stockholm

En intensifierad upplysning om olika stimulantias skadeverkningar måste komma till stånd — det hävdar med bestämdhet skolförvaltningen i Stockholm. I en alarmerande framställning till skolöverstyrelsen begär man ett för skolungdom i skilda åldrar pedagogiskt utformat bild- och textmaterial. Som exempel nämns affischer, foldrar, ljudbildband med illustrerade texthäften samt eventuellt tävlingsuppgifter av olika slag.

Bakom den stockholmska framställningen ligger bl a en rapport från skolöverläkaren, doktor S-I Rollof. Denne förklarar att bruket av tobak, alkohol och narkotika trängt allt längre ner i åldersklasserna. Särskilt oroande finner han den under de allra senaste åren starkt ökade förbrukningen av narkotikapreparat. Detta orsakar allvarliga problem även hos elever i de yngsta åldrarna.

— Vi vet att försäljning av bl a preludin till skolungdom förekommer, säger doktor Rollof.

Skolöverläkaren i Stockholm uppger att då narkotika huvudsakligen säljs illegalt och då narkotikaberusning ofta är svårare att konstatera än alkoholpåverkan är det omöjligt att erhålla en tillförlitlig statistik beträffande omfattningen av narkotikamissbruket.

Antalet narkotikamissbrukare bland skolungdomen i Stockholm är, tror skolöverläkaren, mycket större än vad som framgår av den officiella statistiken.

Om man bortser från rökningen (vi skall strax redogöra för vilka åtgärder skolförvaltningen vidtagit mot tobaksbruket) finner vi att — enligt de officiellt rapporterade fallen — användandet av narkotika tredubblats under de tre senaste åren. Alkoholförbrukarna bland skolans elever har under samma tid blivit nästan dubbelt så många.

Så här ser en tabell ut över antalet anmälda fall av missbruk i Stockholms skolor:

Läsår	Alkohol	Thinner	Narkotika
1963/64	26	152	12
1964/65	13	86	10
1965/66	46	130	36

Både då det gäller alkohol, thinner och narkotika återfinns de flesta missbrukarna i grundskolan. Pojkarnas antal är betydligt större än flickornas.

De för senaste läsåret anmälda missbruksfallen fördelar sig på pojkar och flickor samt skilda skolformer på följande sätt:

Den hittills i landets skolhistoria största och mest omfattande upp-

Skola	Alkohol		Thinner		Narkotika	
	pojkar	flickor	pojkar	flickor	pojkar	flickor
Grundskola	32	6	91	27	14	6
Yrkesskola	4		12		7	3
Fackskola					1	
Gymnasium	4				4	1
Summa	40	6	103	27	26	10
	46		130		36	

lysningskampanjen om tobakens skadeverkningar startades hösten 1966 av skolförvaltningen i Stockholm. I samarbete med Nationalföreningen mot tobak (NMT) arrangerade doktor Rollof i anslutning till de sedvanliga studiedagarna en kurs för 800 lärare i grundskolan — samtliga lärare i tredje och sjätte årskurserna — och alla skolsköterskorna.

Vid rökmaskinen

Sedan en rad expertföreläsningar om tobak hållits indelades kursdeltagarna i grupper och fick utföra laboratoriearbeten under ledning av instruktörer med tillgång till rökmaskiner, blodtrycksmätare etc. Samtliga lärare var överens om att de under kursen fått kunskaper, som skulle göra dem åtskilligt bättre skickade att undervisa skolans elever om tobakens skadliga verkningar. Kursen kommer att upprepas årligen. Det innebär att ytterligare ett 800-tal lärare kommer att fortbildas på detta område innan höstterminen 1967 börjar.

Då missbruket av thinner och andra liknande preparat var som högst våren 1964 vände sig skoldirektören, barnavårdsdirektören och polismästaren i Stockholm till en rad affärsföretag med begäran om åtgärder för att försvåra för ungdomen att få tillgång till dessa varor. Som framgår av den ovan redovisade statistiken minskade missbruksfallen året därpå.

Stockholms stads partipolitiskt sammansatta skoldirektion aktualiserade tobakens, alkoholens och narkotikans problemställningar i slutet av 1966. Efter förslag av skolborgarrådet Wilhelm Forsberg gjorde direktionen ett uttalande, som bl a mynnade ut i ett krav om att en speciell konsulent, med uppdrag att leda upplysningsverksamheten, skulle tillsättas.

Skoldirektionen slog fast, att informationen om dessa stimulantia måste utformas med hänsyn till de senaste vetenskapliga rönen och på ett för eleverna väl avpassat sätt.

Direktionen sade vidare :

— Försäljning av narkotiska preparat i närheten av skolorna måste förhindras. Nya initiativ bör tas i syfte att begränsa ungdomarnas möjligheter att köpa thinner i butikerna.

Samarbetsorganet barnavård, polis och skola i Stockholm (BPS) har haft upprepade överläggningar om stimulantiafrågorna. Det centrala BPS-organet, som består av barnavårdsdirektör Karl-Erik Granath, polismästare Nils Luning och skoldirektör Erik Ekman samt vissa avdelningschefer vid de tre förvaltningarna, har exempelvis ordnat konferenser där narkotikaproblemet belysts av landets främsta experter.

Förutom det centrala organet finns nio lokala BPS-kommittéer i Stockholm. Av experterna har dessa BPS-ledamöter fått veta, att det är ytterst angeläget att åtgärder mot missbruk vidtas så tidigt som möjligt. Överenskommelse har därför träffats om att såväl skolan som polisen omedelbart sedan narkotikamissbruk konstaterats eller misstänkts bland skolungdom skall göra anmälan därom till barnavårdsnämnden.

Beträffande skolförvaltningens närmast planerade åtgärder förklarar skoldirektör Erik Ekman :

— Det har vid de överläggningar, som ägt rum mellan läkare, psykologer och pedagoger, framkommit att det blir svårt att finna tillräckligt antal personer som behärskar och kan behandla alla tre slagen av stimulantia — tobak, alkohol och narkotika. När det gäller narkotika finns f n över huvud taget endast ett fåtal experter i landet.

Tanken på särskilda patruller i skolorna har förts fram. Skoldirektören är tveksam på denna punkt. Han och skolöverläkaren befarar att en sådan organisation rent psykologiskt skulle kunna få vissa negativa verkningar.

Intensivare information

Ekman :

— Jag tror att man istället lokalt i skolorna bör få till stånd en intensifierad informationsverksamhet huvudsakligen i naturlig anslutning till de ämnen — främst biologi, samhällskunskap och socialkunskap — vari denna upplysning skall ingå enligt läroplanerna. Dessutom bör — i likhet med vad som skett beträffande trafik-kunskap — en särskild konsulent anställas. Han skall svara för integrering av undervisningen om

tobak, alkohol och narkotika samt leda denna informationsverksamhet. Man kan nämligen inte räkna med att vederbörande ämneskonsulenter hinner sätta sig in i dessa speciella frågor.

Skoldirektören understryker att skolhälsovårdsavdelningen är beredd att utarbeta förslag till föredrag om tobak, alkohol och narkotika samt att stimulera skolläkarna att engagera sig i denna profylaktiska verksamhet, som dock ej ingår i deras ordinarie tjänstgöringsuppgifter. I viss utsträckning torde också psykologer kunna anlitas.

Blir narkotikan allt begärligare?

Några reflexioner kring en undersökning i Göteborg

Av byråsekreterare BIRGIT SVÄRD-OLSSON, Göteborg

Ordet narkotika, som tills för bara några år sedan sällan eller endast i undantagsfall användes, blir allt vanligare. Tidningarna innehåller nästan dagligen artiklar om polisens arbete för att stoppa olaga handel med olika narkotiska preparat, om allt större kvantiteter av narkotiska medel, som smugglas in i landet, och om allt yngre missbrukare, som kommer till myndigheternas kännedom. Narkotika, som ord betraktat, slår just nu.

Det är »inne» att ha läst de senaste artiklarna och hört de sista debatterna i ämnet. En fråga infinner sig omgående: Är också användningen av narkotika »inne»? Finns det anledning att tro att bruket av narkotika kan sprida sig lika lätt bland ungdomen som op- eller popmodet? Är det risk för att användningen av narkotiska preparat blir mer begärligt ju större bokstäver vi använder, då vi talar om narkotikamissbruket? Vilka konsekvenser kommer detta problem att föra med sig? Hur skall vettig upplysning kunna ges i ämnet? Frågorna kan bli många och invecklade och svaren kan vara svåra att forma, eftersom våra kunskaper på detta område är små och erfarenheten i ämnet är liten.

Nationellt saknas ännu officiell statistik på området. Vissa specialundersökningar har gjorts eller är i gång, men varken arten eller omfattningen och utbredningen av olika missbruksformer är helt klarlagda. Medicinalstyrelsen har tillsatt en särskild narkomanvårdskommitté, som under sig har fyra arbetsgrupper, vilka skall klarlägga vissa frågor, som sammanhänger med narkotikamissbruk. De fyra arbetsgrupperna är:

- 1) Den social-medicinska, som huvudsakligen skall ägna sig åt kartläggning och orsaksanalys beträffande narkotikamissbruket.
- 2) Den juridiska, som skall kartlägga formerna för och omfattningen av olika myndigheters engagemang i narkotikafrågan.
- 3) Den tekniskt-diagnostiska, som skall finna objektiva diagnostiska metoder genom att främst studera narkotikamissbruket ur medicinsk-farmakologisk synvinkel.
- 4) Vårdgruppen, som skall göra en värdering av skilda behandlingsmetoder och vårdformer för narkotikamissbrukare.

Huvuduppgiften för narkomanvårdskommittén och dess subkommittéer kan sammanfattningsvis sägas vara att klarlägga vad som i det aktuella läget och på längre sikt är nödvändigt ifråga om åtgärder av samhället i syfte att bekämpa narkotikamissbruket. Detta sker genom forskning på skilda områden, genom medicinska, sociala och polisiära åtgärder, genom samordning av olika organs och myndigheters insat-

ser, genom ändamålsenlig utformning och inriktning av vårdresurserna genom information.

Problemet växer i omfång

Enligt doktor Karl Evang, författare till boken »Bruk och missbruk av läkemedel», som utkommit under 1966, hör Sverige icke till de länder, där missbruk av vanebildande läkemedel ligger särskilt högt utan figurerar i den internationella statistiken i den grupp av länder, som antas ha det lägsta antalet narkomaner. På 1950-talet konstaterades en utbredning av missbruket av centralstimulerande medel, vilket ledde till en skärpning av uppmärksamheten på narkotikaproblemet. På medicinalstyrelsens initiativ anmodades läkarna att iakttaga största möjliga försiktighet och vaksamhet vid utfärdande av narkotikarecept, vilket också ledde till att recepten på narkotika minskat betydligt under de senaste åren. Ändå kvarstår det allmänna intrycket att problemet med missbruk av narkotiska medel växer i omfång och att en ny kategori missbrukare kommit till, där det speciellt är unga människor, som uppträder i gäng och tillsammans vanligen missbrukar narkotika av typ cannabis eller något centralstimulerande medel. De har skapat en egen livsstil och har en säregen filosofi eller livsåskådning. De tror, att narkotikaruset är medlet till individuell frihet, till större självkänedom och till skärpning av sinnena. De vill gärna utöka antalet i sin krets och de »missionerar» över gränserna. Dessa grupper av missbrukare erhåller oftast sina preparat genom olaga införsel, vilket har lett till skärpning av vår tullbevakning och intensifierade polisiära åtgärder.

Så sent som i september 1964 började exempelvis narkotikapolisen i Göteborg sin verksamhet. Den har bland annat till uppgift att göra ingripanden mot personer, som gör sig skyldiga till olika slag av brott mot narkotikakungörelsen och olaga varuinförsel.

I januari 1965 väcktes en motion i Göteborgs stadsfullmäktige om uppdrag åt stadskollegiet att låta utreda frågan om lämpliga motåtgärder mot det tilltagande narkotikamissbruket. I samband med utredningen kring motionen diskuterades värdet av en allmän upplysningsverksamhet i narkotikafrågan och i korthet kan sägas att olika instanser ansåg, att eftersom problemet icke existerade eller var högst ringa, fanns det icke anledning till en brett upplagd information, men väl till begränsad upplysningsverksamhet, riktad till grupper av yrkesutövare med uppgifter att undervisa och handleda ungdom. Stadsfullmäktige uppdrog åt förste stadsläkaren att sammankalla en konferens för planering av lämpliga upplysningsåtgärder rörande narkotikamiss-

bruket och dess verkningar. Inbjudna till denna konferens var representeranter för olika grupper av personer med uppgift att undervisa och handleda ungdom. Vid konferensen framgick, att man icke hade några problem i den här frågan, varför ärendet ansågs fullgjort med den konferens och den information som ägt rum.

Detta var inställningen för cirka två år sedan. Man hade dock anledning att förmoda, att problemet med narkotikamissbruk sedan dess utökats och att det nu var större än tidigare. Inför dessa förmodanden begärde barnavårdsnämnden i Göteborg en utredning angående utbredningen av narkotikamissbruket bland ungdom i Göteborg och de åtgärder som vidtagits samt i vad mån de förebyggande åtgärderna kan anses vara tillräckliga.

Vår lokala utredning grundar sig på antalet till barnavårdsnämnden anmälda fall under tiden 1 januari 1965—30 juni 1966. Dessutom har vissa av barnavårdsnämndens institutioner lämnat uppgifter angående misstänkt användning eller bekräftat missbruk av narkotika eller läkemedel. Även hos kuratorsavdelningen vid barnavårdsnämndens fritidsbyrå har förfrågningar gjorts angående iakttagelser »ute på stan» i denna fråga. Kuratorsavdelningen har upplyst, att man kunnat ge narkotikapolisen vissa tips om olika narkotikanästen, där man förmodat att ungdom hållit till, men att det är mycket svårt för den enskilde tjänstemannen att bedöma, huruvida påverkan av narkotika föreligger eller icke.

Sammanlagt under utredningstiden har 57 anmälningar med uppgifter om narkotikamissbruk eller läkemedelsmissbruk inkommit till familje- och ungdomsbyrån vid barnavårdsnämnden i Göteborg. Dessa fördelar sig på 23 anmälningar under år 1965 och 34 anmälningar under första halvåret 1966 och utgör cirka 5 promille av antalet anmälningsärenden under 1965 och 15,2 promille av anmälningsärendena under första halvåret 1966. Det kan därför konstateras att en utbredning av missbruket troligen skett. Ökningen av antalet till barnavårdsnämnden anmälda fall är oroväckande stor.

I realiteten fördelar sig materialet på 7 barn och 13 föräldrar under 1965 och 26 barn och 4 föräldrar under första halvåret 1966, vilket visar en klar tendens till ökning av missbruket bland barn under 1966 i förhållande till 1965.

Från skiftande miljöer

Mer än hälften av de anmälningar beträffande ungdom som inkom under första hälften av år 1966 har anmälts genom polis eller åklagare,

medan anmälningarna beträffande ungdom under 1965 till största delen kom från föräldrar, annan privat person eller sjukhus. Man kan förmoda, att barnavårdsnämnden under 1965 fick kännedom om svårare fall av narkotikamissbruk genom föräldrarnas anmälningar bland annat, men att narkotikapolisens uppsökande arbete givit resultat under första halvåret 1966. Givetvis kan det också här vara fråga om en eller flera ligor, som sprängts och där många ungdomar varit inblandade.

Ålders- och könsfördelningen bland ungdomarna framgår av denna tabell:

Födda	Flickor	Pojkar	Summa
1945	1	1	2
1946	3	3	6
1947	2	4	6
1948	5	4	9
1949	5	1	6
1950	—	1	1
1951	1	—	1
1952	—	—	—
1953	—	1	1
1954	—	1	1
Summa	17	16	33

Åldrarna 17, 18, 19 och 20 år är högst representerade med en topp vid 18 år. Intressant kan vara att just vid dessa åldrar antalet flickor är störst, medan pojkarna når de yngsta åldersklasserna i tabellen. Fördelningen mellan flickor och pojkar är dock totalt jämn.

Ungdomarna kommer från mycket skiftande miljöer och de har både socialt stabil och asocial bakgrund. Intellectuellt sett synes såväl normalbegåvade som debila förekomma. De är att betrakta både som socialt välanpassade och psykiskt avvikande. En noggrannare kartläggning i dessa avseenden är dock nödvändig, innan något omdöme i dessa frågor kan ges.

Av utredningen framgår, att ungdomarna till största delen av namn-given narkotika använt haschisch eller marijuana. Beträffande 10 flickor har ej kunnat utrönas vad slags narkotika de använt, detsamma gäller 4 pojkar. 2 pojkar har använt centramin och 1 preludin.

Barnavårdsnämnden har omhändertagit 9 ungdomar enligt barnavårdslagen §§ 25 b) och 29 eller 43. 4 har ställts under övervakning, i 4 fall följes ärendet och i 11 hade utredningen icke avslutats, då sammanställningen gjordes. 3 har varit föremål för hjälpåtgärder och i 2 fall har avskrivning skett utan åtgärd.

Av ungdomarna, som omhändertagits enligt §§ 25 b) och 29 barnavårdslagen, har 2 flickor placerats på ungdomsvårdsskola. Medicinsk vård har förekommit i 10 fall. Fyra ungdomar, 2 flickor och 2 pojkar, har vårdats på mentalsjukhus, 1 flicka och 1 pojke har vårdats på psykiatrisk klinik och 1 flicka och 3 pojkar har haft kontakt med narkotikapolikliniken.

Anmälningarna beträffande de 13 föräldrar, som anmälts 1965, och de 4 föräldrar, som anmälts under första hälften av 1966, har inkommit från i första hand polis och i andra hand från make eller maka samt från barnsjukhus, grannar och myndigheter. Övervägande delen av föräldrarna har missbrukat läkemedel. I 8 av fallen har det varit förenat med spritmissbruk och i 3 fall har det varit med syfte till suicidförsök.

Missbrukets art fördelat på kön och ålder visar, att det förekommit anmälningar på 4 manliga och 13 kvinnliga föräldrar under undersökningsperioden. Att kvinnorna dominerar i detta avseende beror troligen på att tablettmissbrukande fäder ej anmäles till barnavårdsnämnden i samma utsträckning som i de ärenden, där mödrar står för missbruket. Om mannen missbrukar narkotika men kvinnan är socialt stabil får barnavårdsnämnden ofta ej vetskap om förhållandena. 10 av de anmälda föräldrarna är födda 1935 och senare. I samtliga föräldraärenden är 38 barn berörda, 25 pojkar och 13 flickor, födda mellan 1950 och 1965. Ungefär 70 % av dessa är födda efter 1960. Sex av föräldrarna är ensamstående. Samtliga har haft sin bostad i hyreslägenheter — många av dem i relativt moderna bostadsområden. Vilka slag av läkemedel som använts har däremot icke helt kunnat utrönas i denna utredning.

De medel som använts

De flesta anmälningarna beträffande både barn och vuxna inkom 1965 under höstmånaderna augusti, september, oktober och november, medan under första hälften av 1966 februari och april (11 anmälningar) var toppmånader. Skälet till den höga siffran för april synes vara att ett flertal anmälningar då gjordes genom polisens försorg.

Av de ungdomar, som vistats på barnavårdsnämndens institutioner, har 29 fall uppgivits som missbrukare av eller misstänkt missbrukare av narkotika eller läkemedel. Av dessa har 2 flickor anmälts använda både marijuana och preludin och 1 pojke återkommer under både läkemedelsmissbruk och misstänkt användning av narkotika. I realiteten rör det sig alltså om 26 ungdomar. 8 av dem, 7 flickor och 1 pojke, har endast misstänkts använda narkotika vid något tillfälle och 6 av dem, 1

flicka och 5 pojkar, har använt icke namngivet preparat. De övriga har intagit olika slag av läkemedel från uppgivet trancopal till magnecyl med coca cola.

Huvudparten av dessa ungdomar är yngre än de till barnavårdsnämnden anmälda fallen. Endast 1 pojke återkommer under både anmälda fall och redovisade på institution. Ålders- och könsfördelning framgår av nedanstående tabell.

Födda	Flickor	Pojkar	Summa
1946	2	—	2
1947	1	1	2
1948	3	3	6
1949	3	3	6
1950	2	4	6
1951	2	2	4
Summa	13	13	26

Fördelningen mellan könen är 50 % av vardera och beträffande åldersfördelningen synes 16, 17 och 18-åringar tillhöra de största grupperna. En flicka och en pojke har använt medlen i suicidsyfte, medan de övriga uppgivit att de använt dem i berusningssyfte.

Beträffande de 8 ungdomar, där man endast hade anledning misstänka narkotikamissbruk har detta skett, därför att 3 av dem påträffats i narkotikanästen, 2 har bevisligen uppehållit sig i gäng med narkotikaerfarenhet och 3 har uppträtt avvikande med symtom, som man trott vara narkotikapåverkan. Vid 11 tillfällen har ungdomarna omedelbart erhållit sjukhusvård och i 4 fall har institutionsläkaren informerats, medan vid 14 tillfällen ingen omedelbar åtgärd behövt vidtagas.

I samband med redovisningen av materialet har barnavårdsnämnden upplysts om att erfarenheterna och kunskaperna på detta område är ringa och att det är förenat med stora svårigheter för den utredande tjänstemannen och övervakaren att bedöma och vägleda det individuella fallet lika väl som det kan vara svårt för förvaltningen att mäta den kvantitativa omfattningen av narkotikamissbruket och utforma olika vård- och behandlingsåtgärder för missbrukarna.

Då medicinalstyrelsens narkotikakommitté framlagt sin nu pågående utredning, bör planering och inriktning av insatserna på längre sikt i denna fråga underlättas. Emellertid kan redan nu focus ställas på narkotikaproblemen bland ungdom genom saklig information till den sociala personalen av medicinsk, psykiatrisk, juridisk och kriminologisk expertis. Barnavårdsnämnden har också beslutat att sådan information skulle ges och viss social personal och en del personal på institutioner,

ungdomsgårdar och anstalter har erhållit upplysning om olika preparat, hur de intages och vilka verkningar de ger, samt skilda behandlings- och vårdformer. Juridisk upplysning om olika lagar och förordningar samt upplysning från narkotikapolis om olika slag av brott mot narkotikakungörelser, olaga införsel samt praktiska exempel på hur olaga handel bedrives i Göteborg har också delgivits personalen. I och med denna information har barnavårdsnämnden också anmodat personalen till skärpning av iakttagelser av både utredare och institutioner och man har redan nu antagit ett frågeformulär som skall underlätta uppföljningen av den beslutade fortsatta utredningen. I den kompletterande utredningen hoppas man också kunna lämna uppgifter om de berörda ungdomarnas miljöförhållanden samt intellektuella kapacitet och mognad m m.

Bristfällig sjukdomsinsikt

Den som missbrukar narkotika har många gånger bristfällig sjukdomsinsikt. Barnavårdslagen ger möjligheter till ingripande med tvångsåtgärder för missbrukare av narkotika under 21 år och därmed också till medicinsk och psykiatrisk behandling samt ger barnavårdsnämnden ansvar i denna fråga. Barnavårdsnämnden i Göteborg har också beslutat att ytterligare kontakt skall tagas mellan narkotikapolis och barnavårdsnämnd för kartläggning av platser, där man kommer över narkotika, och för snabbare handläggning av ärendena. Samarbete skall upptagas mellan sjukvårdsstyrelsen och barnavårdsnämnden beträffande omhändertagna ungdomar av detta slag så att de, som behöver sluten vård, kan få ur barnavårdande synpunkt effektivare behandling och rehabilitering. Ett utökat samarbete mellan narkotikapoliklinik och barnavårdsnämnd för mottagning av akuta fall och jourfall i öppen vård bör upprättas för att snabbare kunna ge medicinsk vård åt till barnavårdsnämnden anmälda fall av unga misstänkta narkotikamissbrukare. Dessutom skulle spontant hjälpsökande till kliniken genom dess samarbete med barnavårdsnämnden kunna erhålla råd och stöd enligt § 26 barnavårdslagen eller placeras i fosterhem, vilket skulle hjälpa dem att komma från gänget och den dragning som narkotikanästen har.

Barnavårdsnämnden har dessutom beslutat att för den händelse missbruket bland ungdomen fortsätter att öka skall frågan om utbyggnad av eftervården och rehabilitering i skyddad miljö tagas upp till behandling och olika slag av möjligheter övervägas. Konvalescenthem, lägervård och inackorderingshem skulle kunna ge en tids vård i skyd-

dad miljö samt tillfälle till rehabilitering och olika former av arbets-
träning.

Socialstyrelsen har sedan ett par år tillbaka uppmärksammat den här frågan. Från och med hösten 1966 har på Råby och Ryagårdens ungdomsvårdsskolor öppnats speciella avdelningar för ungdomar med bland annat narkotikaproblem.

Även om barnavårdsnämnderna har det juridiska ansvaret för unga narkotikamissbrukare, har man en stark känsla av att problemet dels ligger i lättheten att komma över de narkotiska preparaten, dels i den lockelse som preparaten har på viss ungdom och deras förmåga att övertala andra ungdomar att även använda dem. Att lösa dessa problem kräver stora förebyggande åtgärder, som dock inte kan vidtagas av en social myndighet utan som verkligen kräver samverkan av många myndigheter såväl som enskilda samt också saklig information till de unga om de risker de utsätter sig för. Vi måste vara beredda att medicinskt, socialt och psykologiskt hjälpa dem som blivit missbrukare. Detta är en nödvändighet, som kräver planering, resurser och samordning.

En fara att bo nära kontinenten?

Vilken roll spelar trafiken över Öresund?

Av redaktör LASSE HENRICSON, Malmö

Städernas barnavårdsnämnder har under ett år måst ingripa i drygt 37 000 fall mot barn och ungdomar som visat misskötsamhet. I vissa städer har dessa ingripanden varit särskilt talrika. Riksnivået för städerna stannar vid 3,4 promille.

Det är naturligt att de större städerna får vidkännas de mest negativa siffrorna. Stockholm har den högsta av rikets städer, 6,2 promille. Stockholm skulle ur den synpunkten vara den bästa grogrunden för grundläggandet av diverse missbruk. Man kan utan svårighet peka på några av orsakerna till att det ligger till på det sättet; redan storstadsmiljön med en mångfald förströelser och samlingspunkter anses bädda för ogynnsamma kontakter.

En fråga av särskilt intresse när det gäller ungdomens första kontakter med sprit-, tablett- och också narkotikamissbruk blir hur rent geografiska faktorer spelar in i sammanhanget. Är det en fara att bo nära kontinenten, kan man urskilja mer svårartade tendenser i Malmö och Hälsingborg än längre norrut? I ett avseende är de båda sistnämnda städerna i samma situation som Stockholm. Det är mindre än en timmes resa till utpräglad storstadsmiljö (Köpenhamn), och redan resmöjligheterna innebär för ungdomen en lätthet att komma över i synnerhet sprit som det inte finns någon motsvarighet till i andra delar av landet.

Det finns inga undersökningar som påvisar sambandet mellan boende-orten och influenser i negativ riktning. Att Hälsingborg hamnade mycket högt på listan över ingripanden mot ungdom som visat olika misskötsamhet (6 promille) betyder inte nödvändigtvis att närheten till storstadsmiljö och spritförande kommunikationer i och för sig uppmuntrat till missbruk. Sålunda uppvisar Malmö som dels är större än Hälsingborg, dels ligger ännu närmare Köpenhamn och kontinenten i övrigt en så låg siffra som 1,9 promille, vilket är 1,5 promille under genomsnittet.

Representanter för lokala organisationer och myndigheter anger, tydligen i brist på faktiskt underlag, en mängd olika skäl till de fall man kommit i kontakt med i den dagliga verksamheten. Här är det också betecknande att en myndighet eller organisation i Hälsingborg anser att missbruket inte är betydande, medan en annan organisation/myndighet betecknar situationen som »skrämmande». Det är alltså frågan om värderingar med utgångspunkt från vad som är mest önskvärt eller normalt för den egna verksamheten.

En synpunkt som med stor energi framförs av representanter för nykterhetsrörelsen är att ungdomarnas intresse för sprit, tabletter och narkotika inte är större i gränsstäder av Hälsingborgs typ, men att de vuxnas

vana vid exempelvis sprithantering ombord på öresundsbåtarna inneburit en uppluckring av regler som man håller styvt på annorstädes. Ju mer man sysslar med en vara som omgärdas av en rad magiska tabun och regler, desto nonchalantare blir man med vilka den når. Enligt det resonemanget skulle redan respekten för de lagar och regler som nu finns vara så gott som tillräcklig för att ge Hälsingborg en bättre siffra för myndigheternas ingripanden.

Från såväl nykterhetsrörelsens som andra organisationers sida har man därför till omväxling med att bearbeta ungdomen preparerat fackliga organisationer och intressesammanslutningar för att förbättra den »urusla» efterlevnaden av lagen. Detta har inte medfört önskat resultat. Spritutskänkningen ombord på sundsbåtarna sker hastigt och den i huvudsak danska personalen har varken tid eller informationer att utröna vilka som bör serveras eller inte.

Källarklubbarna

För Hälsingborgs vidkommande har först nyligen ett mer utbrett narkotikanyttjande bland ungdomen observerats. Det har skett i samband med den tidstypiska källarklubbmentaliteten, där man för att accepteras bryter mot auktoriteter genom att delta i knarkning.

En erfarenhet som ungdomsorganisationerna gjort och som i hög grad försvårar deras arbete är en allt mer markant kategoriklyvning mellan åldersgrupper och »gängtyper». När man tidigare kunnat samla en publik mellan 12—16 år med samma attraktioner måste man nu anordna olika förströelser för varje åldersgrupp. 12-åringar får inte umgås med 13-åringar etc. På prov har man anordnat kvällar med program som borde vara attraktiva för 13—16-åringar, men funnit att ungdomarna själva sovrat sig till att endast omfatta en åldersgrupp. Undantaget utgjorde flickorna, som kände sig desorienterade i både den jämnåriga och den ett år äldre gruppen.

Från nykterhetsrörelsens sida upplever man idrottsrörelsens verksamhet av i dag som ett svek. Där tidigare andliga och fysiska intressen skulle samsas ser man nu endast till prestationssidan. Ungdomens uppträdande och vanor utanför arenorna intresserar inte längre idrottsrörelsen.

Skyddssektionen hos hälsingborgspolisen ser allvarigare på det begynnande knarkmissbruket än på spritmissbruket. Vad angår det sistnämnda är man i stort sett klar över hur stor omfattning det har. Man kan skilja på två huvudgrupper av ungdom som begagnar sig av färjorna över Öresund. En del, den största, tar en tur över med färja och intar en måttlig mängd sprit. Det är dansungdom som efter åkturen

inte ägnar sig åt spritförtäring resten av kvällen. Så har man en mycket liten, fast grupp av ungdomar som i resan ser en huvudsak och som tillbringar kvällen ombord på färjorna eller på barer på den danska sidan.

Bilden av Malmö är delvis en annan. Malmö (med siffran 1,9 promille) har inte förrän nu iakttagit en mycket måttlig användning av knark. På skolläkarhåll anser man att staden ligger något »på efterkälken» när det gäller detta problem. Å andra sidan anser sig skolläkarna på sätt och vis sitta i ett elfenbenstorn där den egentligen oroande verkligheten inte når dem. Skolöverläkare Olof Smitt misstänker att vi står inför en epidemisk situation, när det snabbt kan hända att den minimalt utbredda knarkningen breder ut sig. Hittills har man endast, bortsett från sniffning, iakttagit enstaka isolerade grupper som mer regelbundet ägnat sig åt knark.

Även polisen i Malmö har positiva erfarenheter från en lång rad av år. För två år sedan upphörde man med de stickprovsresor som företogs över Öresund, då man snart kom underfund med att sundskommunikationerna och Köpenhamn tydligen inte spelade någon nämnvärd roll för spridandet av spritmissbruk bland de unga. Däremot är man fullt på det klara med att en ymnig och mycket svårkontrollerbar knarksmuggling fortgår.

Narkotikan lättåtkomlig

Det har också visat sig att det är praktiskt taget lika lätt att komma över narkotika som sprit i Malmö. Handeln sker relativt öppet och bedrivs av personer i den dubbla rollen av missbrukare och handlare. Det torde finnas få om än någon som uteslutande ägnar sig åt att handla med narkotika utan att själv vara brukare. Den handel som endast är avsedd att ge inkomster till smugglaren har såvitt man känner till inget fäste i Malmö. Härvidlag tjänstgör skånestäderna endast som genomfartsorter.

Vad som gör bilden av Hälsingborg och Malmö så pass olika vet man inte. Det ligger nära till hands att misstänka att ett så enkelt faktum som att effektiviteten i övervakningen är större i Hälsingborg ligger bakom. I så fall är siffrorna inte mycket att lita till. Vad man är klar över i båda städerna är att en förskjutning äger rum från spritmissbruk till knarkmissbruk. Det slutliga intrycket av en snabb pejling blir att det krävs en forskning, som har till uppgift att mer tillförlitligt utröna på vilka vägar ungdomen söker sig till vanor som varken den själv eller samhället kan behärska.

»Det ljuva livet» ombord på en Öresundsfärja. (Foto Torbjörn Andersson, Malmö.)

Den öppna åldringsvården allt mer angelägen

Av byråchef INGEMAR ANDERSSON, socialstyrelsen

Från våren 1966 har byggnadsregleringen utvidgats. Igångsättnings-tillstånd erfordras numera också för ålderdomshem och kvoten för 1966 fastställdes den 6 maj till högst 2 300 platser. Vid tillståndsgivningen skall arbetsmarknadsstyrelsen samråda med socialstyrelsen. Det senare verket svarar därvid för angelägenhetsgraderingen, varvid bistånd lämnas av länsstyrelser och socialvårdskonsulenter. AMS å sin sida svarar för uppgiften i övrigt, bl a genom att säkra behovet av arbetskraft till föreslagna projekt.

Vid årsskiftet 1965/66 pågick ett imponerande ålderdomshemsbyggande. Nybyggnader jämte om- och tillbyggnader omfattade inte mindre än drygt 6 000 platser. Aldrig tidigare har denna byggnation tillnärmelsevis varit av sådan omfattning.

Anledningen till denna rush? Främst vill man tolka den som ett uttryck för kommunalmännens starka önskan att tillgodose föreliggande behov. Den livliga debatten om åldringsvården hade skapat en gynnsam atmosfär. Till detta kom avvecklingen av de särskilda statsbidragen. När dessa nu i princip försvann vid nämnda årsskifte utgjorde det en extra sporre. Av lättförklarliga skäl vill kommunalmän »rädda» statsbidrag. I den utsträckning fastställda planer fanns och finansieringen kunde klaras startade man sålunda före 1 jan 1966.

Denna bottenskrapning av projekt var givetvis ett gott utgångsläge för byggkvoteringen på detta område. Problemfritt har det dock inte varit. Det är vanskligt att söka bedöma hur många ytterligare platser som kunnat påbörjas därest regleringen ej kommit till stånd. Gissningar tjänar föga till. Det må vara nog att tillägga att de kommuner som önskat och kunnat starta men ej fått igångsättningstillstånd givetvis kan vara missnöjda. Men en ransonering som inte märks eller känns skulle ju vara meningslös.

Av arbetsmarknadsmässiga skäl lämnades en extrakvot på 300 platser genom ett konseljbeslut den 11 november 1966. Avsikten var att bättra situationen i områden där sysselsättningsläget betecknades som mindre bra. Urvalet av projekt skedde sålunda från helt andra utgångspunkter än beträffande den ordinarie kvoten. Men även för de sysselsättningsmässigt »heta» områdena med platsbrist var denna extrakvot värdefull sett på sikt genom att skapa ett bättre utgångsläge vid fördelningen av kvoten år 1967.

Den ordinarie kvoten för innevarande år blev oförändrat 2 300 platser. Trots extrakvoten i november har fördelningen av årets kvot inneburit långt större svårigheter än som var fallet 1966. Färdiga projekt spådes på i snabb takt. Det finns anledning erinra om att enligt kom-

munernas egna uppgifter till år 1966 planerade men inte igångsatta arbeten omfattade ca 2 000 platser. För i år är motsvarande siffra närmare 3 000. Även om man bedömer kommunernas uppgifter beträffande beräknad tid för byggstart som något för optimistiska är det uppenbart att differensen är betydande mellan kommunernas önskemål och tillståndsgivningens omfattning.

Om behovet av ytterligare platser bör inte råda någon tvekan. På många håll är underskottet betydande. Det gäller främst i de större städerna. Därtill kommer att enbart för att hålla antalet platser oförändrat i relation till det ökade antalet åldringar behövs det årligen ett nettotillskott på minst 1 000 platser.

Allt fortfarande är det endast omkring 60 procent av pensionärerna på vanliga ålderdomshemsavdelningar som har förmånen av ett eget rum. Vid socialstyrelsens senaste genomgång befanns att det allttjämt används 600 ålderdomshem byggda i trä. Om man alltså vill skapa någorlunda balans mellan tillgång och behov, förverkliga önskemålet om »en pensionär — ett rum» och dessutom i rimlig takt avveckla nedslitna, tungarbetade och brandfarliga ålderdomshem, då kommer man inte ifrån en betydande årlig produktion.

Realistiskt har man emellertid att räkna med begränsade möjligheter under de närmaste åren. Önskemålen är så omfattande och ambitionerna så starka för att snabbt åstadkomma det mesta möjliga på olika samhällsområden att vissa avvägningar framstår som ofrånkomliga.

Mot den bakgrunden finns det starka skäl att gång på gång understryka nödvändigheten av åtgärder ägnade att hålla tillbaka behovet av ålderdomshemsplatser. Svårigheterna att bygga och få personal till slutna vårdformer talar för största aktivitet beträffande öppen vård. Ingen bör genom uteblivna kommunala insatser ifråga om öppen vård tvingas till att söka plats på ålderdomshem. Det är inte nog med att tala om valfrihet. Uttrycket måste också täcka ett reellt innehåll. Det kanske också i detta sammanhang bör framhållas att avgifterna på ålderdomshem inte bör slentrianmässigt avvägas så, att människor av ekonomiska skäl söker sig dit utan att verkligt vårdbehov föreligger.

Kommunernas insatser inom den öppna vården varierar starkt. Ibland beror det på skiftande förutsättningar. Men ofta är det en fråga om kommunal framsynhet, vilja och kraft att åstadkomma dessa ting. Bl a avstånden gör att landsbygdskommunerna ofta släpar efter. Kommunreformen verkar dock utjämnande. På landsbygden kräver man helt naturligt att få samma service som i tätorten om inte förr så den

dag då stad och landsbygd förenas i en storkommun. Och den utjämnade kommunala standarden kan erfarenhetsmässigt endast uppnås genom lyftning av standarden i eftersatta områden.

Både byggnadsregleringen liksom den nya kommunreformen pressar sålunda fram en bättre öppen åldringsvård. Utan en sådan kraftanstängning och anspänning går vi mot en kris på detta vårdområde.

Verkstäder i stället för jordbruk

Socialstyrelsen har hos kmt hemställt att jordbruksdriften på Venngarn nedlägges från och med ingången av budgetåret 1967/68. I stället kommer en upprustning att ske av arbetsdriften vid anstalten. Kostnaderna för en total upprustning av Venngarn har av byggnadsstyrelsen uppskattats till cirka 15 milj kronor. Planen går ut på uppförande av en specialavdelning som avses rymma 42 vårdplatser fördelade på mottagningsavdelning, sjuk- och behandlingsavdelning samt övervakningsavdelning. De lokaliteter i anstaltens huvudbyggnad som för närvarande disponeras för sjukavdelning m m föreslås omdisponerade till administrationsutrymmen. Nuvarande verkstadslokaler betecknas som i hög grad otidsenliga, varför det är angeläget att nya sådana snarast möjligt uppföres för betong-, snickeri-, metall- och måleriarbeten. Byggnadsstyrelsen har hemställt att för budgetåret 1966/67 av tillgängliga medel få disponera 686 000 kronor för upprustningsarbeten vid Venngarn. Härvid har framhållits att föreslagen ombyggnad av anstaltens ladugård till betongverkstad är av högsta angelägenhetsgrad och att byggnadsarbetet kan genomföras av anstalten i egen regi.

Social hemhjälp — tema med variationer

Får allmänheten sitta emellan? En jämförelse visar stora olikheter mellan kommunerna

Av förste byråsekreterare TULLIA VON SYDOW, socialstyrelsen

Socialstyrelsen redovisade i Sociala Meddelanden nr 3—4 1965 den sociala hemhjälpens utveckling sedan 1944 och fram till februari 1965. Denna gång kommer olikheterna i utformningen av den sociala hemhjälpen att belysas.

Det finns social hemhjälp i alla Sveriges kommuner. Detta innebär dock inte att alla invånare har samma möjlighet att om behov föreligger få del av denna service. Man har olika principer för fördelning av hjälpen, avgifterna är olika, de personella resurserna varierar. Dessa olikheter kommunerna emellan kan t ex bero på att man har brist på arbetskraft, personalresurserna blir då sämre. Är antalet åldringar förhållandevis högt jämfört med antalet yrkesverksamma kan det vara svårt att tillgodose alla hjälpbehov. För få ålderdomshemsplatser ökar trycket på den öppna vården. De ekonomiska resurserna varierar, även om det 35 procentiga statsbidraget har en utjämnande effekt. Inställningen till den sociala hemhjälpen är också olika. Man har inte överallt förstått i vilken utsträckning den sociala hemhjälpen kan användas i förebyggande socialt och medicinskt syfte. Man har på många håll inte accepterat att hemhjälpen är ett serviceorgan, som för att göra den bästa nyttan skall lämna individuellt avpassad hjälp till ett pris som inte avskräcker hjälptagaren från att anlita hemhjälp i önskvärd utsträckning.

Bristen på samstämmighet kommunerna emellan måste te sig som en orättvisa. För allmänheten kan det t ex synas inkonsekvent att avgifterna inom vissa vårdområden är lika inom hela riket, medan de inom andra vårdområden — som fallet är inom hemhjälpen — kan variera kommunerna emellan.

Socialstyrelsen har i sin rådgivande verksamhet sökt medverka till att den sociala hemhjälpen utformats så likartat som möjligt landet över. Hur stora olikheterna kan vara framgår dock av nedanstående framställning där jämförelser har gjorts dels länsvis, dels kommunvis. Länen har jämförts två och två. De har valts slumpvis men ändå så att befolkningsunderlaget och den geografiska strukturen varit någorlunda lika. Vidare har en stad och en kommun plockats ut, slumpvis men så att karaktär och befolkningsunderlag varit snarlika.

Hemhjälsledningen (tabell 1)

Av central betydelse för den sociala hemhjälpen är *hemhjälsledningen*. En gemensam arbetsledning för hemhjälpens olika grenar kan fördela arbetskraften på det mest ändamålsenliga sättet. Som framgår av ta-

De jämförda länen:

Län	Folkmängd 1965	Areal 1 000 km	Personer	
			under 15 år 1960	över 65 år 1960
{ Uppsala	{ 180 410	{ 5,2	{ 37 321	{ 21 724
{ Hallands	{ 176 921	{ 4,7	{ 37 504	{ 22 252
{ Jönköpings	{ 292 927	{ 10,5	{ 64 742	{ 34 370
{ Värmlands	{ 287 248	{ 17,6	{ 61 825	{ 37 025

De jämförda städerna:

Städer	Län	Folkmängd	Personer över 70 år 1960
{ Linköping	{ Östergötl	{ 70 752	{ 3 920
{ Borås	{ Älvsborgs	{ 68 948	{ 3 630
{ Falun	{ Kopparbergs	{ 18 559	{ 1 310
{ Härnösand	{ Västernorr	{ 16 696	{ 960

De jämförda kommunerna:

Kommuner	Län	Folkmängd	Personer över 70 år 1960
{ Lagunda	{ Uppsala	{ 2 809	{ 330
{ Harplinge	{ Hallands	{ 2 862	{ 290
{ Gamleby	{ Kalmar	{ 6 172	{ 530
{ Byske	{ Västerbott	{ 6 854	{ 740

Som framgår av folkmängdsuppgifterna är länens och kommunernas storlek varierande men skillnaden jämförelseobjekten emellan är relativt obetydlig.

bell 1 är arbetsledningen i övervägande antalet fall gemensam. Undantag utgör dock Linköping och Borås. I orter av den storleken och större har hemhjälpens sådana proportioner att en uppdelning av administrationen syns vara lämplig. Samarbetet mellan de olika grenarna måste dock vara intimt.

Det är av största vikt att hemhjälsledaren helt kan ägna sig åt ar-

betsledande uppgifter. En riktig fördelning av arbetskraften och en rätt bedömning av hemhjälpsbehovet är av största betydelse för hjälptagarna men också för stat och kommun från ekonomisk och arbetskraftsekonomisk synpunkt.

Hur olika man på kommunalt håll bedömer hemhjälpsledningens uppgifter framgår av att drygt hälften av alla hemhjälpsledare i Värmlands län har andra administrativa eller vårdande uppgifter vid sidan av hemhjälpsledningen. I Jönköpings län är det nästan lika många. I Uppsala och Hallands län däremot har blott ca 1/5 andra åligganden.

I Falun har hemhjälpsledaren förutom arbetsledningen även haft att handlägga pensionärshemsansökningarna, matdistributionen och väntelistan till ålderdomshemmen. I Härnösand däremot har hemhjälpsledaren helt fått ägna sig åt arbetsledningen.

I Byske kommun är hemhjälpsledaren ensambiträde på socialvårdsbyrån, d v s hon har förutom att vara arbetsledare åt 4 hemvårdarinnor och ett 80-tal hemsamariter skött de löpande kontorsgöromålen på byrån. Gamlebyns två hemhjälpsledare ägnar sig på deltid helt åt arbetsledningen.

Hemhjälpsledarnas skolutbildning varierar i hög grad från folkskola till socialhögskola. Ungefär hälften har ingen utbildning utöver folkskola. Då den sociala hemhjälpsverksamheten för närvarande kostar stat och kommun ca 235 miljoner 1966 och väntas kraftigt expandera är det av synnerlig vikt att de ekonomiska och personella resurserna utnyttjas till sin fulla kapacitet.

Särskilda kurser för hemhjälpsledare är under utarbetande av skolöverstyrelsen. En sådan utbildning skulle avgjort medverka till en mera rationell och serviceinriktad hemhjälp.

Hemhjälpsledarnas löner och arvoden motsvarar sällan det ekonomiska och sociala ansvar som åvilar dem. I Uppsala län har flertalet tjänstemän lönegrad 7—9. Förtroendemännens årsarvoden överstiger inte 2 000 kronor, de flesta har under 1 000 kronor. I Hallands län har det övervägande antalet förtroendemän, 21 st, högst 500 kronor årligen.

I Värmlands län får 14 tjänstemän 14—17 lönegraden och en förtroendeman har över 5 000 om året, de flesta har dock 500—1 000 kronor.

I Linköping har arbetsledarna assistenttjänster i lönegrad 15 men i Borås med en lika omfattande verksamhet är arbetsledarna kontorsbiträden i 5—7 lönegraden.

I Falun och Härnösand har arbetsledarna 9 lönegraden (i Falun dock i förening med andra åligganden, se ovan).

Hemhjälsledarna i Lagunda och Harplinge är båda förtroendemän med 500 respektive 450 kronor årligen d v s ca 40 kronor i månaden. I Lagunda har arbetsledaren ansvaret för 2 hemvårdarinnor och 7—8 hemsamariter. Hemhjälp förmedlades 1965 till ett 40-tal familjer i 107 perioder och till ca 30 åldringar som fick hjälp 1 460 timmar. Arbetsledaren har gått på många hembesök, rest till sjukhus med vårdbehövande åldringar o s v. Verksamheten i Harplinge har haft ungefär samma omfattning, 1 hemvårdarinna ca 8 hemsamariter, 22 barnfamiljer har fått hjälp i 31 perioder och 10 åldringar har fått hjälp 1 658 timmar. En mycket stor del av förtroendemannens arvode är av denna omfattning.

Gamleby har två hemhjälsledare, båda förtroendemän, arvode utgår med 9:55 per timme till arbetsledaren för hemsamariterna i ca 20 timmar per månad. Man har ett 20-tal hemsamariter som hjälpte ca 80 åldringar 1965. Arbetsledaren för hemvårdarinnorna har, för ett månadsarvode av 150 kronor, under sig haft 3 heltids- och 2 deltidsanställda hemvårdarinnor som under 1965 hjälpte 58 familjer och 20 åldringar.

I Byske är arbetsledaren placerad i lönegrad 13 men är som ovan nämnts ensambiträde på socialbyrån.

Att hemhjälsledningen diskuterats på detta ingående sätt beror på den stora betydelse som en riktigt utformad arbetsledning har för verksamhetens funktion, den hjälpbehövande allmänheten och kommunens ekonomi.

Hjälpen till barnfamiljerna (tabell 2)

En barnfamilj kan behöva hemhjälp av flera orsaker, mamman har fått en baby, hon ligger på sjukhus eller är sängliggande i hemmet, hon är konvalescent eller överanstängd och orkar inte sköta hushållet ensam. Kanske behöver hon en tids semester, mamman eller pappan kanske är ensamförälder o s v. Det är en ansvarsfull uppgift att ersätta mamma och husmor. Det är ju ständigt nya hem, nya barn, nya vanor som hemvårdarinnan skall anpassa sig till. Tack vare den sociala hemhjälpen kan man undvika en splittring av hemmen när mamma eller pappa tillfälligt inte kan ta vård om de sina. Det är därför av vikt att inte bara tillgången på personal är god utan också att den tillgängliga personalen har en utbildning som hjälper den att klara de många svåra uppgifter den ställs inför.

Beträffande personaltillgången i de jämförda länen kan sägas att

antalet vakanser inte är särskilt stort. Uppsala och Värmlands län redovisar 6 vakanta tjänster, Jönköpings län 4 och Halland 1. Men ser man till det antal ansökningar som avslagits på grund av personalbrist blir förhållandet ett annat. Trots det stora antalet hemvårdarinnetjänster, i Jönköpings län, 161 på heltid och 14 på halvtid, har man måst säga nej till 611 ansökningar om hjälp. I Uppsala län (89 heltid och 3 halvtid) har man inte kunnat lämna hjälp i 281 fall och i Värmlands (141 heltid och 17 halvtid) i 189. Dessa siffror är höga men säkert ändå för låga eftersom många familjer aldrig ber om hjälp då de antingen inte anser sig ha råd eller vet att det är lönlöst att försöka.

I Jönköpings län har man emellertid satsat på hemhjälp till barnfamiljerna. Antalet hjälpperioder är nästan dubbelt så stort som i Värmlands län. Det stora antalet avslagna ansökningar tyder på att allmänheten är van att få hemhjälp och därför frågar efter den. Man har det största antalet hemvårdarinnor men de räcker inte till, det kert visar de 611 avslagna ansökningarna.

Andelen hemvårdarinnor utan utbildning har i hela landet ökat från 10 till 14 %. Andelen utbildade var i Uppsala endast 5 % mot Hallands 16 % och Värmlands 17 %. I Jönköpings län utgör dock, trots att hemhjälp är mest omfattande av de jämförda länen, de utbildade hemvårdarinnorna inte mer än 10 %. Såväl i Uppsala som Jönköpings län finns också två gamla och väl etablerade hemvårdarinneskolor. Husmors sjukdom och barnsbörd är de två vanligaste hjälporsakerna och hjälpen är nödvändig här antingen mamman är på sjukhus eller sjukskriven för vård i hemmet. Glädjande nog har man dock allt mer börjat använda hemhjälp även på sociala indikationer och i förebyggande syfte. Klena och handikappade husmödrar, ensamföräldrar och mångbarnsfamiljer kan genom en tids hemhjälp få lättnad i en alltför stor arbetsbörda. Hemhjälp är i dessa fall profylaktisk och kan motverka bl a uppkomsten av stress-sjukdomar. Även härvidlag ligger Jönköpings län långt före. Under en vecka lämnade man där hjälp i förebyggande syfte till 37 familjer mot 16 i Värmlands län. Linköping, Falun och Gamleby har också varit mera generösa än de jämförda orterna med att lämna hjälp av andra orsaker än sjukdom.

En annan viktig hjälporsak är vården av ett handikappat barn, där modern behöver avlösning. Även på sådana indikationer lämnas hjälp i allt större utsträckning och Uppsala län ligger väl framme. I Borås har 10 familjer med handikappade barn fått hjälp 1965.

Antalet hjälpta barnfamiljer har minskat de senaste åren. Däremot har antalet hjälpperioder ökat kraftigt. Detta betyder att samma fa-

Hemvårdarinnan Violet Nilsson bjuder Susanne-Marie och Dan Björklund på saft och bullar i hemmet vid Kocksgatan 21, Stockholm.

milj i många fall har fått hjälp flera gånger under året. Deras hjälpbehov har då kunnat fyllas på ett bättre sätt. Man har allt klarare insett vad husmoderns fysiska och psykiska hälsa betyder för familjesituationen.

Barntillsynen (tabell 3)

Behovet av organiserad barntillsyn, i första hand för yrkesarbetande föräldrars sjuka barn, blir allt större. Samhällets krav på att kvinnorna blir yrkesverksamma utom hemmet blir allt angelägnare och för allt fler mödrar är yrkesverksamhet utom hemmet inte ett val utan en ekonomisk nödvändighet. Daghemsverksamheten och den därtill hörande tillsynen av barnen när de blir sjuka är därför en förutsättning för att man skall kunna klara av den krävande uppgiften att vara förälder och yrkesverksam på en gång.

Den organiserade barntillsynen utförs av timanställd personal, som endast ägnar sig åt att passa barnet, sysselsätta det, mata det o s v. Hushållsgöromålen sköts av föräldrarna. För barnvårdarinnor finns särskild utbildning om 90 timmar.

Denna barntillsynsverksamhet har ökat något men tyvärr alltför långsamt. Under 1965 har 6 kommuner organiserat barntillsyn. Sammanlagt 31 kommuner har nu denna verksamhet som borde finnas i *varje* kommun där barnstuge- eller familjedaghemsverksamhet är ordnad.

Även i kommuner som inte har organiserad barntillsyn lämnas ibland hjälp med tillsyn. Man har låtit hemvårdarinnor eller hemsamariter utföra arbetet. Detta kan naturligtvis accepteras som en lösning i kommuner där behovet av barntillsyn är av sporadisk karaktär. I Falun där antalet yrkesverksamma kvinnor är dock relativt stort hade man inte särskild personal för barntillsyn, utan använde vid 19 hjälptillfällen hemvårdarinnor som dock är utbildade till husmorsvikarier och i första hand borde användas till denna krävande syssla.

Som framgår av tabell 3 har Linköping en väl utvecklad barntillsynsverksamhet. Verksamheten är där tre gånger så omfattande som i Borås där ett stort behov av barntillsyn ju borde finnas på grund av den höga kvinnliga yrkesverksamheten.

Att behovet av tillsyn av friska barn också är stort framgår av att i ungefär 1/5 av fallen tillsynen gällde friska barn. Av olika orsaker, familjesplittringen, den tilltagande yrkesverksamheten hos kvinnorna etc, har det blivit allt svårare att utan samhällets hjälp ordna med barntillsyn även för några timmar och det är ju ofta direkt olämpligt att medföra barn till sjukhus, jordfästningar, myndigheter etc.

Barntillsynen måste accepteras som en gren av den sociala hemhjälpn och allmänheten bör kunna räkna på att samhället medverkar till att tillsyn ordnas för det sjuka barnet i hemmet i de fall vårdaren av daghemsbarn och yngre skolbarn yrkesarbetar.

Hjälpen till åldringar och handikappade (tabell 4)

Att den öppna åldrvården numera intar en nyckelposition inom åldrvården har blivit alltmera klart. Den ökade livslängden, och därmed sammanhängande skröpligheten i de högre levnadsåldrarna, de begränsade resurserna inom den slutna åldrvården samt den numera helt accepterade uppfattningen att gamla människor så länge som möjligt skall leva kvar i sin miljö, allt detta är faktorer som medverkar till att allt större krav ställs på den sociala hemhjälpn. Åldringarna och de handikappade får i allmänhet hjälp av hemsamariter. Hemsamariterna är i regel timanställda, en anställningsform som lämpar sig väl då åldringar och handikappade i allmänhet behöver hjälp några timmar i taget. Hjälpstiderna är utomordentligt växlande från några timmar i månaden till flera timmar om dagen, ibland hela dygn. Hjälpbehovet varierar från hjälp med nästan alla sysslor i hemmet och dessutom med den personliga hygien, klädsel etc till kanske bara hjälp med vissa särskilt besvärliga sysslor.

I viss utsträckning hjälper även hemvårdarinnorna till inom den öppna åldrvården, men de heltidsanställda hemvårdarinnorna bör användas som husmorsvikarier och de timanställda hemsamariterna bör arbeta i den öppna åldrvården; allmänheten får då den bästa servicen och personalen utnyttjas efter sin kapacitet. I ett trettio-tal kommuner finns inga hemsamariter. I vissa avfolkningsbygder är barnfamiljerna så få att hemvårdarinnorna används nästan uteslutande till åldringar. Men i en del fall får hemvårdarinnorna jämsides med sitt arbete som husmorsvikarier tjänstgöra några timmar i taget hos åldringarna. Att systemet inte här fungerar tillfredsställande säger sig självt.

I allt flera kommuner utgick ersättning till hemsamariterna enligt avtal. Tyvärr betalade dock ett flertal kommuner alltför låg timpenning. I Hallands och Jönköpings län finns kommuner som betalade 4:00 kronor per timme och i Värmlands län betalade en kommun 3:50 kronor per timme. Även på platser med låg kvinnlig yrkesverksamhet har det visat sig att personalrekryteringen blir besvärlig vid en alltför låg lönesättning.

Antalet åldringar som fått hjälp av hemsamariter varierar avsevärt

de jämförda kommunerna emellan. I Uppsala län fick 1 000 fler åldringar och handikappade hjälp 1965 än i Hallands län. I Värmlands län 1 000 fler än i Jönköpings län.

Genomsnittligt har varje åldring under året fått hjälp ca 147 timmar. i Uppsala län har som synes av tabell 4 ett stort antal åldringar fått hjälp; varje åldring har fått i genomsnitt hjälp endast 148 timmar, mot 152 i Hallands län. Värmlands län däremot har inte bara hjälpt de flesta åldringarna utan man har också en hjälptid av hela 164 hjälptimmar per åldring mot 149 i Jönköpings län. Det i särklass högsta antalet hjälptimmar per åldring har Härnösand med 234 timmar.

I Falun har 507 åldringar fått hjälp (170 i Härnösand). Hjälptimmarna uppgår dock bara till 128 (254 i Härnösand).

Antalet åldringar som fått hjälp av hemvårdarinnor tycks vara tämligen lika med undantag av Falun som låtit 176 åldringar få hemvårdarinnehjälp och Lagunda som låtit 48 åldringar få hjälp av hemvårdarinna mot 27 av hemsamarit. Dessa 27 fick inte mer än ca 59 timmars hjälp i genomsnitt, den kortaste genomsnittliga hjälptiden.

Tabell 5 redovisar hjälpen till åldringar och handikappade under *en vecka* 1966. Genomsnittligt lämnades då i hela landet hjälp i 5,8 timmar. Värmlands län har även nu hjälpt de flesta åldringarna. Hjälptiden ligger på 9,5 timmar. Den genomsnittliga hjälptiden i Uppsala län ligger på 4,9 timmar under veckan, men det är förhållandevis många åldringar som fått hjälp. I Linköping och Borås har man hjälpt mer än genomsnittet, resp. 7,2 och 8,1 timmar. Harplinge hjälpte i 9,3 timmar under det att hjälptiden i Byske låg på 3,7 timmar, trots att 83 hemsamariter var i arbete. De många hemsamariterna i Byske är ett typiskt glesbygdsfenomen. De långa avstånden gör att hemsamariten ofta bara hjälper en granne eller att en anhörig är hemsamarit. Hjälptiderna tycks dock här vara alltför kort tillmätta. Även i Gamleby och Harplinge har man nästan en hemsamarit för varje hjälptagare. Även om det kan vara nödvändigt att ordna det så, i fall där man av geografiska skäl inte kan låta hemsamariten hjälpa flera personer, är en ökning av antalet arbetstimmar per hemsamarit ur alla synpunkter önskvärd. Ökade inkomster för hemsamariten medför bättre sociala förmåner och en minskad personalomsättning. Kommunernas administrativa kostnader och arbetsbelastning nedbringas också.

Av de under veckan sysselsatta hemsamariterna hade endast ca 22 % en utbildning om minst 100 timmar. Det är av flera skäl att beklaga att inte fler hemsamariter har genomgått de speciella hemsamaritkurser som ordnas vid yrkesskolorna. De utbildade hemsamariterna

Nu ska vi titta efter vad det är på TV i kväll! Hemvårdsbiträdet Anna Pettersson och 76-årige Frans Vilhelm Lindkvist, Skånegatan 83, Stockholm.

kan användas för mera kvalificerade uppgifter. Den ökade levnadsåldern och det begränsade antalet platser på ålderdomshemmen gör att kraven på mera kvalificerad hjälp i den öppna åldringsvården kommer att öka. Fördelningen av den utbildade personalen är också synnerligen ojämn. I Linköping t ex var halva antalet hemsamariter utbildade under det att det i Borås bara var ca 1/4. I Falun var endast 7 hemsamariter av 95 utbildade, medan 23 av 52 var utbildade i Härnösand. I Lagunda och Harplinge hade ingen hemsamarit särskild utbildning. I Gamleby 18 av 21 och i Byske 11 av 83. Hemsamaritkurserna tillkommer oftast på kommunalt initiativ och det är viktigt att de reklameras på sådant sätt att anslutningen blir så stor som möjligt.

Stadigvarande eller regelbundet återkommande hjälpbehov var av naturliga skäl den vanligaste hjälporsaken. Glädjande nog har emellertid även hjälp kunnat lämnas vid tillfälligt hjälpbehov eller akut sjukdom. Det är av stor vikt att vårdaren av en gammal anförvant regelbundet får avlösning och ges möjlighet att träffa vänner och göra nödiga inköp eller vila. I Uppsala län hade i inte mindre än 20 fall en vårdande anförvant avlösts, i Värmlands län 9 fall och i Byske 2 fall på en vecka.

Ett påfallande stort antal av de hjälpta i Jönköpings län vill inackordera sig på ålderdomshem. I Falun sökte 33 personer till ålderdomshem och i Byske 24 d v s väsentligt fler än i de jämförda orterna. Orsakerna här till kan vara flera. Ett latent hjälpbehov som den öppna vården inte kan tillfredsställa, brist på bostäder i pensionärshem, avsidens belägna åldringsbostäder eller helt enkelt att ålderdomshemmet på orten är så vackert och trevligt att det utövar en stor dragningskraft.

Hemhjälpstaxorna (tabell 6)

Den 1 mars 1966 hade 405 av landets 995 kommuner antagit socialstyrelsens rådgivande taxa. Enligt denna taxa skall avgift för en person uttagas vid en månadsinkomst av 801 konor. Taxan innehåller också vissa taxelättnader för hemhjälp som lämnas vid längre perioder. Som framgår av tabell 6 använder 2 kommuner socialstyrelsens taxa men de övriga 6 redovisade kommuner tar ut avgift för hemhjälp vid en in-
övriga 6 redovisade kommunerna tar ut avgift för hemhjälp vid en inkomst av 3—7 000 kr per år d v s 250—583 kr per månad. I 4 av de 6 redovisade kommunerna har man också olika taxor för hemhjälpen olika grenar.

I alltför många fall torde den höga taxesättningen vara orsaken till att många familjer och gamla inte vågar ansöka om den hemhjälp de så väl skulle behöva. För barnfamiljerna blir den en hjälp möjlig att anlita endast i nödfall och då i många fall till ett pris som kanske belastar en redan förut hårt ansträngd ekonomi. Många åldringar får försöka klara sig med så litet hjälp som möjligt, med risk för överansträngning och olycksfall. Men det måste vara möjligt för barnfamiljer i alla inkomstlägen att också i förebyggande och uppbyggande syfte utnyttja den sociala hemhjälpen. Ingen åldring skall heller av ekonomiska skäl behöva avstå från några extra hjälptimmar som han väl behöver. Kostnaden för hemhjälpen är en lika effektiv som olämplig spärr för »onödigt» anlitan­de av hemhjälpen.

Det är socialstyrelsens förhoppning att hemhjälpens betydelse i familjepolitiskt och socialmedicinskt hänseende skall bli alltmer upptäckt och erkänd och att hjälpbehovet generellt bedöms efter mindre snäva regler.

Hemhjälpsledningen 1963

Gemensam arbetsledning för de skilda verksamhetsgrenarna

Vårdande uppgifter vid sidan av arbetsledningen

Administrativa uppgifter vid sidan av arbetsledningen

Hemhjälpsledarnas utbildning

socionomer

kontorister

hemvårdarinnor

hemsamariter

sjukvårdsutbildning

tjänsteman å arbetsförmedling

folkhögskola

diakonissa

socialvårdskurs

hushållsskola

annan

Hemhjälpsledarnas lgr/arvoden

Tjänsteman lgr — 6

7— 9

10—13

14—17

18—

Förtroendemän arvode/år — 200

201— 500

501—1000

1001—2000

2001—5000

5001—

	Hela riket (995)	Uppsala ln (26 (175 564 inv)	Hallands ln (39 (174 653 inv)	Jönköpings ln (54 kom) (289 327 inv)	Värmlands ln (51 kom) (288 337 inv)	Linköping (Öste (70 752 inv)	Borås (Älvsborg, (68 948 inv)	Falun (Kopparb (18 559 inv)	Härnösand (Västernorr) (16 696 inv)	Lagunda (Uppl (2 862 inv)	Harplinge (Hall (2 862 inv)	Gamleby (Kalm (6 172 inv)	Byske (Västerbot (6 854 inv)
Gemensam arbetsledning för de skilda verksamhetsgrenarna	831	25	29	43	40	nej	nej	ja	ja	ja	ja	nej	ja
Vårdande uppgifter vid sidan av arbetsledningen	73	1	2	3	5	—	—	—	ja	—	—	—	—
Administrativa uppgifter vid sidan av arbetsledningen	312	5	3	17	20	—	—	ja	—	—	—	—	ja
<i>Hemhjälpsledarnas utbildning</i>													
socionomer	98	—	—	4	7	—	—	—	—	—	—	—	—
kontorister	167	3	4	11	10	—	ja	ja	—	ja	—	—	ja
hemvårdarinnor	42	2	1	4	—	—	—	—	ja	—	—	ja	—
hemsamariter	35	—	1	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—
sjukvårdsutbildning	92	5	1	5	6	3	—	—	—	—	—	ja	—
tjänsteman å arbetsförmedling	18	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
folkhögskola		2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
diakonissa		—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
socialvårdskurs		—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—
hushållsskola		—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
annan	71	—	1	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Hemhjälpsledarnas lgr/arvoden</i>													
Tjänsteman lgr — 6	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—
7— 9	4	3	10	13	—	—	1	1	1	—	—	—	ja
10—13	—	3	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14—17	2	—	4	14	15	—	—	—	—	—	—	—	—
18—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Förtroendemän arvode/år — 200	—	—	4	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
201— 500	6	21	12	8	—	—	—	—	—	1	1	—	—
501—1000	6	13	17	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1001—2000	6	6	7	5	—	—	—	—	—	—	—	1	—
2001—5000	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	1 (9:55/t)	—
5001—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Tabell 2
Hjälpen till barnfamiljerna 1965

	Hela riket (995 kom)	Uppsala län (26 kom) (175 564 inv)	Hallands län (39 kom) (174 653 inv)	Jönköpings län (54 kom) (289 327 inv)	Värmlands län (51 kom) (288 337 inv)	Linköping (Östergöt) (70 752 inv)	Borås (Älvsborg) (68 948 inv)	Falun (Kopparberg) (18 559 inv)	Härnösand (Västernorr) (16 696 inv)	Lagunda (Uppsala) (2 809 inv)	Harplinge (Halland) (2 862 inv)	Gamleby (Kalmar) (6 172 inv)	Byske (Västernorr) (6 854 inv)
Hemvårdarinnor													
1/1-66 antal heltidstjänster	3 559	89	77	161	141	20	25	8	7	2	1	3	4
„ „ halvtidstjänster	270	3	7	14	17	4	—	—	—	—	—	—	—
„ „ heltidsanställda	3 379	83	77	156	135	20	27	8	7	2	1	3	4
„ „ halvtidsanställda	381	3	9	15	17	4	—	1	—	—	—	2	—
Hemvårdarinneutbildning													
15 månader	1 544	48	32	91	38	20	12	7	6	—	—	—	4
3 „	1 752	34	42	65	92	4	15	1	1	1	1	5	—
0 utbildning	(14%) 464	(5%) 4	(16%) 12	(10%) 15	(22%) 22	—	—	1	—	1	—	—	—
Antal avgångna	423,5	18	6	20	20	1	2	—	—	—	1	1/2	—
1/1-66 antal vakanser/heltid	184	6	1	4	6	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ halvtid	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Antal hjälpta barnfamiljer	64 277	1 233	1 490	4 087	2 623	523	481	152	144	37	22	58	64
därav med handikappade barn	557	21	13	18	21	3	10	6	—	—	1	1	—
Antal hjälpperioder	93 853	2 046	2 503	6 254	3 709	809	859	213	149	107	31	104	90
därvid var hjälporsaken: barnsbörd	15 817	301	508	1 143	599	116	265	28	33	11	13	15	15
husmors sjukdom	66 560	1 481	1 735	4 461	2 771	620	567	135	106	81	9	62	70
„ semester	1 438	28	39	104	73	7	—	—	1	3	—	1	1
andra omständigheter	10 038	236	221	546	266	66	27	50	9	12	9	26	4
därvid lämnades hjälpen av:													
hemvårdarinna	81 494	1 747	2 113	5 616	2 708	789	859	205	149	102	31	101	90
hemsamarit	10 870	254	348	550	888	20	—	8	—	5	—	—	—
hemvårdarinna + hemsamarit	1 453	44	42	88	113	—	—	—	—	—	—	3	—
barnvårdarinna	36	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Antal på grund av personalbrist avslagna hjälpansökningar	7 951	281	124	611	189	—	87	8	21	—	—	—	26
Under en vecka i januari 1966													
Antal hjälpta barnfamiljer	4 721	88	123	270	183	44	43	14	7	2	1	8	2
därav hjälpta i förebyggande syfte	428	8	18	37	16	3	2	—	—	—	—	—	—

Tabell 3

Barntillsynen 1965

	Hela riket (995 kom)	Uppsala ln (26 kom) (175 564 inv)	Hallands ln (39 kom) (174 653 inv)	Jönköpings ln (54 kom) (289 327 inv)	Värmlands ln (51 kom) (288 337 inv)	Linköping (Östergöt) (70 752 inv)	Borås (Älvsborg) (68 948 inv)	Falun (Kopparberg) (18 559 inv)	Härnösand (Västernorr) (16 696 inv)	Lagunda (Uppsala) (2 809 inv)	Harplinge (Halland) (2 862 inv)	Gamleby (Kalmar) (6 172 inv)	Byske (Västerbott) (6 854 inv)
Finns barnvårdarinnor	31	1	—	2	1	ja	ja	—	—	—	—	—	—
Ersättning utgår med kr/t	3:50 — 5:90	3:50 —	—	4:25 — 5:25	5:25	5:25	5:25	—	—	—	—	—	—
Antal hjälpta barnfamiljer	6 786	83	61	105	61	177	83	17	—	1	9	2	—
Antal hjälpperioder	13 297	137	89	157	102	343	105	24	—	2	18	2	—
barnen var därvid sjuka	11 239	118	33	84	70	339	68	19	—	2	10	—	—
„ „ „ friska	2 060	19	56	73	32	4	37	5	—	—	8	2	—
Barntillsynen utfördes av													
barnvårdarinnor	11 311	109	—	38	54	314	105	—	—	—	—	—	—
hemvårdarinnor	1 488	16	81	83	28	29	—	22	—	1	18	2	—
hemsamariter	498	12	8	36	20	—	—	2	—	—	—	—	—
<i>Under en vecka i januari 1966</i>													
Antal hjälpta barnfamiljer	637	3	12	9	4	18	11	2	—	—	1	—	—
barnen var därvid sjuka	496	3	4	1	2	15	8	2	—	—	1	—	—
„ „ „ friska	168	—	12	8	2	3	3	—	—	—	—	—	—
Antal sysselsatta barnvårdarinnor	426	3	—	3	2	13	11	—	—	—	—	—	—
därav med särskild utbildning	227	3	—	2	2	12	5	—	—	—	—	—	—
Antal arbetstimmar av barnvård	11 804	110	—	55	60	534	263	—	—	—	—	—	—
antal avslagna hjälpansökningar på grund av personalbrist	28	4	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—

Tabell 4

Hjälpen till äldre och
handikappade 1965

	Hela riket (995 kom.)	Uppsala län (26 kom.) (175 564 inv)	Hallands län (39 kom.) (174 653 inv)	Jönköpings län (54 kom.) (289 327 inv)	Värmlands län (51 kom.) (288 337 inv)	Linköping (Östergöt.) (70 752 inv)	Borås (Älvsborg) (68 948 inv)	Falun (Kopparberg) (18 559 inv)	Härnösand (Västernorr.) (16 696 inv)	Lagunda (Uppsala) (2 809 inv)	Harplinge (Halland) (2 862 inv)	Gamleby (Kalmar) (6 172 inv)	Byske (Västerbott.) (6 854 inv)
Finns hemsamariter	966	23	36	52	51	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
ersättn enl avtal	863	23	31	41	49	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	—
„ om avtal ej finns	3:50 — 6:00	—	4:00 — 5:50	4:00 — 5:00	3:50 — 5:25	—	—	—	—	—	—	—	4:00
Antal av <i>hemsamariter</i> hjälpta äldre och handikappade	115 649	2 473	1 589	3 591	4 549	1 090	1 116	507	170	27	10	82	146
Antal hjälptimmar	17 089 209	366 257	242 425	537 238	746 994	136 988	207 653	64 998	39 872	1 603	1 658	10 882	22 065
Är hjälpbehovet tillgodosett	841 ja	18 ja	32 ja	43 ja	48 ja	ja	nej	ja	ja	ja	ja	ja	ja
Kan något ökat behov tillgodoses	872 ja	18 ja	35 ja	45 ja	49 ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	nej	ja
Kan kraftigt ökat behov tillgodoses	318 ja	3 ja	11 ja	14 ja	25 ja	nej	nej	nej	ja	nej	nej	nej	ja
Antal av <i>hemvårdarinnor</i> hjälpta äldre och handikappade	28 224	904	961	1 173	1 009	27	80	176	37	48	14	20	23
därav minst 2 ggr per månad	9 799	460	289	178	171	24	11	—	—	48	—	3	1

Tabell 5

1 vecka 1966. Hjälpn till äldre
och handikappade

	Hela riket (995 kom)	Uppsala ln (26 kom) (175 564 inv)	Hallands ln (39 kom) (174 653 inv)	Jönköpings ln (54 kom) (289 327 inv)	Värmlands ln (51 kom) (288 337 inv)	Linköping (Östergöt) (70 752 inv)	Borås (Älvsborg) (68 948 inv)	Falun (Kopparberg) (18 559 inv)	Härnösand (Västernorr) (16 696 inv)	Lagunda (Uppsala) (2 809 inv)	Harplinge (Halland) (2 862 inv)	Gamleby (Kalmar) (6 172 inv)	Byske (Västerbott) (6 854 inv)
Totala antalet hjälpta äldre	66 195	1 536	835	1 997	2 494	563	613	243	140	8	9	35	146
därav födda — 1880	7 955	223	136	246	279	62	64	25	8	1	1	3	14
„ „ 1881—1890	34 234	780	450	1 026	1 302	278	323	137	72	4	8	16	74
„ „ 1891—1900	24 006	533	249	725	913	223	226	81	60	3	—	16	58
Totala antalet hjälpta handikappade		150	76	213	217	69	111	47	—	—	2	3	—
därav födda 1901—1910	5 651	78	43	139	142	48	69	29	—	—	2	2	—
„ „ 1911—1920	1 640	49	19	51	52	18	28	12	—	—	—	1	—
„ „ 1921—	751	23	14	23	23	3	14	6	—	—	—	—	—
Antal arbetstimmar hos äldre och handikappade	415 500	8 204	6 266	12 777	25 670	4 070	5 903	1 460	717	37	102	221	548
Antal sysselsatta <i>hemsamariter</i>	28 648	622	403	1 093	1 406	242	243	95	52	1	8	21	83
därav med särskild utbildning	6 443	242	150	425	415	100	58	7	23	—	—	18	11
Antal sysselsatta <i>hemvårdarinnor</i>	1 257	34	47	61	38	—	2	4	3	2	—	3	3
Antal avslagna hjälpsökningar	463	26	4	9	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Antal hjälpta vars hjälpbehov orsakades av akut sjukdom	829	16	27	49	43	3	4	1	—	—	—	—	—
regelbundet/stadigvarande hjälpbehov	71 471	1 579	840	2 062	2 593	625	720	289	140	8	8	38	143
tillfälligt hjälpbehov	1 689	71	37	86	66	3	—	—	—	—	2	—	1
avlöst vårdande anförvant	248	20	7	13	9	1	—	—	—	—	1	—	2
Antal hjälpta som sökt till ålderdomshem	4 582	56	67	160	105	6	3	33	15	1	—	3	24
vårdinstitution	2 538	15	11	23	8	60	—	—	1	—	—	4	2

Tabell 6

Hemhjälpstaxor per 1/3 1966

	Hela riket (995 kom)	Uppsala ln (26 kom)	Hallands ln (39 kom)	Jönköpings ln (54 kom)	Värmlands ln (51 kom)	Linköping (Östergöt)	Borås (Älvsborg)	Falun (Kopparberg)	Härnösand (Västernorr)	Lagunda (Uppsala)	Harplinge (Halland)	Gamleby (Kalmar)	Bycke (Västerbott)
Socialstyrelsens rådgivande taxa (avgift uttages från 800:—/månad för en person. Samma taxa gäller för de olika hjälpformerna.	405	15	13	22	22	—	—	—	—	ja	—	ja	—
Gemensam taxa för de olika hjälpformerna. Här anges vid vilken inkomst avgift uttages för en person.		—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 000 0:25/t	—	0—5 000 5:00/d
Skilda taxor för de olika hjälpformerna. Avgift uttages av barnfamiljerna vid en inkomst för en person av:		—	—	—	—	5 000 0:50/t	3 000 1:00/d	3 000 4:00/d	5 000 1:00/d	—	—	—	—
Avgiften uttages av äldre och handikappade vid en inkomst för en person av:		—	—	—	—	7 000 1:00/t	3 000 0:50/t	3—5 000 0:50/t	fp + tj + 150/m 0:75/t	—	—	—	—

Summary

ADOPTION OF KOREAN CHILDREN

The question of the adoption of Korean children has attracted great attention and interest in Sweden.

The person who wishes to receive a Korean child must first apply to the National Social Welfare Board. When all the documents have been received by that Board they are translated into English and forwarded to the Korean Government Child Placement Service in Seoul. If the application is granted the Korean authorities submit the name of the child they propose should be adopted. When the prospective adoptive parents have accepted this or possibly another proposed name the adoption procedure is carried out in Korea. When this is completed the child can be brought to Sweden at the first convenient opportunity.

The visa is issued by the Swedish Consul in Seoul. When the child has arrived in Sweden it must be registered in the parish in which the adoptive parents are registered, within fourteen days of its arrival.

The child is adopted in Korea in accordance with prevailing Korean law. The adoptive parents must then make application to the King in Council (via the Ministry of Justice) to obtain approval to the Korean adoption. The Swedish adoption does not automatically confer Swedish citizenship on the child. The granting of citizenship is a matter for the King in Council (the Ministry of Justice). So long as the child is not a Swedish citizen it must have a residence permit.

The children which come to Sweden have lived in different children's homes in Korea. They are either orphans, or have been abandoned by one or both of their parents or they are illegitimate. In a number of cases the children come from very large families which have considered themselves unable to afford to take care of them. Up to the beginning of December 1966 some 80 children have come to Sweden.

It is difficult as yet to draw any conclusions from our experiences connected with the reception of Korean children in Sweden. There is a strong case to be made out against bringing children here during their first few months of life. As far as an upper age limit is concerned we are bound to say that it is advisable if the child has spent some time in Sweden before starting school, at the age of seven.

Both the Swedish and the Korean authorities are anxious to ensure that the children which come here shall grow up in good surroundings. As is the case in other Nordic countries we in Sweden are of the opinion that the adoptive homes for foreign children must be selected according to the same principles and with the same care as when adoptive homes are selected for Swedish children.

YOUNG PEOPLE — TOBACCO, ALCOHOL AND NARCOTICS

The consumption of tobacco, alcohol and narcotics among children and young people is given special attention in this number of *Sociala Meddelanden*.

Smoking is widespread among children and young people, says, Sven-Erik Hedin, Director of the National Association for Information concerning the Injurious Effects of Tobacco.

No investigation of smoking habits in the country as a whole has been undertaken, but an investigation carried out in the Province of Jämtland makes it quite clear that the first puff of a cigarette is now being taken much earlier than in the past, that the smoking habit is taking hold among younger and younger children. An investigation in Kristianstad Province shows, among other things, that girls are smoking much more than was the case in previous investigations. There are now more smokers among the girls than among the boys in the 15-year-old group.

Mr. Hedin is strongly opposed to the provision of what are referred to as smoking areas in school playgrounds, since the smoking area implies that the tobacco habit is given approval.

The provision of smoking areas is a matter for the local education authorities. However, the National School Board has stated that smoking ought to be forbidden inside the school and in its immediate vicinity.

Information about the dangers of tobacco forms a part of the general school curriculum. The civics teacher has many opportunities of touching on the tobacco problem, the biology teacher can do so when imparting information about the lungs, the gymnastics teacher can make it clear how smoking adversely affects one's physical condition, the art teacher can set the pupils the task of drawing an anti-tobacco poster and the teacher of Swedish can set assignments such as writing an essay on tobacco or interviewing people to find out their views on smoking.

Both the National Association for Information concerning the Injurious Effects of Tobacco and the National Swedish Association of Parents and Teachers object very strongly to the subversive presentation of advertisements for tobacco.

Dr. Gösta Rodhe, Chief School Medical Officer of the National School Board, says that compared with the 1920's and 1930's the health of schoolchildren has improved immeasurably. In former days child tuberculosis and deficiency diseases took a heavy toll. Since then the daily diet has been improved and the standard of personal hygiene has risen. The factors which affect health are many, but it is quite clear that a growing organism is especially sensitive to such factors.

Tiredness and listlessness in a child can be a result of stress, of which cigarette smoking is one symptom. It cannot be taken for granted that the tobacco habit itself — if it is moderate — is the cause. Not is it necessarily the reason for a child's poor study results. An investigation carried out in a school showed that pupils who smoked did not have lower marks than the non-smokers. However, this should not be taken to mean that smoking resulted in higher marks.

School doctors and nurses are following the development very carefully as far as tobacco and alcohol are concerned. The use of narcotics is not so widespread as the consumption of tobacco and alcohol and it is likely that this habit is found mostly among young people who have left school. In recent years, however, some really alarming reports have come in, and it now transpires that peddlers of narcotics tend to operate in the vicinity of schools.

Inspector Åke Gustafsson of the Narcotics Commission of the National Police Board also emphasizes that the narcotics peddlers are tending to turn their attention towards young people. Girls of 13 have been found to be dope addicts.

Most of the illegal narcotics are smuggled into the country and only a minor part is manufactured in Sweden. Inspector Gustafsson objects to the attempts being made in some quarters to play down the consumption of cannabis (also known as marijuana and hashish). It has been demonstrated by scientific experts that addiction to cannabis can result in acute anxiety, aggressiveness and acts of violence and that it often leads to an addiction to morphine and heroin. Drug addiction also involves other risks, including the risk of infection. Injection by means of a hypodermic syringe often gives rise, for instance, to a highly infectious kind of jaundice. The standard of hygiene in premises frequented by drug addicts is very low. The syringe often goes from one person to another without being cleaned and sterilized. Inspector Gustafsson also considers that it ought to be illegal to place premises at the disposal of a group of drug addicts.

Dr. Malcolm Tottie, Chairman of the Health Information Delegation of the National Board of Health and also of the Board's working parties concerned with information about the injurious effects of tobacco and with information about narcotics, says that there is no doubt that the use of different stimulants has penetrated more and more into the younger age groups. The causes of this, he adds, are presumably the increased urbanisation, the break up of the old structure of society, increased leisure, higher incomes, increased mobility and a strong need for personal contacts, for which it

is increasingly difficult to find a natural outlet in the complicated world we now live in.

The struggle against the increased addiction to tobacco, alcohol and narcotics forms a part of the general health information campaign carried out by the National Board of Health. This campaign also covers eating habits and physical exercise, and it must begin with the children. A positive attitude towards health must be inculcated in the children.

The addiction to tobacco and alcohol has been fought for many years. Now drugs have also come into the picture.

The Narcotics Group within the Health Information Delegation is of the opinion that it ought to be possible to make information about narcotics available to all young people in Sweden without thereby running the risk of an increase in addiction. All information about stimulants ought to aim at "de-glamourising" such addiction.

MORE RAPID COUNTER-MEASURES NEEDED AGAINST DRUG ADDICTION

As far as drug addicts are concerned there is a need for earlier, preventive measures on the part of the child welfare authorities. Consideration must be given to providing special treatment for drug addicts detained in approved schools and it is also necessary to continue research and concentrated studies regarding this group of persons.

These are the conclusions arrived at in the investigation carried out by the National Social Welfare Board relating to drug addiction among pupils at reform schools. The investigation was carried out under the direction of a psychologist, Mr. Kurt Gordan.

83 girls and 41 boys were covered by the investigation. The data that have been presented have in some respects been compared with corresponding information collected during an investigation carried out in 1964 concerning pupils at reform schools.

By comparison with the pupils who were mildly addicted to drugs the most seriously addicted had a more normal background as far as the social adaptability of the parents and the conditions during their first year of life were concerned. From that point onwards there was a higher incidence of divorce than was found in the other groups, and the pupils were exposed to an upbringing with many changes during the first six years of their lives. The parents, however, still have a more positive and active interest in them than is the case in the other groups. In contrast to pupils in the comparison group a majority of the drug addicts, boys as well as girls, come from Stockholm. Tests and evaluations showed that they are the most intelligent and the girls in particular cause less trouble in school and occasion the teachers fewer discipline problems.

By contrast with the boys in the comparison group the boys among the drug addicts have been guilty of a smaller number of criminal acts such as larceny, assault, fraud etc. while the girls have shown fewer signs of antisocial behaviour such as promiscuity etc. than girls in the comparison group. The girls have also exhibited less disinclination to work and have, on the whole, proved to be somewhat more adaptable to work than the girls in the comparison group.

On the other hand the girls and boys in the drug addict group have been much more liable to seek ways of avoiding problems facing them. The girls in particular have played truant and run away from home more often than the girls in the comparison group. The drug addicts have associated with juvenile delinquents, have been dependent on antisocial gangs and have also been more addicted to alcohol than the pupils in the comparison group. This is true in particular of the girls, where the differences are significant. The incidence of "sniffers" among the boys is greater than among the boys in the comparison group.

Only in the odd case have the girls committed some crime in connection with their addiction to narcotics. Where the boys are concerned 14 % have

committed a crime in order to get hold of narcotics and 10 % in order to obtain money for narcotics.

The drug addicts create considerable problems for the schools. They continue to employ their habitual evasive tactics, they take drugs, they "sniff" and above all they run away far more often than do the pupils in the comparison group. In general they are also described by the staff as being less well adjusted to the standards and rules of the school than are the rest of the pupils.

INVESTIGATION OF NARCOTICS IN GOTHENBURG

Birgit Svård-Olsson, a Principal Officer of the City Child Welfare Authorities reports on an investigation of drug addiction among young people in Gothenburg. The investigation was based on the number of cases reported to the Child Welfare Authorities during the period 1st January 1965 to 30th June 1966. During this period a total of 57 cases involving drug addiction or the misuse of medicinal preparations were brought to the notice of the Gothenburg Child Welfare Authority's Family Advisory Bureau. 23 of these were reported during 1965 and 34 during the first half of 1966. The great majority of cases concerned young people between the ages of 17 and 20 and the 18-year-olds formed the largest group. It is of interest that it is in these age groups that the number of girls is greatest. The majority of the young people have taken hashish or marijuana. In the cases of 10 girls it has not been possible to discover what kind of narcotic they have taken, and the same applies to 4 boys. 2 of the boys have taken centramin and 1 preludin. The Child Welfare Authority has had 9 young people committed to its care, 4 have been placed on probation, in 4 cases the matter is being followed up, while 11 were still being investigated at the time the report was prepared. In 3 cases remedial measures have been applied and in 2 cases no action has been taken. 2 of the girls committed to the care of the authorities have been sent to a reform school, while in 10 of the cases medical treatment has been given. Four young people, 2 boys and 2 girls, have received treatment in a mental hospital, 1 girl and 1 boy have been treated at a psychiatric clinic and 1 girl and 3 boys have been in touch with the narcotics clinic.

Of the young people who have been taken into the institutions run by the Child Welfare Authority 29 have been reported as being addicted to drugs or pharmaceutical preparations, or as being suspected of addiction. Of these 2 girls were reported to have taken both marijuana and preludin, 8 of them are only suspected of having taken narcotics occasionally and 6 have taken some unnamed preparation. The remainder have taken pharmaceutical preparations of different kinds from trancopal to magnecyl and coca cola. The Child Welfare Authority has decided that if drug addiction continues to increase the question of an expansion of after care and rehabilitation in a closed environment will be considered. Convalescent homes, treatment camps, boarding out would be able to provide opportunities of rehabilitation and for different kinds of training for work.

Till socialstyrelsens bibliotek inkommen litteratur under fjärde kvartalet 1966

- ADLERCREUTZ, A. Avtalsrätt. 1. Lund 1965. [Stencil.]
- AHLGREN, B & BOLIN, B. Arbetslagstiftning. Sthlm 1966. (Tidens handböcker.)
- Det ALKOHOLSKADEFRIA SAMHÄLLET. Kompendium från konferens i . . . Stockholm 30 nov 1965. Sthlm 1966. (Folksam's hälsoråds rapporter. 4.)
- ALKOHOLSKADEFRITT SAMHÄLLE. Huvudförfattare: *H Haste*. Sthlm 1966. (ABF, Folksam, Verlandi.)
- ANDERSEN, BENT. Work or support. An economic and social analysis of substitute permanent employment. Paris 1966. (OECD. Employment of special groups. 2.)
- ANNORLUNDA BARN. Brevkurs. Sthlm 1966. (Brevskolan.)
- ARBETSTIDSVILLKOR för arbetare. Internationell översikt. Sthlm 1966. (Svenska arbetsgivareföreningen. Statistiska byrån.)
- ASMUSSEN, O & JØRGENSEN, ERLING. De ældres levevilkår. Bd 2. Arbejde og tilbagetrækning. Khvn 1966. (Socialforskningsinstitutets publ 23.)
- AUBERT, V. Rettssosiologi. Medarbeider: *Kirsti Coward*. Oslo 1966. [Stencil.] (Institut for rettssosiologi og forvaltningslære.)
- BARNASOCIALITET och ungdomskriminalitet. Kompendium 1965. Malmö 1966. (Förbundet för barnavård och uppfostran.)
- BENTZEL, R & BECKEMAN, J. Framtidsperspektiv för svensk industri 1965—1980. Sthlm 1966. (Industriens utredningsinstitut.)
- BERNER ÖSTE, MIA. Om termer, begrepp och definitioner. Gbg 1966. [Stencil.] (Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Forskningsrapport. 6.)
- BIDRAG til belysning af formueudviklingen i Danmark i de senere år. Khvn 1966. (Det økonomiske råd.)
- BOHLIN, Ö. Makten och bostäderna. Sthlm 1966. (Forum för borgerlig debatt. Informationsskrift. 4.)
- BOSTADSTILLÄGG för pensionärer. En materialsammanställning av Sveriges folkpensionärs riksorganisation. Malmö 1965.
- BRODIN, KATARINA. Finland 1956—1966. Sthlm 1966. (Världspolitikens dagsfrågor 1966:11.)
- BUTLER, P. Aktiv åldringsvård. Sthlm 1966.
- CEDERLÖF, R. The twin method in epidemiological studies on chronic disease. Sthlm 1966. (Department of sociology of the university of Stockholm m fl. Akad avh.)
- DAHLSTRÖM, E & TRONE, KERSTIN. Livscykel och civilstånd. Gbg 1966. [Stencil.] (Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Forskningsrapport. 7.)
- DELINQUENT CHILDREN in juvenile correctional institutions. State administered reception and diagnostic centers. Comp and ed by *W E Amos & R L Manella*. Springfield, Ill 1966.
- DE ROPP, R S. Genvägar till lycka? [Övers fr engelskan av J Ivarsson.] Sthlm 1964. [Originalens titel: *Drugs and the mind*.]
- ECONOMIC GROWTH 1960—1970. A mid-decade review of prospects. Paris 1966. (OECD. Economic studies.)
- ELMÉR, Å. Svensk socialpolitik. 8 uppl. Lund 1966.
- FATTIG i et velstandssamfund. Khvn 1966. (Socialpolitisk forenings småskrifter. 37.)
- FÖRENTA NATIONERNA.
Orientation course in mechanized data processing held in Ottawa, Canada, Oct 1965. New York 1966. (Publ 66.2 H. 3.)
Resources available to member states for the advancement of women through technical co-operation programmes of the United Nations system and through programmes of non-governmental organizations in consultative status. New York 1966. (Publ 66. 4. 6.)
— Department of economic and social affairs.
Modular co-ordination in building. Asia, Europe and the Americas. New York 1966. (Publ 66.4.4.)
Population studies. New York 1966.
41. World population prospects as assessed in 1963.
— — Public administration branch.
Handbook of training in the public service. New York 1966. (Publ 66.2 H.1.)
— Economic commission for Europe.
Economic aspects of iron-ore preparation. Geneva 1966. (Publ 66.2 E. 6.)
- GERHOLM, T R & MAGNUSSON, S. Idé och samhälle. Den kulturella evolutionen i väster-

- landet. Lärobok i idéhistoria för gymnasiet åk 1—3. Sthlm 1966. (Skolöverstyrelsen.)
- GULLBERG, J. Hyresgäströrelsen och bostadskonsumenter. Den socialdemokratiska maktapparaten. Sthlm 1966. (Forum för borgerlig debatt. Informationsskrift. 5.)
- GREEN, E. Skolundervisning av rörelsehindrade. Sthlm 1966. (Riksförbundet för CP-barn.)
- HAGÅRD, B. Socialdemokratien och fackföreningsrörelsen. Sthlm 1966. (Forum för borgerlig debatt. Informationsskrift. 3.)
- HJÄRNE, L-G. Föräldrar, barn, fritid. En sociologisk undersökning. [Utförd vid Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet.] Gbg 1966. (Gakos fritidsnämnd.)
- INDUSTRIALISERINGEN och arbetskraften. Årsredogörelse från generaldirektören för Internationella arbetsbyrån. Översättare: L Björk. Sthlm 1966. [Stencil.] (ILO-kommittén.)
- INTERNATIONELLA ARBETSORGANISATIONEN.
Conventions and recommendations adopted by the International labour conference 1919—1966. Geneva 1966.
- INTERNATIONELLA ARBETSBYRÅN.
Studies and reports. New series. Geneva 1966.
69. Plantation workers. Conditions of work and standards of living.
- JACOBSSON, M. Grundregler för vår samvaro. Sthlm 1966.
- JOHNSON, WENDELL. Stamning, psyke, miljö. Till svenska [från engelskan] av T. Molin. Sthlm 1966.
- KILE, S M. Evaluering av arbetsledertrening. Bergen, Oslo & Tromsø 1966. (Instituttet for arbeidspsykologi og personalforvaltning. Norges handelshøyskole.)
- KNUDSEN, RITA. Ökonomisk stilling ved enkestand. Khvn 1966. (Socialforskningsinstituttets publ. 24.)
- KONSUMENTEN, varan, priset. Utg av TCO och TBV i samarbete med Statens pris- och kartellnämnd. Sthlm 1966.
- KÜHL, P-H, KOCH-NIELSEN, INGER & WESTERGAARD, K. Fritidsvaner i Danmark med særligt hensyn til radio og fjernsyn. Khvn 1966. (Socialforskningsinstituttets publ. 25.)
- LÖWENTHAL, B-G. Industrins finansiering 1955-62. Sthlm 1966. (Industriens utredningsinstitut.)
- NORBERG, R & LENA. Pensionärernas riksorganisation och partipolitiken. Sthlm 1966. (Forum för borgerlig debatt. Informationskrift. 2.)
- NORDISK ELDREOMSGORG under debatt. Nordisk seminar på Voksenåsen 1966. Utg av Norges sosialforbund. Oslo 1966.
- NORSTEDTS JURIDISKA HANDBOK. 8, omarb uppl, ombesörjd av B Lambe. Sthlm 1966.
- PROBLEM i samband med svensk exportfinansiering. Diskussion vid ordinarie bankmöte d 28 okt 1966. Sthlm 1966. (Skrifter utg av Svenska bankföreningen. 93.)
- RAPPORT angående Socialstyrelsens undersökning av läkemedelsmissbruk hos ungdomsvårdsskoleelever. [Sthlm 1966. Stencil.]
- RASTÉN, A. Spanien i väntan. Sthlm 1966. (Världspolitikens dagsfrågor 1966:12.)
- REGNÉR, E G. Barnpsykiatri i förskoleåldern. Sthlm 1966.
- REMSTRAND, L-G. Informationsspridning och opinionsbildning i trafiksäkerhetsfrågor. Sthlm 1966. [Stencil.] (Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm. Studier i ekonomisk psykologi. 24.)
- ROWE, JANE. Parents, children and adoption. A handbook for adoption workers. Lond 1966.
- SEEGER, P. Variance analysis of complete designs. Some practical aspects. Upps 1966. (Akad avh.)
- SPOCK, B & LERIGO, MARION O. Det handikappade barnet. Vård och behandling av fysiskt eller mentalt handikappade barn. Bearb för svenska förhållanden av Lisa Snedberg & K-A Melin. Till svenska [från engelskan] av O Moberg. Sthlm 1966.
- STADSFÖRNYELSE. En bok om städers och byggnaders förvandling. Red: T Frendberg. [Utg med anledning av Nordisk byggdag 9 i Göteborg 1965.] Sthlm 1966.
- STANOVNIK, J. Världshandeln och u-länderna. Sthlm 1966. (Världspolitikens dagsfrågor 1966:9.)
- STRÖM, H. Den direkte personbeskatning i Norge og dens samfunnsøkonomiske virkninger. Oslo 1966. (Økonomi. 50.)
- SUNDELL, J-O. Unga örnar. Sthlm 1966. (Forum för borgerlig debatt. Informationsskrift. 1.)
- SURACE, S J. Ideology, economic change, and the working classes: the case of Italy. Berkeley & Los Angeles 1966. (University of California. Publ in sociology. Vol 2.)
- SVERI, K. RYLANDER, G, ERIKSSON, TORSTEN & ASP, Å. Kriminaliteten och samhället. Red av J H:son Freese. Sthlm 1966.
- TJENSVOOLL, HANNE-MARIE. Kommunal sosialomsorg. Utg av Norges sosialforbund. Oslo 1966.
- TJÄNSTMÄNNENS CENTRALORGANISATION
TCO:s utbildningspolitik. 1—4. Sthlm 1966.
1. Daghem och lekskolor i integrerad förskola.

2. Reformen fram mot helt sammanhållen grundskola.
 3. Gymnasium, fackskola och yrkesskola i en enhetlig gymnasieskola.
 4. Ökad samhällelig satsning på den framtida vuxenutbildningen.
- VIKLUND, D. Storbritannien under labour. Sthlm 1966. (Världspolitikens dagsfrågor 1966:10)
- WILLIAM-OLSSON, W. Huvudstad och landsort. Sthlm 1966. (Industriförbundet.)
- VÅRDAVDELNINGsutredningen. Danderyds sjukhus 1963—66. Danderyd 1966. [Stencil.]
- YRKE och framtid 1966/67. Sthlm 1966. (Arbetsmarknadsstyrelsen. Yrkesvägledningsbyrå.)
- Nyttillkomna tidskrifter*
- Krima. Information från Kriminalvårdsstyrelsen. Årg 1 (1966). Sthlm.
- La rivista di servizio sociale. Anno 6 (1966). Roma. (Istituto per gli studi di servizio sociale.)
- Sociologiske meddelelser. A Danish sociological journal. Udg: Sociologisk institut, Københavns universitet. Serie 11 (1966). Khvn.

Pris kr 5:—

201.350

Sociala Meddelanden

KUNGL SOCIALSTYRELSEN STOCKHOLM

STATISTISKA CENTRALBYRÅNS

24. MAJ 1967

BIBLIOTEK

järden ligger blank
om ett nybonat golv . . .
kårgården ter sig
om en idyll.
Fen en ny tid har kommit
med nya problem.
Många av dem behandlas
i detta nummer.

2 1967

Kungl Socialstyrelsen, STOCKHOLM

Lokaler: Klarabergsgatan 60 och Munkbron 9.

Telefon: Växel Klarabergsgatan 60 lokalsamtal 22 12 00

riksamtal 08/22 12 50 eller nedan angivna direkta nr.

Växeln öppen måndag—fredag kl 8,00—16,40 (lördag stängd)

När växeln är stängd, används nummer inom parentes.

CHEF

Generaldirektör Ernst Bexelius 10 08 43

Förste expeditionsvakt Valter Carlberg 22 12 00/331

REGISTRATORS- OCH KASSAKONTOR 22 12 00/351

BIBLIOTEK öppet för allmänheten måndag—fredag

kl 10—16 22 12 00/320

Barnavårdsbyrån

Byråchef Göta Rosén (jämväl byråchef på skolbyrån), general-
direktörens ställföreträdare 10 31 77

Tf byråchef Brita Hasselrot 10 96 15

Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

Skolbyrån

Byråchef Göta Rosén 10 31 77

Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

Socialvårdsbyrån

Byråchef Ingemar Andersson 11 30 78

Kansli 22 12 00/238 (22 12 02)

Lagbyrån

Tf byråchef, juridiska ärenden, Carl Edvard Sturkell . . 11 78 02

Tf byråchef, administrativa ärenden, Tryggve Foghelin 20 95 89

Kansli 22 12 00/284 (22 12 03)

Förste byråsekreterare Maud Helling

kontakman för information av utlänningar och förfrågningar
ang semester- och hembiträdeslagen m m 22 12 00/292

Förste byråsekreterare Emelie Mohr (skadeståndsärenden

och förfrågningar rörande reglering av trafikskador) 22 12 00/286

Nykterhetsvårdsbyrån

Tf byråchef Gösta Nordström 10 03 13

Kansli 22 12 00/265 (22 12 04)

SOCIALA MEDDELANDEN, redaktion och expedition

Redaktör Sven Strömblad . . . 22 12 00/269,272, (22 12 52)

Munkbron 9:

FÖRLIKNINGSMANNAEXPEDITIONEN

Byrådirektör Karl-Axel Nordfors 11 78 53

Sammanträdesrum 20 11 86, 20 21 70

Kansli 22 12 00 (362)

SOCIALA MEDDELANDEN

UTGIVEN AV KUNGL SOCIALSTYRELSEN

ANSVARIG UTGIVARE: ERNST BEXELIUS

REDAKTÖR: SVEN STRÖMBLAD

ARGÅNG 1967 NR 2

STATISTISKA CENTRALBYRÅNS

24. MAJ 1967

Innehåll

BIBLIOTEK

- 3 Förändringens hårda vindar över Stockholms skärgård
Reporter: Sven Strömblad
 - 13 Befolkningsutvecklingen i Stockholms skärgård
Av docent Bertil Hedenstierna
 - 19 »En ofördärfvad kraftras. . .»
Av redaktör Lars-Bruno Engström
 - 24 Blekinge skärgård — en arbetets skärgård
Av chefredaktören, fil lic Thure Höglund
 - 37 Fiskelägen dör ut — turisterna kommer. . .
Reporter: Lasse Henricson
 - 43 Skärgårdsperspektiv
Av byrådirektör Bruno Utbult
 - 48 Syd Koster
Av TV-producent Lars Krantz
 - 51 »Strandhugg» efter Norrlandskusten
Reporter: Sven Strömblad
 - 57 Åldrvården — organisation och planering
Av konsulent Nils-Olof Svantesson, Svenska Kommunförbundet
 - 65 Personalsituationen vid ålderdomshemmen
Av avdelningsdirektör Gustaf Holmstedt
 - 67 Social rehabilitering
Av byrådirektör Arne Friberg, Socialstyrelsen
 - 70 Råby yrkesskola — äldst men mest modern
Reporter: Sven Strömblad
 - 77 Sociala frågor vid riksdagens höstsession 1966
Av förste byråsekreterare Erling Fridolfsson, Riksdagens upplysningstjänst
 - 85 Hur klarar de sig?
Recension av Sven Strömblad
 - 90 Gubbarna i Gamla stan
Text och foto: Karin Rebelius
- SUMMARY

Fotografer i detta nummer:

Jan Asplund, Malmö, Pål-Nils Nilsson/Tio, Eric Olsson, Karlskrona,
Karin Rebelius, Lidingö, Dan Segerfeldt, Malmö, Nils Örke, Stockholm
(bl a omslagsbilden).

TIDSKRIFTEN SOCIALA MEDDELANDEN 1967 utges med 8 nummer. Prenumeration sker på postanstalt (Obs! inte postprenumeration), postgiro 156 14, på Sociala Meddelandens expedition eller i bokhandel. Prenumerationspriset 1967 kr 30 per år, lösnnummer kr 5: —, större specialnummer åsätts specialpriser. Redaktion och expedition Klarabergsgatan 60. Postadress Socialstyrelsen, Fack, Stockholm 1, tel 22 12 00 (efter växelns stängning 22 12 52) ankn. exp 269 och red 272.

Vid återgivandet av artiklar ur denna tidskrift skall källan anges. Socialstyrelsen ansvarar inte för dsikter som framförs i signerade artiklar och recensioner.

Otaliga är de sammankomster landshövding Erik Westerlind hållit ute i skärgården. Oftast har planeringsdirektör Bengt Sparrman suttit vid protokollet. Här synes de båda i gammalfrom skärgårdsmiljö på Rödlöga. (Katten är förmodligen mest intresserad av utsikterna för strömmingsfisket.) Foto: Nils Örke.

Förändringens hårda vindar över Stockholms skärgård

Genom Strindbergs Hemsöborna i TV fick svenska folket inte bara en fängslande underhållning, som följdes med spänt intresse vecka efter vecka, utan också en erinran om hur livet levdes i skärgården för 80 år sedan. Hemsöborna utkom 1887.

Det var jordbruk och fiske, och Gusten låg ute på ejderjakt den april-afton, då Carlsson kom till Hemsö med »ett höganäskrus i svängrem om halsen».

Det var gott om tjänstfolk hos madam Flod. Utom Carlsson, som skulle vara litet förmer än de andra, fanns där Norman och gamle Rundqvist, och två pigor Clara och Lotten svarade för arbetet i lagården och på åker och äng. Sommargästerna hade två tjänstflickor med sig — de »kallades på brev för mamseller och reste till Dalarö i hatt».

Det är en annan tid vi nu möter ute i skärgården. Sommargästerna har ökat oerhört i antal. Men de är långtifrån av samma sort som för 80 år sedan. De fasta sommargästerna uppför inte längre åt sig tvåvåningsvillor med verandor och balkonger, torn och tinnar och annan grannlåt. Deras sommarbostäder har ett mera funktionalistiskt utseende och är mycket bekvämare — vilket behövs. Ty man har sällan möjlighet att hålla sig med den sällsynta företeelse, som i våra dagar kallas hembiträde.

Även den ursprungliga befolkningen har förändrats. Så också dess levnadsbetingelser. Av sådana genuina skärgårdsbor, som vi lärt känna genom Strindberg, Albert Engström och andra skärgårdsskildrare, finns inte många kvar. En väldig befolkningsminskning har skett. Bara under tioårsperioden 1950—1960 minskade framförallt i de rena ökommunerna invånarantalet med upp till 20 procent. Men under sommaren tiodubblas, ja tjugodubblas vissa skärgårdskommuner genom att folk från miljonstaden Stor-Stockholm kommer ut och söker vila och rekreation. Det finns i Stockholms skärgård tiotusentals sommarstugeägare. Därtill kommer alla som hyr in sig, campar eller bara reser ut i sina bilar och båtar.

De gamla dör undan och många av de unga lämnar skärgården på grund av svårigheterna att finna en hygglig utkomst. I den närbelägna storstaden lockar de högre inkomsterna. Där är livet bekvämare, i varje fall inte så hårt som ute i skärgården, när vintern sätter in och man blir mer eller mindre isolerad.

En som grundligt lärt känna skärgårdens problem är landshövding Erik Westerlind. Under sina åtta år som länschef har han farit runt

i Stockholms län, tagit del av befolkningens problem och sökt hjälpa tillrätta. En väldig omvandling har ju skett inom länet under de senaste tio åren. Många tätorter har vuxit upp. Men glesbygdens problem har för den skull inte försummats. Landshövding Westerlind har vid det här laget en eller flera gånger besökt varje bebodd ö i skärgården. Det är ett 100-tal. Han har hållit sammanträden i skolor, missionshus eller hemma hos någon skärgårdsbo. Stundom har det varit ganska trångt. Skärgårdsbefolkningen har mött upp talrikt och landshövdingen har haft en rad av tjänstemän från länsstyrelsen och andra experter med sig. Frågorna har grundligt ventilerats. Ofta har planeringsdirektör Bengt Sparrman suttit vid protokollet. Och så har det blivit problem att ta itu med inom länsstyrelsen själv, hos olika länsorgan, såsom hushållningssällskapet och företagareföreningen, eller på »högre ort» genom skrivelser från länsstyrelsen till regeringen. Mycket av det som kommit fram vid dessa sammankomster har sedan burit frukt i åtgärder av skilda slag.

Vad man har syftat till är att genom praktiska lösningar underlätta för dem som vill och kan att bo kvar i skärgården — ur alla synpunkter vore det en nackdel med en öde, obefolkad skärgård.

Landshövdingen lägger i dagen en viss optimism, när det gäller skärgårdens framtid.

— De, som verkligen vill stanna kvar och tillgodogöra sig de möjligheter till uppehälle och utkomst som skärgården ger, kan klara sig gott, anser han.

Fast han brukar litet mera skämtsamt tillägga, att det skulle behövas 100 smålänningar i skärgården. Man kan inte neka till att skärgårdsbon alltjämt är något av individualist och inte alla gånger är så fallen för samverkan. Men när man väl blir intresserad av en sak, finns det gott om energi och framåtanda.

Syskonen måste lösas ut

Problemet är ofta att det inte finns någon, som tar vid, när föräldrarna faller ifrån.

Låt oss ta ett fingerat exempel: En gård har ett bruksvärde av 100 000 kr. Sonen Elof är fäst vid den gamla gården och skulle gärna vilja stanna kvar. Han är nöjd med vad gården kan ge. Han är duktig och kan utvinna mer än vad föräldrarna kunnat. Men systrarna Karin och Lisa är gifta och bosatta i Stockholm. De vill att gården skall säljas.

De vill ha ut arvet efter föräldrarna för att realisera andra önskemål. Men Elof kan inte lösa ut dem. Om det bara gällt 100 000 kr, hade det gått, men nu ligger gården så till, att den har ett spekulationsvärde på det flerdubbla. Den kan styckas till småtomter för att ge sommarbostäder åt stockholmarna. Och så går gården ur släktens ägo.

Varken jordbruk eller fiske är desamma som på änkan Flods tid. Jordbruket måste drivas mer rationellt — här som på andra håll krävs det en lämplig driftsform och en realistisk produktionsinriktning. Jordbruket i skärgården har mest lämpat sig för kreatursdrift. Växtodlingen har till största delen avsett foder åt kreaturen. Det är problem att i dessa avfolkningstider finna avsättning för mjölken. Annat än på sommaren förstås. Men året består inte bara av sommar. Och kommunikationerna är inte alla gånger de bästa.

För att utnyttja betesmarkerna och förädla foderskördarna, torde nötkreaturen även framdeles bli det viktigaste djurslaget — mjölk- och köttproduktion. Det hindrar emellertid inte, att det också här i en del fall torde visa sig lämpligt att bedriva äggproduktion och i enstaka fall fläskproduktion. Hushållningssällskapet söker genom sina konsulenter, och lantbruksnämnden genom sina låne- och bidragsformer, stödja och stimulera denna utveckling i de fall då realistiska förutsättningar föreligger.

Landshövding Westerlind framhåller även den betydelse djurhållningen i form av fårskötsel kan ha inom skärgårdsjordbruket. På många håll i skärgården finns större och mindre områden på öar, holmar och skär med ett bete som väl lämpar sig härför och inte kan nyttiggöras på annat sätt. Men framförallt är landshövdingen intresserad av specialodlingar. Möjajordgubbarna har sedan gammalt gott rykte. Men det finns annat än jordgubbar! Bär av olika sorter. Svarta vinbär inte minst. De har en mycket hög C-vitaminhalt och lämpar sig utmärkt väl för sylt, saft och must. Varför ska vi behöva gå ända ned till sydliga Sverige för att få de bär, som kan användas i en konserveringsindustri på orten? Varför ska sommargästerna behöva äta färskpotatis från Skåne eller ännu längre bort, när man med mycket stor fördel kan odla färskpotatis i den stockholmska skärgården? Och här har det redan visat sig, att resultatet av odlarmödan kan bli gott. Så som bland annat sker på Svartsö. Köksväxter som gurkor lämpar sig även bra för odling i större skala. På länsstyrelsens initiativ har hushållningssällskapet bedrivit försöksarbete för prövning av fältmässig köksväxtodling.

Man tänker inte gärna på skog i samband med skärgård — ser väl mest framför sig kala kobbar och skär med en och annan martall. Sant

är också att skogsbruket i skärgården aldrig varit särskilt omfattande. Det har mest varit ved och virke till husbehov, och så har ved sålts till stockholmarna. Men nu har andra bränslen kommit och ryckt undan den möjligheten. Den produktiva skogsmarksarealen i Stockholms skärgård utgör dock cirka 50 000 ha eller nära 13 procent av hela länets produktiva skogsmarksareal.

Skogsägarna i skärgården fick tidigare sämre priser än på fastlandet. Men nu — sedan kommunikationerna förbättrats — erhålles samma priser. Det finns mycken skog outnyttjad. Skogen måste dock vårdas och beskattas. Skogsägarna bör samarbeta. Det blir för dyrbart att fara ut och hämta en post här och en där. Avverkarna bör kunna gå från gård till gård och virket samlas för avhämtning på centrala punkter. Virket bör också kunna få ökad användning för en hemmaproduktion av sommarstugor och båtar.

Fisket är ju sedan gammalt en väsentlig inkomstkälla för skärgårdsbon. Utfallet av det är dock som bekant mycket nyckfullt. Strömmingen »kommer och går». Fiske på gammalt sätt lönar sig inte längre. En övergång sker från skötar till trålar. Därigenom kan fångsterna bli större — men allt färre människor får sin bärning av fisket; det är här som på andra områden ett resultat av rationellare metoder. Fångstplatserna har emellertid förskjutits och fisket på avlägsna vatten kräver större båtar med bättre motorer och bättre utrustning. I stort sett har omställningen här genomförts och gett skärgårdsfiskarna en bättre chans till hygglig bärning — något som måste ses som ett led i kampen mot avfolkningen. Fiskodling i olika former får allt större omfattning. Det är inte bara utplantering av gösyngel och annat. Man har också kommit i gång med »buruppfödning» av ädelfisk — lämpligt fiskfoder finns nu för snabbgödning av forell i vissa kustvatten.

Det har i alla tider varit gott om skickliga båtbyggare i skärgården. De har byggt för det egna behovet men också hjälpt andra. Den traditionen bygger man vidare på i modern form.

— Det finns en stor efterfrågan på varv, säger landshövding Westerland. Fritiden ökar. Allt fler skaffar sig båt. De måste ha någonstans att läggas upp, repareras och utrustas. Plastbåtarna ökar visserligen i antal, men även de kräver underhåll och reparation. Många skickliga båtbyggare har god ordertillgång. De skulle kunna få ännu fler beställningar, om de bara ville ta emot. Men de önskar inte utvidga rörelsen. Det är ett besvär att vara arbetsgivare, med källskatt och annat, anser många. De föredrar att stå och arbeta själva med någon eller ett par till hjälp.

Och så blir skärgården utan . . .

En brist är att så få har motorkunnighet. Denna brist har sökt avhjälpas vid båtbyggarskolan i Vaxholm, vid landstingets centrala verkstadsskola i Häggvik, Sollentuna samt länsarbetsnämndens omskolning i Östhammar. Men eleverna blir ofta så skickliga att de sugs upp av företagsamheten på fastlandet och så blir skärgården utan.

Företagareföreningen arbetar för en utvecklad varvsrörelse i skärgården. Landstinget ger företagareföreningen ett årligt anslag för en skärgårdskonsulent, som åker runt och ger råd, såväl ekonomiska som tekniska. Det gäller också att spåra upp företagsamt folk som kan bygga vidare med nya grepp i anslutning till de naturliga förutsättningarna. Det gäller kalkyler, prissättning, avsättning, bokföring, hur man bygger rationellt, anskaffar och använder maskiner och andra tekniska hjälpmedel etc. Samma förening ger även lån för inköp av taxibåtar, vilket kan vara en god inkomstkälla.

Motorbåtarna utgör ett nytt inslag i skärgårdsbilden. Efter deras tillkomst behöver man inte slita ut krafterna på dagslånga rodder i hårt väder eller ligga stilla i väntan på vind. De vita skärgårdsbåtarna med deras doft av biffstek från matsalen, deras bolmande rök, trängsel på däck och i salonger, massor av gods, folk som väntade vid bryggor, resenärer som kom i sista stund vid avfärden från det heta Sommar-Stockholm — det är i mycket en bild ur det förgångna.

Nutidens människor vill komma fortare fram — gärna med »fartgaloscher» och svävbåtar. Men bilen och bussen når allt större delar av skärgården. Vägar, broar, bryggor och hamnar har byggts. Kraven på flera sådana blir allt större. Landsting, städer och kommuner intresserar sig i allt högre grad för förbättrade kommunikationer. Krav på sådana kommer inte bara från skärgårdsbefolkningen. Den utgör en liten del av de krävande och skulle väl knappast kunna vinna sådant gehör för sina önskingar. Fritidsfolket växer. Hela Stor-Stockholms befolkning ligger på.

Djuröbron har fört den ön allt närmare Stockholm. Denna bro och förbättrade väg- och båtförbindelser har på sina håll medfört en ökning av den fasta befolkningen. Mången skärgårdsbo har återvänt. Det tar inte längre så lång tid att komma in och ut från arbetet i Stor-Stockholm. Aktuella brokrav är Vätö, Ljusterö och Vaxholm-Rindö, där tunnel även är ett alternativ.

Färjleder rustas upp, så att färjorna kan ta fler bilar och väntetiderna förkortas. Bilarna skapar problem i skärgården. Ställer krav på

Sommarvarmt på Högmarsö i Stockholms norra skärgård — men det kan vara höstnattstormigt också!

vägar och parkering. Men de möjliggör också i många fall, att stockholmaren inte bara kan komma ut till sin stuga under sköna sommar dagar. Stugan blir gärna en veckänd-stuga och en tillflyktsort vid helger. Det finns goda möjligheter att snabbt värma upp den elektriskt eller på annat sätt.

Men samtidigt som det »nya» folket kommer till skärgården, överges denna av den gamla befolkningen. Barnkullarna blir allt mindre. Skolor måste läggas ned. Det är snart inte många kvar. Barnen hänvisas till skolskjutsar eller inackorderingshem. Det är bittert att behöva skilja de mindre barnen från föräldrarna, säger landshövdingen. När det gäller de äldre barnen, går det lättare. Men det går inte att ge de små samma undervisning i mindre skolor. De får då ofta svårt att klara mellan- och högstadiet. Och målet måste vara att ge skärgårdens ungdomar samma utbildningschanser som fastlandets. Men många barnfamiljer anser sig tvingade att flytta in till fastlandet om deras skola dras in. Vinterskolvägarna för öbarnen kan vara besvärliga och farliga. Vissa öar är under långa perioder helt eller delvis isolerade.

Men det finns inte bara skolproblem. Det gäller att ge samma service även i övrigt som åt fastlandets folk t ex ifråga om sjukvård och hälsovård, mödra- och barnavård. Myndigheterna söker så långt möjligt klara det med turnéer av läkare, sjuksystrar etc. Hjälpverksamheten är mycket stor ute i skärgården. Man lever under samma hårda betingelser, detta skapar sammanhållning, då det gäller. Man är inte så främmande för grannen som fallet ofta är i storstadens höghus, där familjerna dock bor inpå varandra. Landshövdingen har också det intrycket att kommunerna i mycket högre grad än för låt oss säga tio år sedan uppmärksammar öbornas rättmätiga krav på service.

Framförallt på öar, som tidigare varit självständiga kommuner, vill man få fram pensionärshem. När det gäller den slutna åldringsvården, möter man två »skolor» — den ena att åldringarna ska beredas möjlighet att få bo kvar på den egna orten, den andra att de ska beredas plats i en centralort, som för dem visserligen är mer främmande men som dock ger större möjlighet till vård och ett mera omväxlande liv än ute i ett litet ålderdomshem på en isolerad plats.

Det är så olika hur man vill ha det. En del gamla trivs bra i ålderdomshem på en mera central plats — särskilt om de under sommaren kan få återvända till den gamla miljön. Landshövding Westerlind har dock talat för en uppmjukning av socialstyrelsens storleksnormer, när det gäller ålderdomshemmen i kust- och skärgårdsområdet. Detta för att skärgårdsbor skulle få ålderdomshem så nära det forna egna hemmet som möjligt.

Genom avfolkningen mister kommunerna skatteunderlag, men kraven på dess omsorger ökar. Det är givet att den kvarvarande befolkningen får en del inkomster av sommargästerna. De säljer produkter och gör tjänster, vilket bör öka skatteunderlaget. Men sommarbefolkningen, både den bosatta och den tillfälliga, kräver åtgärder av skilda slag, campingplatser, badplatser, vägar, renhållning, belysning bryggor etc. Landshövdingen erinrar om länsstyrelsens förslag till sommarstugeskatt för att tillföra sommarstugekommunerna finansiella resurser för aktivitet på dessa områden.

Ungdomen måste ha någonstans att roa sig. Den bofasta befolkningens ungdom tröttnar annars på skärgårdslivet. Men till nöjesplatserna kommer också storstadens. Vad är rimligare än att också den bidrar till samlingslokaler, nöjesplatser, utbildning och hållande av ungdomsledare etc?

Gemenskap men också motsättningar

Intresset för skärgården ökar. Skärgårdsborna blir vanligen goda vänner med sommargäster som kommer år från år. Vi såg den gemenskap som på visst sätt växte fram mellan professorsfamiljen och folket på Hemsö. Med det fasta stugfolket kommer skärgårdsbon också vanligen väl överens. Däremot klagar båda på de mer tillfälliga gästerna. De som far fram efter vägarna i bil eller kommer susande i plastbåtar — plastraggare, som de ofta kallas. De som märks mest av dessa är de som stör ordningen vid badstränder och campingplatser, smutsar och skräpar ned, gör åverkan på bryggor och fiskedon, uppträder på ett hotfullt och störande sätt.

Snabba polisbåtar med poliser som besättning är bra, men dessutom behövs en särskild skärgårdspolis — en polisstyrka som lärde känna befolkningen och kunde vistas någon längre tid på en ö.

— Men det är klart, framhåller landshövdingen, skärgården måste stå öppen för alla, för båtfolk och badande. Det måste ske en avvägning mellan skärgårdens behov, fritidsbebyggelsen och behovet av intakta strövområden.

Turismen bör gynnas. Inte bara vår svenska fjällvärld kan vara attraktiv för turisterna. Skärgårdsfolket kan få god utkomst genom service åt turisterna, som båtförare, guider och på annat sätt. Det finns gott om sevärdheter i vår skärgård.

Det bör finnas plats för stora turistanläggningar.

Närheten till en storstad skapar sina särskilda problem för Stock-

Fiskebåtar för ankar vid Krokskär i Stockholms södra skärgård.

holms skärgård. Om, låt oss säga, hela Luleå befolkning begav sig ut i sin skärgård, skulle det kanske inte göra så mycket. Ett annat blir förhållandet vid en invasion av Stor-Stockholms miljonbefolkning.

Strandlagen och andra bestämmelser gör det möjligt att skydda och för framtiden reservera vissa områden. Men statens möjligheter räcker inte till. Landshövding Danielson tog på sin tid initiativ till en skärgårdsstiftelse för att inköpa och bevara omistliga områden, som hotas av exploatering. Och landshövding Westerlind har fullföljt den tanken. Stiftelsen får in omkring 400 000 kr om året och har köpt eller har möjlighet att köpa för cirka 3 miljoner kronor.

Landshövdingen nämner Arholma, Träskögruppen, Jungfruskär. På alla dessa områden finns det folk som utövar tillsyn. Även kommunerna visar intresse för markförvärv för att säkra strövområden. Stockholms stad har som bekant köpt enorma områden.

Och så förändras livet i skärgården, folket och livet i denna.

Vi slutar där vi började: Den aprildag Carlsson kom, var Gusten på sjöfågelsjakt.

Den är ett av tvisteämnena i skärgården. Ekonomiskt betyder den väl inte så mycket. Men den har tradition för sig. Den är för många ett trivselsmoment. Jordbruksministern har hittills (januari 1967) absolut sagt nej till vårjakten. Det finns bl a en nordisk uppgörelse i frågan. Men jägarförbundet har föreslagit tre öar för försöksjakt.

Så dagens Gusten får kanske en möjlighet.

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

Befolkningsutvecklingen i Stockholms skärgård

Av docent BERTIL HEDENSTIERNA

De förändringar, som vårt land genomgått sedan förra seklets mitt, kan utan tvekan betecknas som helt revolutionerande på alla områden. Befolkningen har ökat och flyttat om från land till stad, näringslivet har svängt från nästan enbart jordbruk till mångsidig, av industri dominerad verksamhet, och kommunikationerna har utvecklats från en närmast forntida nivå till nutidens alla moderna färdmedel. Förändringens vind har också politiskt och kulturellt stöpt om det gamla Sverige till en högtstående välfärdsstat, vars rykte gått vida omkring.

Ingen landsända har varit oberörd av utvecklingen, det har bara gått olika fort och blivit mer eller mindre genomgripande. Härvidlag kan nog sägas, att just kustbygderna följt en annorlunda rytm, då de legat liksom avsidet från de stora händelserna och först så småningom anammat de nyheter, som tid efter annan dykt upp. Stockholms skärgård utgjorde i detta hänseende inget undantag, men dess närhet till och intima samband med huvudstaden ledde till att omvälvningarna, när de till sist satte in, skedde relativt plötsligt och därför blev mer påtagliga.

Redan vid ett mycket ytligt betraktande av förhållandena synes det alldeles otvetydigt, att skärgården radikalt förändrades under 1800-talets senare del och in över detta sekel. Anpassningen efter den moderna tiden och de omedelbara återverkningarna av den framväxande storstaden i skärgårdens närhet har här liksom annorstädes skapat problem, som både gagnat och skadat skärgården, gynnat eller oroat dess invånare.

Att söka fastställa omfattningen och förloppet av dessa förändringar innebär, trots att de på sätt och vis är så lätta att iakttaga, stora svårigheter, eftersom de skett kontinuerligt och i en intim växelverkan. Utvecklingen är ävenledes mycket komplicerad, och i det rikt facetterade skeendet är det svårt att klarlägga, vad som verkligen ägt rum. Många företeelser griper in i varandra, och tillfälligheter samt till synes ovidkommande omständigheter har kunnat länka utvecklingen in på oförutsedda banor. Likaså kan yttre åtgärder från samhällets sida eller från ekonomiskt betydelsefulla företag åstadkomma viktiga omvälvningar.

Det är resultaten av den samlade utvecklingen vi idag ser i skärgården, och de nya förhållandena har sedan gett upphov till flertalet av de problem, varmed statsmakter och lokala myndigheter nu i allt större utsträckning fått anledning att syssla. Stockholms skärgård och dess framtid har utan tvekan under de sista decennierna blivit en fråga, som

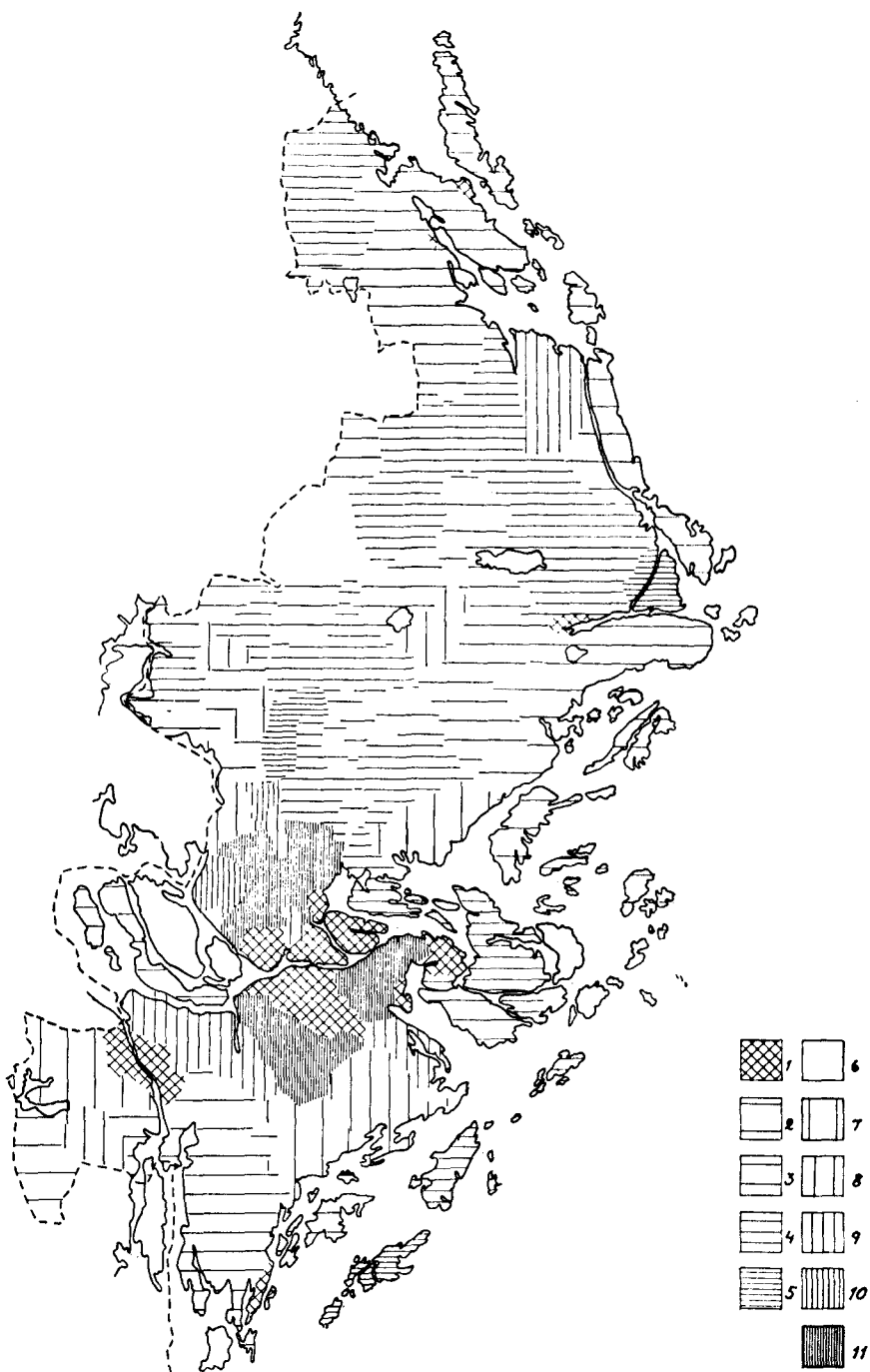
fått en alldeles särskild aktualitet och är väl värd ett mer ingående studium än vad här kan presteras.

Befolkningsutvecklingen

Befolkningsutvecklingen är lätt påvisbar och en kurva för hela 1800-talet visar en kraftig stegring, endast dämpad av koleraepidemier (1834 och 1853) eller missväxter och svaga skördeår (1832, 1838 och 1850-talet). Ökningen upphörde ingalunda under 1800-talets senare del, men antog delvis en annan karaktär. Man kan spåra en viss avmattning mellan 1885 och 1905, som varslar om de första inträdande förändringarna i den positiva befolkningsutvecklingen. Emigrationen hade däremot gått tämligen spårlöst förbi, om det nu berott på att fisket alltjämt kunnat kompensera det dåliga skördeutfall som knäckte inlandsbygderna. Från hela länets kustområden utvandrade 1881—1900 blott 650 personer, dvs föga över 3 %.

Innan kurvorna studeras mer detaljerat kan det vara lämpligt att se det samlade resultatet för Stockholms län åren 1880—1945. Bortsett från Stockholm och andra tätorter närliggande områden visar bifogade karta en generell minskning, vilken i allmänhet sätter in först i de små och näringssvaga kommunerna. Stark procentuell minskning noteras i t ex Vätö, Värmdö och Utö kommuner, men även norra och inre Roslagen har en starkt negativ utveckling.

Följer man befolkningskurvorna för enskilda socknar, visar de i princip samma bild. Från 1850 och några decennier framåt är kurvornas tendens i stort sett stigande, bortsett från enstaka hak. Redan 1870 börjar några kommuner uppvisa en sakta dalande linje, medan andra stagnerar och först senare börjar minska. Maximum nås vid olika tidpunkt mellan 1880 och 1920 beroende på socknens läge och relationer till omgivande tätorter. Genomgående för alla är emellertid, att när kurvorna börjar sjunka, är minskningen obevaklig och nästan lika snabb som den tidigare stegringen. Orsakerna är främst att söka i strukturella förändringar i näringslivet, kombinerade med växande inflyttning till Stockholm. Flykten från landsbygden tar sig de mest påfallande uttrycken i de stora och mest jordbruksbetonade socknarna. Enstaka kommuner, t ex Möja, har däremot haft en förvånansvärt gynnsam utveckling. Kurvan visar en god och jämn stegring ännu under 1800-talets slut, och även om ökningen sedan stagnerar, förmår socknen dock hålla sitt invånartal konstant ända in på 1920-talet. Näringslivets inriktning på fiske och på produktion av jordgubbar skapade tydligen här tillräck-

Förändringar i kommunernas folkmängd 1880—1945. 1. Rutat markerar stad eller annat område, där värden saknas på grund av gränsförändring. Vågrätt markerar minskning: 2. 0—15%. 3. 15—30%. 4. 30—45%. 5. över 45%. Lodrätt markerar ökning: 6. 0—20%. 7. 20—50%. 8. 50—100%. 9. 100—200%. 10. 200—400%. 11. över 400%.

liga utkomstmöjligheter för att motverka den allmänna dragningen in till tätorter och stadsnäringsar. Endast kommuner i direkt anslutning till storstaden visar positivt förlopp på kurvorna beroende på att dessa områden blev förvandlade till förorter med ordnade kommunikationer och permanent bebodda villasamhällen.

Även i regionalt avseende har denna tid medfört vissa förändringar. Det är rätt påtagligt att befolkningen före 1900 var mer spridd än tidigare. Många torp och lägenheter var då ännu bebodda under förhållanden, som nu uppväxande generationer ej godtar. Ägoförhållandena var relativt oförändrade varför jorden alltså tillhörde skärgårdsbefolkningen, som vid nybildning av familjer kunde slå sig ned på stamhemmanets marker. Fyrtio—femtio år senare verkar befolkningen mer samlad till större agglomerationer. Att bo på mindre öar och i avlägsna dalgångar medför ett klart sämre läge i kommunikationshänseende, vilket menligt återverkar på näringslivets utformning. Önskemål om vatten, avlopp, elektricitet och andra samhälleliga förmåner kan inte heller ordnas lika enkelt, och detta blir också synpunkter som spelat in på bebyggelsebildens utformning.

Sysselsättningen

Några generella lagar för avfolkningen i skärgårdsområdena kan självfallet ej uppställas, då många omständigheter samverkat och de lokala förhållandena spelat stor roll. Endast där jordbruk gått att kombinera med annan verksamhet, synes avfolkningen ha kunnat stävjas eller dämpas. Detta beror ej enbart på näringsgrenens låga ekonomiska utbyte utan sammanhänger även med de små ägototterna.

Utan ett uppbåd av binärings, fiske, skogsbruk, diversearbete och sommargäster, är det ej möjligt att driva dessa små enheter och på grund härav nedläggs de eller omvandlas till sommarställen, bebodda av stockholmare kortare tid av året. Bristande specialisering i näringslivet anges också som orsak. Sysselsättningsmöjligheterna vintertid är mycket små, och fisket är mer än andra landsbygdsnäringsar starkt säsongbetonat på denna del av kusten. Jordbruksnäringens minskade betydelse uppvägs ej av ett motsvarande industriellt uppsving, som skulle kunnat kvarhålla befolkningen. Det framhålls vidare att kommunikationssvårigheterna är en av de mest väsentliga orsakerna till skärgårdens avfolkning. Denna i petitioner och utredningar ofta framhållna åsikt torde i stor utsträckning vara berättigad, men det visar sig att även områden med tillfredsställande förbindelser mister sin befolkning. För skär-

gårdens större öar framstår det likväl som ett stort önskemål att genom broar eller färjor skapa året om existerande förbindelser, men där detta skett — Vaddö, Vätö, Blidö, Yxlan, Ljusterö och Djurö — förefaller det ej nämnvärt påverkat utvecklingen, även om man ej vet vilken riktning den annars skulle ha tagit. Som bidragande och ingalunda oväsentliga orsaker till avfolkningen kommer även svårigheter att erhålla eller kunna utnyttja olika sociala och samhällsliga välfärdsanordningar. Skolförhållandena har ofta visat sig vara av primär betydelse för befolkningens kvarblivande eller avflyttning, och i fråga om sjukvård o d yppar sig många problem. Isoleringen från stadens olika kulturella och underhållande inrättningar är även starkt kännbar ej minst under vinterhalvåret.

Sommarbefolkningen

Utom skärgårdens egen bofasta befolkning har man slutligen sedan 1800-talets sista decennier att räkna med en talrik och till sin sammansättning varierande sommarbefolkning. Denna har på alla områden haft en genomgripande betydelse för skärgårdens nuvarande utformning och näringsliv och har i vissa områden blivit helt miljöomvandlande. Enligt en förteckning från 1888 vistades då ca 7 700 personer som sommar-gäster i skärgården, och antalet steg raskt mot och efter sekelskiftet. Flertalet sökte sig till den innanför Vaxholm liggande delen men bortom Trälhavet förekom redan före 1900 grupper av pionjärer, som från fashionabla badortscentra såsom Furusund, Sandhamn och Dalarö spred sig utåt öarna. Önskan att tillbringa sommaren inhyrd hos en skärgårdsbo spred sig från tidigare relativt exklusiva samhällsgrupper till vidare kretsar, och förbättrade kommunikationer gjorde skärgården lättare tillgänglig för växande massor av stockholmare. Stigande levnadsstandard, kortare arbetsvecka och semesterlagar öppnade möjligheter för allt fler att ansluta sig till sommargästerna. Snart förmådde skärgården knappast ta emot den svällande strömmen. Sommarbefolkningen har fått en avgörande betydelse för skärgårdens utveckling och samtidigt lett till problem, som pockar på omedelbara och rationella lösningar. Före andra världskriget uppskattades sommarbefolkningen till 30 000 à 40 000 personer. Förhållandena efter kriget är ej närmare utredda, alla tecken pekar mot en stor ökning, kanske fördubbling av denna siffra. Längtan efter egna fritidsstugor har medfört att hela öar eller delar därav omdanats till sommarstugeområden, och därmed har ett

nytt element införts i skärgården, påverkande såväl befolkningsförhållandena som näringsliv och ekonomi. Lokala och centrala myndigheter har fått nya problem att lösa, och ett omfattande utrednings- och planeringsarbete pågår för närvarande eller har under sista tiden startats. Brister i fråga om statistik och andra data gör detta arbete famlande och det skulle säkerligen vara till gagn för både samhälle och enskilda med klarare linjer och större samordning av pågående undersökningar.

»En ofördärfvad kraftras . . .»

Roslagsbonden levde i en liten värld för sig

Av redaktör LARS-BRUNO ENGSTRÖM

Detta är — nu så där till att börja med — historien om en liten flicka långt ute i Roslagen som råkade illa ut. Åtminstone tyckte hon så själv, ty det var första gången hon mötte en annan värld än den hon var van vid och fann att tillvaron minsann hade sina olika aspekter.

Hade. Ty detta utspelade sig i seklets början ute på Väddö i norra Roslagen. Den lilla flickan hette Malin i förnamn och Engström i efternamn, och hon var — och är — dotter till en sällsam figur i denna karga och av samhället tämligen okända miljö: Albert Engström. »Strixen» och alltihop det där.

Nåväl. Lilla Malin kom tillsammans med en liten väninna traskande på en av de buktiga landsvägarna i Grisslehamn, där hennes ombonade föräldrahem fanns sedan åtskilliga år, och råkade möta en i trakten bosatt tant som på grund av sitt starkt tillknäppta sätt att uppträda väckte både förundran och bävan hos den yngsta generationen grisslehamnare.

Man säger att pojkar är pojkar, men det är nog inte så stor skillnad mellan dem och flickorna, ty Malins lilla väninna satte näsan i vädret och sa:

— Om du säger »satkärning» till den där tanten när vi går förbi så ska du få en student. (Student var benämningen på en fruktansvärd karamell av förmodligen avgrundslika ingredienser och var därför högggradigt uppskattad som njutningsmedel hos alla satungar inom sju socknar.)

Detta var en frestelse inför vilken lilla Malin brakade samman, och när de små jäntorna mötte den tillknäppta tanten så neg de, och Malin sa, högt och tydligt: — Satkärning.

Detta oerhörda tilltag slutade med katastrof.

Den tillknäppta tanten injagade en stark förfäran hos de unga damerna, då hon med glimten av bart huggande svärd i blicken avvek från sin kurs mot hemmet och ställde den till den icke så avlägsna engströmsgården.

Det blev ett spektakel. När Malin kom hem med ett samvete som icke var av denna världen, tog mamma Sigrid henne vid örat och ledde henne till tantens boning, där Malin neg och grät och bad om förlåtelse. Och så skulle väl allting ha varit gott och väl, om inte mamma Sigrid hade upptäckt saker och ting som förfärade henne.

Landsbygden var som man vet på den tiden, alltså i seklets början, inte så väl tillgodosedd med hjälp och allt vad vi nu kallar moderna resurser. Förutom småbyarna uppe i Norrland och lappmarken var väl vår väldiga skärgård — såväl öst som väst — en geografisk före-

Redaktör Lars-Bruno Engström framför en vägg med teckningar i Engströmsgården, turisternas sommarmål i Grisslehamn.

teelse där det verkligen kunde råda nöd, speciellt inom sjukvården. Då fanns ju detta spöke som hette fattigdom, och med brist på hjälp och kommunikationer levde befolkningen ett liv som stundom i verklig mening kunde kallas riskfyllt. Det var helt enkelt livsfarligt att vara öbo.

Väddö låg inte så illa till som ytteröarna, ty Väddö har sedan hedenhös broförbindelse med fastlandet, och man kunde alltså med häst och fordon nå Norrtälje, Östhammar eller Öregrund inom en tid som på den tiden ansågs rimlig. Men en faktor som var gemensam över hela skärgårdslinjen, oavsett närheten till bebyggelse och läkare, det var den nära nog absoluta bristen på hygien i alla dessa små fiskarstugor. Löss och loppor var det gott om. Råttorna kunde härja vilt

i de oftast trossbottenlösa stugorna, och smitta av alla de sorter hade en god grogrund att liksom en skogseld flamma upp och spridas.

Moder Sigrid såg i egenskap av f d Sophia-syster allt detta med en blick som var kunnigare än andras i denna miljö, och bland alla nyfödda ungar som hon hjälpt en okunnig mamma att sköta, hörde också en liten skränig telning i den stuga där Malin fick utstå sin skam och nesa. Den ungen hade mamma Sigrid tidigare tvättat och lagt i rena sängkläder. Och nu låg den där ungen där, hjälplöst nerkissad med rödflammig hud. Orörd trots alla hennes förmaningar.

Det blev rejs i stugan. Ungen tvättades på nytt, lades rent och beströks med salva som moder Sigrid tidigare skänkt till huset, och med nya, stränga förmaningar lämnade mor och dotter denna boning. Men när moder Sigrid kom ut på landsvägen var hon nästan gråtfärdig och utbrast, distinkt och behärskat:

Satkäring... satkäring... Malin! DET FÅR DU ALDRIG SÄJA!

Ack nej. Behärskning är en svår konst, och den konsten har rospiggarna egentligen aldrig behärskat, ty de tillhör ett släkte som i sitt liv och sin yrkesutövning är splittrat.

Från långliga tider och fram över sekelskiftet till bortåt 20-talet levde befolkningen härute i en produktionstillvaro som bestod i ungefär lika delar land och hav. Det var den tiden, då nära nog varje liten roslagsbonde hade sin lilla jord med åker och äng, en ko, en gris, några höns och sitt fiskevatten — en liten värld där han i nära nog mikroskopisk upplaga kunde vara sin egen feodalherre. I hundratals år har fisket bedrivits på det sättet i skärgården tillsammans med det lilla jordbruket. Man lade skötar för strömming, man hade laxnoten tillreds på våarna, när laxen steg längs kusten och sökte sötvattensvittring i varenda vik på vägen upp till de avlägsna lekplatserna, och man kunde i bästa fall också skjuta sin julhare om man var klok nog i byalagen att hålla efter räven.

Varje skärgårdsbonde utgjorde därmed sitt eget starkt begränsade hushåll, en egen enhet som också därmed blev till en byaenhet, en sammansvetsning av byafolket till en sluten cirkel, där varje övergrepp mot den andres rättigheter var ett brott, fullt jämförbart med mord. Den bilden är ju inte alls egendomlig för skärgårdsbefolkningen, den existerar mellan alla enhetliga grupper av denna art. Att tjuvvittja en bragd var i denna geografi exakt detsamma som att stjäla en häst i Vilda Västern. I det senare fallet hängdes en hästtjuv, i den förra gav dådet upphov till evig fördömelse och i många fall till en vendetta (också det en parallell) som kunde fortsätta i generationer. Det finns många

historier om de ofta rent burleska anledningarna till sådan fiendskap.

Här må man nu citera landssekreteraren greve K. Hamilton som i ett digert verk om Uppland i seklets början uttalar sig mycket definitivt om »Rospiggen».

»Jämför man Rospiggen med Sveriges kustbefolkning i öfrigt, finner man honom utmärka sig framför denna genom en i allmänhet kraftigare kropp, härdad nästan till okänslighet för klimatiska obehag, genom större idoghet och genom sundare principer för det växande släktets fostran. I synnerhet är befolkningen ute bland de yttre skären en ofördärfvad kraftras, fostrad i gammal spartansk anda. Endast västkustbon och i alla synnerhet bohuslänningen kan jämföras med dessa Östersjöns söner.»

Det är nästan så att man vill börja göra jämförelser med siouxindianerna.

Och mellan dessa raske män blev det stundom kämpatag så att gärdesgårdarna raserades.

Det var på vårens tid, när saven steg och blodet brusade, när fioler och dragspel började höras vid dansbanorna, och då livet blev något annat än maten för dagen. Det var då Kvinnan kom in i bilden, de unga kvinnor med sällhet i blicken och svajande höfter som var byafolkets egna unga kvinnor, de där var utvalda av och till det egna byafolkets unga män och om vilka måste värnas trots deras egen dårskap.

Man skulle kunna romantisera om detta, om de vilda bataljer som jag själv beskådat som en liten, rädd men nyfiken pilt, bataljer som krävde blod — men endast näsblod. Bataljer som sedan kunde gå som legender i byn, om när loskärspojarna fick så mycke stryk så de måste krypa hem, i stället för att gå.

Våren — det var bärsärkagångens tid. Slagsmålet var hos rospiggarna inte endast en form av försvar och hävdande av äganderätt, det var i ännu högre grad ett uttryck för livsintensitet, av självhävdelsebegär. Man slogs inbördes, och man slogs med utsocknes. Huvudsaken att man slogs. Blodet rann hett och fordrande.

I dag:

Jag behöver väl knappast påpeka kommunikationer och massmedia med allt vad det innebär av raserade gränser, av gemenskap för alla och insyn i denna gemenskap. Nivelleringen har fått vårt hjärteblod att skvala litet tunnare. Dagens rospigg är liksom alla andra en man som ser till realiteter inom en betydligt vidgad horisont. Som t ex:

Det gamla hushållsfisket med småbåtar, ryssjor och garn har försvunnit. Försvunnit mest överallt i våra skärgårdar men lever något

flämtande kvar på några håll i ytterskärgråden. Fisket går allt starkare mot större enheter och mer effektiva fångstredskap. Att lägga nät och torskkrok blir allt sällsyntare. Nu är det trålarna som dominerar fiskevattnen, stora enheter med kostnader som skulle teta sig astronomiska för bara en generation sedan. Och därmed har också internationalismen brakat in i den form av fiske som man i dessa dagar måste kalla renodlat industriell. I fiskehamnen på Vaddö kommer numera danska trålare och lägger till. Året runt i den mån inte isen säger stopp. Man umgås och byter erfarenheter under klapprande vakarflaggor. Man har lärt känna och förstå dessa trivsamma, bredaxlade, lugna danskar. Det är en yrkesförståelse som innefattar allt — utom språket.

Men det spelar ingen roll. Varje yrkessnack är internationellt, och det värmer var och en i hjärtat, när den danske kompisen i plastställ säger:

— Jä, nå må jej vel få bjoode på en soop.

Natanel: — Läste du att e skuta ha gått te botten nu igen?

Mandus: — Jaa, då va ju två man som geck mä?

Natanel: — Nää, då va bara en ombord.

Jonte: — Jaså — jaa — då va allt tur för den andre då...

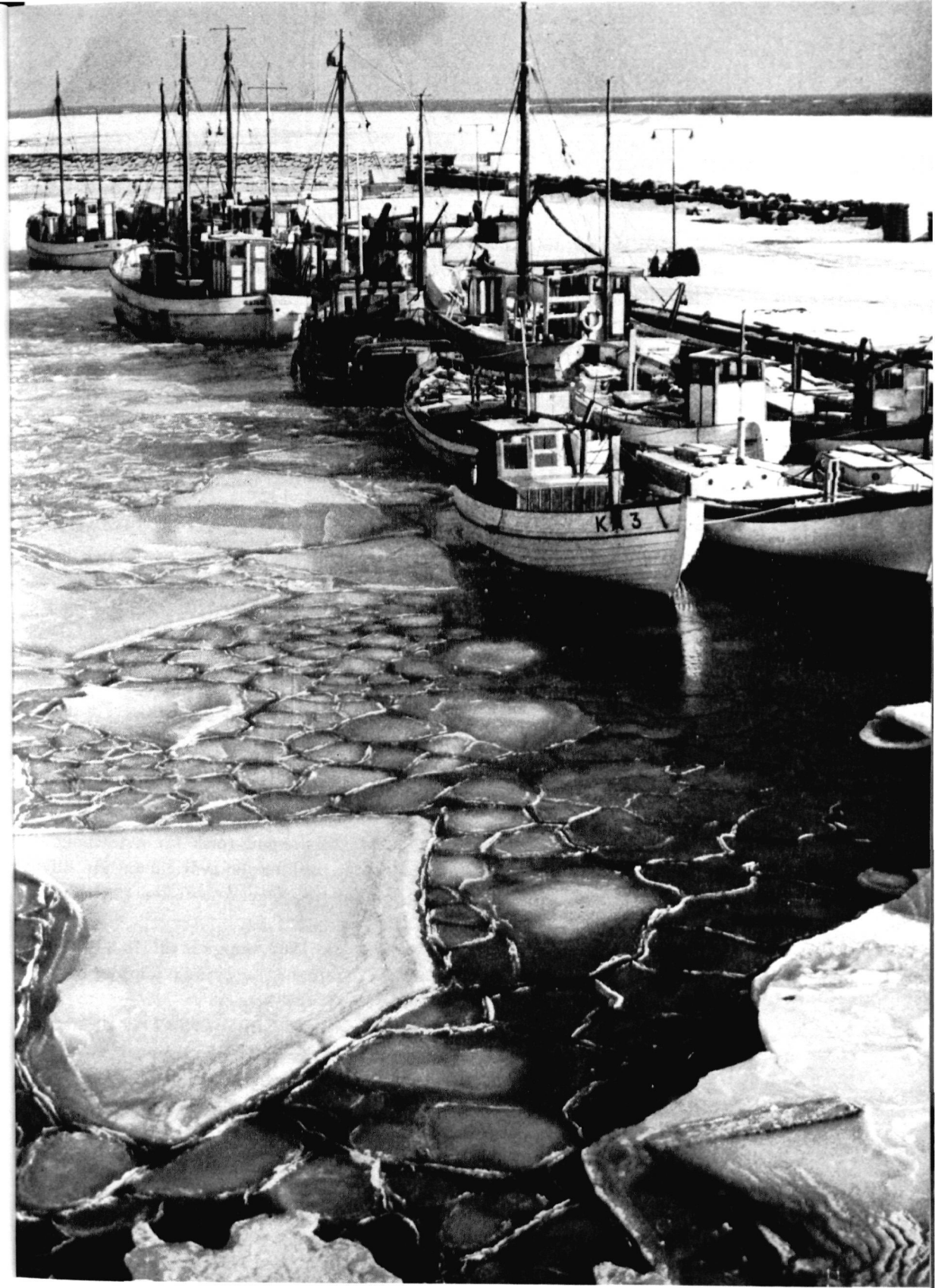
Blekinge skärgård — en arbetets skärgård

Av chefredaktören, fil lic THURE HÖGLUND

Den blekingska skärgården tillhör inte de besjungna eller på god prosa beskrivna och därigenom för allt folket bekantgjorda svenska skärgårdarna. Ulvö skärgård, S:ta Annas skärgård, Gryts skärgård — dem har folk fått kontakt med, på olika vägar, i olika sammanhang. För att inte tala om Stockholms skärgård med Roslagen och om den bohuslänska skärgården. Men trots att Fabian Månsson var skärgårdsfödd, trots att Harry Martinson av blekingsk lokalkulturpatriotism beskrivs som symbol för det hav, som sköljer Blekinges kuster och dess öars stränder, och trots att den veke skalden Ragnar Jändel bodde skärgårdsnära och har diktat om ålljustrande fiskare, så saknas varje försök till en bredare litterär skildring av den blekingska skärgården, dess folk och natur.

Men de män kring kung Karl XI, som måste bygga värn för den svenska stormakten och särskilt för dess landförvärv genom freden i Roskilde 1658, då bl a Blekinge kom till Sverige, de såg den blekingska skärgården — och uppskattade den för dess användbarhet i krigiskt sammanhang. När det ursprungligen på en ö i inloppet till det 1664 anlagda Karlshamn uppförda galärvarvet avlöstes av örlogsvärvet och därmed staden Karlskrona, så var det den naturliga sjöfästningsgördel, vilken bildades av öarna utanför det som blev Karlskrona, som bestämde stadsgrundandet. De var — västerifrån — öarna Hasslö, Aspö, Tjurkö, Sturkö och Senoren. Även de två äldre blekingestäderna, de medeltida Sölvesborg och Ronneby är av skärgården givna, ty skärgården ger hamnar och skydd även åt den fredliga sjöfarten, även åt handelsmännens skepp.

Den blekingska skärgården bevarar alltjämt karaktären av den arbetets skärgård, som den har varit alltsedan Blekinge först nämndes, då som hörande Danmark till i den märkliga reseberättelse, som den anglosachsiska sjöfararen Wulfstan skrev på slutet av 800-talet om en resa från Hedeby i Danmark till Truso, sedan Elblag i Polen. Den blekingska skärgården var en arbetets skärgård, när Frans G Bengtssons Röde Orm lämnade dess holmar och skär i väster, den var en arbetets skärgård när den gav hamnar åt Hansans skepp under medeltidens sista århundraden, vilka skepp med sina köpmän byggde upp stadsnäringarna och lade fast grund för borgerskapen i Sölvesborg och Ronneby, i Bodekull och Lyckeå. De bebodda skärgårdsöarna, fler förr än nu, gav utkomst åt fiskare mest, men också åt jordbrukare. Icke sällan förenade skärgårdsbon jordbruk med fiske — såsom ännu sker och mest i den östra delen, i den alldeles särskilt danade övärld, som också kallas Torhamns skärgård.

Blekingska trålare i fastlandshamnen Sandhamn på Torhamnslandet i östra Blekinge.

Men det är först i sen tid, och det mycket försiktigt och trevande sparsamt, som skärgården utanför den blekingska kusten har tagits i bruk för rekreation och nöje. Nöjet, det har mestadels varit jakt, jakt på sjöfågel. Men jakten har också i alla tider varit den bofasta befolkningens näringsfång. Ett mer sentida, ett mer modernt skärgårds- och fritidsnöje är sportfisket — som ibland övergår till kommersiellt fritidsfiske, till konkurrens med yrkesfisket och som inte ses med blida ögon precis av yrkesfiskarna.

Trålfisket dominerar

Det dominerande fisket i dag är trålfisket, introducerat på 1930-talet. En stor del av fiskeflottan är hemmahörande på de stora skärgårdsöarna: Hanö längst i väster och sedan på Hasslö och Sturkö utanför Karlskrona. Hasslö har två trålarhamnar, Garpahamnen och Hallarna, liksom Sturkö, som har Eknabben, den stora hamnen, och Sanda. Trålfisket krävet betydande investeringar. En välutrustad, ny trålare av ordinär storlek kostar i dag omkring en halv miljon kronor.

Det må, för att intet missförstånd ska uppkomma, påpekas, att det också finns trålare stationerade i hamnar på fastlandet: i Vägga i Karlshamn, i Nordersund på Listerlandet, i Karlskrona fiskehamn och i Sandhamn på Torhamnslandet i Öst-Blekinge.

Torsk- och sillfisket dominerar (sill är ostkustens strömming, som byter namn söder om Kalmar sund). All fångad torsk får avsättning. Däremot uppstår vid perioder av goda sillfångster svårigheter att till skäligt pris få avsättning för all landad fisk. Överskottsfisken säljs som minkföda.

Hela fångstmängden fisk i Blekinge år 1966 uppgick till 18 804 317 kilo och hade ett värde av 13 019 970 kronor, en ökning jämfört med 1965 med 1 230 000 kg till ett värde av 416 074 kronor.

Yrkesfiskarnas antal är 650 och binäringsfiskarnas 275. Trålarflottan består av 86 båtar med ett investeringsvärde på 17 miljoner kronor och ett återanskaffningsvärde som är ca 50 procent högre.

Som jämförelse med 1966 års fångstmängd- och fångstvärdesiffror samt siffrorna över antalet fiskare må nämnas, att år 1950 fångade 1 119 yrkesfiskare och 642 binäringsfiskare 17 782 000 kilo fisk till ett värde av 7 975 000 kronor.

Antalet fiskare har alltså avsevärt reducerats men fångstmängd och fångstvärde har ökat betydligt sedan 1950.

Viktigt är också ålbottengarnfisket, som bedrivs längs hela kusten

upp mot Kristianopol, staden som Kristian IV byggde och som svenskarna brände för 300 år sedan. Bottengarnfisket är inte sällan en binäring till jordbruket — där jordbruket inte är binäring till bottengarnfisket. Den fångade ålen säljs direkt till uppköparna, som hämtar i sina stora sumpar.

Trålfisket är havsfiske. De blekingska trålarna fiskar ända nere mot polska och baltiska kusten och det händer, att blekingetrålare, när fisket är dåligt i södra Östersjön, går ut i Nordsjön — liksom de ibland fiskar vid södra norrlandskusten.

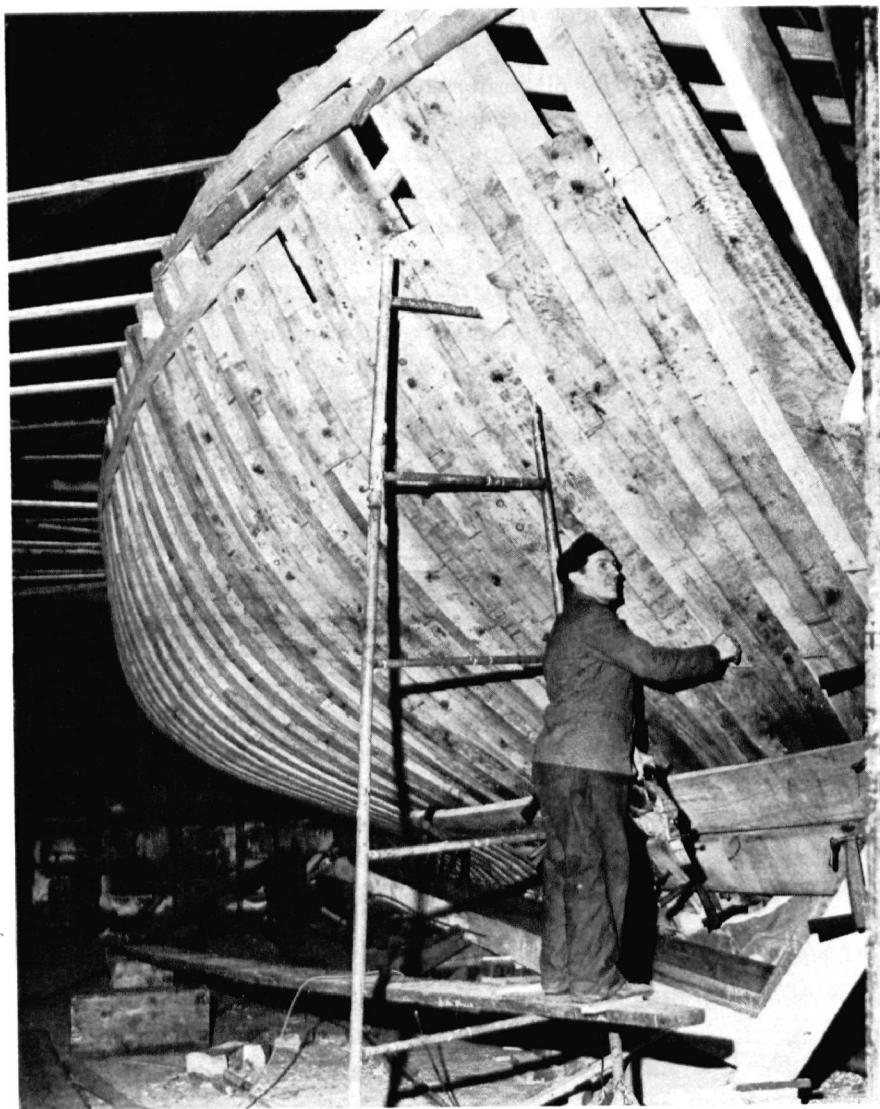
Det förekommer också yrkesfiske av mindre omfattning än trålfisket. Det bedrivs med båtar av företrädesvis två typer. Den ena, kallad knubb, är en däckad farkost med inbyggd motor och med stödsegel, vilken används även för fiske ett gott stycke ute till havs. Den andra typen är den s k jaktkanoten, en liten lätthanterlig enmansbåt med liten inbyggd motor men som också väl passar för rodd. Knubben används för fiske med laxgarn och laxkrok men också för sillfiske med garn. Jaktkanoten använder inomskärsfiskaren när han pilkar torsk — som ibland kan ge god utdelning — när han sätter flundregarn, gäddryssjor och ålryssjor. Och så använder han den när han jagar sjöfågel — som skjuts när den sträcker.

Inomskärsfisket är i avtagande. Knubbarna försvinner alltmer — säljs inte sällan för att ombyggas till nöjesbåtar med utmärkta utrymmen. Inomskärsfisket ger mycket dålig lön för mycken möda och stort besvär. Den tid torde inte vara långt borta, då det har upphört helt — och sedan är inomskärsfisket fritidsfiskarens, både den fritidsfiskare, som fiskar för nöjet och, när det så vill sig, för husbehov, och för den fritidsfiskare, som har gjort fritidsfisket till en binäring.

Det blekingska fisket har ända till långt in i allra nyaste tid följt regler, sedvanerättsligt grundade, som leder sitt ursprung från den danska tiden. Och för detta har blekingefiskarna kunnat söka stöd i det stadgande i freden i Roskilde 1658, då Blekinge blev svenskt, där det sägs att blekingarna skulle »bliva vid deras vanliga rätt, lag och privilegier och friheter oturberade och obehindrade, så vida de icke löpa eller strida contra leges fundamentales (mot grundlagarna) av Sveriges krona».

I dag är väl endast rätten till vad som i Blekinge kallas ålhuttning, alltså blindljustring, liksom ålljustring vid lyse, det enda som återstår av blekingefiskarnas särrättigheter — och tiden när också den försvinner är vid det här laget utmätt.

En viss obändighet i kynnet och en benägenhet att inte utan att i

Trålarbygge på Hasslö varv

vart fall protesterande underkasta sig en del lagar och förordningar, som sägs utmärka fiskarbefolkningen på öarna, skulle kanske också vara en arvedel — eller också uttryck för känslan av att det ju ändå finns ett i dag mer än 300 år gammalt löfte.

Den fasta skärgårdsbefolkningen är i väster koncentrerad till Hanö, bebodd av knappt 200 personer. Ön är främst fiskeläge, men där finns också en sjöräddningsstation och en angörningsfyr. Övrig bebyggelse i västra skärgården är huvudsakligen en sparsam sommarstuge- och fritidshusbebyggelse.

Mesta folket på Hasslö

Största befolkningen av samtliga blekingeöar har Hasslö, som bildar egen kommun, med sina nära 1 400 invånare. Fisket, som härvidlag mestadels är trålfiske, är huvudnäringen. Och trålfiskarna står sig förhållandevis gott. Många bor bra, modernt bekvämt i gedigna egna hem. De kompenserar mödan och slitet förutom med en någorlunda god inkomst, när inte fisket slår fel, med känslan av frihet, individuell frihet, och oberoende.

Hasslö hade en gång i tiden jordbruk. Nu finns ingenting kvar därav. Det finns heller ingenting kvar av ekskogen. Den blev till fartygsvirke, när det byggdes örlogsvarv och staden Karlskrona på ön Trossö, som är örlogsstadens centrum. (Karlskrona stad, byggd på öar som den är, borde kanske också räknas till blekingeskärgården?) Hasslö har nu eget båtvarv — som bygger motorbåtar och trålare.

Stor del av befolkningen på Hasslö arbetar i Karlskrona. Ön har nu inte bara båtförbindelse. Sedan något år tillbaka finns det bro mellan ön och fastlandet, som möjliggör snabbförbindelse med residensstaden och dess arbetsplatser.

Bebyggelsen och befolkningstalet på ön skulle kanske vara större, om inte de tilltrasslade äganderättsförhållandena — som nu håller på att redas ut — gjorde tomtanskaffningen så ibland alldeles hopplöst besvärlig. Bilvägs kommer skärgårdsbon-hasslöbon snabbt till och från arbetet i sta'n — mycket snabbare än mången storstadsbo kommer från bostad till arbete.

Inte fullt 450 människor är bofasta på Aspö — mellan vilken ö och Tjurkö inloppet till Karlskrona går. I sundet mellan de två öarna finns ännu kvar de försänkningar, som en gång lades som befästningar och som bara tillät passage genom en lättbevakad inseglingsöppning — vilken fortfarande inte tillåter annat, till stor förtret för den lättsinnige och slarvige nöjesseglaren långväga ifrån. För det finns faktiskt sådana.

De flesta aspöborna får i dag sin utkomst mest i Karlskrona — varvet, L M Ericsson, Vibroverken. De som hämtar sin näring ur havet, det rör sig här uteslutande om inomskärsfiske, är inte många. Vidare har ön lotsstation, den enda i öster i Blekinge sedan sjöfartsstyrelsen har genomfört sin strukturrationalisering av lotsväsendet, en på sjön och i skärgården fortfarande omdiskuterad sak.

Industrialiseras Karlskrona och karlskronaregionen mer — och tendenser i den riktningen är skönjbara — kan Aspö, befriad som den är från motortrafik, då ingen bro leder till ön, och med än bättre båtkommunikationer än nu, bli en utmärkt bostadsort för dem, som vill ha ro efter arbetsdagens slut utan att behöva offra lång tid på resa till och från arbetet. Ön har, trots att den ligger i inloppet till Karlskrona, rena vatten även vid stränderna, som vetter mot staden.

De rena vattnen i den stadsnära skärgården, det är en av den blekingska skärgårdens gudagåvor — eller fädernearv. Fast det kan förstås också förklaras med att Blekinge, som väl är säger man i dag, inte har lockat industrier tidigare och minst av allt vattenförstörande sådana. Det räcker med den ekskogsförstörande varvsindustrin längre tillbaka.

Tjurkö (ca 500 invånare) liksom Sturkö visar ännu djupa sår efter den stenindustri, det stenhuggeri, som var en välsignelse så länge den varade genom de relativt goda inkomster den gav de däri sysselsatta, och som var en förbannelse för den blekingska naturen — som aldrig kan läka sårmen väl skyla dem med sitt överflöd. Stenhuggeri förekom, när stenindustrin stod i sitt flor, det var åren före och åren närmast efter första världskriget — den tynade bort under 30-talet — på såväl Hasslö och Aspö som på Tjurkö och Sturkö, men på de två sistnämnda öarna högs mest blekingegranten. Därför är spåren och sårmen djupast och mest avskräckande på Tjurkö och Sturkö.

Tjurkö har ett kulturhistoriskt byggnadsminnesmärke av martialiskt ursprung men av tiden förvandlat till en betagande idyll. Det under åren 1680—1890 byggda Kungsholmsfort med dess runda, muromgärdade lilla hamnbassäng, där ett par blekingekor eller vrakekor (eller varför inte några gondoler?) skulle passa mycket bättre än kustartilleriets barkasser. Fortet byggdes för att skydda inloppet till Karlskrona och har — eller kanske rättare sagt hade — en medbevarare mitt över sundet i Drottningsskär på Aspö, även den befästningsanläggningen ett kulturminnesmärke i dag — och hembjuden av försvarsmyndigheten till Karlskrona stad som museum och för vård och dyrt underhåll.

Binäringsfiske förekommer på Tjurkö, lite jordbruk och vad det lider kommer väl också sommargästerna att räknas in bland näringarna. Karlskrona stad ska anlägga semesterby och vidare odlas där enskilt boende sommargäster. Bo på Tjurkö och arbeta i Karlskrona går också för sig, även om kommunikationerna med staden inte är lika goda som för aspö- och hasslöborna. De senare har bron förutom passagerarbåten och möjligheten att få följa med någon trälare, de senare har passagerarbåt och tillstånd att följa med kustartilleriets båt, som går regelbundna turer mellan ön och staden.

Gott samarbete militär—civila

Militären, flottan och kustartilleriet, samsas och samarbetar mycket bra med skärgårdsbefolkningen och anpassar medvetet eller omedvetet, där så är möjligt sitt beteende till skärgårdsbefolkningens. Och så har det blivit, att varken kustens eller flottans båtar betraktas som utanförstående i den blekingska skärgården, snarare tvärtom. Också tullbåten föredrogs väl med jämnmod — tills den började smuggla jaktpolis, som en öbo i östra skärgården uttryckte det.

Att militären har spärrat av och förbjudit landstigning vid en del öar utskärs bekymrar ingen. Det finns så gott om småöar att gå iland på ändå. Däremot har den småbåtsfarande befolkningen i Karlskrona irriterats av landstigningsförbudsanslagen på en del små holmar nära staden. Men de togs bort 1966 på order av försvarsområdesbefälhavaren.

På Sturkö bodde vid årsskiftet 1966/67 1 374 personer. Sturkö är i dag Sveriges gurkö med sina omfattande beställningsodlingar. Jorden ger vidare jordgubbar i mycken och god mängd, fast därvidlag kommer kanske nästa större ö och den sista i raden nämligen Senoren (ca 220 invånare) än högre på skalan. Mest och bäst är emellertid Senoren känd genom sin potatis. Binäringsfiske idkas på båda öarna, som vidare får vara boningsort allenast för dem, som arbetar på fastlandet. Dit det går att komma med buss tack vare broförbindelserna.

Liksom det går att åka buss genom Stockholms norra inre skärgård över öarna till Furusund, så går det att åka buss genom Blekinge östra inre skärgård över öarna Senoren och Sturkö till Tjurkö. Och broslagningen stänger inte segellederna. Utopisten leker med tanken på broar Tjurkö—Aspö och Aspö—Hasslö, vilket skulle betyda bil- och bussväg genom hela den inre karlskronaskärgården och mer till.

Östra skärgården i trängre bemärkelse, de fortfarande befolkade

Utklippan, fyrplatsen, som också kallas Utklipporna.

Långören, Ungskär, Inlängan och Stenshamn — genom en av fortifikationen 1958 byggd, bottenfast, av gamla stengårdsgårdar bestående bro förenad med Utlängan — är en skärgård för sig, särpräglad i många hänseenden. På de fem öarna bor i dag inte mer än sammantaget ca 180 personer. Inomskärsfisket är den helt dominerande näringen på Ungskär, Inlängan och Stenshamn — och ger en mycket mager inkomst. Årsinkomster på omkring 5 000 kr är ingenting ovanligt. Att fiskarna ändå kan leva på sina öar beror dels på sparsamhet och dels därpå, att de bor i egna, skuldfria hus, byggda av fäder på den tid fisket gav mer och bygandet kostade mindre.

Öarna är låga, största höjd över havet är på Stenshamn och Utlängan inte mer än ett par meter. Bebyggelsen på Stenshamn och Långören är prydlig, idyllisk skulle kanske stadsbon säga, ordnad utmed en bygata. Bostadshusen är mycket väl hållna och för det mesta omgivna av väl ansade och sommartid i alla färger ståtligt prunkande blomster-rabatter. Långören och Stenshamn kommer härvidlag främst — och så bondgårdarna på Utlängan. På Utlängan bedrivs nämligen ännu jordbruk — så länge nuvarande brukare lever. De är samtliga, fyra till antalet, i medelåldern. Deras barn tar inte vid efter dem. Det får lantbruksnämnden göra. Men gårdarna är mycket väl skötta. Och så hör ålbottengarnfiske till gårdarna — som också har samäganderätten till den mark på Stenshamn, som inte friköpts av husägarna.

Avfolkningen har länge verkat i denna övärld och många decennier torde det inte dröja, tills den siste fiskaren har givit upp. Vilket dock inte betyder att människorna försvinner från öarna. Öbornas barn och barnbarn, svärsöner och svärdöttrar har ärvt kärleken till denna utskärgård och tar sig dit så ofta de kan för vila, för fiske och för fågeljakt. Och så har en och annan fastlandsbo tagits upp i kretsen och fångats av skären, av vindarna, av vattenkaskaderna över de många grynnorna, när sydvästen går hård, av sikten mot havet, av Utklippans silhuett eller molnstod om dagen, av fyrens, eldstodens sken under vatten och av den frid som befrielsen från bilmotorer och avgaser skänker.

Men för bara några år sedan försökte dåvarande landshövdingen Erik von Heland förmå öbefolkningen att lämna sina öar och flytta till fastlandet. Detta upptogs inte väl av öborna, som ansåg sig vara ställda inför ett hot och ett anstötligt påbud. Så de vägrade att efterkomma hövdingens önskan — som var mer än blott och bart en önskan. Det hjälpte inte att hövdingen reste ut för att tala förstånd med öborna.

På Inlängan hände det för resten, att inte en enda öbo kom till av hövdingen utlyst möte.

— Vi har inte bett'en komma, var fiskaren Edvin Olssons enkla förklaring.

Öborna är kanske lite otillgängliga — i sitt uppträdande mot viss överhet — jaktpolis och sådant där. Och de kan inte alls med förbudet mot all vårjakt på den sträckande sjöfågeln, som är ejder mest — och överträder det utan ont samvete, när det dem lyster att så göra. Och deras reaktion är begriplig. Fågelsträcken både norrut tidigt om våren och söderut från tiden strax före midsommar är legio. Det som skjuts av skärgårds- och kustbefolkningen från de små jaktkanoterna betyder ingen decimering av fågelstammen, det är inte bara öbornas uppfattning. Det finns auktoriteter som anser att ejderstammen nu är så stor, att den har svårt med försörjningen, varför det är god naturvård att decimera den. Det blir en uppgift för den sjöfågeljaktvårdsförening, som är under bildande i Blekinge, att lösa den uppgiften.

Mot »vanliga människor» är öbon mycket vänlig och omtänksam. Som Manfred Månsson på Stenshamn, som sa till en hjärtsjuk stadsbo:

— Höglund ska komma ut hit till Stenshamn så ofta som Höglund kan. För här ute, här dör ingen förrn han själv vill. Och får vi bara bättre båt och bättre vatten, så dör vi nog aldrig.

Bättre båt har de fått men vattenfrågan är olöst än.

Värd upptäckarmödan

Blekingeskärgården håller på att upptäckas av somrarnas semestrande och långfarande seglare och motorbåtsåkare. Och den är sannerligen värd upptäckarmödan, även om den åtminstone i öster är svårnavigerad med långgrund kust och med fjärdar beströdda med undervattensgrund. Att ta sig fram där vid sidan av de prickade lederna är ett äventyr — och ett äventyr som kan sluta mindre lyckligt. Men den som läser sitt kort rätt och lyder dess råd och anvisningar tar sig fram utan svårighet. Att finna natthamn är lätt. I den östra skärgården ger Stenshamns fiskehamn skydd för alla vindar. Den prickade leden förbi Långören leder till Torhamns på fastlandet, säker men med platsbrist ibland under högsäsong. Den som trivs mer med Guds fria natur än med det människor har skapat finner väl inne bland de många öarna lätt en ankarplats i en lävik eller en klipphäll att gå upp emot. Väster om Karlskrona möter den allt större lummigheten, de många sunden, öarna och vikarna. Och överallt är vattnen rena. Och överallt — nästan —

hugger gäddan. Men den som ligger i bleke i havsbandet eller den som slår av motorn för att finna ro kan koppla av med torskpilken.

Blekingeskärgården är, förutom när det gäller de större öar som här har nämnts samt de uppräknade småöarna i yttre östra skärgården, inte exploaterad för sommarstugebebyggelse. Blekingarna i städerna nöjde sig med det de hade nästgårds — och för resten så var städerna och är de fortfarande inte sådana, att de driver sina invånare ut, när sommaren kommer. I dag begränsas eller stäckes sommarstugebyggnaderna av strandlagen, som har sin tillämpning längs hela kusten och i hela skärgården.

Det står nämligen nu klart för blekingen, och den nuvarande landshövdingen Thure Andersson försummar sällan att påpeka det, att skärgården, den orörda skärgården är en av Blekinges bästa naturtillgångar, men en naturtillgång som inte tål rovdrift i någon form. Och de som styr kommunerna med kustgräns och skärgård är av samma uppfattning.

Men båtar i skärgården, båtar i de många fastlandshamnarna, det är ingen exploatering, Besökare som kommer med båtar är välkomna gäster. Och därför har länsstyrelsen genom en sin tjänsteman nu överinseendet över pågående arbete med en ledbeskrivning genom skärgården vid sidan av de prickade lederna till hamnar och annat, dit långfärdande båtfolk trår.

Det är det rätta och riktiga sättet att tala om för den långväga sjöfaranden att han är verkligt välkommen till Blekinge skärgård.

Disponent Egon Wangheim, Östersjöfisk, Simrishamn. Han har ett recept mot den dåliga lönsamheten: Större organisatorisk slagkraft.

Fiskelägen dör ut — turisterna kommer . . .

Det finns en pessimistisk grundton när Kristianstads läns hushållnings-sällskap summerar från 1966 års fiskeverksamhet:

»Denna tendens till sjunkande priser samtidigt med fortsatt stegring av omkostnaderna är självfallet ägnat att inge en viss oro. Visserligen har rationaliseringen av länets fiske främst genom övergång till effektiva fiskemetoder hittills i stort sett förmått hålla kostnadsstegringarna stången, trots att nämnvärda prishöjningar på produkterna — fränsett ålen — inte förekommit. Gränsen för fiskets bärighet tycks dock nu ha kommit ganska nära, möjligen är den redan uppnådd.»

Slutorden kan ju inte vara uppmuntrande för yrkets utövare. Man kan dock med ett mycket enkelt exempel finna anledning att instämma i den ödesdigra profetian:

Fyra fiskare i Simrishamn går samman om en trålare för nära 700 000 kronor. Efter sitt första verksamhetsår har de sålt för 267 000 kronor, brutto. Nettot visar sig vara 130 000 kronor att dela, dock innan var och en av de fyra gjort personliga utlägg för inkomstens förvärvande. Det visar sig att den rena inkomsten per capita stannar vid drygt 21 000 kronor. Inte mycket i förhållande till insatsen.

En annan fiskare som inte anser sig ha möjligheter att gå i lag om en lika förnämlig utrustning driver fiske för sig själv i en båt värd cirka 7 000 kronor. Han arbetar ett lägre antal dagar. Han kan vid verksamhetsårets slut konstatera att han sålt för drygt 21 000 kronor. Hans avbränningar stannar vid mellan 4 000—5 000 kronor. Han har inte löpt samma risker och har inte samma påfrestande ekonomiska förbindelser som ett ständigt hot i bakgrunden.

Disponent Egon Wangheim vid Östersjöfisk i Simrishamn vill inte frånta yrkesutövarna en stor del av skulden till den utveckling som skisserats ovan. Åtgärder som vilka andra näringsgrenar som helst skulle ha vidtagit för att vända kurvan har inte funnit gehör hos organisationernas medlemmar.

Anledningarna är flera:

— Fiskarna är organisationsomogna. Jag har funderat mycket på vad det är som gör det omöjligt att driva utvecklingen in i en gynnsam riktning. Det är bara med enorma ansträngningar möjligt att få utövarna av fiskeyrket att infinna sig till kursverksamhet, studier och till att intressera sig för ekonomisk och annan fortbildning. Vore fiskarna beredda att matcha sina intressen lika hårt som andra kategorier i samhället för att göra verksamheten lönsam skulle vi snabbt uppnå helt andra resultat, säger disponent Wangheim.

Det går också mycket lätt att här exemplifiera vad han syftar på.

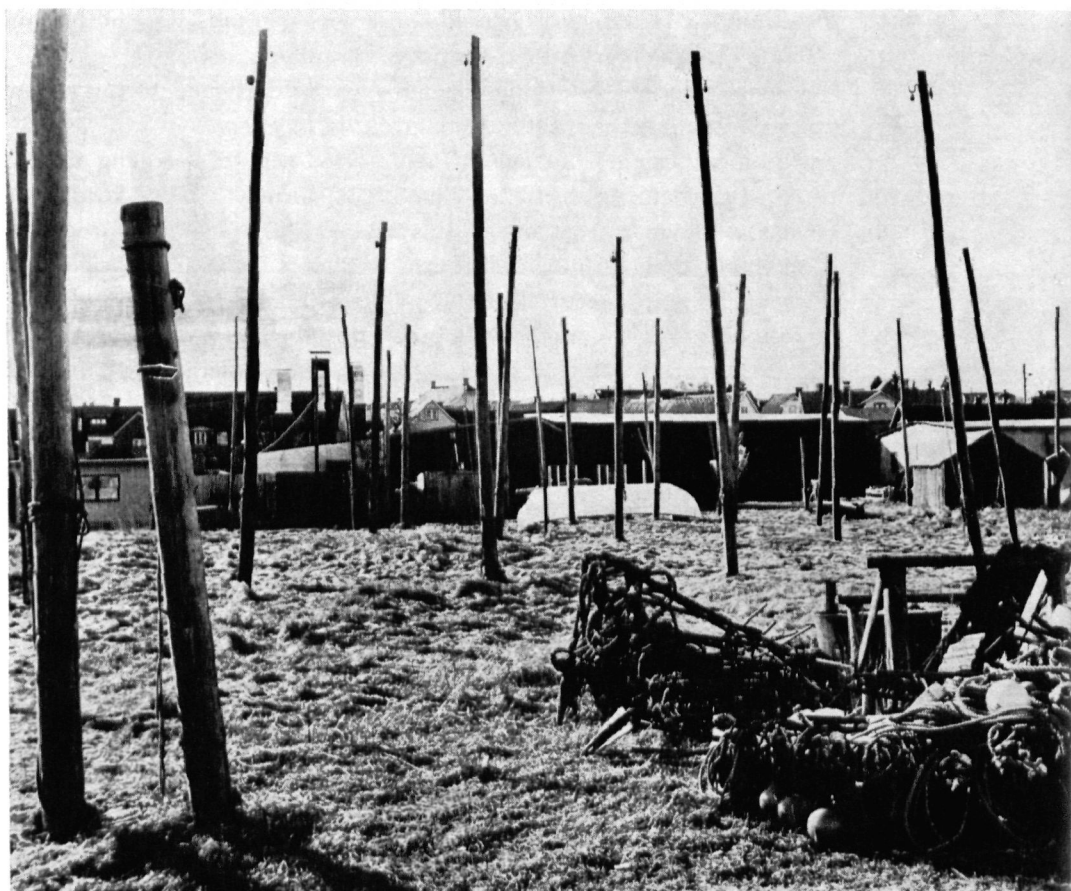

Bild från hamnen i Kivik. Inga garn precis, men en ganska ödslig skog där de skulle ha hängt.

Det gäller för det första prissättningen, för det andra hur inkomsterna av fisket fördelar sig på olika led inom hanteringen. Torskfisket kan här utgöra det kanske bästa exemplet. Kilopriset har i Stockholm tidvis pendlat mellan 7—8 kronor. Innan man nått fram till det priset observerar man det smått kufiska slutledet i transaktionen:

- Fiskaren får ut 1:35 kr/kg för huvudlös torsk.

- Kustgrossisterna tillgodogör sig ca 20 öre/kg och har en avgift för sin arbetsinsats på ungefär lika mycket.
- När kustgrossisten avhänder sig varan till grossisten i storstaden kostar den omkring 2:00 kronor.
- Grossisten tar i sin tur vanligen omkring 2:00. Detaljisten får således betala ungefär 4:00 kronor. Och kunden 7—8:00 kronor.

Disponent Wangheim anser inte att denna fördelning vare sig är rimlig eller att rekommendera för fisket. Det råder ingen tvekan om var de stora investeringarna ligger i ett led som det skisserade. Vid 1966 års slut uppskattades återanskaffningsvärdet av redskap och båtar i saltsjöfisket enbart i Kristianstads län till 19.650.940 kronor. Slå ut detta på 397 yrkesfiskare.

Radikal omvärdering behövs

Det vore alltså naturligt att utövarna med hänsyn till detta gjorde en radikal omvärdering av sin ekonomiska och arbetsmässiga insats. Det råder ju heller ingen som helst tvekan om vad fiskeyrket kräver av sina utövare, i synnerhet som de i praktiken går miste om en mängd sociala förmåner som naturligt tillfaller andra yrkesgrupper.

Med en annorlunda organisatorisk slagkraft kunde yrkesfiskarnas framtid te sig mycket ljusare. Det råder till råga på detta en, enligt disponent Wangheim, direkt mördande reklam från de andra nordiska länderna.

Östersjöfisk har 194 medlemmar och en flotta på 42 trålare och ett stort antal små båtar. 7,5 miljoner kg fisk passerade föreningen under fjolåret. Medelåldern på medlemmarna är låg, 34 år. Hur rekryteringen sker är inte ordentligt kartlagt, men till stor del talar man fortfarande om ett »ärvt yrke». Under kristider kan man avläsa hur fiskarnas antal snabbt tilltar.

Ett fiske som åtminstone under goda år ger sin man en hygglig utkomst är ålfisket längs kusten från blekingegränsen och ner mot Simrishamn, den kuststräcka som får ses som rikets andra vad avser landade fångster.

I Åhus ligger ett på sitt sätt unikt företag, AB Ålexporten, ägt av den riksbekante »ålakungen» Henning Nilsson. Han omsätter vid sitt företag mellan 5 och 6 miljoner kronor årligen och lämnar ifrån sig omkring fem ton ål om dagen. I de tolv jättelika sumparna förvarar han ål från fångstperioden ända till i maj månad. Fisken äter inte i

»Ålakungen» Henning Nilsson, Åhus, omsätter 5—6 miljoner kronor om året. — Det gäller att åla sig fram genom livet, säger han. Och lyckas!

fångenskap men håller sig utan utfodring lika fet och fin som när den fångas. Nilssons företag är 80 år gammalt och har under alla år kunnat anpassa sig till utvecklingen. Men när det gäller ålen finns ju också förutsättningar att ta ut ett pris för varan som försörjer hanteringen. Ett motsvarande förhållande gäller kanske annars endast om laxen.

Kusten från Åhus och ner till Simrishamn uppvisar som ett pärlband med utdöende fiskelägen. Vitemölla, Baskemölla, Kivik. Överallt upprätthålls yrket av ett fåtal envisa fiskare som inte vill uppge den frihet som yrket dock ger sina utövare. De äldre fiskarna är dock inte beredda att sätta likhetstecken mellan friheten och de krav yrket ställer. Fångsterna sjunker dessutom ständigt samtidigt som t ex torsken blir mindre och mindre till följd av att den inte fredas under lektiden. Många anser att ett uppehåll på en månad skulle betala sig i längden.

Febril jakt efter fiskarstugor

Turisterna har i gengäld uppskattat fiskelägena desto mer. Det råder en febril jakt efter de pittoreska fiskarbostäderna utefter hela kuststräckan.

Den preliminära sammanställningen av fångstuppgifterna för saltsjöfisket visar att omkring 700 ton större totalfångst erhöles under 1966 än 1965 (Kristianstads län). Värdemässigt är resultatet praktiskt taget lika för de båda åren. Genomsnittspriset per kilo har alltså varit lägre 1966 än 1965, vilket gäller för samtliga de viktigaste fiskslagen i länets havsfiske, nämligen torsk, sill och ål. Den större mängd foder- och avfallsfisk (skrapfisk) som erhöles 1966 jämfört med 1965 medverkade också till lägre totalt försäljningsvärde i förhållande till fångstmängden under året. Exempel på tillfälliga pristoppar förekommer dock, vilket främst torde hänga samman med ojämn tillförsel under vintern då isläggning delvis hindrade fisket.

Jämfört med förhållandet vid årsskiftet 65/66 har totala antalet personer som ett år senare betecknades som yrkesmässigt fiskande minskat med 38 stycken. Minskningen förekommer helt på den söder om Stenshuvud belägna delen av länets östersjökust. Störst är, relativt sett, minskningen i fråga om binäringsfiskarna vid sistnämnda kuststräcka. Av dessa återfinnes ca 1/3 ej i statistikuppgifterna vid 1966 års slut.

En bidragande orsak till att göra kusten attraktiv för fiske i större skala måste anses vara de geografiska fördelarna. Bortsett från ett par

Harry Hjelm, 71, med sonsonen Håkan. De bor i Vitemölla. Hjelm fiskade i 40 år. Nu har sonen Ove tagit över.

lägen i landskapets nordöstra hörn, tex Tosteberga och Landön, förekommer ingen isolerad samhällsbildning. Fiskets utövare har därför inte som annorstädes i landet till de rent yrkesmässiga problemen också fått svårigheter vad avser kommunal service, skolor etc. Även för avyttringen av produkterna är man gynnad av ett centralt läge.

Men utan den kraftiga organisatoriska uppryckning som bl a krävs av förtroendemännen kan inga geografiska eller andra fördelar förslå. Utan den kan man bara ansluta sig till den pessimistiska låten.

TEXT: LASSE HENRICSON

BILD: JAN ASPLUND

Skärgårdsperspektiv

Av byrådirektör BRUNO UTBULT

Jag växte upp på en holme vid Långedrag utanför Göteborg. Den hade förbindelse med fastlandet med en bro som ledde till spårvagnshållplatsen; till Järntorget tog det omkring 25 minuter. Ängholmen, som den heter, var fridlyst, det var bara lotsar och deras familjer fick bosätta sig och vistas där. Ostpå, bakom det höga berget låg husen, väl skyddade för västan och nordvästen. Branta klippor avstängde holmen västerpå, men där var också badplatser där vi hade ett privilegierat badparadis om somrarna i ett vatten som var kristallklart och salt utom de dagar då västkuling körde in Göta Älvs grumliga sötvatten från Rivöfjorden. Och rakt västerut hade vi en remsa kal gråstens-skärgård med Vinga som yttersta utpost — det tog ett par timmar bara att segla ut dit när vinden var god.

Vi hade ryssjor nere vid bryggan och fick massor med torsk när den tiden var, och redan som smågrabbar rodde vi ut till »Gräset» vid Lerholmen eller till Smörbön och fiskade vitling. Senare blev det sjöfågelsjakt, och det hände att vi sköt ejder i sundet mellan holmen och fastlandet, men annars var det bara någon halvtimmes rodd ut till Gula Skäret eller andra »jäva» ställen för vättskytte. Det var sällan is om vintrarna, så vi låg ute både december och januari, då ejdern och andra dykänder var lovliga där på den tiden.

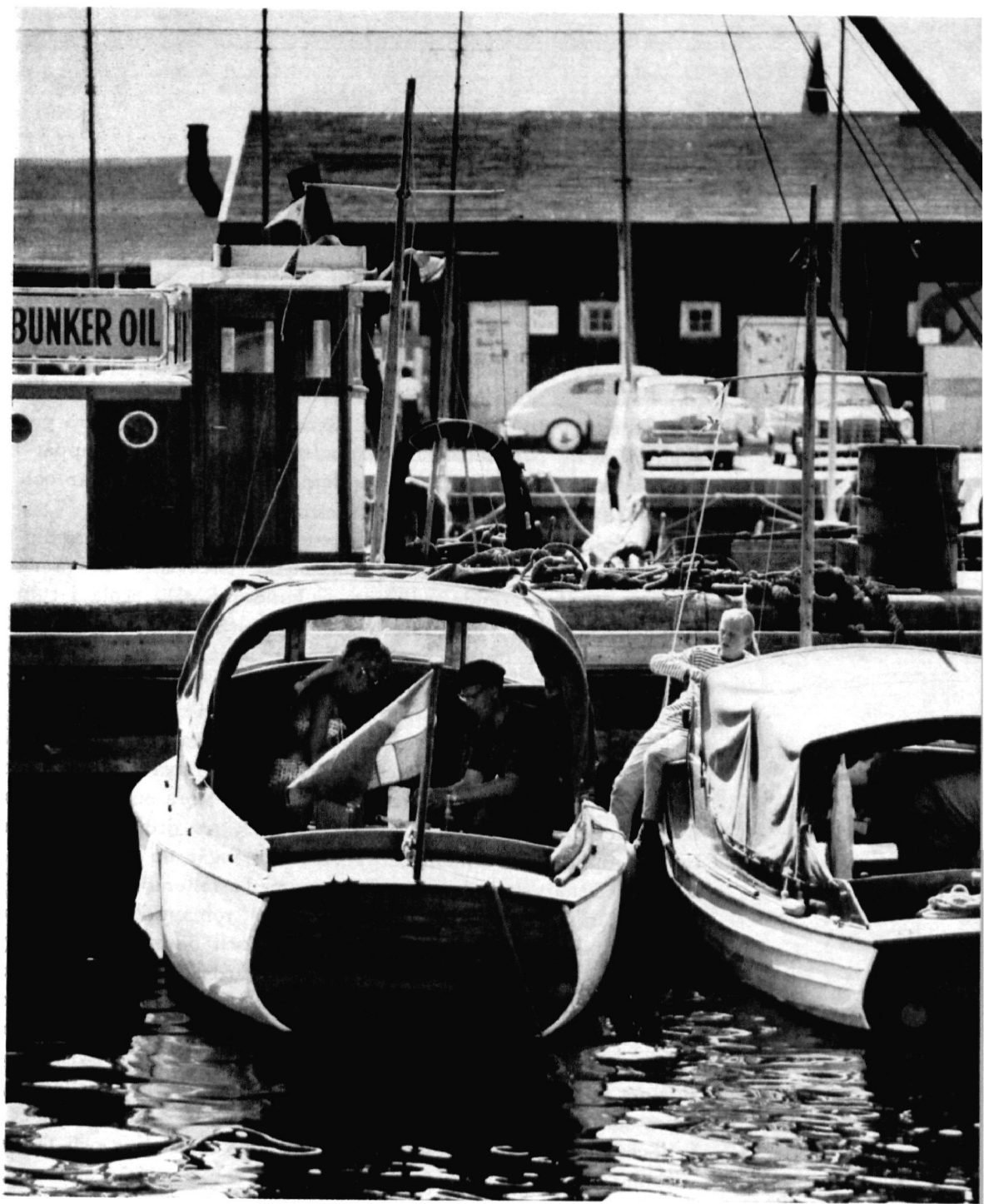
Om somrarna hälsade vi alltid någon tid på ute på Rörö, mina föräldrars uppväxtö, där farfar varit fiskare och morfar kronolots och hemmansägare. Rörö ligger längst norrut i pärlkransen av Göteborgs skärgård, och man ser Marstrands fästning därifrån norrut. Sen kommer hela raden öar: Hyppeln, Hälsö, Knippla, Björkö, Hönö, Öckerö, Fotö, Grötö innan Hakefjord och Rivöfjord gör skuttet långt över till Galtö, Rivö, Asperö och Brännö som är nordraste arkipelagen av Göteborgs-södra skärgård. På Rörö hade vi nästan hela den närmaste släkten, andra bodde på Öckerö och Hönö. Och de flesta var fiskare till yrket. Slet med landvadar, backer (långrevar), makrilldörjer eller på storsjöfiske. Jag minns hur fiskarna från Asperö och Brännö stod där västpå Ängholmen och halade in sina landvadar med spelverk av trä som de satte upp med några stenar som fäste eller hur dom bar sig åt för att få dem att stå stadigt när de tunga näten långsamt segades i land. Nu finns det inte några sådana fiskare längre, nu är hela Rörö fina fiskhamn full med stora trålare med radiotelefon och alla tekniska finesser, och fiskarna har moderna villor med oljeeldning, frysbox och allt. Morfar hade både kor och häst och gris och höns, och om somrarna var alla öns kor ute i hagen västerut tillsammans med en från fastlandet utlånad tjur. Nu finns det inte en ko och än mindre häst på ön och

lär inte finnas på de andra öarna heller: mjölkbåten kommer med tetrapak.

Sedan 1939 har jag bara tillfälligt varit nere på västkusten då och då, sista gången före år 1965 som jag seglade uppefter kusten där var 1944. Men så tog vi oss runt från »baksidan» (som dom där nere kallar Stockholm och ostkusten) sommaren 1965 och gjorde västkusten tillsammans med barnen. Var i land på Öckerö som jag strängt taget inte sett inne på sedan jag var grabb. Och den förväntan med vilken jag åter beträdde släktön förbyttes redan på kajen i besvikelse: här for bilar på asfalterade vägar med skyltar och elände så man fick se sig för när man gick, bensinångor blandade sig med doften från varmkorvkiosken och glasståndet och mopedknuttar gjorde sitt bästa för att få rätta tidsfärgen på det här forna skärgårdsparadiset. — Nå, vi seglade längre norröver, och gudskelov så fanns det i alla fall inga bilar på Rörö, dit går ännu ingen bilfärja och ännu har ingen bro såvitt jag vet varit påtänkt till Hyppeln och Rörö trots att fastlandet så att säga sträcker sig hit ut i en enda länga från södra Öckerö till norra Hälsö med broar mellan de stora öarna, avskärmande forna små fina segelleder. Och det torde vara en tidsfråga när bilfärjorna från Hjuvik till öarna ersätts med bro. Industrier växer upp där ute och för att de skall blir riktigt lönande krävs snabba förbindelser med storstaden Göteborg.

Vi lämnade min skändade barndomsskärgård och stack vidare norrut, var i land i Marstrand som faktiskt var sig ganska likt med den lilla spårvagnsliknande färjan från Koön: bilarna får än så länge stanna på den sidan sundet fast man vet ju aldrig hur det går då Instöfärjan ersätts med en bro.

I Marstrand stannade vi inte så länge, handlade och seglade vidare norrut: Klädesholmen lockade, där hade jag vistats en sommar som grabb med min bror hos en morbror som var tullare, och minnena från Klädesholmen var fritt hav utanför en ö längst ut i havsbandet. Barnen frågade om det fanns glass där, men det avfärdade jag skratande som helt otänkbart: på Klädesholmen, där fanns det knappt plats för husen som klängde sig tätt inpå varandra, där fanns inga riktiga vägar ens mellan garnräcken och hus och bryggor. Där kan inte ett glasstånd få rum ens och ingen kunde väl komma på idén att forsla glass ditut. — Men ungarna triumferade och jag fick ännu en chock: bilfärja hit också, och runt de smala asfalterade vägarna som anlagts över de »på min tid» kala klipporna västerut myllrade det av bilar. Vi blev inte gamla på Klädesholmen heller.

Bilarna får stanna på Koön. (Bilderna av Pål-Nils Nilsson. Ur Svenska Turistföreningens bildarkiv).

Nå, jag skall inte gnälla mera, när vi kom till Smögen och fick hoppa undan för bilar som väsnades och stank mellan de genuina husen var man hårdad och redan desillusionerad till botten, även om segellederna uppefter kusten i alla fall var som gammalt och man kunde ta land ut i havsbandet och fiska torsk och vitling direkt från båten medan barnen badade och sam i ett vatten som inte finner sin like på »baksidan». Fast man frågar sig hur länge detta kan vara om utvecklingen går fram som den gör. Redan är vattnet vid Rörö grumligt och unket av Nordre Älvs utsläpp, och seglarparadisen uppåt Stenungsund och Svanesund lär vara minnen blott sedan broar och illaluktande industrier gjort sitt: jag iddes inte segla in dit ens.

Egentligen är det ju fel av mig att klaga på broar och andra fastlandsförbindelser för skärgårdsbefolkningen. Tack vare vår gamla träbro — som fortfarande existerar — kunde vi gå i skola i stan och sommargästerna lättvindigt få över sina pinaler på somrarna så far min kunde få in lite extraförtjänster. Och inte vill jag missunna öborna varken på bak- eller framsidan att få mer differentierade arbetstillfällen och möjligheter att snabbt och bekvämt ta sig in till kulturens och den sociala välfärdens håvor. Ängholmen är sig ganska lik fast det inte går att bada där på grund av vattenförstöringen. Den nya Saltholmshamnen har visserligen ändrat bilden söderut, men den stora och välskötta småbåtshamnen skämmer inte. Det kan väl dock inte dröja så länge innan holmen öppnas för allmän bebyggelse, den ingår nu i Göteborgs stad och lär väl snart stadsplaneras och förses med asfalterade gator.

Om man nu ser bort från det sentimentalt romantiska och accepterar att folk i skärgården blir industriarbetare och därmed kanske slipper flytta i land (alla är inte lämpade för det hårda fiskarlivet för att dom råkat födas där ute) — är det då nån skada skedd egentligen om man bortser från naturförstöringen m m? Sommargästerna och andra besökare kan snabbt och lätt komma till stugdörren eller fiskeklipporna. Blir det inte vinst för alla parter att förbindelserna med fastlandet blir säkra och snabba, både för den fasta befolkningen och fritidsfolket som behöver mer och mer utrymme med stigande folkökning och tätortsutveckling, alla som blir beroende av att komma bort från stressen, ut i naturens sköte så fort som möjligt och inte bara på semestrarna. — Jo, förvisso.

Men frågan är bara om inte både fritidarna och de med stigande markvärde smått förmögna skärgårdsborna biter sig i tummen på längre sikt. Samma stress fram och tillbaka i osande bilköer, lugnet ute i skärgården från förr då man bara hade rogivande måsskrin och sjöfågels-

låten blandade med vindens sus och dyningens brus mot stranden är förbytt mot brummande bilar, smattrande motorcyklar och plastbåtar, den friska havsluften är bemängd med os från bilar och industrier som lägger beslag på varje plätt som inte är upptagen av en uppsmäckt sommarstuga. Och folk flyr undan till andra mer orörda platser. Frågan är om man inte skulle vinna på att sakta ner expansionen och exploateringen av skärgården, spara lite fler reservat, vänta lite med broar och satsa på sjöförbindelser, t ex med moderna snabbgående svä-vare eller bärplansbåtar, de är i alla fall angenämare att se ute i skärgården än bilar. Och det evinnerliga vattenförstörandet med alla avlopp — som ökar undan för undan med tätbebyggelse på öarna — måste få en lösning, annars blir det snart slut på fisken ute på öarna likaväl som det blivit kring Ängholmen sedan många år tillbaka. Där skulle det inte löna sig att lägga några landvadar eller sätta några ryssjor nu för tiden.

Syd Koster

Av TV-producenten LARS KRANTZ

STRÖMSTAD (AB) Besättningen på fyra man omkom när räktårlaren Vega av Rossö under snöstorm natten till tisdagen förläste på skäret Kalvhättan mellan Ramsö och Ursholmens fyr söder om Kosteröarna.

— — —
Vega gick på grund vid midnatt och sände ut nödsignaler. Lotsbåten från Koster, tullbåtar och flera fiskebåtar sökte hela natten i det hårda vädret. Då det dagades hittades en mast vid Kalvhättan. Den stack upp över vattenytan.

— — —
Det är ännu mörkt när Harry väcker mig. När vi klampar med våra stövlar stigen ned till hamnen hör vi motorerna i gång. Flera har redan gett sig av. De lägger sig i läge på fiskeplatserna. Men före klockan sex får ingen tena gå i sjön. Sådana är bestämmelserna. Hummer fångad före denna gryningstimme den 1 oktober är olaglig. Jag tror vi är sist från hamnen. Harry gör sig ingen brådska. Himlaljuset höjer sig och släcker fyren på Ursholmen. Harry var vakt där ute i femton år. Nu är fyren automatiserad, som alla utom de största kustfyrarna.

En dag i somras tog Harry mig med ut till sin gamla arbetsplats, tre övergivna, röda hus på en trädlös klippa. Längst uppe fyren, till vilken han släpat många tunga fat olja längs betongsträngen.

— Jag trivdes bäst här ute, säger han. Det kom folk. Man kunde prata. Jag tycker om att prata.

Pratstunderna måste ha varit färre på denna öde plätt än någon annan stans, men de var väl desto intensivare när det begav sig. Det är dem Harry minns.

Snäckan dunkar fram, liten och säker. Den rundar udden och Harry tar märke. Ytterligare sju minuters gång. Mellan två öar skimtar Tjärnös kyrktorn i nordost. Två andra uddar i väster ger en krysspejling. Här är första stället att lägga av redskapen, de med illaluktande, orensad och saltad fisk agnade burarna, tenorna. Han slår av motorn och tittar på klockan. Havet är blankt. En lätt dyning från väster. Det är mindre än en minut kvar till det lovliga klockslaget. Med ett plums går den över bord, synlig ett bra tag på vägen till botten genom det klara vattnet. Det lackade träflötet, »valen», ligger där och guppar lovande. Hela öbefolkningen, även kvinnorna, är med på hummerpremiären. Till och med räkfisket får vila. Lite av en folkfest är det. Men det betyder inte att man skär guld med täljknivar. I förhållande till ansträngningarna är det numera inte särskilt lönande, och framför allt ojämnt. Den tiden är avlägsen då det stora lagret av väldiga sum-

par, som kan ses i sitt gråa förfall inne på Rossö, var i bruk. Hummerfångsterna minskar för varje år.

Inkomsten den mästa och nästan endast som folket här hade, var af fiskande; ty med allt det öfriga var ej bevänt, intet år sade de sig få så tillräcklig säd, att de ej måste köpa något. (Pehr Kalm)

Motorer i båtarna, radio, telefon, elektricitet, TV. Villkoren har förändrats. Men det finns ännu platser i skärgården där näringen består. Där husen ännu är bebodda av fiskare. Där bristen på kommunikationer och medvetandet om riskerna inte avskräcker. Samhällen som i all sin otidsenlighet envist vägrar att dö. Och som kämpar mot förvandlingen till fritidsmiljöer.

Ramsö är isolerat. Inte bara nu i istid då läget är så prekärt att man hoppas på helikoptertransport så man till skollövsveckan kan få hem de sex skolbarnen som går i Kosters skola. Ramsö är isolerat året runt såtillvida att ön inte har någon som helst reguljär förbindelse med yttervärlden. (GHT)

Vi hade kommit inomskärs söderifrån och efter Resös höga kontur med lä och slaka segel kunde vi äntligen lova upp i Bisserrännan och få den västliga brisen oinskränkt i buken. Draken krängde, fräste till och kastade sig kämpaglad ut i den krabba fjorden. Rakt ut bländade solglittret. Ragnar halade upp en liten butelj ur kölsvinet och knäppte på transistorn. Som just i det samma släppte fram Sven Olof Sandbergs »Vind i seglen, ska man ha om de ska gå bra å de har ju du å ja...» Det kom så perfekt att vi båda brast i skratt. Vi skålade i Monopol för vinden, solen, sommaren och tillvaron i största allmänhet. Eller för detta tillvarons alldeles speciellt gynnsamma ögonblick. I nordväst kunde vi urskilja Ursholmens båge med de två tornen. Vi fann märkena, undgick den nordliga böen genom att stryka udden och kom in i fiskehamnen i bästa kondition. Harry anvisade oss plats bredvid sin snäcka. Han kom ombord och vi satt i timmar och pratade om vädret och fisket och priset på makrill.

Sommarparadis, sol och drivande skyar, bär, nydörjad makrill. Den där silverfisk som ligger stel och krokig som en banan i stekpannan. Med mycket dill till. Sommarens plågor, myggplågan, manetplågan, transistorplågan, oljeplågan. De svarta råoljeklumparna längs stränderna har ökat att vi måste tvätta fötterna med bensin om kvällarna... Oljan blandar sig med plasten, som driver omkring i långa sjok, med alla fantasieggande strandfynd, med sanden, stenarna och snäckorna. Men vad hjälper gny från sommarbadare och fågelvänner mot mäktiga ekonomiska intressen? Sjöfågeln kan man leva utan, åtminstone om

man är tankredare, och vi skärgårdsfrälsta, vi kommer igen ändå nästa sommar. Som sommargäster. Om vi inte kan köpa avflyttade fiskares hus. Eller bygga eget.

Beträffande frågan om var fritidsbebyggelsen skall lokaliseras, framhåller länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, att särskilt beträffande kustområdena hänsyn måste tagas till områdets kapacitet för fritidsbebyggelse... På grund av den stora konkurrensen om utrymme i själva kustzonen, begränsad till omkring en kilometer från stranden, torde utvecklingen av fritidsbebyggelsen under den närmaste tioårsperioden i större utsträckning än hittills få förläggas till områden utanför denna zon... I Bohuslän och framför allt i dess kustområden har det på grund av landskapets topografi funnits god tillgång på mark, som varit otjänlig eller mindre lämplig för jordbruksändamål och som därför i stor utsträckning försålts till fritidsbebyggelse. Däremot har ej ännu — i motsats till vad fallet visat sig vara i andra delar av vårt land — små åker- och betesmarker tagits i anspråk för fritidsbebyggelse. Det torde emellertid med tanke på den pågående rationaliseringen inom jordbruket vara en tidsfråga... angeläget... viss försiktighet... integrerande delar av kulturlandskapet... lungor, vilka om möjligt bör bevaras... (1962 års fritidsutredning)

50 människor, 20 hushåll, 6 barn i skolåldern, de siffrorna är redan för gamla, och det är siffror som bara känner ett räknesätt, subtraktion. Harry talar om att flytta in till Strömstad. Flera har redan gjort det. När höstmörkret sjunker över ön går rullgardinerna ner och luckorna igen. En liten grupp män samlas kring litern i en sjöbod på lördagskvällen. De känner varandras historier. De pratar fångster och väderlek. De står ut, för att här ute är den enda plats där de känner sig riktigt fria och självständiga. De skålar i plastmuggar och bryr sig inte om att räkna dagarna. Dagarna är redan räknade.

Hur olyckan tillgått vet man ännu inte, men av allt att döma har Vega av den hårda snöstormen i förening med de strömdrag som finns vid Sydkoster drivit ur kursen och hamnat bland de farliga skären. (AB)

»Strandhugg» efter Norrlandskusten

— Några skärgårdsproblem sådana som i Stockholms skärgård har vi inte här uppe i norr, säger länsarbetsdirektör Gunnar Andersson, Luleå.

Problemen i kustlandet är små i jämförelse med dem som inlandet får brottas med. Men det finns alltid säsongarbetslöshet inom stuverifacket och flottningen.

Omstruktureringen av näringslivet, framförallt skogsbruket, skapar de största svårigheter. Arbetskraftsbehovet minskar. Samma sker inom jordbruket. Befolkningen minskar, lanthandlare slutar med sin rörelse, bussförbindelser försvinner, det blir sämre service för dem som bor kvar. Människorna söker sig in till tätorterna — här kustorterna. Ungdomen far söderut.

Turismen i Norrbotten går ju fortfarande framförallt till fjällvärlden, men den har ökat också efter E 4-an, där olika serviceinrättningar uppstått. Och under senare år har sommaren varit pålitlig i Norrland. Havsbaden efter norrlandskusten har blivit populära. Inte minst har Piteå havsbad blivit känt. Där kan det vara flera tusen badande under en veckohelg.

Laxfiske och trikåstickning

Fiskare Erland Innala, Nikkala, Nedertorneå, fiskar lax utanför Torneälvens mynning. Så särskilt gott om lax är det dock inte. Fångsten sker med fasta redskap, varför man inte behöver så stora båtar. Fisket sker mellan tiden för islossningen, ungefär den 20 maj, fram till den 15 augusti. En del fiskare fortsätter sedan med s k tillskottsfiske av laxöring och siklöja. Detta pågår tills isen lägger sig igen. Statistiken upptar 37 yrkesfiskare, men i realiteten är de väl ett 60-tal.

Även strömmingen går hitupp. Den är här sötvattensfisk. Problemet är att den genom sin litenhet inte lämpar sig så bra för inläggning, men det finns en mottagningsplats för vidare befordran till konservindustrin.

Ända till slutet på 40-talet gick den mesta fisken till Stockholm och Göteborg, men numera har man god avsättning för all slags fisk inom det egna länet. Turistnäringen har ökat, restaurangerna har blivit större.

Torneälven är en gränsälv. Det finns en gemensam fiskekonvention mellan Sverige och Finland.

— Några större tvister har vi inte, men en del bekymmer uppstår dock ibland, säger hr Innala diplomatiskt.

Även i Torneälven förekommer som bekant fiske. Kukkolaforsen är

känd för sin sik. Det är där de stora sikfesterna brukar firas. Och så har vi laxfisket i Kiviranta mellan Karungi och Haparanda.

Hr Innala är kommunalman sedan 20 år tillbaka. Han var bara 26 år, då han invaldes i kommunalfullmäktige, och han har en god inblick i försörjningsläget i övrigt.

— Inte är det katastrofalt, men nog har vi bekymmer här i länet. Malm och trä har varit livgivande, men dessa näringsgrenar brottas nu med svårigheter. Det finns dock ingen anledning till svartmålning. Lokaliseringspengarna har gjort mycket till. Han nämner Bulten (från Hallstahammar) till Kalix, Scania-Vabis till Luleå och Siemens till Piteå.

Sysselsättning året om är givetvis ett önskemål.

Av de 60 fiskarna driver omkring en tredjedel fiske året om. Några lagar fångstredskapen. Av ett båtlag på fyra har åtminstone en full sysselsättning med det hela vintern. Även båtar och motorer måste ses om. De andra får ta skogsarbete, flotta timmer, utföra byggnationer, och vad de kan hitta på.

Letar man efter »fiskare Innala» i telefonkatalogen, står där »hemstickn.». Han driver sådan rörelse med ett 10-tal kvinnliga anställda. Det är stickning av yttertrikå.

Bristen på full sysselsättning gör här som på andra håll att folk lämnar orten. De gör det inte för att de inte trivs, »för det gör vi häruppe», utan för att de inte har någon annan möjlighet. Bara från Nedertorneå kommun flyttade 1966 ett 80-tal personer. Förut gick strömmen mest till Stockholm. Nu fördelar den sig på industriorter över hela landet. Många far till Västerås. Det sker också en flyttning inom kommunerna. Pensionärerna söker sig till tätorterna. Karl Gustavs kommun och Nedertorneå har nu sammanslagits med Haparanda. Och när en bostad blir ledig, kommer inflyttade från andra sidan älven — hur dålig bostaden än är.

Ungdomen flyttar, då den inte kan få arbete i hemorten. Vi ger dem en god utbildning, säger hr Innala. Vi har grundskola, gymnasium i Haparanda och yrkesskola. Kraven på skolunderbyggnad stiger. Många mindre skolor ute på landsbygden måste läggas ned och skolskjutsar ordnas i stället.

Skärgården är vacker. Det är gott om öar. De är dock sällan bebodda. På Seskarö finns dock 850 personer. Assis sågverk sysselsätter ett 70-tal personer. Andra får arbete med flottning, byggen etc. I den mån det går att få sådana arbeten. Arbetslösheten har ökat i vinter.

Fiskarna har arbetslöshetskassa, men man är inte nöjd med regler-

nas utformning. De bygger på antalet leveransdagar föregående år, och det blir inte rättvisande. Om man jämför med stuvorna, betraktas ju dessa som arbetslösa när säsongen är slut. Med andra regler skulle fiskarna lättare kunna anvisas lämpliga arbeten.

Hr Innala beklagar till sist att byggnadskvoteringen inte gör det möjligt att bygga tillräckligt med åldringsbostäder. Till ett 10-tal pensionsnärslägenheter i Nikkala fanns det 30 sökande.

Holmön — Sveriges soligaste

På Holmön, Sveriges soligaste ö — den lär ha fler soltimmar än Öland — träffar vi pastorsadjunkt Curt Lindkvist, 31. Han är sedan augusti präst och lärare på ön. — Tjänsten var så pass originell, att jag kunde inte låta bli att söka den, säger han. Men tillsättandet var litet krångligt, både domkapitel och länskolnämnd måste ha sitt ord med i laget.

Holmön utgör en särskild kommun. Den har endast 210 invånare. Folket lever på jordbruk och fiske. Det är strömming, sik och lax. Den sistnämnda är dock särskilt nyckfull. Tidigare jagade man »själ» ock-så, men den jakten är mest ett minne blott.

Fisken säljs i Umeå. Förut hade man rökeri och salteri på ön, men den anläggningen brann för några år sedan. Sedan dog innehavaren och det blev inte av att bygga upp den igen. Någon annan företagsamhet finns inte på ön. Dess avfolkning fortskrider. Tullen har dragits in och livräddningskryssaren Grängesberg har flyttats.

Förr eller senare blir det bara gamlingar på ön. Ungdomen får sin utbildning här men får ingen särskild nytta av den på ön utan flyttar. Förr fanns det en skola med två lärare, men nu är pastor Lindkvist ensam. Bebyggelsen är tämligen koncentrerad. Barnen har ingen längre skolväg utan kan till och med gå hem och äta. Pastor Lindkvist har 14 elever i sin skola i åldern 7 till 13 år.

Han har inga sysselsättningsproblem för egen del — även om pastors-expeditionen inte kräver så lång tid. — Fast jag får ju hit alla papper som skickas ut till pastorsexpeditionerna!

Kyrkligheten är stor i Västerbottens kustland. Större till och med än på västkusten. Evangeliska Fosterlandsstiftelsen har stark förankring hos kustbefolkningen. På Holmön sluter man upp kring statskyrkan. Någon frikyrka finns inte. Den gamla kyrkan står på Gammlia inne i Umeå och tjänstgör som vigselkyrka, ungefär som Seglora på Skansen. Den kyrka man nu har är från en senare tid.

Det är nio kilometer till fastlandet. Trafiken uppehålls med en

färja, som dock inte tar några bilar. Det finns också bara 4—5 bilar på ön. Och några kollisioner mellan motorfordon har man inte behövt uppleva på Holmön. Det är många sommarstugeägare — SCA har semesterstugor på Holmön, liksom åtskilliga umeåbor slagit sig ned på öarna. Holmön består av en mängd öar — en hel skärgård. Men det är endast Holmön som är bebodd året om. Bilarna får parkeras på fastlandet och så får man ta färjan eller den egna båten över.

Öborna önskar en större färja. På höst och vår finns det tider, då isen varken bär eller brister och ingen färjförbindelse finns. Då får handlarn lägga upp ett lager med förnödenheter så att det räcker. Kommunen har köpt in en vessla som gör sina turer mellan öarna och fastlandet. Den kan ta 6 personer och även dra en kälke, på vilken man kan forsla gods av olika slag.

På sommaren är trafiken mycket livlig. Då kan det vara ett par tusen resande på en månad. Det är goda badmöjligheter och hamnarna är bra.

Det finns hyggligt med skog. Det skall bli en skogsväg snett över öarna och en bro över det smala sundet mellan Holmön och Ängesön. Det kommer att underlätta avverkning och transporter.

De sociala utgifterna är inte stora. Med Sävars kommun finns det avtal om platser på ålderdomshemmet. Folk är hjälpsamma mot varandra. Någon hemsyster finns det inte, men nog går det att få hjälp vid sjukdom och andra tillfällen. Många gamla säger sig aldrig haft så gott om kontanter som efter det de blivit folkpensionärer. Förr levde man mest i naturhushållning. Folket på Holmön har små behov, de är sparsamma utan att vara snåla. Det märks inte minst på kollekterna, säger prästen-läraren på Sveriges soligaste ö.

Trysunda — där ungdomen stannar

På Trysunda utanför Köpmanholmen känner man inte till några avfolkningsproblem. Ungdomen stannar i stor utsträckning kvar. Det är unga moderna fiskare, som är verksamma här.

Fiskerikonsulent Ruben Stark i Härnösand omnämner Trysunda som något av ett mönstersamhälle. Trysundaborna ger sig inte i första taget.

Det är strömming, torsk och lax som fiskas. Den torsk, som fiskats häruppe, har av kännare fått de allra bästa lovord. Torskfisket har dock gått tillbaka betydligt på senare år, men nu har det blivit gott om småtors i Bottenhavet och det bådär gott för bättre fångster.

Det mesta av fisken levereras till Gävlefisks avdelningskontor i Örn-

sköldsvik, men det finns också lokala salterier. På Ulvön görs alltså den berömda surströmmingen. Här är det dock bara två fiskare kvar, och man måste ta fisk från fastlandet.

På Trysunda finns minkfarmer och dit går en del överskottsfisk, men en hel del minkföda köps även från Norge.

Fiskerikonsulenten tycker dock att folk skulle köpa mer strömming. Det är ju en så god och fin föda på vilket sätt den än anrättas. Men det är som om en del människor fått för sig att strömming inte skulle vara fint nog, säger han.

På Ulvön är det gott om sommargäster från mitten av juni till mitten av augusti. Då är det fullt på pensionat, i stugor och sjöbodas.

På Strängön, där nu någon enda familj är kvar, finns också sommarstugor, men i övrigt är inte öarna bebodda. Den nya strandlagen håller stränderna fria från sommarstugebebyggelse.

På Ulvön är 125—130 personer mantalsskrivna, säger kommunaldirektör Arvid Sjölund, Nätra kommun. Det innebär dock inte att alla bor där hela året om. När vintern kommer, flyttar många gamla över till fastlandet. De orkar inte med att bo där över vintern.

Ulvön har ännu en skola kvar, men på Trysunda lades den ned 1966. Då var den en av de minsta i Sverige med endast fem elever. Barnen får i stället gå i skola i Bjästa eller Köpmanholmen.

Så länge det är öppet vatten går »Express» sina dagliga turer från Köpmanholmen ut till öarna. På vintern är det besvärligare. Men så fort man fått vintervägarna klara, har kommunen en fyrehjulig jeep, som överbyggs med passagerarhytt, som går sina turer, och för riktigt trängande behov finns en propellerdriven motorsläde.

Byarna i Nätra har sina avfolkningsproblem, men centralorterna Bjästa och Köpmanholmen ökar. Totalökningen i kommunen var 72 personer 1966.

Trålfisket räddningen

— Om inte trålfisket kommit, skulle vi haft en mycket större avfolkning här, säger landstingsman Gerog Hammar, Jättendal, fyra mil norr om Hudiksvall.

Någon skärgård finns inte här. Man fiskar mot öppna havet. På vintern söker sig trålfiskarna ned till Östersjön. De som fortsätter med skötfisket, arbetar i skogen om vintern eller reparerar sina båtar och fångstredskap. Skötfisket gäller strömming, lax och sik. Så fort det blir öppet vatten, återvänder trålarna och fiskar hemmavid.

Trålfisket började 1960 och i hela Gävleborgs län finns nu 15 trålare, vardera med fyra man ombord. Så finns det också en del mindre båtar som trålar.

Surströmming är en stor artikel efter den norrländska kusten, liksom saltströmming. Men hr Hammar efterlyser för sin del en större konserverfabrik, som kunde ta emot fångsterna. När de är stora, är det svårt att finna avsättning. En ny fiskehamn har byggts i Söderala kommun.

Turismen kommer. En ny väg har lagts ut mellan Mellanfjärden och Hårte. Därmed blir det lättare att nå fina badplatser. På vintern har man ofta en uppskattad attraktion. Det går att åka släde flera mil ut till havs.

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

Aldringsvården — organisation och planering

Av konsulent NILS-OLOF SVANTESSON, Svenska kommunförbundet

Aldringarnas antal ökar snabbt under 60- och 70-talet. I förhållande till antalet människor i de produktiva åldrarna är ökningen störst i glesbygderna på grund av utflyttningen. Pensionärerna blir samtidigt i större utsträckning hänvisade till samhällets vård- och servicemöjligheter.

I utvecklingsorter och storstadsområden är det hård konkurrens om arbetskraften från lika expansiva vårdområden såsom barntillsyn och sjukvård och från näringslivet. Livsformerna skapar samma behov av samhällsinsatser på åldringsvårdens område som på landsbygden fast från andra utgångspunkter.

Kreditåstramningen och regleringen av byggandet begränsar dagens möjligheter att tillhandahålla materiella resurser i önskvärd omfattning. I utvecklingsorterna tävlar investeringsbehov på alla områden om tillgångarna. I avfolkningsorterna begränsas byggnadsbehoven till ett stort ålderdomshem, vilket i och för sig inte ger något uppmuntrande perspektiv på dessa kommuners framtid.

Aldringsvårdens innehåll har ställts under debatt. Den åldrande människan får inte bli enbart ett vårdfall. Hon måste få behålla sin individualitet och bli respekterad, inte bara blott och bart beskyddad, samt få leva ett aktivt liv så långt de egna förutsättningarna försålar. Vårdorganisationen måste ge utrymme för ett personligt omhändertagande. Den kräver mognad, erfarenhet och utbildning av sin personal.

Överallt är det ont om utbildad arbetskraft. Inom åldringsvården är utbildningsprocenten låg i jämförelse med sjukvården. Kursplaner existerar, men intressenterna — kommunerna — har varit för splittrade för att i konkurrens med övriga huvudmän på vårdområdet få till stånd en reguljär utbildning.

En snabbskiss ger inte utrymme för nyanser men alla de nämnda faktorerna är högst påtagliga för många kommuner när de i dag har att realisera socialpolitiska kommitténs målsättning, koncentrerad i begreppet »Trygghet för Vård».

Situationen har framtvingat ett behov av samordning, planering och rationalisering på åldringsvårdssidan så att de tillgångar man förfogar över skall kunna utnyttjas på ett effektivt sätt. Samtidigt strävar man efter nya och kompletterande lösningar av vårdfrågorna.

Den kommunala aktiviteten har lett till att kommunförbundet sedan något år tillbaka ägnat uppmärksamhet åt åldringsvårdsfrågorna för att kunna bistå kommunerna med rådgivning och utredningshjälp för planering och rationalisering. Det har också förelegat ett behov att samla och förmedla olika kommunala initiativ och erfarenheter.

I det följande skall beröras några av de vanligaste problemställningarna och de iakttagelser som gjorts.

Många kommuner strävar efter att samordna hela skalan av åtgärder på åldringsvårdens område så att insatserna på olika nivåer kan avlösa och komplettera varandra.

Särskilt i fråga om den aktiverande och förebyggande verksamheten är en sådan samordning angelägen. Ålderdomshemmet kan vara centralen där man kan tillhandahålla måltider, sysselsättningsterapi, fotvård, sjukgymnastisk behandling m m åt pensionärer i grannskapet. På samma sätt kan pensionärshemmet fungera i en ort där man inte har ett ålderdomshem, förutsatt att det är utrustat med nödvändiga gemensamhetslokaler.

Övergångarna mellan olika vårdformer bör kunna vara mera flytande. Ofta träffar man gamla människor, som i sin ensamhet börjat slarva med måltider, medicinering, personlig hygien etc och på grund därav blivit försvagade och även psykiskt deprimerade. En tids vård och behandling på ålderdomshem kan sätta vederbörande i stånd att på nytt klara sig i sin bostad med kontinuerlig tillsyn av hemsamarit.

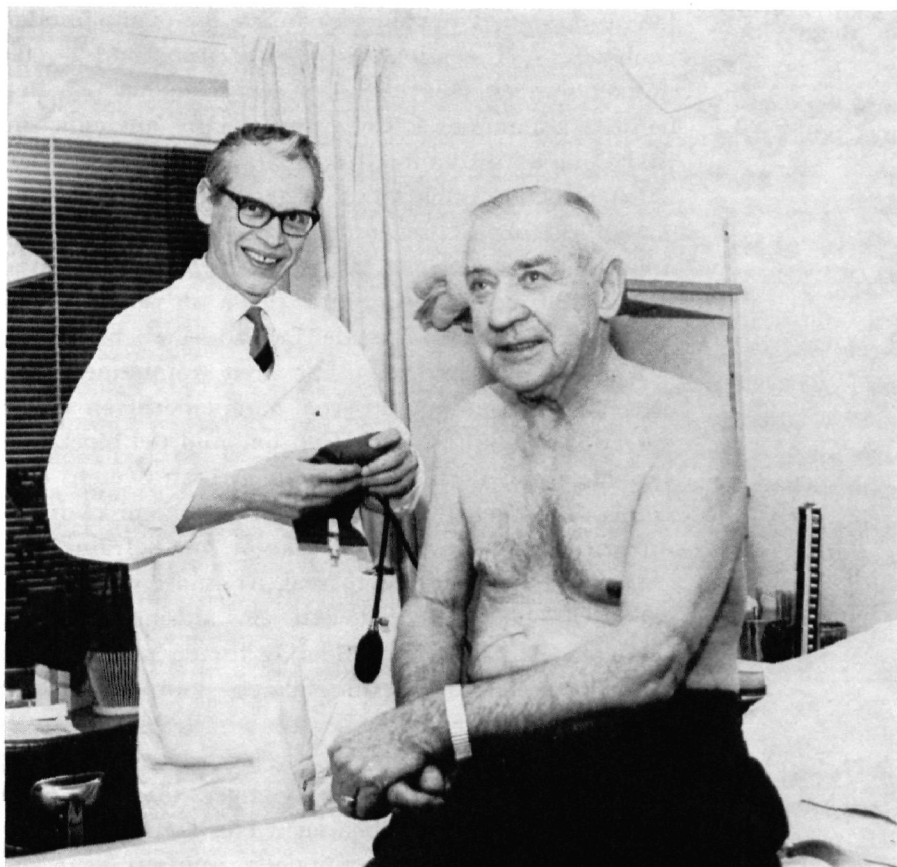
På samma sätt kan det vara angeläget med ett samarbete med landstingens sjukhem och rehabiliteringskliniker för ett tätare utbyte av pensionärer allt efter deras större eller mindre behov av specialvård.

I några kommuner har man börjat med allmän hälsokontroll, vilket ger möjligheter att förebygga vårdbehov. Samtidigt skapar detta kontaktmöjligheter och bereder marken för den uppsökande verksamhet, som är nödvändig på åldringsvårdens område.

Servicehuset

En ny länk i vårdkedjan har tillkommit genom att man bygger in en kollektiv service i pensionärshem av kategorihustyp. Sådana pensionärshem börjar också förläggas intill ålderdomshemmen för att ålderdomshemmens utrustning och personal skall kunna utnyttjas.

Kollektivhusidén har här återuppstått som en lämplig form för trygghet och omvårdnad åt pensionärer utan så uttalade vårdbehov att de behöver den intensivare vården på ålderdomshemmet. Kollektivhuset eller servicehuset kan inom en mycket vid skala tillhandahålla en individuellt anpassad hjälpinsats med måltider, städning, tvätt, enkla sjukvård och medicinering, nattpassning etc. Det kan vara ett centrum för fritidsaktiviteter och fånga upp en del av grannskapets behov på samma sätt som ett ålderdomshem.

Regelbunden hälsokontroll av äldre är betydelsefull.

Servicehuset kan fylla ut det nuvarande tomrummet mellan den trots allt begränsade samarthjälpen i den enskilda bostaden och vårdplatsen på ålderdomshemmet. De i regel otillräckliga platserna kan därmed förbehållas de mest vårdbehövande pensionärerna. Man skapar samtidigt större möjligheter till samordning och differentiering efter vårdbehov och ökar valmöjligheterna för individen.

För många landskommuner med ogynnsam åldersfördelning och stora vårdplatsbehov kan servicehuset vara inte ett alternativ men ett komplement till ett ålderdomshem, som eljest skulle behöva vara så mycket större och om vars framtida utnyttjande ovisshet kan råda på grund av utglesningen.

För närvarande lägger bostadskvoteringen hinder i vägen för en sam-

lad uppbyggnad av åldrvingsvården av ovannämnda art. Pensionärlägenheten — i pensionärshem eller insprängd — belastar kvoten lika mycket som en villa eller stor hyreslägenhet och det är förståeligt om berörda kommuner i första hand måste använda sin begränsade kvot-tilldelning för att kunna tillhandahålla familjebostäder.

Ett effektivt utnyttjande av gemensamma resurser förutsätter också en samordning på det administrativa planet så att samma kommunala organ kan förfoga över alla de medel, som kan sättas in för hjälp och vård åt åldringar. Detta bidrar också till valfriheten och möjligheten att avväga hjälpinsatsen efter det individuella behovet.

Kommunblockreformen har givit kommunerna möjlighet att samarbeta över kommungränserna. Samplaneringen av den slutna vården är här en av huvudfrågorna. Den har i en del block visat sig vara kontroversiell, men i flertalet fall kommer man överens och kan på det sättet skapa vårdenheter med bättre driftsekonomiska förutsättningar, allsidig utrustning och en arbetsorganisation, som befrämjar vårdarbetet.

Den förebyggande och reaktiverande verksamheten ligger särskilt väl till för blocksamarbete eftersom åldrvingsvården inom ett helt block kan vara ett tillräckligt underlag för en arbetsterapeut, fotvårdsspecialist, sjukgymnast; befattningshavare som delkommunerna i regel inte kan anställa för egen del.

Ett avsnitt som ännu är föga utvecklat gäller möjligheterna att inom ett block samordna matlagningen för olika kommunala institutioner och även ålderdomshemmen. Här kommer också livsmedelsindustrin in i bilden. Oavsett traditionella uppfattningar om matlagning och trivselvården kommer rationella skäl att framtvinga en sådan utveckling.

I många fall bör man inte stanna vid blockgränsen. Det kan vara angeläget att man inom en hel region är ense om principerna för åldrvingsvårdens ordnande och särskilt ifråga om taxor och andra avgifter.

Det skall inte förglömmas att landstingen genom långtidssjukvården och hemsjukvården svarar för en betydande insats på åldrvingsvårdens område. Här är visserligen de sjukvårdande uppgifterna de primära, men dessa insatser suger också upp mera allmänna omvårdnadsbehov.

Frågan om vårdskyldigheten och landstingens hittillsvarande insatser har varit ett stridsäpple. I sin planering inför 70-talet räknar emellertid landstingen vanligen med att kunna tillhandahålla vårdplatser motsvarande minst 55 promille av antalet personer över 70 år. Samtidigt planeras på flera håll en utbyggnad av hemsjukvården, som

även skall utrustas med rehabiliteringspersonal för ambulerande verksamhet. I planerna — på något håll finnes de redan i verkligheten — ingår centrala rehabiliteringskliniker med geriatrisk inriktning.

Det ter sig naturligt att man inom ramen för en differentierad åldringsvård inordnar även långtidsvården. Inte bara som hittills som den sista anhalten, utan även som ett rehabiliteringsinstrument för både öppen och slutet åldringsvård. Det skilda huvudmannaskapet bör inte vara ett avgörande hinder, särskilt sedan splittringen av landstingsområdena på många små kommunala enheter minskat genom blockbildningarna.

Det saknas inte exempel på ett sådant samarbete. Bland annat i Skaraborgs län har man försökt starta ett kontinuerligt samarbete med kommunerna för att kunna samordna åldringsvårdens och långtidsvårdens resurser. På andra håll samarbetar man punktvis på det praktiska planet genom samförläggning av ålderdomshem och sjukhem. I blockutredningarna om åldringsvårdens planering och samordning är en av huvudpunkterna att undersöka möjligheterna till utbyte av tjänster och gemensam användning av utrustningen på befintliga eller planerade institutioner.

Rationalisering av vårdarbetet

Debatten om vårdinnehållet har särskilt berört ålderdomshemmen. »Dom sitter och dom ligger», som en anställd på ett ålderdomshem uttryckte vårdsituationen i ett brev till Lis Asklund, därför att personalen fick arbeta utan moderna hjälpmedel och på ett så orationellt sätt, att man inte fick mycken tid över för de personliga kontakterna och om-sorgerna om pensionärerna.

Personalsvårigheter och stegrade driftskostnader skapar den andra infallsvinkeln på vårdorganisationen.

Sjukvårdens arbetsorganisation har sedan länge varit föremål för studier och undersökningar i rationaliseringssyfte. Den är också lättare tillgänglig för förenkling och specialisering eftersom vårdenheter är större, mera ensartade och framförallt inriktade mot ett koncentrerat mål, att på så kort tid som möjligt kurera en sjukdom.

Vården på ålderdomshemmet är för pensionären en varaktig bostättning och ett sätt att leva. Den ställer andra krav på vårdorganisationen.

Den grad av personlig omvårdnad med etablerade mänskliga kontakter som krävs för att skapa trivsel och trygghet är svår att bestämma till

mängd och kvalitet. Men den tid som kan avsättas för sådana uppgifter är beroende av tidsåtgången för mindre pensionärsinriktade funktioner såsom städning, tvätt, matlagning. Kvaliteten i kontakterna är ännu svårare att komma åt. Den beror på andan och inställningen hos vårdpersonal och arbetsledning och ytterst hos huvudmannen.

Konststycket att tillsammans med den enskilde pensionären skapa hemmiljö åt honom i ett sjukhemsliknande kollektiv går inte alltid att förena med hård specialisering. Vardagliga triviala sysslor har också sin betydelse för samvaron. Frågan om vilka faktorer som skapar trivselvärden belastas emellertid av traditioner och en rätt mänsklig tröghet mot nytänkande. Man förblandar lätt hjälpmedlens betydelse i det sammanhanget med ändamålet.

Även ålderdomshemmens arbetsorganisation kan alltså angripas med rationalisering av allt som har med hjälpmedel och arbetsmetoder att göra. Där kommer även schemaläggningen in i bilden, vilken avgör det sätt på vilket personaltillgångarna tillvaratas. Även om det personliga inslaget i arbetet inte kan avvägas kan vårdinnehållet styras genom ett starkare inslag av kontaktskapande funktioner i arbetsordningar och riktlinjer. Kvaliteten av dessa kontakter blir beroende av de personliga förutsättningarna på ömse håll.

Kommunerna har starkt intresse för rationaliseringsfrågorna. Under de senaste två åren har pågått en omfattande utbyggnad av den slutna åldringsvården. Inför personalsvårigheter och kostnadsstegringar har man redan från början önskat införa en modernare vårdorganisation som även ger underlag för ett bättre vårdinnehåll. För närvarande dominerar utredningsuppdrag av denna typ.

Ålderdomshemmens planlösningar

När man sysslar med vårdorganisation på ålderdomshem kommer man osökt in på frågan om ålderdomshemmens utformning. Planlösningen betyder mycket för personalåtgången.

Planeringen av ålderdomshem har huvudsakligen varit överlämnad åt arkitekterna. Man har arbetat med trivselvärdena men eftersom begreppet god miljö även bör innefatta god funktion har resultatet varierat. Det finns nästan lika många planlösningar som det finns ålderdomshem, vilket tyder på en splittrad uppfattning om ålderdomshemmets funktionella ändamål.

Avdelningarnas storlek och sättet att förbinda dem avgör i stor utsträckning vilka arbetsrutiner och metoder som kan tillämpas, liksom

möjligheterna att specialisera mindre pensionärsinriktade vårduppgifter. Inpassningen av badrum, sköljrum, matsalar och andra med vården sammanhängande utrymmen påverkar också personalplaneringen. En för stor eller för liten och inom byggnaden isolerad avdelning kräver mera personal genom svårigheten att få en jämn och väl avvägd personaltäckning och goda samarbetsmöjligheter. Utan nämnvärd skillnad i vårdinsatsens kvalitet och omfattning kan skillnaderna i personalbehov mellan en välplanerad och en mindre god planlösning för ett hem med ca 50 platser motsvara ca 2 heltidsanställningar.

Kostnaderna för ålderdomshemsbyggnader skulle säkerligen kunna nedbringas genom en hårdare standardisering utan att mera väsentliga trivselvärden för den skull förloras. Det bör också vara möjligt att i varje fall sektionsvis i stället för avdelningsvis koncentrera sådana utrymmen som bad, sköljrum, matsalar (med diskmöjligheter), förråd samt något som vanligen glömmes bort, utrymmen för rationell städutrustning. Vårdinnehållet och vårdorganisationen bör vara med i bilden redan då man börjar att skissa på det nya ålderdomshemmet.

Några av de tumregler som f n existerar på åldringsvårdsområdet förtjänar en särskild kommentar.

Socialstyrelsen brukar såsom norm för vårdplatsbehovet på ålderdomshem ange att det skall motsvara 10 % av antalet personer över 70 år. Man räknar då med en väl utbyggd öppen åldringsvård och att långtidsvården är ordnad på ett tillfredsställande sätt.

Det har visat sig att denna regel slår litet olika. Kan den öppna åldringsvården organiseras effektivt framförallt genom kollektiv service i pensionärshemmen, kan vårdplatsbehovet beräknas lägre än till 10 %. Med den planerade utbyggnaden av långtidsvården, som kan förväntas medföra en mindre restriktiv tolkning av begreppet långtidssjuk och större hänsyn till det praktiska vårdbehovet, bör den slutna åldringsvårdens vårdplatsbehov på ålderdomshem av nuvarande typ kunna nedbringas ytterligare någon enhet.

I glesbygder kan en effektiv öppen vård vara svår att upprätthålla och här blir vårdplatsbehoven i stället något större än 10 %. Upprustningen av bostäder för åldringar, en åtgärd som är en nödvändig detalj inom den öppna vården, kan inom sådana områden vara ett tveeggat hjälpmedel. Förutsättningen för en sådan upprustning bör vara att pensionären kan få den nödvändiga tillsynen av anhöriga eller av hemsamarit. Eljest måste ålderdomshem eller pensionärsbostad i kommunens centralort komma ifråga.

En fråga som ofta dyker upp gäller vid vilket platsantal man får den

fördelaktigaste driftskostnaden. Närmare utredningar på den punkten har inte företagits men inom ramen 20 till 80 platser, som är den vanligaste i kommunerna, tyder hitintills företagna organisationsutredningar på att 60 platser eller något däröver ger den fördelaktigaste personalrelationen. På hemmet med 60 platser kan man erhålla samma aktiva vårdinsats vid en personalrelation motsvarande 3,5 platser pr heltidsanställning (174 timmar) som på det mindre hemmet med 35—40 platser kräver en personalstyrka motsvarande cirka 3 platser per heltidsanställd. Detta sammanhänger bl a med ett så enkelt faktum som att vårdinsatserna från sådana personalgrupper som nattbiträden och förståndare förändras endast sprängvis i förhållande till vårdplatsantalet.

Det brukar också diskuteras hur många platser en avdelning skall ha för att vara en lämplig arbetsenhet för ett avdelningsbiträde. I det sammanhanget kommer man också in på lämpligheten av s k städpatruller.

Vid en vård av normal tyngd räknar man f n med *kontinuerlig* tillsyn av ett biträde över 12 platser. Med en sådan storlek på avdelningen bör biträde med städning, avdelningstvätt m m lämnas av kompletterande personal. På en mindre avdelning ligger en större andel av dessa uppgifter kvar på biträdet. Städpatruller och annan speciellt avdelad personal kan sättas in sedan man tillvaratagit timtid och tjänstgöringsturer på arbetsschemat som blir över när den direkt vårdinriktade personaltäckningen erhållits. Städpatrullerna är alltså inte något universalmedel.

Tumregler skall betraktas som sådana. Man bör eftersträva en vårdinsats av likvärdig kvalitet men eftersom varje ålderdomshem och varje kommun har sin profil kan personalbehovet inom den slutna vården variera mellan olika ålderdomshem liksom åldringsvårdens organisation och inriktning i stort kan skifta mellan olika kommuner och kommunblock beroende på regionens struktur.

Personalsituationen vid ålderdomshemmen

Av avdelningsdirektör GUSTAF HOLMSTEDT

En belysning av personalsituationen vid ålderdomshemmen vid utgången av 1965 erhålles av uppgifter som Statistiska centralbyrån insamlat från kommunerna. Därvid har uppgifter lämnats för varje ålderdomshem om antalet föreståndare, biträdande föreståndare, vårdbiträden och ekonomipersonal samt särskilt anställda nattbiträden och sysselsättningsledare. Vårdbiträdena har fördelats på hel- och deltidсанställda.

Vårdbiträdena vid ålderdomshemmen utgjordes av 7 125 heltidsanställda och 3 044 deltidсанställda. Nära en tredjedel av vårdbiträdena var alltså deltidсанställda. Om man räknar de deltidсанställda som halvtidсанställda blir antalet vårdplatser per vårdbiträde i genomsnitt 5,6. Medelantalet vårdtagare per vårdbiträde blir något lägre eller 5,4.

Förhållandena är emellertid mycket skiftande vid olika ålderdomshem. Antalet platser per vårdbiträde är därför mycket varierande. Detta framgår av omstående tabell. Vid 22 av landets ålderdomshem uppgår antalet platser per vårdbiträde till högst 3 och vid 37 hem till mer än 11.

Ålderdomshemmen har i tabellen indelats efter ålder (byggda före 1947 resp övriga) och storlek för att belysa dessa faktors betydelse i detta sammanhang. Det framgår av tabellen att de mindre ålderdomshemmen (med högst 30 platser) har den största spridningen med avseende på antalet vårdplatser per vårdbiträde. En viss skillnad föreligger mellan äldre och nyare ålderdomshem. Medianen för antalet platser per vårdbiträde uppgår i förra fallet till 5,7 mot 6,1 i det senare.

De väsentliga orsakerna till skillnaden i personaltäthet vid ålderdomshemmen är tydligen att söka i andra faktorer än de nu berörda. Skillnaderna i hemmens beläggning är för närvarande icke stora, då de flesta hem är i det närmaste fullbelagda. Den genomsnittliga personaltätheten uppvisar därför — som framgår av det föregående — inga större skillnader, om den uträknats i förhållande till antalet vårdplatser eller till antalet vårdtagare. Övriga faktorer som måste beaktas i detta sammanhang är pensionärernas hälsotillstånd, förekomsten av sjuka och svårskötta patienter, ålderdomshemmens utrustning och standard.

Antal ålderdomshem av olika ålder och storlek fördelade efter antal vårdplatser per vårdbiträde vid utgången av 1965

Antal platser	Antal platser per vårdbiträde										Summa och ålderdoms- fler hem
	högst 3	3.1— 4.0	4.1— 5.0	5.1— 6.0	6.1— 7.0	7.1— 8.0	8.1— 9.0	9.1— 10.0	10.1— 11.0	11.1	
1. Ålderdoms- hem byggda före 1947											
högst 30	12	61	115	126	88	55	22	14	6	27	526
31—60	2	8	27	35	26	27	9	2	—	—	136
61—90	2	4	7	7	4	3	—	—	—	—	27
91—	1	7	9	4	1	—	—	—	—	1	23
Summa	17	80	158	172	119	85	31	16	6	28	712
2. Ålderdoms- hem byggda 1947 eller senare											
högst 30	4	20	38	51	42	34	10	3	—	6	208
31—60	1	5	40	74	68	54	30	4	2	3	281
61—90	—	5	15	19	12	6	4	1	3	—	65
91—	—	1	10	11	4	4	4	1	—	—	35
Summa	5	31	103	155	126	98	48	9	5	9	589
Summa 1 och 2	22	111	261	327	245	183	79	25	11	37	1 301 ¹

¹ Uppgifter saknas från två ålderdomshem.

Social rehabilitering

Av byrådirektör ARNE FRIBERG, socialstyrelsen

I dagens samhälle finns det möjlighet att vidtaga en rad åtgärder för att hjälpa en handikappad person. Samordningen mellan de olika hjälporganens verksamhetsgrenar är dock inte den bästa. Vidare kan man konstatera att de olika resursernas utbyggnad många gånger »haltar».

I totalrehabiliteringen talar vi om tre områden, nämligen medicinsk, yrkesmässig och social rehabilitering.

Den medicinska rehabiliteringen omfattar all vård och behandling inom såväl den slutna som den öppna sjukvården. Denna verksamhet står under tillsyn av medicinalstyrelsen. Yrkesmässig rehabilitering handhas av arbetsmarknadsverket. Den sociala rehabiliteringen har närmast primärkommunerna att svara för.

All medicinsk behandling är rehabilitering. När vi i dag talar om medicinsk rehabilitering så tänker vi som arbetar inom den yrkesmässiga eller sociala rehabiliteringen på vad som uträttas vid rehabiliteringskliniker eller liknande. Vi har med andra ord fått en andra fas i den medicinska behandlingen. Patienten har erhållit den specialbehandling som var adekvat för hans sjukdom. Men kvar står frågan om funktionen. Genom en operation av ett diskbräck har patienten blivit fri från sin värk o s v. Men kan han fungera i exempelvis tungt kroppsarbete, som han tidigare haft? Svar på frågan om patientens funktionsduglighet är en nödvändig förutsättning för att den som arbetar med den yrkesmässiga rehabiliteringen inte skall dra ner vad den medicinska behandlingen byggt upp.

Nu vet vi alla hur olika vi upplever en sjukdom eller en kroppsskada. Sedan specialisten gjort sitt med den skadade kroppsdelens kommer hela människan in i bilden. Läkarna kan intyga att inget fall är det andra likt trots samma skada och jämförbar specialistbehandling. I de flesta fall är det specialisten, behandlingsläkaren, som även tager hand om denna del av patientbehandlingen. Inom medicinen liksom inom andra yrkesområden erhåller vi allt fler specialister. Detta blir allt mera vanligt på våra sjukhus och lasarett. Detta i sin tur kräver att vi också får specialavdelningar som har till uppgift att bedöma patientens samlade funktionsförmåga.

I våra större städer och inom några landstingsområden har man tagit konsekvensen av denna utveckling och inrättat rehabiliteringskliniker. Trots att dessa ännu inte helt funnit formerna kan man dock redan nu peka på goda resultat.

Den yrkesmässiga rehabiliteringen består i stort av yrkesvägledning, arbetsprövning, arbetsträning, omskolning och arbetsanskaffning.

Från internationellt håll har framhållits beträffande den yrkesmässiga rehabiliteringen att Sverige utvecklats till ett föregångsland.

Den sociala rehabiliteringens olika aktiviteter är betydligt svårare att precisera. Nödvändigheten av socialvårdens medverkan i totalrehabiliteringen har i allt större utsträckning accentuerats. Socialvårdens medverkan i rehabiliteringsarbetet för handikappade behövs i många fall redan under den medicinska och yrkesmässiga rehabiliteringen och kan här helt enkelt ha en avgörande betydelse för utgången av rehabiliteringen överhuvudtaget. Om exempelvis en person dagligen skall ha bekymmer för den hemmavarande familjens försörjning kan man inte nå avsett resultat vare sig ur medicinsk eller arbetsvårdsmässig synpunkt. En person som t ex genom olyckshändelse blivit rullstolsfall kan rehabiliteras medicinskt och yrkesmässigt och kan beredas anställning, men han kan inte antaga anställningen därför att han är bosatt tre trappor utan hiss. Han är »fånge» i sin egen bostad. I ett sådant fall bör socialvården kopplas in på ett tidigt stadium för att i samarbete med bostadsförmedlingen medverka vid bostadsansaffningen. Bostadsfrågan är i dag för många människor ett stort problem, inte minst för de handikappade och i synnerhet för de ensamstående.

På några större orter har man inrett ett våningsplan till inackorderingshem. Ett hem som fungerar enligt kollektivhusprincipen, men med utökad service i form av den extra hjälp den handikappade behöver med olika praktiska sysslor, påklädning, bad etc i sin dagliga livsföring. Sådana inackorderingshem måste subventioneras av kommun och landsting för att de handikappade skall ha råd att bo där.

När man hittills planerat servicehus för handikappade har man gjort det med tanke på de fysiskt handikappade. Erfarenheten har emellertid visat, att vi även behöver inackorderingshem för psykiskt och socialt handikappade.

Genom de nya mediciner som läkarna har till sitt förfogande vid behandling av psykiskt handikappade personer kan många fungera såväl i som utanför arbetet. En förutsättning och en viktig sådan, är att vederbörande intager sin medicin i den omfattning som läkaren föreskrivit och lever i en trygg miljö. I allt för många fall blir det recidiv därför att så ej sker.

I de kommuner där man ser mer generöst på såväl den ekonomiska som personliga insatsen vid den sociala rehabiliteringen har man uppnått mycket goda resultat.

De primärkommunala som sekundärkommunala insatserna är många och omfattar relativt stora ekonomiska åtaganden. Här behöver bara

nämnas skyddade verkstäder, s k T-1-arbeten, transportservice och arbetsträningsinstitut.

Platserna vid skyddade verkstäderna, arbetsträningsinstituterna och T-1-arbetena ställs till den yrkesmässiga rehabiliteringens — arbetsförmedlingens — förfogande, vilket är en förutsättning för att statsbidrag skall utgå. I början var väl kommunalmännen något undrande över detta. Erfarenheterna har dock visat att samarbete med arbetsmarknadsverkets representanter varit det bästa.

Dagens socialvård är i sin verksamhet i mycket stor utsträckning rehabilitering. Den är emellertid många gånger för isolerad från övriga rehabiliteringsorgan. En samordning som inledningsvis anfördes är en nödvändighet och är även föremål för statlig utredning. Mycket får man emellertid ut genom ett personligt samarbete mellan alla dem som har med de handikappade att göra. Det dagliga arbetets hårda belastning får inte hindra oss från att taga sådana kontakter. Det vinner alla parter på och framför allt den vi skall rehabilitera.

Råby yrkesskola — äldst men mest modern

När Bertil Göransson var en liten pojke, skrämdes han med att om han inte var snäll, skulle han »komma till Råby». Nu är han där som rektor. Och omkring sig har han ett mycket ungdomligt team medhjälpare. Det verkar vara ungdomar som förstår att tala till ungdomar på deras eget språk.

— Men det skulle nog inte skada, menar rektor Göransson, om vi på skolan också hade någon äldre kvinna av rund mammatyp. Men ingen sådan har anmält sig.

Han hävdar på en gång det personliga ansvarets och lagandans betydelse. Varje anställd skall vara expert i sitt fack och tillsammans skall de göra det bästa möjliga med och för det klientel, som kommer i deras vård.

Och detta är från 1 januari 1967 pojkar i åldern 16—21 år, som missbrukat alkohol, narkotika eller thinner och liknande. Tidigare hade man i första hand svagbegåvade pojkar mellan 15 och 18 år med kriminell belastning.

Skolan har rustats upp med ny sjukavdelning, ny behandlingsavdelning och nya elevhem. Men viktigast är att personalen ökats — framförallt att skolan fått utökad psykiaterhjälp och heltidsanställd psykolog. 1966 hade Råby 47 elever och 34 befattningshavare. Nu är det 60 elever och 50 befattningshavare.

Byråchef Göta Rosén påpekar att man tidigare har krävt resultat av ungdomsvården utan att ge den tillräckliga resurser. Hon hoppas nu att de ökade resurserna ska medföra ökade framgångar i rehabiliteringsarbetet.

Överläkare Torsten Thysell, som är banbrytare inom barnpsykiatri och gjort uppmärksammade insatser i Jämtland och Värmland, tillträdde vid årsskiftet. Han besöker skolan varje dag. — Jag har gått här som en vanlig människa och pratat med eleverna och jag tycker att man bara efter några månader kan skönja en förbättring, säger han.

När pojkarna kommer till Råby är de oftast i mycket dåligt skick, både fysiskt och psykiskt. De blir först undersökta av läkare och tandläkare. Det kan brista åtskilligt i elementära ting som t ex behovet av glasögon och tandlagning. Sedan blir det psykiaterns och psykologens tur.

Det gäller att se till vad pojkarna passar för. Det finns de som inte kan tänka sig att stängas inne på en verkstad. De måste ha någon sysselsättning i det fria. Och alla slags verkstäder passar inte för vem som helst. Skräddarverkstaden är omtyckt av många. Det är lugnt och stilla där. Pojkar, som finner sig tillrätta där, skulle kunna bryta sam-

man på kort stund, om de placerades i den mekaniska verkstaden. Medan andra återigen måste ha buller omkring sig.

Det finns på Råby yrkesskola handelsträdgård, mekanisk verkstad, skrädderi och grovsnickeri. Inredningen i de nya rummen har gjorts på skolan, som också tar emot beställningsarbeten. På skrädderiet är pojkarna i färd med att ändra om nya kläder åt en firma. I handelsträdgården dominerade tulpanerna vid vårt besök. De säljs inte bara. En av de unga kvinnliga assistenterna var mycket glad åt att man fick tulpaner att pryda upp med litet varstans inomhus. Men annars är det mest nyttoväxter förstås. Tidigare har det varit lantbruk på skolan.

Givetvis förekommer också rymningar från Råby, dock inte i samma utsträckning som på andra håll. Och under rymningar kan brott begås. Polisen i Lund tycker dock att de brott som begås av elever från Råby är ringa till antalet. Under samma tid som elever därifrån gjorde sig skyldiga till 13 brott, stals det mellan 150 och 200 bilar i Lund.

Statsrådet Camilla Odhnoff, som bor i skolans närhet, har aldrig haft något besvär av elever från skolan, och det finns grannar som inte vetat om att de hade en ungdomsvårdsskola i närheten. Statsrådet Odhnoff, som i egenskap av familjeminister har ansvar för ungdomsvården, invigningstalade den 7 februari, då även generaldirektör Ernst Bexelius medverkade med ett föredrag om den aktuella utvecklingen inom ungdomsvårdsskolorna.

Arbets träning, fritid, behandling

Rektor Göransson delar upp behandlingsarbetet på en ungdomsvårdsskola i tre centrala avsnitt: direkt arbets träning, fritidssysselsättningar, direkta behandlingsformer.

Eleven måste få målinriktad arbets träning, säger han. Och det är minst lika viktigt att han lär sig passa tider och att stanna på arbetsplatsen en hel dag. Ett gott uppförande, t ex mot arbetsledaren, och viss kännedom om hur man handskas med maskiner är också lärdomar som avgör om eleven skall kunna anpassa sig ute i samhället.

Men det är också viktigt att ge fritiden innehåll. Rektor Göransson är själv mycket aktiv som idrottsman och han utkämpar gärna en dust i bordtennisrummet, där dock väggarna måste målas om — för att man ska se bollen!

Alla pojkar har inte lust med idrott. Därför finns det kurser i alla möjliga ämnen, språk, trafikvett, gitarrspel, keramik etc. Kurser för ele-

Doktor Torsten Thysell samtalar med en av eleverna.

Rektor Bertil Göransson med de ordnar, som skolans stiftare, baron Gyllenkrok, lämnat efter sig som minne.

ver med skriv- och lässvårigheter är mycket viktiga. I samarbete med folkhögskolor i närheten har man även börjat lära eleverna dansa. Det kan vara en mycket god hjälp vid återanpassning i samhället och kontakten med normala ungdomsgrupper. Det kan ofta vara ett bra medel att övervinna en blyghet, som annars gärna slår över i en missriktad tuffhet.

Behandlingskollegierna intar en mycket central position vid Råby. Varje elev blir under den första vistelsen vid skolan ingående dryftad vid tre sådana kollegier. Här deltar förutom rektor, psykiater, assistenter och översköterska också elevens arbetsledare och tillsynsmannen på den aktuella avdelningen. Dessutom också skolans kontaktman med arbetsvården vid arbetsförmedlingen. I vissa avsnitt får också eleven själv delta och utövar därvid genom att framföra sina synpunkter och önskemål medinflytande över kollegiets beslut.

Dr Thysell säger om det nya klientelet på Råby, att det är tonåringar, som är missbrukare av alkohol, thinner eller läkemedel. I en del fall är de kriminellt belastade. De är inne i en livsperiod, då de från de vuxnas synpunkt icke kommit i nöjaktig och god balans med sin hem- och skolmiljö, arbets- och fritidsmiljö. De befinner sig även i en fortskridande psyko-biologisk modelleringsprocess, som innebär ett ständigt växelspel mellan tre faktorer:

1. Ärftliga utvecklingsmöjligheter, som styr individens utveckling inom de gränser, som yttre omständigheter och utvecklingsmöjligheter medger.
2. Den rådande omgivningens inverkan på individens kroppsliga och själsliga tillstånd.
3. Det aktuella kroppsliga och själsliga tillståndet eller egenskapsuppsättningen.

För sjukdomar eller insufficienser, som förorsakas av ett tänkbart arv, finns vanligen ingen medicin eller känd behandling utöver den som består av goda hem, god fostran och en acceptabel skolmiljö, arbetsmiljö och fritidsmiljö.

Då det gäller de kroppsliga bakgrundsfaktorerna ligger det annorlunda till. I våra dagar har man möjlighet att bota många kroppsliga sjukdomar och otillräckligheter. Den bakgrundsfaktor, som består av miljön, kan man i en del fall komma tillrätta med genom social sanering, miljöändringar och rehabiliteringsförsök.

De karaktärogenera faktorerna är svårbehandlade, men människan är länge läraktig och en konsekvent, men elastisk fostran kan ibland ta bort udden hos de svåraste karaktärsfelen. De bakgrundsfaktorer som

hör hemma på psykiatrins arbetsområde, kan man i vissa fall genom miljöbehandling och psykofarmaka komma till rätta med.

Internatmiljön kan också vålla problem — så nog borde det finnas arbetsuppgifter för en heltidsanställd psykiater på Råby yrkesskola, anser dr Thysell, som även påpekar att skolan endast har resurser för rehabiliteringsbehandling — den måste sålunda begränsa sig till att ta hand om missbrukare först sedan de avgiftats och är färdiga för olika slag av rehabiliteringsbehandlingar.

Unikt klientel — forskning

Det blir på Råby ett unikt klientel. En forskning på dessa unga missbrukare torde kunna tillföra den något diffusa narkomanidebatten ett visst verklighetsunderlag och kan även antyda något om vilka vägar man har att gå vid försök att förebygga och behandla missbruket.

— Anstaltskollektivet är fullt av spänningar, som kan ta sig uttryck i rymningar, aggressivt och destruktivt beteende, säger psykolog Bo Westman. Psykologen måste försöka minska eller avleda sådana spänningar. Behandlingskollegierna föreslår viss behandling och rehabiliteringsåtgärder. Det är psykologens uppgift att se till, att eleven förstår varför och samarbetar. Om eleverna får en realistisk syn på sina individuella anpassningssvårigheter är det lättare att komma över dem. Man måste undersöka om det finns någon kapacitet hos eleverna, som man kan bygga vidare på för att få upp deras självkänsla, som är ganska knäckt, då de kommer hit, ge tips om var man kan sätta in arbetsövning och arbetsträning. Vi diskuterar problemen ute på avdelningarna. I ett gruppsamtal kan vi ta upp vad som helst, något som hänt, något som stått i tidningen.

Rektor Göransson visar den nya kontorsavdelningen och betonar vikten av att assistenterna inte betungas med för mycket kontorsarbete. De behöver få tid att vara tillsammans med eleverna — och så kan det också tänkas att de inte är så duktiga i maskinskrivning som en utbildad kontorist, tillägger han skämtsamt.

Och 1:e assistent Åke Pettersson betonar även han att assistentens roll är att vara med eleverna, försöka få dem behandlingsbara och hjälpa dem fram till en motivering att livet är värt att leva även utan knark.

Hr Pettersson talar om den rikt förgrenade kollegie- och konferensverksamheten vid Råby som något av stor betydelse för hela behandlingsarbetet. Varje assistent leder konferenserna på »sin» avdelning och

1:e assistent Ilmar Lansenius och psykologen Bo Westman (t.h.) tittar på en »ishockey-match».

Råby har många möjligheter att anpassa arbetsträningen efter elevernas olika intressen och läggning. Den lugna arbetsmiljön i ett skrädderi kan vara mycket behandlingsvänlig för en narkotikaskadad elev. På bilden instruerar yrkeslärare Arne Landén en elev.

svarar för uppläggningsen av behandlingskollegierna. I arbete, vila och fritidssysselsättning är assistenterna med. En av skolans assistenter tjänstgör varje kväll och varje helg. Det finns även en assistent för vård utom skola.

Gammalt och nytt möts på Råby. Det var 1838, som överstekammarjunkare friherre A G Gyllenkrok (1783—1865) tog initiativet till Råby Räddningsinstitut för att genom »uppfostrande vård förbättra vanartade barn och minderåriga brottslingar». På den tiden kunde barn spärras in i vanliga fängelser tillsammans med grövre förbrytare. Baron Gyllenkrok hade besökt en uppfostringsanstalt i Hamburg och ville nu skapa något liknande i Sverige. Han donerade mark och stödde byggnation och driften av institutet på olika sätt. Även andra privatpersoner intresserades. Och självaste kungen, Karl XIV Johan, skänkte murtegel till det första huset, som står där än i dag (Tornagården), och prins Carl skänkte 500 Rd Banco. Anstalten invigdes den 3 oktober 1843. Det var dock knalt med samhällets bidrag. Man måste till stor del lita till den enskilda offervilligheten. Till julen 1843 skrev Fredrika Bremer ett upprop till »Sveriges Quinnor», där hon uppmanade dem att skänka bidrag till Stora Råby Institut.

1922 tog de båda skånska landstingen upp samarbete med Råby Räddningsinstitut, som byggdes ut att omfatta 50 elever. 1926 ändrades namnet till Skyddshemmet i Råby och 1938 övertog staten skyddshemsverksamheten och namnet blev nu Råby yrkesskola.

Det gamla Råby

I den allra äldsta byggnaden finns många gamla minnen. Där finns böcker från det första biblioteket, gulnande folianter, och tavlor, som visar hur Råby sett ut förr i tiden. Där finns också en kyrksal med vackert målade glasfönster. Någon religiös påverkan drivs inte på Råby, men olika organisationer är välkomna dit, såväl profana som religiösa. Men det är mest de frikyrkliga som är intresserade. Statskyrkan hör man inte så mycket av. Frälsningsarmén är mycket populär bland pojkar, som här också lyssnar på popmusik och ser på teater.

De gamla, nu restaurerade rummen med sina prång och lågt i tak är trivsamma och omtyckta av pojkar, som vid vårt besök ännu inte hunnit få upp sina personliga prylar. Byråchef Rosén tyckte därför att rummen ännu så länge »saknade själ».

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

Sociala frågor vid riksdagens höstsession 1966

Av förste byråsekreterare ERLING FRIDOLFFSSON,
Riksdagens upplysningstjänst

Av de frågor vid 1966 års höstriksdag, som enligt traditionell terminologi brukar benämnas »sociala», kan inga sägas ha haft någon större principiell betydelse, vilket naturligtvis inte utesluter att aktualiserade problem kan vara av utomordentlig vikt för de grupper som närmare berörs av dem. Den strävan att utvidga det sociala verksamhetsområdet till att gälla även de i särskild grad utanförstående människorna — handikappade, utlänningar, ensamstående och s. k. asociala — som gjort sig märkbar i den allmänna debatten kan också skönjas som ett tema i de frågor som riksdagen under senare tid haft att behandla. Mer och mer har det uppmärksamrats, genom de interiörer som blottats bakom fasaderna och även genom de jämförelser som gjorts med förhållandena utomlands, att vår sociala trygghet inte är starkare än den svagaste länken i systemets kedja. Ett ytterligare karaktäristiskt drag är att begreppet »Lortsverige» på visst sätt fått ny aktualitet genom den tilltagande föroreningen av vattnen och luften, nedskräpningen i och förfulningen av naturen samt bostads- och arbetsmiljöernas många gånger nedbrytande inverkan på människans fysiska och psykiska välbefinnande. Intresset och oron för nu nämnda frågor är glädjande tecken på ett — om man så vill — nytänkande på det sociala området.

Men fortfarande dominerar de frågor som rör kvarstående brister inom socialförsäkringssystemet, hälsovården o d.

Socialförsäkringar

Frågan om självständig pensionsrätt inom tilläggspensioneringen för hemarbetande husmödrar, som vid tidigare tillfällen varit före i riksdagen, återkom i form av väckta motioner (I 320 och II 392) med begäran om utredning av skisserat förslag till allmän egenpension (andra lagutskottets utlåtande nr 53). Motionärerna hade sammanfattat sitt förslag i fem huvudpunkter, innefattande bl. a. självständig pensionsrätt för hemarbetande eller deltidsarbetande make, införande av en ordentligt tilltagen försörjarpension som ersättning för änkepensionen (utsträckt till att även gälla änklingar) samt så långt som möjligt lika regler inom folk- och tilläggspensioneringen. Andra lagutskottet hänvisade i sitt utlåtande till den sittande pensionsförsäkringskommittén, som bl a fått att utreda frågorna om änkepensioner till frånskilda och om änklingspensioner, och hemställde om remittering av motionerna till denna utredning. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Motionerna I 321 och II 391 med delvis likartat yrkande — likvärdiga pensionsformer inom ATP för alla pensionsberättigade med famil-

jeförsörjningsplikt — avslogs däremot (andra lagutskottets utlåtande nr 59) av riksdagen.

Hemmafruarnas undantagsställning inom de olika försäkringssystemen beaktades även i motionerna I 581 och II 707, i vilka efterlystes någon form av grupplivförsäkring för dem — främst hemmafruar — som inte blir anslutna till sådan försäkring i egenskap av arbetstagare. Andra lagutskottet (utlåtande nr 62) och riksdagen ställde sig avvisande till att lagstiftningsvägen skapa någon likartad form av försäkring för hemmafruar och andra grupper som inte omfattades av de avtalsvägen tillkomna grupplivförsäkringarna. Med hänvisning till att riksdagen tidigare under sessionen beslutat hänvisa motioner om bl a försörjarpension till pensionsförsäkringskommittén (se ovan) avslogs motionerna.

Förslag i motionerna I 92 och II 132 om statlig ersättning för fraktkostnader vid inköp av läkemedel avslogs av riksdagen (andra lagutskottets utlåtande nr 54) under åberopande av att statsmakterna ännu inte tagit ställning till sjukförsäkringsutredningens förslag om avskaffande av karensbeloppet och utvidgning av rabatteringen.

Yrkande i motionen II 716 om att vid beräkning av prisnedsättning av läkemedel avrundning skall få ske till närmaste femtal öre tillstyrktes i princip av riksdagen. I skrivelse till Kungl. Maj:t uttalades dock att föreskrifter härom skulle utfärdas, sedan man tagit ställning till sjukförsäkringsutredningens förslag om läkemedelsförmåner (andra lagutskottets utlåtande nr 66).

Sjukförsäkrad som vid läkarbesök inte kunnat avsluta resa i samband därmed före klockan 24 den dag resan anträtts får i resekostnad även räkna utgift för övernattning. Om den försäkrade måste uppehålla sig på behandlingsorten i flera dagar ersätts däremot inte ytterligare övernattningskostnader. I motionerna I 122 och II 131 yrkades sådan ändring i sjukreseförordningen att ersättning för övernattning även skulle utgå i dessa fall. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 60 hänvisade andra lagutskottet till en rekommendation från landstingsförbundet om att sjukhushuvudmännen skulle utge inackorderingsbidrag till patient som behandlas i öppen vård vid regionsjukhus. Motionerna föreslogs i skrivelse till Kungl. Maj:t överlämnas till sjukförsäkringsutredningen.

Införandet av en allmän arbetslöshetsförsäkring begärdes utredd i motionerna I 141 och II 190 samt I 227 och II 296. Förslaget framfördes mot bakgrunden av att den nuvarande försäkringsordningen endast omfattar ca 1,5 milj., medan de oförsäkrade beräknas till nästan lika många. På andra lagutskottets hemställan (utlåtande nr 70) an-

höll riksdagen, att motionerna skulle överlämnas till en under året tillsatt utredning om kontant stöd vid arbetslöshet.

I interpellation nr 91 i AK krävdes förbättrade pensionsförmåner för pensionärer som till huvudsaklig del måste lita till sin folkpension för sin försörjning (34: 8) och i nr 142 i samma kammare förbättrad sjukvårdsersättning för pensionärer (37: 77).

Barna- och ungdomsvård

1960 års barnavårdslags bestämmelser om enskildas rätt att få del av barnavårdsnämnds utredningar, förutsättningar för ingripande samt placering av ungdomar som omhändertagits för utredning föreslogs bli föremål för översyn i motionerna I 325 och II 386. Andra lagutskottet (utlåtande nr 55) tillstyrkte också en sådan men ansåg i likhet med socialstyrelsen, att någon begränsning till i motionerna anförda frågor ej borde göras. Översynen borde i stället få en mer allsidig karaktär. Riksdagens hemställan till Kungl. Maj:t överensstämde med utskottets mening.

I utlåtande nr 56 hemställde utskottet att även den i motion II 701 upptagna frågan om möjlighet att placera ungdomsvårdsskoleelev för vård utom skolan även i det egna hemmet skulle övervägas i samband med översynen av barnavårdslagen.

I motion II 691 hemställdes om åtgärder i syfte att öka barnens rätts-säkerhet i vårdnadsmål. Enligt motionärerna borde såväl barnavårds-nämnd som envar av föräldrarna tillförsäkras rätt att inför domstol såsom sakkunnigbevisning få åberopa barnpsykologisk eller barnpsykiat-risk expertis. Då riksdagen (första lagutskottets utlåtande nr 40) emellertid inte kunde anse, att domstolarna försummade någon rimlig möjlighet till utredning avsågs motionen.

Kriminalvård m m

Till de grupper som samhället av olika anledningar haft svårt att inlemma i den sociala gemenskapen och vars livsvillkor på sistone mycket uppmärksamats i debatten hör fängvårdsinternerna och andra kategorier som de rättsskipande myndigheterna skaffat sig förfogande över. I motion II 164 aktualiserades sålunda de häktades ställning och rätts-säkerhet och föreslogs en utredning av dessa frågor. Bl a skulle en sådan utredning överväga, om den rätt att förfoga över den häktade, som nu tillkommer polis- och åklagarmyndigheterna, i stället borde överföras till domstolarna. Utredningen borde också överväga en förkort-

ning av häktningstiden. Motionärerna anförde även, att häktning ofta nödvändiggör socialt stödjande åtgärder för de anhöriga av mera organiserat slag. Beträffande sistnämnda fråga uttalade första lagutskottet (utlåtande nr 39), att förbättringar på området var nödvändiga. Den planerade utredningen om översyn av fångvårdens behandlingslag borde därför även ta upp de häktades, anhållnas och gripnas villkor till övervägande. Föreslagna åtgärder till ökat skydd mot publicitets-skador ansåg dock utskottet för tillfället inte påkallade i avvaktan på resultaten från utredningar på området inom publicistklubben och of-fentlighetskommittén.

I flera motioner (I 318 och II 384, I 568 och II 699 samt II 704) upptogs frågor om omhändertagande och vård av personer som miss-brukar narkotika samt de straffrättsliga frågor som aktualiseras i sam-band med försäljning och innehav av sådana varor. Motionerna togs upp till gemensam behandling av andra lagutskottet (utlåtande nr 61), som i sitt yttrande över vårdförslagen hänvisade till medicinalstyrelsens narkomanvårdskommittés arbete. Utskottet framhöll det som mycket angeläget, att innehållet i denna kommittés väntade promemoria så snart som möjligt resulterade i konkreta åtgärder. Yrkandet i motio-nerna I 318 och II 384 om höjning av straffmaximum för illegal för-säljning och olaga innehav av narkotika till fyra års fängelse samt riks-polisstyrelsens, medicinalstyrelsens och riksåklagarämbetets yttranden över dessa förslag föranledde utskottet att föreslå en översyn av straff-bestämmelserna i narkotikaförordningen. Förslaget i motionen II 704 om att innehav av narkotiska ämnen för eget bruk inte skulle vara straffbart föreslogs dock lämnas utan åtgärd. Utskottets utlåtande god-kändes av riksdagen.

I interpellation nr 56 i AK (framställd under våren) behandlades aktuella frågor inom fångvården, såsom de nya fångvårdsanstalternas konstruktion, anstaltsvårdens innehåll samt fria vårdens möjligheter (38: 5).

Handikappade

Ett antal motioner om förbättring av vården av handikappade och skapande av lämpliga sysselsättningar för dessa (I 338 och II 411, I 633 och II 786 samt I 634 och II 770) togs upp till gemensam behandling av allmänna beredningsutskottet i utlåtande nr 57. De i motionerna framförda förslagen — inventeringar av de handikappades antal och personliga förhållanden, utökad upplysningsverksamhet, åtgärder för att stimulera anställning av handikappad arbetstagare, precisering av be-

greppet handikappad och samordning av vårdresurserna — ansåg sig utskottet på grund av pågående och nyligen avslutade utredningar inte kunna biträda. Däremot förordade utskottet en fortsatt prövning av frågan om en vårdlag för åldrings- och handikappvård, sedan socialpolitiska kommittén inte ansett sig kunna framlägga något förslag härom. Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

Förslag i motionen II 313 om statligt stöd för körkortsutbildning av rörelsehämmade borde enligt riksdagens beslut (allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 52) upptagas till prövning av handikapputredningen.

De handikappades speciella problem i samband med övergången till högertrafik togs upp i interpellationerna nr 55 i FK (37: 25) och nr 95 i AK (37: 128). En ökad samordning av insatserna på handikappområdet efterlystes i interpellation nr 88 i AK (34: 124).

Arbetsmarknadsfrågor och arbetarskydd

Mycket stor uppmärksamhet rönt förslaget i motionerna I 14 och II 29 om utredning av möjligheterna att inom ramen för den allmänna försäkringen eller på annat sätt ge enskilda rätt att åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av s k sabbatsår. Då de flesta remissinstanser ställt sig avvisande till förslaget — tjänstemannaorganisationerna under hänvisning till att frågan borde lösas avtalsvägen — avslog riksdagen på andra lagutskottets hemställan (utlåtande nr 73) motionerna.

Även förslag i motionerna I 632 och II 773 om spridning av veckoledigheten avslogs (allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 50), och yrkande i motionerna I 224 och II 289 om förhandlingsrätt för pensionärer förföll, sedan kamrarna stannat vid skilda beslut (andra lagutskottets utlåtanden nr 71 och 78).

Utlänningskungörelsens skiljaktiga bestämmelser avseende utländsk mans och utländsk kvinnas möjligheter att genom giftermål befrias från skyldighet att inneha arbetstillstånd påtalades i motionerna I 17 och II 25, i vilka yrkades sådan ändring i kungörelsen att inte bara utländsk kvinna utan även utländsk man som är gift med svensk medborgare befrias från nämnda skyldighet. I likhet med utlänningskommissionen och arbetsmarknadsstyrelsen ansåg andra lagutskottet (utlåtande nr 67), att bestämmelserna borde likformas. Denna utskottets mening delades av riksdagen och tillkännagavs i skrivelse till Kungl. Maj:t.

I överensstämmelse med de huvudlinjer för arbetstidsförkortningar

som avtalats vid 1966 års kollektivavtalsförhandlingar inskrevs genom riksdagens beslut (prop nr 137 och 138, andra lagutskottets utlåtanden nr 76 och 77) principen om 42 1/2 timmars arbetsvecka i allmänna arbetstidslagen, lantarbetstidslagen, arbetstidslagen för detaljhandeln, arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer samt sjöarbetstidslagen. Övergången till den kortare arbetstiden sker successivt fr o m den 1 februari 1967 och skall vara fullt genomförd fr o m den 1 januari 1969.

Det i pressen mycket uppmärksammade sysselsättningsläget i Ådalen togs även upp till diskussion i riksdagen genom interpellation nr 78 i AK (37: 110). Varsel och information vid driftsinskränkningar togs upp i interpellation nr 103 i AK, det aktuella arbetsmarknadsläget i nr 133 och sysselsättningsläget i sydöstra Skåne i nr 147. Interpellationerna besvarades i ett sammanhang (138: 45). Frågor kring den utländska arbetskraften behandlades i interpellation nr 100 i AK (37: 92). Interpellation nr 121 i samma kammare gällde minimibemanningen på fartyg (33: 101).

Familjestöd

De familjepolitiska frågorna har — i takt med strävandena att få ut hemmafruarna på arbetsmarknaden, men även med den förändrade synen på familjeinstitutionen som sådan — alltmer kommit i förgrunden. Följdriktigt nog har också tre stora utredningar, familjeberedningen, familjepolitiska kommittén samt familjeskatteberedningen, sedan en tid varit i arbete för att söka åstadkomma en samlad översyn på området.

Även riksdagen hade under höstsessionen att behandla flera familjepolitiska frågor. I motionerna I 574 och II 698 (delvis behandlade under vårsessionen) föreslogs sålunda en utbyggnad av barnfamiljernas socialförsäkringssystem genom sjukförsäkringen för att eliminera de särskilda påfrestningar som uppstår för framförallt förvärvsarbetande mödrar, då barnen blir sjuka. Med hänvisning till de förmodade höga premierna för en försäkring av åsyftat slag samt till den sociala hemhjälpen och till familjepolitiska kommitténs arbete avslogs emellertid motionerna på hemställan av andra lagutskottet (utlåtande nr 63).

Förslag i motionerna I 221 och II 292 om slopande av kravet på mantalsskrivning för utlänningar för utbekommande av allmänna barnbidrag avslogs av riksdagen (andra lagutskottets utlåtande nr 68) med motiveringen att barnbidrag utgår oberoende av mantalsskrivning, så snart barnet eller endera av föräldrarna vistats i riket under minst sex månader.

I syfte att få till stånd en mera kontinuerlig anpassning av de familjerättsliga underhållsbidragen till ändringarna i penningvärdet föreslogs i prop nr 155 en ny lag om ändring av vissa underhållsbidrag. Enligt förslaget, som antogs av riksdagen (första lagutskottets utlåtande nr 45), höjs alla bidragsbelopp som bestämts före utgången av år 1965 med varierande belopp från 140 ned till 5 % av det ursprungligen bestämda beloppet. Därefter kommer alla bidragsbelopp att anpassas till penningvärdet genom anknytning till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Av penningvärdesutvecklingen påkallade höjningar (eller sänkningar) skall första gången ske den 1 april det år då basbeloppet för april månad med minst 5 % över- eller underskrider basbeloppet den 1 april 1966 och därefter per den 1 april under vartdera av de år, då basbeloppet ändrats med minst 5 % sedan föregående ändring.

Interpellation nr 40 i FK gällde obligatorisk bostadsförmedling (33: 53), nr 49 i samma kammare bostadssubventionerna (32: 4) och nr 64 principerna för fördelning av bostadsbyggnadskvot inom kommunblock (38: 15). Med bostadsproduktionen sammanhängande frågor togs även upp i AK i interpellationerna nr 77, 79, 82, 87, 89 och 107, vilka besvarades i ett sammanhang (31: 18), samt i nr 106 (33: 13). Kompensation till barnfamiljerna m. fl. för eventuell hyreshöjning krävdes i interpellation nr 131 i AK (39: 158).

Hälsa- och sjukvård

I avvaktan på ny lagstiftning om vården av psykiskt utvecklingshämmade, varom förslag framlagts av en särskild utredning i ämnet, förelades riksdagen genom prop nr 132 förslag om provisoriska ändringar i 1954 års lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna. Lagändringarna hade nödvändiggjorts på grund av landstingens övertagande av huvuddelen av den verksamhet på området, som staten tidigare handhaft. Lagförslaget innebar, att undervisningen och vården av psykiskt efterblivna på de särskilda statliga mentalsjukhusen för detta klientel (Västra Marks sjukhus i Örebro, Västra Ny sjukhus i Motala, del av Källshagens sjukhus i Vänersborg, Salberga sjukhus i Sala och Vipeholms sjukhus i Lund) skulle överföras till landstingen och de landstingsfria städerna. Även huvudmannaskapet för behandlingen på statens skol- och yrkeshem på Salbohed och i Laxå, de enskilda skolhemmen Sävstaholm och Söderhaga, Kronprinsessan Victorias kustsanatorium och Sollefteå vårdhem samt arbetshemmen för psykiskt efter-

blivna blinda och döva i Lund respektive Finspång föreslogs övergå till landstingen. Undervisningen i specialskola av psykiskt efterblivna barn med syn- eller hörselskada — reglerad sedan 1965 i skollagen — föreslogs dock även i fortsättningen handhas av staten. Vidare skulle Vipeholms sjukhus förbli statligt till den 1 januari 1970. På andra lagutskottets hemställan i utlåtande nr 75 bifölls Kungl. Maj:ts proposition av riksdagen.

Förslag i motionen II 45 om statligt stöd åt sådan vård utomlands som landsting av klimatologiska skäl beslutar om, s k hälsoresor, avlogs av riksdagen (allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 53) med hänvisning till att utredningsförslag om förenklad statsbidragsgivning till hälso- och sjukvården var under prövning.

Även förslag i motionerna I 70 och II 107 om översyn av den psykiatriska förbandsvården avlogs av riksdagen (statsutskottets utlåtande nr 133) med hänvisning till att förslag på området redan framlagts genom 1964 års inskrivnings- och personalredovisningsutredning.

Kunskaper om vad som bör göras för att lämna första hjälp vid trafikolyckor bör enligt allmänna beredningsutskottet (utlåtande nr 51) nå så många som möjligt. Den i motionerna I 125 och II 169 framförda tanken på en kortfattad instruktion, som skulle vara tillgänglig i alla bilar, var enligt utskottet värd att prövas, men någon bestämd mening om lämpligaste distributionssätt för en sådan instruktion ansåg sig utskottet inte kunna ha. Denna fråga liksom övriga som rörde lämpliga statliga åtgärder på området kunde avgöras först efter särskilda överväganden. Vad utskottet sålunda anfört bringades genom skrivelse till Kungl. Maj:ts kännedom.

Förebyggande åtgärder mot självmord efterlystes i interpellation nr 42 i FK (38: 22) och i nr 50 i samma kammare åtgärder för att öka samhällets vårdresurser (38: 26). Erfarenheterna av dricksvattenfluoridering togs upp i interpellation nr 101 i AK (34: 10), tolkningen av abortlagens tillämpningsföreskrifter i AK nr 105 (38: 20), åtgärder för att förhindra nedläggning av Karsuddens sjukhus för psykopater i AK nr 113 (39: 157), väntetiden för rättspsykiatrisk undersökning i AK nr 119 (38: 10) och tillsättandet av överläkartjänster vid centrallasarett i nr 122 i samma kammare (38: 21).

Hur klarar de sig?

Hur klarar de sig? Det är en fråga läsaren ofta ställer sig vid genomläsningen av Gunnar Inghes och Maj-Britt Inghes bok »Den ofärdiga välfärden» (Tidens förlag — Folksam, pris 22:50, inb 26:50). Författarna ställer den frågan ofta själva. Och svaret blir i många fall: »De» klarar sig inte alls. Vi lever trots allt välstånd och all välfärd alltjämt i något som allt för många människor måste uppleva som ett bristsamhälle. Det finns luckor i välfärden. Författarna, professor Inghe och hans hustru, sätter fingret på många ömma punkter. Det är en laddad bok, som bör läsas och begrundas av så många som möjligt. Den kan och bör ge anledning till ytterligare undersökningar, utredningar och forskningar, men framförallt borde den resultera i kraftåtgärder för att råda bot på missförhållandena. Gunnar och Maj-Britt Inghes arbete har möjliggjorts genom ett anslag, som Folksam i september 1965 ställde till förfogande för forskning rörande »den tysta nöden» i vårt samhälle.

Författarna erinrar om att det var på Per Albins tid som begreppet »folkhemmet» skapades.» Det var ett bra politiskt slagord men »med åren har det dock blivit en smula nerslitet och fått en lätt parodisk prägel. I stället talar man numera gärna om 'välfärdssamhället' eller 'välfärdsstaten'».

Sverige har i många sammanhang utpekats som mönstret för ett välfärdssamhälle. Strävandena att skapa en sådan samhällstyp är emellertid internationella. Vid internationella jämförelser hävdar sig Sverige väl i fråga om förverkligandet av »välfärdsidealet». Ingen kan väl heller begära att trygghetssystemet skall vara färdigt. Det bör självfallet undergå en ständig utveckling allt eftersom samhället förändras och nya problem uppstår. Detta hindrar inte att man ständigt måste fråga om det kvarstår några *påtagliga* brister, som alltjämt dömer grupper av människor till ett liv i otrygghet och bekymmer. Och det är dessa brister som författarna söker påvisa. Det blir en diger katalog.

De börjar med socialförsäkringarna. Det är ett trygghetssystem, som i stort sett baseras på de faktiska inkomstolikheterna. Förmånerna är i regel inkomstgraderade. De som har det bäst ställt ekonomiskt får också de högsta förmånerna. De rådande ekonomiska olikheterna i samhället är alltså inbakade i själva välfärdssystemet, även om förmånerna är maximerade för toppinkomsterna. Sjuka med den högsta sjukpenningen (52 kr) kan klara sig ganska bra, medan det är ovisst hur de sjuka som bara har 6 kr om dagen får det.

Och hur klarar sig de lågavlönade? Det finns hundratusentals för-

värvsarbetande i vårt land, som kan räknas till låglönegrupperna. En särskild låglöneutredning arbetar sedan 1965 för att klarlägga deras problem.

En grupp som notoriskt har det svårt är kulturarbetarna.

Författarna citerar ett inlägg i tidningen Vi, enligt vilket en 50-årig författare med ett 25-tal böcker bakom sig haft en genomsnittlig bruttoinkomst per år av 7 240 kr. Sedan skatt erlagts med mellan 1 600—1 800 kr per år har det självfallet inte blivit mycket att leva av. Häremot ställdes att enligt socialnämndens i Stockholm normer skulle en ensamstående person med ett barn i åldern 10—15 år vara berättigad till ca 6 000 kr om året skattefritt utöver bostadskostnaden. Och då förutsätts dessutom att vederbörande inte har något som helst förvärvsarbete, vilket ju alltid drar med sig ökade kostnader till resor, kläder etc.

Antalet understödstagare är alltså stort. De lever på existensminimum, svälter inte ihjäl, men de får avstå från mycket, får avstå från bättre kost och tillräckligt med kläder. Hemmet blir nedslitet. De får avstå från så mycket som är naturligt för andra människor — resor, rekreation, utlandsvistelser. De får också dra in på »kulturen» — tidningar, tidskrifter, teaterbesök etc. De har det givetvis bättre än svältande indier och arbetslösa negrer i USA, men det är ändå ett svårt liv, långt ifrån den välfärdsstatens glamour, som vi så gärna skyltar med utåt, hävdar författarna.

Det har sedan länge rått full sysselsättning i Sverige, men vi har ändå haft och har arbetslösa, och deras antal ser ut att stiga. Hur klarar de arbetslösa sig på sina understöd? Arbetslöshetskassorna ger ut en dagpenning 5 dagar i veckan på 12—40 kronor per dag, beroende på löneförhållandena, kassans stadgar etc. Arbetslöshetsnämndernas kontantbidrag uppgick vintern 1965/66 till 15 kr per dag.

Mångbarnsfamiljerna ägnas ett särskilt kapitel. Makarna Inghe anser att dessa familjer alltså tillhör välfärdssamhällets sämst ställda minoriteter. De har en mycket lägre standard än andra familjer och ensamstående. Det finns all anledning att tro att ekonomiska umbäranden sätter sin prägel på barnen likaväl som på föräldrarna. Ensamma mödrar har det alltså svårt med arbete och inkomst, bostäder och barn-tillsyn.

Det finns alltså allvarliga luckor i välfärdssamhällets trygghetssystem. Ständigt går bristerna ut över barnen: försäkringsskyddet för barnförsörjare är otillräckligt, sjuka barn kommer i kläm, understödstagarnas barn löper ökad risk för ekonomisk misär också som vuxna, särskilt familjer med många barn har det svårt, utom äktenskapet födda

Många sjuka äldre får vänta länge på plats. (Illustration ur Inghes bok.)

har både högre dödlighet och sämre anpassningsmöjligheter än andra barn. Författarna frågar om det inte är på tiden att välfärdssamhället tar itu med detta. Bör inte välfärden vara så beskaffad att i varje fall barnen får trygghet? Är det inte rimligt, att alla barn behandlas lika? Kan man överhuvud taget kalla Sverige ett välfärdssamhälle, när redan spädbarnen får erfara att »välfärden» ännu i dag är graderad och stora grupper privilegierade?

Den svenska sjukvården ser bra ut på papperet. Vi har stora fina lasarett och har kommit långt i olika sjukdomars behandling. Men vi vet också att många avdelningar, ja, stundom väl hela sjukhus, måste stänga igen eller gå med reducerad drift på grund av en personalbrist, som sträcker sig ända från de »lägsta» sysslorna upp till högt kvalificerade läkare. Inghes erinrar om att läkarprognosutredningen konstaterade, att det 1960 fanns omkring 51 000 platser inom kroppssjukvården (exklusive långtidssjukvårdsplatser). Man beräknade, att behovet 1970 skulle vara omkring 54 000. Långtidssjukvården däremot disponerade över ungefär 18 600 platser men skulle behöva ända upp till

40 000 år 1970. Trots det förbättrade hälsotillståndet har utbyggnaden av sjukvårdsorganisationen inte hunnit med den snabba välständsökningen och efterfrågestegringen på sjukvård. Läkarbristen är svårast inom mentalsjukvården.

Det ges många skrämmande exempel hur sjuka får ligga hemma med ingen eller ringa vård på grund av platsbristen på sjukhus och vårdhem. Det gäller mestadels åldringar och vården av dem tär hårt även på de anhöriga, som ofta även de är både gamla och sjuka.

Bostadsbristen får en allsidig belysning, likaså arbetslivet. Arbetstiden förkortas, fritiden ökar, de maskinella hjälpmedlen blir allt fler och sinnrikare, arbetaren behöver inte fysiskt anstränga sig så mycket som förr, men han pressas starkt genom högt uppdrivna ackord och arbetar på övertid. I den allmänna strävan efter så hög levnadsstandard som möjligt blir det gärna »extraknäck». Omfattningen av detta »extraknäckande» bör utredas, anser författarna. För folkhälsan kan konsekvenserna vara betänkliga. En särskild fråga är anpassningen i arbetslivet — trivseln på den stora arbetsplatsen är sällan densamma som på den lilla. Automationen har också många avigsidor.

Stora grupper människor är utstötta från välfärdsgemenskapen. Det är de kriminella, prostituerade, veneriskt sjuka, narkotikamissbrukarna, raggare och mods, de alkoholskadade och de hemlösa. Som författarna skriver — en brokig samling människor. Välfärdsideologin enbart ger inte möjlighet att lösa dessas problem. Välfärden har tvärtom medfört att deras isolering blivit mer iögonenfallande än någonsin. De går inte att foga in i trygghetssystemet, de framstår som anakronismer som man inte riktigt vet vad man skall göra med. Författarna anser att vi nog måste konstatera att vi misslyckats på detta område. Vi vet inte vilka metoder vi skall använda — kanske därför att vi vet för litet om dessa människor.

Men det är viktiga problem. De utstötta tenderar att bli allt flera inom olika områden, de vållar samhället stora bekymmer och deras konflikter och lidanden gör sig alltmer högljutt gällande. Det är en livsfråga för välfärdssamhället att på allvar ta itu med dessa problem.

I slutet av boken kommer makarna Inghe in på det kvardröjande klassamhället. I välfärdsstaten görs stundom gällande, att klassolikheterna till väsentlig del utjämnats. Efter en rundvandring bland grupper med otillfredsställda behov är man dock mindre benägen att instämma i att så mycket hänt på jämlikhetsfronten. Redan »välfärden» är ju graderad. Det finns stora inkomstolikheter, inom utbildningen har jämlikhet ännu inte nåtts, rättsväsendet ger alltså den bättre situa-

de större möjligheter och han klarar en sjukdomssituation lättare än den sämre ställda.

Vi lär oss tidigt att armbåga oss fram i vårt kösamhälle, vi ligger i hård kamp för att förvärva olika statussymboler. Vi har inte mycket till övers för dem som konkurreras ut, som inte förmår hänga med. Det vore dock fel att påstå att vi inte kan hysa medkänsla. Vi deltar villigt i humanitära insamlingar. Om de handikappades svårigheter demonstreras riktigt drastiskt för oss kan vi spendera miljoner i frivilliga bidrag. Men något djupgående engagemang blir det ändå sällan fråga om. Valfärdspolitiken måste kompletteras med radikala åtgärder, riktade bland annat mot samhällets uppdelning i olika sociala klasser med oförenliga intressen och privilegier. Valfärdskravet måste utökas med det krav på jämlikhet och broderskap, som ljudit i 200 år. Valfärdsideologin bör kompletteras och vidgas till en folkhemsideologi — över gränserna. Anser makarna Inghe.

Deras bok kommer säkert både att möta gensvar och gensagor. Man kanske kommer att tycka att de i en del fall tar alltför »lätt» på uppgifterna, inte ser tillräckligt realistiskt på förhållandena och överlämnar åt andra att finna lösningarna. Det kan så vara. Men boken förtjänar att livligt diskuteras. Så bräddfylld med sprängstoff som den är måste den sägas vara en av de mest betydelsefulla böcker som utkommit på bra länge.

Recensent: SVEN STRÖMBLAD

Gubbarna i Gamla stan

En liten skara vid sidan av folkhemmet

Ledamöterna av Ledighetskommittén i Gamla stan inspirerar till en mängd frågeställningar.

För oss »andra» utgör dessa — vad vi brukar kalla ölgubbar — bara ett pittoreskt inslag i folklivet i Staden mellan broarna.

Reflekterar vi någonsin över deras tillvaro? Är den verkligen så sorglös som den ter sig utåt? Är den helt befriad från bekymmer för morgondagen och för framtiden?

En närmare konfrontation med dessa säregna människor gör klart för oss, att man här har att göra med de mest skiftande existenser och naturer. De har väl i allmänhet accepterat sin situation, bl a mot bakgrunden av att samhället icke helt övergivit dem utan finns i bakgrunden för att räcka en hjälpande hand, när så behövs.

För herrarna på bilden har daghärbarget vid Yxsmedsgränd kommit att om vintern ge värme åt frusna och stelnade leder. Här finner man möjlighet till naturlig samvaro med likasinnade och man beklagar bara det förhållandet, att vid stängningsdags tvingas ut i en kall och ogästvänlig värld med ett allt överskuggande problem inför ögonen, nämligen möjligheten att inför den kommande natten finna någon plats att vila på. En portgång eller ett gammalt rivningshus får ofta bli den slutliga lösningen på det problemet, såvida man inte är i besittning av erforderligt kapital för att ta in på något ungarshotell.

Mera problem? Ja, många har fått veta, att de icke åtnjuter förtroendet att få handla i systembutiken. För dessa betyder tillkomsten av mellanölet en stor »välsignelse», även om de är väl medvetna om att de icke betraktas som de mest populära kunderna i mjölkbutiken.

Inbördes hyser de aktning för och lojalitet mot varandra. De har sin hederskodex och kriminalitet förekommer praktiskt taget aldrig. Man är helt enkelt en skara gentlemän som — ofta genom egen förskyllan men utan självföreläsa — hamnat litet vid sidan av folkhemmet.

De accepterar sin tillvaro och ser alltid med optimism och förväntan fram mot den varma och sköna sommaren, då de kan slå sig ned på kajkanten någonstans och halsa sin bira i lugn och ro, och då den kommande nattens behov av vila kan tillgodoses på en parksoffa, under en bro eller under en presenning.

Original kommer väl alltid att finnas som en färglick bland alla oss andra grå vardagsmänniskor. Måtte vi lära oss att acceptera dem och måtte deras tillvaro, i de avseenden där den nu inte är så helt okomplicerad, kunna göras ljusare och vänligare!

Text och foto: KARIN REBELIUS

Summary

COLD WINDS OF CHANGE OVER THE STOCKHOLM ARCHIPELAGO

The population of the Stockholm Archipelago has declined tremendously in recent years. During the period 1950—1960 alone, particularly in the proper island communes, the number of inhabitants fell by up to 20 per cent. But when people from Greater Stockholm come out in the summer for relaxation and recreation some of these skerry communes swell ten and even twenty times in size. Owners of summer cottages in the Archipelago number tens of thousands, and added to these are all those who rent accommodation, who camp out or who simply come out in their cars and boats.

Of the original population the old people are gradually dying off while the younger ones are leaving because of the difficulty of getting a decent livelihood.

During his eight years as County Governor Eric Westerlind has taken a great interest in the problems of the Archipelago, and the County Administration has already carried many measures into effect. The aim has been to provide practical solutions which make it easier for those who can and want to remain there. A deserted archipelago would be disadvantageous from all points of view.

Agriculture in the Archipelago is best suited for animal power. Cattle will probably remain the most important type of animal, but there is plenty of suitable grazing ground for sheep as well. The prospects are bright for growing strawberries, blackcurrants, new potatoes and cucumber.

The forests of the Archipelago could be better utilized by introducing more rational logging methods and improved transportation. Larger vessels and better equipment have helped to modernize the fishing industry. The development of shipyards and boat building, as well as a sea-taxi service, could provide the island inhabitants with better incomes.

The communes are losing revenue from taxes because of the depopulation, while at the same time they are being asked to provide better facilities and service, especially by the summer population. The County Administration has therefore proposed a special summer cottage tax which could bring revenue to the communes where these cottages are situated. An Archipelago Foundation has been created for the purpose of purchasing and preserving areas which are too precious to lose but which are being threatened by exploitation. The Foundation now has a 3 million kronor fund and has already acquired a number of islands.

BLEKINGE ARCHIPELAGO — A WORKING ARCHIPELAGO

Editor-in-chief Thure Höglund writes about Blekinge Archipelago as a working archipelago. He mentions its fishing industry, for example, which is dominated by trawling. The total catch in Blekinge in 1966 was 18,804,317 kg valued at 13,019,970 kronor, an increase over 1965 of 1,230,000 kg at a value of 416,074 kronor.

There are 650 full-time commercial fishermen and 275 with fishing as a secondary means of livelihood. The trawler fleet comprises 86 vessels with an investment value of 17 million kronor and a replacement value about 50 per cent higher. In 1950, 1,119 full-time and 642 part-time fishermen took a catch of 17,782,000 kg valued at 7,975,000 kronor. The number of fishermen has thus dropped considerably since 1950, while the catch and its value have shown a substantial increase. Eel fishing with moored-nets is also important. The Blekinge trawlers fish right down towards the Polish and Baltic coast, and when the fishing is poor in the southern waters of the Baltic, they go out into the North Sea and sometimes also up to the lower part of the coast of Northern Sweden. Fishing within the Archipelago is on the decline.

Depopulation has long been in progress in the eastern part of the Archipelago. But the population resists all attempts to get the people to leave their islands and move to the mainland.

The Blekinge Archipelago is not just one of work however — it is gradually being discovered by summer vacationers, long-distance yachting folk and motor boat enthusiasts. And it is certainly worth discovering.

FISHING VILLAGES DYING OUT — TOURISTS COMING

Falling prices and rising costs are likely to create a certain unrest, says the Kristianstad County Agricultural Society in its summing up of the results of fishing in 1966. By and large, however, rationalization of the county's fishing industry has kept pace with cost increases. Except for eel, there have been no notable increases in product prices. The limit of earning capacity for fishing has perhaps already been reached.

Disponent Egon Wangheim of Östersjöfisk in Simrishamn is inclined to put much of the blame for this development on the commercial fishermen. Measures which any other branch of industry would have adopted to reverse the trend have not found ready listeners among members of the different organizations. Improved organizational efficiency would give commercial fishermen a much brighter future.

One type of fishing which, in good seasons at least, provides a decent living is eel fishing along the coast from the Blekinge border down towards Simrishamn. In Åhus there is a firm which, in its own way, is unique: AB Alexporten, owned by the famous "Eel King" Henning Nilsson. His company has an annual turnover of between 5 and 6 million kronor and supplies about 5 tons of eels a day.

The coastline between Åhus and Simrishamn shows a string of dying fishing villages. Their picturesque fishermen's cottages have become much sought after by tourists.

CARE OF THE AGED — ORGANIZATION AND PLANNING

During the 1960s and 1970s the aged will increase rapidly in number. In relation to the number of people in productive age groups the increase is greatest in thinly populated areas because of migration. At the same time, more and more pensioners are being directed to the care and service facilities provided by the community, says Nils-Olof Svanteson of the Swedish Union of Local Authorities. He points out the lack of trained labour, which has given rise to the need for co-ordinating, planning and rationalizing the work of caring for the aged.

Homes for the aged could become centres providing meals, occupational therapy, chiropodist care, physiotherapy etc. for pensioners of the neighbourhood. Similarly, a pensioners' home could do the same job in a district without a home for the aged, provided it has the necessary communal premises.

One often comes across old people who being alone begin to become lazy as regards eating, taking medicine, personal hygiene and so forth and thereby become physically weak and even mentally depressed. A period of care and treatment at a home for the aged can help such people once again to manage in their own homes under regular supervision of a home sister.

In the same way it would be important to establish a form of co-operation between county council hospitals and rehabilitation clinics on a greater exchange of pensioners in accordance with their varying needs of special care. General health inspection has been started in some communes, whereby the need to provide care can be obviated.

The incorporation of a collective service in pensioners' homes of the category type has created a new link in the care chain. These homes are now beginning to be built alongside homes for the aged so as to enable the equipment and personnel available in the latter to be utilized.

The re-organization of municipal areas has given the different communes the possibility of working across their borders. Preventive and reactivating care activities are especially suitable for block co-operation as the care of the aged in an entire block may be sufficiently extensive to justify an occupational therapist, foot care specialist, physiotherapist and supervisors which the individual communes cannot as a rule engage for their own use.

One sector where development has so far been slow concerns the possibilities of co-ordinating within one block the catering facilities for different communal institutions and also homes for the aged. The food industry, too, features here. Regardless of traditional ideas about cooking and contentment values, the limited supply of labour will necessitate such a trend.

To a pensioner, care at an old people's home means a permanent settlement and a way of living. This type of care creates organizational demands different to those imposed by sick care.

The degree of personal attention with established human contacts, which is required for creating a feeling of well-being and security, is difficult to determine both quantitywise and qualitywise. But the time that can be spared for it depends on the time required for other less relevant duties such as cleaning, laundry work and cooking. The organization of work at a home for the aged is thus another field in which rationalization of everything to do with aids and working methods can be introduced. The planning of old people's homes is a factor which greatly influences personnel requirements. A higher degree of standardization could certainly bring down the costs of building these homes without involving the loss of the more important contentment factors.

SOCIAL QUESTIONS AT THE 1966 AUTUMN SESSION OF THE RIKSDAG

Of those questions discussed at the 1966 Autumn Session of the Riksdag, which are traditionally referred to as "social", none can be said to have been of major principal importance. Of course this does not mean that the problems brought up are not of extreme importance to those groups immediately concerned. The questions were still dominated by those concerning remaining shortcomings in the social insurance system, health care and similar matters. An account of how the questions were dealt with is given by Erling Fridolfsson, Principal Secretary.

Renewed motions on independent pension rights within the supplementary pensions scheme for women working in the home were submitted to the pension insurance committee. On the other hand, motions to introduce equal forms of pension within the general retirement pensions scheme for all pensionable persons with families to support were rejected. Motions for some form of group life insurance for housewives were also rejected.

Motions for a general unemployment insurance were submitted to a commission set up during the year to investigate the question of cash unemployment benefits.

It was proposed that the provisions of the 1960 Child Welfare Law relating to the rights of individuals to be informed about Child Welfare Committee investigations, the conditions for intervention and placing young people taken in charge for investigation be reviewed. The Standing Committee on Laws supported the proposal but considered as did the Social Welfare Board, that such a review should not be confined to the questions raised in the motions, but given a more all-round character. The Standing Committee's proposal was accepted by the Riksdag.

It was proposed in one motion that steps be taken to increase the legal security of children in guardianship cases. The proposers said that both the Child Welfare Committee and each and every parent should be assured the right to present child psychology or child psychiatry expertise as expert's testimony in court. However, as the Riksdag could not hold the view that the courts failed to utilize any reasonable possibility of investigation, the motion was rejected.

The First Standing Committee on Laws considered that improvements were called for in social support measures for relatives of people in custody. It was thought that the planned commission on a review of the law governing prison welfare treatment ought to consider the conditions of those in custody and apprehended. Pending the results of investigations being conducted in the sphere of the publicists' club and publicity committee, it was considered that proposed measures to increase protection against damage from publicity were not yet called for.

Several motions concerning the taking in charge and care of drug takers were brought up for joint action by the second Standing Committee on Laws, who referred to the work of the Board of Health's Committee for the Care of Drug Addicts. The Standing Committee also proposed a review of the penalty regulations of the Drug Act. It was recommended that a proposal to the effect that the possession of narcotic substances for personal use should not be made punish-

able, however, should not be taken up for consideration. The statement of the Standing Committee was approved by the Riksdag.

Because of investigations in progress and recently completed, the Standing Committee on Miscellaneous Affairs did not think it could support a number of motions for the improvement of care for the handicapped and the creation of suitable occupation for this group. On the other hand, the Committee prescribed further consideration of the question of a law governing the care of the aged and handicapped. The statement of the Committee was approved by the Riksdag. Motions concerning so-called sabbatical years (right to take out a long, uninterrupted leave of absence), the extension of weekly periods of time off and negotiation rights for pensioners were rejected. The Riksdag also considered that the regulations relating to the liability of foreigners to possess a work permit should be amended so that not only foreign women but also foreign men married to Swedish nationals be freed of this liability.

In accordance with the agreements reached during the collective bargaining in 1966, the principle of a 42 1/2-hour working week was, as a result of decision by the Riksdag, written into the various laws governing working hours in the agricultural, retail, hotel, restaurant, café and seamen's sectors, as well as into the general Hours of Work Act.

The Riksdag rejected motions concerning the widening of the social insurance system for families with children through sickness insurance for the purpose of eliminating the special strain imposed particularly on gainfully employed mothers when their children fall ill. The Riksdag referred to the presumably high premiums for such insurance.

Pris kr 5:—

Sociala Meddelanden

KUNGL SOCIALSTYRELSEN STOCKHOLM

STATISTISKA CENTRALBYRÅNS

28 JUN 1967

BIBLIOTEK

...a det att kunna läsa och
...i sig de svenska ortsnamnen
...ett problem för immigranten.
...n ännu större svårigheter
...ter.
...i Sverige och dess invandrare
...idlar detta nummer.

3.4 1967

Kungl Socialstyrelsen, STOCKHOLM

Lokaler: Klarabergsgatan 60 och Munkbron 9.

Telefon: Växel Klarabergsgatan 60 lokalsamtal 22 12 00

rikssamtal 08/22 12 50 eller nedan angivna direkta nr.

Växeln öppen måndag—fredag kl 8,00—16,40 (lördag stängd)

När växeln är stängd, används nummer inom parentes.

CHEF

Generaldirektör Ernst Bexelius 1008 43

Förste expeditionsvakt Valter Carlberg 22 12 00/331

REGISTRATORS- OCH KASSAKONTOR 22 12 00/351

BIBLIOTEK öppet för allmänheten måndag—fredag

kl 10—16 22 12 00/320

Barnvårdsbyrån

Byråchef Göta Rosén (jämväl byråchef på skolbyrån), general-
direktörens ställföreträdare 10 31 77

Tf byråchef Brita Hasselrot 10 96 15

Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

Skolbyrån

Byråchef Göta Rosén 10 31 77

Kansli 22 12 00/309 (22 12 01)

Socialvårdsbyrån

Byråchef Ingemar Andersson 11 30 78

Kansli 22 12 00/238 (22 12 02)

Lagbyrån

Tf byråchef, juridiska ärenden, Carl Edvard Sturkell . . 11 78 02

Tf byråchef, administrativa ärenden, Tryggve Foghelin 20 95 89

Kansli 22 12 00/284 (22 12 03)

Förste byråsekreterare Maud Helling

kontaktman för information av utlänningar och förfrågningar
ang semester- och hembiträdeslagen m m 22 12 00/292

Förste byråsekreterare Emelje Mohr (skadeståndsärenden
och förfrågningar rörande reglering av trafikskador) 22 12 00/286

Nykterhetsvårdsbyrån

Tf byråchef Gösta Nordström 10 03 13

Kansli 22 12 00/265 (22 12 04)

SOCIALA MEDDELANDEN, redaktion och expedition

Redaktör Sven Strömblad 22 12 00/269,272, (22 12 52)

Munkbron 9:

FÖRLIKNINGSMANNAEXPEDITIONEN

Byrådirektör Karl-Axel Nordfors 11 78 53

Sammanträdesrum 20 11 86, 20 21 70

Kansli 22 12 00 (362)

SOCIALA MEDDELANDEN

UTGIVEN AV KUNGL SOCIALSTYRELSEN

ANSVARIG UTGIVARE: ERNST BEXELIUS

REDAKTÖR: SVEN STRÖMBLAD

200.350

ÅRGÅNG 1967 NR 3—4

STATISTISKA CENTRALBYRÅNS

28 JUN 1967

Innehåll

BIBLIOTEK

- 3 En första bild av våra invandrare
Av sekreterare Arne Redemo, arbetsgruppen för invandrarfrågor
- 11 Arbetsanmälda utlänningar — en jämförelse med annan statistik
Av byrådirektör Sven Alur Reinans
- 16 Centrala utlänningsinstanser — humanitär rationalisering
Av inspektör Ulla Hedén, länsarbetsnämnden i Göteborgs och Bohus län
- 20 Är svenskarna utlänningshatare?
Av redaktör Gösta Johansson, utlänningskommissionen
- 25 Svensk invandrings- och minoritetspolitik
Av skriftställare David Schwarz och sekreterare Olle Svenning
- 42 Att stå utanför . . .
Av fil lic Michaël Wächter
- 48 Invandrarna, deras kyrkor och det svenska samhället
Av fil lic Lennart Ejerfeldt
- 60 De som kom först . . .
Av Sven Strömblad
- 63 Invandring trots minskad sysselsättning
Reportage: Sven Strömblad
- 66 Behöver vi utländsk arbetskraft?
Av direktör Sture Eskilsson, Svenska Arbetsgivareföreningen
- 75 Inget privilegium att frysa, svälta och gå arbetslös
Av redaktör Ove Casparsson, LO
- 78 Dåliga kunskaper om svensk fackföreningsrörelse
Reportage: Sven Strömblad
- 82 En praktiker funderar
Av inspektör Karl Kern, Malmö
- 87 Inte bara att byta medborgarskap!
Reportage: Helle Elgstam
- 92 En hjälpande hand åt unga och gamla
Reportage: Sven Strömblad
- 97 »Jag ville lära känna Ert land!»
Reportage: Sven Strömblad
- 102 Från flyktinglägrens tristess till en fristad i Sverige
- 111 De sjuka flyktingarna
Av kurator Kerstin Hellner, medicinalstyrelsen

- 114 Socialhjälp i väntan på arbete
120 En försöksstudie i Uppsala län
122 Västland i industriländer, föga framsteg i u-länder
124 »Bara full»
Av byråchef Brita Hasselrot
126 Runnagården — en unik anstalt
Reportage: Sven Strömblad
131 SUMMARY
Litteraturöversikt

TIDSKRIFTEN SOCIALA MEDDELANDEN 1967 utges med 8 nummer. Prenumeration sker på postanstalt (Obs! inte postprenumeration), postgiro 156 14, på Sociala Meddelandens expedition eller i bokhandel. Prenumerationspriset 1967 kr 30 per år, lösnummer kr 5:—, större specialnummer åsätts specialpriser. Redaktion och expedition Klarabergsgatan 60. Postadress Socialstyrelsen, Fack, Stockholm 1, tel 22 12 00 (efter växelns stängning 22 12 52) ankn. exp 269 och red 272.

Vid återgivandet av artiklar ur denna tidskrift skall källan anges. Socialstyrelsen ansvarar inte för åsikter som framförs i signerade artiklar och recensioner.

En första bild av våra invandrare

Av sekreterare ARNE REDEMO, arbetsgruppen för invandrarfrågor

När vi talar om »svenska folket» menar vi inte riktigt samma sak som för några decennier sedan. Under efterkrigstiden har bortåt en halv miljon människor tillkommit genom invandring. Den svenska folkstammen har fått tillskott från övriga Norden, främst Finland, men också från andra länder såsom Tyskland, Ungern, Italien, Jugoslavien och Grekland.

Under 1960—65 har invandringsnettot varit i genomsnitt 17 800 per år. Även om konjunkturerna och därmed tillströmningen skiftar, får vi i framtiden räkna med ett tillskott utifrån. Vårt land kommer alltmör att få en blandad befolkningsstruktur likt folken ute på den europeiska kontinenten.

Denna nya situation som ett invandrarland har vi i ringa grad berett oss för. Det är först under de senaste åren som vi börjat tänka över och i någon mån vidta åtgärder för att ta hand om invandrarna. I denna verksamhet gör sig behovet av närmare kunskaper starkt påmint. Arbetsgruppen för invandrarfrågor, som tillsatts av regeringen för att syssla med frågor rörande invandrarernas sociala och kulturella anpassning, har bl a gjort den erfarenheten. Det behövs forskning som grundval för vårt långsiktiga handlande.

Arbetsgruppen har såsom en förberedelse härför uppdragit åt docent Harald Swedner i Lund att kartlägga forskningsområdet och peka ut några särskilt angelägna arbetsuppgifter. I avvaktan på resultat av forskningen har arbetsgruppen låtit utföra en SIFO-undersökning, som främst uttrönt invandrarernas informationsbehov men också belyst vissa sociologiska avsnitt.

Mot bakgrund av att vi är så svältfödda på kunskaper om invandrarerna har opinionsundersökningen gett en rad intresseväckande upplysningar. För första gången har man fått en ungefärlig bild av våra invandrare. Man får veta vilka åldrar som främst är representerade, hur fördelningen är på könen, i vilken utsträckning de är gifta eller ogifta osv. Man får också veta en del om hur de lever, hur de lyckats ekonomiskt och hur de trivs med sin nya tillvaro.

Undersökningen har begränsats till fem stora invandrargrupper: finarna, de tysktalande, italienarna, jugoslaverna och grekerna. Norrmännen och danskarna, som också är talrika i vårt land, är inte med då de genom sina besläktade språk har mindre svårigheter att klara sig i Sverige.

De fem undersökta invandrargrupperna uppvisar betydande olikheter i sammansättningen. Så här ter sig könsfördelningen:

	Finnar	Tysk- talande	Itali- enare	Jugo- slaver	Greker	Svenskar
	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.
Män	50	55	70	77	79	50
Kvinnor	50	45	30	23	21	50

Finnarna och de tysktalande har alltså ungefär samma könsfördelning som den svenska befolkningen. Bland italienarna och framför allt bland grekerna och jugoslaverna är däremot det kvinnliga inslaget litet.

Frekvensen gifta är bland de tysktalande, italienarna, grekerna och jugoslaverna något högre än bland de gamla svenskarna, men finnarna har ett mycket stort inslag av ungarlar — 57 procent mot 36 procent i den svenska befolkningen.

Aldersfördelningen uppvisar stora skillnader:

	Finnar	Tysk- talande	Itali- enare	Jugo- slaver	Greker	Svenskar
	Proc.	Procent	Procent	Proc.	Proc.	Proc.
15—29 år	62	50	37	58	46	27
30—49 år	31	44	52	38	48	33
50 år och där- över	7	6	11	4	6	40

Invandrarna är alltså mycket yngre än den svenska befolkningen. Särskilt markant är det stora inslaget av ungdomar bland finnarna — hela 62 procent under 30 år. Andelen ogifta bland finnarna är som nämnt också påfallande stort.

Det är inte så många bland invandrarna som lämnat sin hustru hemma — bland finnarna, italienarna och de tysktalande är det 1 procent men bland grekerna 6 och bland jugoslaverna 14 procent. Tar man hänsyn till den stora andelen ogifta bland finnarna, som är den ojämförligt största invandrargruppen, blir det ändå många ensamma män bland invandrarna.

I jämförelse med flera andra invandrarländer — Tyskland t ex där proportionen 1964 var 360 män på 100 kvinnor bland utlänningarna — är könsfördelningen dock jämnare bland våra invandrare. Det gör att vi i stor utsträckning förskonats från den problematik som uppkommer när en massa unga män kommer till ett land. I Schweiz betraktar man

Flyktig i svensk miljö. Hönsen talar samma språk som hemma . . . (Foto Gösta Glase)

i många familjer utlänningarna som en hotande fara för döttrarna. Det försvårar i hög grad de unga invandrarnas sociala kontakter, t ex deltagandet i dansaftnar och andra ungdomsnöjen.

Invandringen verkar föryngrande på svenska folket. Endast omkring 7 procent av invandrarna är över 50 år medan 40 procent är i motsvarande ålder bland de gamla svenskarna. Då den svenska befolkningspyramiden tenderar att bli särskilt omfångsrik i de högre åldrarna — antalet personer över 65 år beräknas öka från 12,9 procent 1965 till 15,1

procent 1975 — är det stora inslaget av unga invandrare välgörande. Framför allt är det ekonomiskt betydelsefullt att så många av invandrarna är i de förvärvsarbetande åldrarna.

Sverige utgår i sin invandringspolitik ifrån att utlänningarna kommer hit för att stanna en längre tid eller för gott. Alla blir t ex erbjudna en kostnadsfri undervisning i svenska språket. Vi skiljer oss i det här avseendet från en del andra invandrarländer — i Västtyskland är det endast tal om »Gastarbeiter». SIFO-undersökningen ger en bekräftelse på att invandrarna själva i ganska stor utsträckning tänker stanna. Även de som förklarar sig vilja bli kvar här längre än 8—9 år stannar nog ofta för gott. Så här föll svaren på frågan om hur lång tid man planerat stanna i Sverige:

	Finnar	Tysktalande	Italienare	Juoslaver	Greker
	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.
Planerar stanna i Sverige:					
Mindre än 1 år	6	1	1	—	1
Ungefär 1 år	6	—	—	—	1
Ungefär 2 år	8	3	1	6	5
Ungefär 3 år	8	2	6	5	8
Ungefär 4 år	3	3	2	3	6
Ungefär 5 år	8	6	4	13	15
6—7 år	5	4	4	9	12
8—9 år	3	1	9	9	8
Längre	29	30	43	33	17
För alltid	16	47	22	18	17
Vet inte	8	4	7	6	10

Finnarna är som väntat mest rörliga, omkring en fjärdedel är inställda på att återvända om senast ett par—tre år. Vi vet att resorna över Bottenviken är täta, men en del av de återvändande kommer hit på nytt.

Men det finns också ett betydande antal finnar som är mer stadigvarande. Det är antagligen en överraskning för många att nära hälften av de finska invandrarna avser att stanna här för gott eller minst 8—9 år.

Av utlänningskommissionens statistik framgår att invandrarna till Sverige i allmänhet blir industriarbetare, transportarbetare, skogsarbetare, servicefolk och sjukvårdsbiträden. Det är endast ett fåtal som

hamnar i administrativt arbete — språkkunskaperna och övrig utbildning räcker inte. Åtskilliga invandrare ägnar sig åt tekniskt arbete och vi har ganska många utländska läkare. Konstnärligt och litterärt arbete sysselsätter också en del.

På det hela taget är det emellertid påfallande hos oss som i alla andra immigrationsländer att invandrarna huvudsakligen blir kroppsarbetare, ofta i de lägst betalda sysselsättningarna. Den uppdelning i socialgrupper, som gjorts i SIFO-undersökningen, ger klart belägg för det:

	Finnar Proc.	Tysk- talande Proc.	Itali- enare Proc.	Jugo- slaver Proc.	Greker Proc.	Svens- karna Proc.
Socialgrupp 1	—	4,5	2	2	1,5	8
Socialgrupp 2	9	25	20	7	8	47
Socialgrupp 3	82	46	69	82	85	45
Ej förvärvs- arbetande	9	24,5	9	9	6	—

Det är de »gamla» kategorierna invandrare, de tysktalande och italienarna, som har ett visst insteg i socialgrupperna 1 och 2. För de övriga är socialgrupp 3 helt dominerande. Att så är fallet även för finnarna kan vara ägnat att väcka förvåning.

Hur invandrarna har det ekonomiskt ger SIFO-undersökningen i övrigt ingen klar bild av. De utfrågade har fått svara på om de har *tillgång* till radio och TV i bostaden, vilket möjligen kan tolkas som bevis på ett visst välstånd. Detsamma gäller, och i högre grad kanske, om de har tillgång till bil.

	Finnar Proc.	Tysk- talande Proc.	Itali- enare Proc.	Jugo- slaver Proc.	Greker Proc.
Kan ni höra radio i bost.?	89	98	82	71	67
Kan ni se TV i bostaden?	69	83	75	60	63
Har ni egen bil?	34	52	44	24	18

Frågeundersökningen tyder alltså på att det är ganska många, som lyckats skaffa sig de vanliga standardattributen. I en del fall sker det väl på bekostnad av en mindre god bostad, som man ofta på grund av bristen är hänvisad till.

För invandrarna är i varje fall den första tiden i det nya landet ekonomiskt besvärlig. Det dröjer innan nykomlingen i ackordsarbete kommer upp i normal förtjänst. Det är kostsamt att etablera sig, särskilt gäller det för familjer som måste skaffa sig nytt bohag. Innan husmor hittar de bästa inköpskällorna tar det också tid.

Har invandraren lämnat hustru och barn hemma blir det dubbla hushåll. Många har kommit hit i avsikt att spara en slant för framtiden. Särskilt greker och italienare påstås vara inställda på att dra sig tillbaka till hemlandet med ett kapital för att köpa en rörelse eller en jordbit.

Alla dessa omständigheter bidrar till att invandrarna inte alltid har samma köpförmåga som de gamla svenskarna. I ett högstandardsamhälle som det svenska klassar människorna varandra ofta efter de yttre levnadsbetingelserna. För barnen kan det vara tråkigt att inte vara klädda som andra, inte kunna visa upp samma sportutrustning osv. Det ekonomiska underläget kan också allmänt verka som en negativ faktor i invandrarnas anpassning.

Jämförelser

Om jämförelsen görs med den tidigare tillvaron i hemlandet, ser det ljusare ut. Hälften av invandrarna tycker att det i de flesta avseenden är bättre i Sverige. Klart sämre tycker endast 3 procent att det är i det nya landet. Ungefär en tredjedel har stannat för svaret att det är ungefär lika bra i Sverige som hemma. Beskedet är väl inte särskilt upplysande, det är så mycket man kan lägga i vågskålen vid en allmän bedömning. Men då avsikten med flyttningen till Sverige säkerligen var att få det bättre, är det ändå många som blivit svikna i sina förväntningar. En tröst är att antalet som finner det bättre i Sverige stiger, när invandrarna varit här några år.

De tillfrågade har också fått svara på vad man tycker är bättre resp sämre. Variationerna mellan de olika nationsgrupperna är ganska stora.

På frågan vad som är bättre i Sverige nämnde invandrarna bl a följande:

	Finnar	Tysk- talande	Itali- enare	Jugo- slaver	Greker
	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.
Löner	51	25	16	41	17
Arbets-tid-arbets- miljö	33	19	42	14	54
Levnadsstandard	4	13	6	33	11
Större trygghet	8	10	19	2	13
Mindre politiska motsättningar	1	7	2	3	11
Mer personlig frihet	2	15	12	6	9

På frågan vad som är sämre i Sverige nämnde invandrarna bl a följande:

	Finnar	Tysk- talande	Itali- enare	Jugo- slaver	Greker
	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.	Proc.
Sjuk- och tandvård	1	38	7	4	1
Skatter	27	13	13	3	4
Priser	13	18	3	4	1
Mat	21	12	6	12	6
Moral	1	—	1	1	13
Alkoholproblem	—	6	11	2	6
Klimat	—	6	30	32	49
Stela människor	7	15	22	15	10
Nöjen	3	16	17	20	21

Denna provkarta på tycken ger inte så mycket vägledning för dem som är intresserade av invandrarnas anpassningsproblem. Klimatet, som många sydlänningar hänger upp sig på, kan vi i varje fall inte göra mycket åt. Skatterna tycks inte uppta invandrarnas tankar i samma utsträckning som de gamla svenskarnas. Direkt överraskande är att så få — utom bland grekerna — klagar över den annars i utlandet så förkättrade svenska moralen.

Invandrarna har i stor utsträckning klumpat ihop sig till vissa områden, framför allt kring storstäderna. Det är säkert en önskan att umgås med landsmän, som bidragit till denna koncentration. Men kontakterna med svenskarna blir därigenom färre.

Bland finnarna och italienarna finns det betydande grupper — 11 resp 14 procent — som aldrig umgås med svenskar på fritiden. I de

Trångboddhet är ofta immigrantens lott (Foto Gösta Glase)

övriga språkgrupperna är det få som uppger sig helt sakna fritidsutgång med svenskar — 1 procent av de tysktalande, 5 procent av jugoslaverna och 4 procent av grekerna. De invandrare som är över 50 år har särskilt svårt att komma i kontakt med urinvånarna.

I det svenska föreningslivet bör man känna en uppfordran att göra något för att stimulera umgänget. Nu är det alltför få initiativ som tas för att föra samman de gamla och nya svenskarna.

Arbetsanmälda utlänningar — en jämförelse med annan statistik

Av byrådirektör SVEN ALUR REINANS

Enligt utlänningskungörelsen av den 4 juni 1954 §§ 47 och 49 gäller att »envar som anställer utlänning i sin tjänst är pliktig att då utlänningen tillträder arbetsanställningen omedelbart avfordra honom uppgift om fullständigt namn, födelsetid, födelseort, medborgarskap eller nationalitet och hemort». Dessa uppgifter jämte »uppgifter om anställningens art och tiden för anställningens början» skall ingivas till polismyndigheten i orten. Sådan anmälan behöver dock ej ske om utlänningen ej fyllt 16 år. Motsvarande gäller vid anställningens upphörande.

Anmälningarna om anställda utlänningar samlas hos Statens utlänningskommission som för ett centralt register över samtliga arbetsanmälda. Fyra gånger per år publicerar kommissionen uppgifter om antalet arbetsanmälda utlänningar fördelade efter kön, nationalitet, län (där arbetsanmälan ingivits, ej efter den anmäldes bostadsort) och yrke. Redovisningen avser den första dagen i varje kvartal.

Enligt bestämmelserna är arbetsgivarna skyldiga att anmäla samtliga anställda utlänningar som fyllt 16 år, således även personer med mycket kort arbetstid (t ex städerskor som arbetar endast någon timma per vecka) och personer som ej behöver arbetstillstånd, liksom sådana som ej är skrivna eller bosatta i Sverige. Huruvida anmälningsplikt föreligger även beträffande anställda som utför arbete i annat land framgår ej av utlänningskungörelsen. Enligt utlänningskommissionens anvisningar skall dock sjömän på svenka båtar i utrikes trafik ej anmälas om båten inte anlöper svensk hamn. Bland arbetsanmälda torde ingå ett antal utländska sjömän som ej är eller har varit bosatta i Sverige, liksom ett antal personer som är bosatta i grannländerna men arbetar i Sverige.

Om arbetsgivaren underlåter att anmäla att anställningen för en viss person har upphört, kan vederbörande komma att stå kvar i utlänningskommissionens centrala register. Om en utlänning har två eller flera anställningar skall anmälan från samtliga arbetsgivare komma in till utlänningskommissionen. Kommissionen räknar i sådana fall i princip endast den sist inkomna anmälningen, man söker således om en anmälan kommer in kontrollera att vederbörande inte kvarstår på en tidigare anställning. Personer som erhåller svenskt medborgarskap avförs från registret. Huruvida reglerna om anmälan av anställda utlänningar efterlevs saknas det närmare uppgifter om. Man kan dock befara att särskilt för korttidsanställda, anställda med kort arbetstid och sådana utlänningar som inte behöver arbetstillstånd, anmälan i betydande omfattning inte sker.

Tab. 1. Jämförelser mellan uppgifter om antalet utlännningar i åldern 20 år och äldre och antalet arbetsanmälda utlännningar

År	Utlännningar i åldern 20 år och äldre den 1 november angivet år ¹	Förvärvsarbetande utlännningar ²	Arbetsanmälda utlännningar den 1 oktober angivet år
1960	126 280	94 493	115 327
1961	131 989	99 000	122 858
1963	138 385	104 000	134 556
1965	168 785	126 000	154 662

¹ Uppgiften om 1960 är hämtad ur 1960 års folkräkning, för övriga år från valstatistikens översikter av rösträttsförhållandena vid valen 1962, 1964 och 1966.

² För år 1960 enligt folkräkningen 1960. För övriga år en uppskattning under antagandet att förhållandet mellan antalet vuxna utlännningar och förvärvsarbetande utlännningar är oförändrad från 1960.

På grund av definitionsskillnader är inte uppgifterna om antalet arbetsanmälda utlännningar direkt jämförbara med övriga tillgängliga uppgifter om utlännningar i Sverige. I tidningsartiklar och redogörelser för invandringen till Sverige används dock ofta antalet arbetsanmälda som mått på det totala antalet utlännningar i Sverige. Det borde därför vara av intresse att analysera sambandet mellan olika statistiska uppgifter om utlännningarna i landet.

I tabell 1 visas dels antalet utlännningar i åldern 20 år och äldre den 1 november åren 1960, 1961, 1963 och 1965 jämfört med (ett uppskattat värde för) antalet förvärvsarbetande utlännningar enligt folkräkningens definition och antalet arbetsanmälda utlännningar den 1 oktober motsvarande år. Uppgifterna är hämtade dels från folkräkningen 1960, dels från valstatistikens översikter över rösträttsförhållandena vid de allmänna valen 1962, 1964 och 1966 samt, för antalet arbetsanmälda, Statens utlänningskommission.

Folkräkningarna (liksom uppgifterna från valstatistiken) avser i Sverige mantalsskrivna personer, medan bland arbetsanmälda utlännningar ingår även personer som vistas i Sverige utan att kyrkobokföras, liksom ett antal personer som är bosatta utomlands. I 1960 års folkräkning avsågs med förvärvsarbetande personer som hade »inkomstgivande arbete motsvarande minst halv normal arbetstid» under folkräkningsveckan 2—8 oktober 1960. Utlännningar med mindre än »halv normal arbetstid» redovisas således inte som förvärvsarbetande i 1960 års folkräkning, men finns med i antalet arbetsanmälda utlännningar.

Ytterligare en skillnad är att bland arbetsanmälda inte ingår egna företagare (2 450 utlänningar enligt folkräkningen 1960).

Antalet arbetsanmälda utlänningar överstiger kraftigt antalet förvärvsarbetande utlänningar enligt folkräkningens definition och är för år 1963 mycket nära hela antalet vuxna mantalsskrivna utlänningar. Det verkar inte troligt att dessa värden för antalet arbetsanmälda utlänningar helt kan förklaras genom definitionsskillnaderna, särskilt då det är troligt att arbetsanmälan inte alltid sker. Siffrorna i tabell 1 tyder således på att de redovisade antalen arbetsanmälda utlänningar är för höga. (Detta behöver inte i och för sig innebära att denna statistik inte kan användas för sitt ändamål. Statistiken över arbetsanmälda har karaktär av snabbstatistik — resultaten brukar vanligen föreligga redan inom ett par veckor efter redovisningstillfället — och används närmast som en indikator på förändringarna av de produktionsinsatser som utlänningarna svarar för. De absoluta storheter som framkommer i denna statistik får därför ett andrahandsvärde för utlänningskommissionen.)

För folkräkningstillfället kan jämförelser mellan antalet (förvärvs- arbetande) utlänningar och arbetsanmälda utlänningar göras även efter nationalitet och kön. En sådan sammanställning visas i tabell 2. Antalet arbetsanmälda överstiger antalet förvärvsarbetande utlänningar för samtliga nationaliteter utom italienare, men skillnaden där är liten. Förhållandet mellan antalet arbetsanmälda och antalet förvärvsarbetande enligt folkräkningen (liksom det totala antalet utlänningar) varierar dock kraftigt för olika nationaliteter. Det torde framgå av tabellerna 1 och 2 att antalet arbetsanmälda utlänningar inte kan läggas till grund för beräkningar av det totala antalet utlänningar av olika nationalitet i Sverige.

Med vissa approximationer är det även möjligt att jämföra den årliga ökningen i antalet utlänningar i Sverige med ökningen av antalet arbetsanmälda utlänningar. Utlänningarnas antal i Sverige förändras genom ut- och invandring (som måste justeras med hänsyn till överförda till och från bok över obefintliga), naturaliseringar samt dödsfall och födselar här. Av dessa faktorer kan in- och utvandringen, överföringar till och från bok över obefintliga, naturaliseringar och dödsfall följas för hela gruppen utlänningar de senaste åren.¹ Man kan därvid dock inte skilja på åldersgrupper eller sysselsättning. Av nettoinvandringen av utlänningar torde ca 20 % avse barn under 15 år. Av de utlänningar som naturaliserades åren 1964 och 1965 var 35 % under 18 år. Antalet

¹) I boken Svenska minoriteter, sid. 35, finns en redogörelse för vilka uppgifter om utlänningar som finns i folkräkningarna och i den årliga befolkningsstatistiken.

Tab. 2. Utlänningar enligt folkräkningen 1960 efter ålder, förvärvsarbete och nationalitet och arbetsanmälda utlänningar den 1/10 1960 efter nationalitet

Medborgarskapsland	Utlänningar den 1/11 1960 enligt 1960 års folkräkning			Arbetsanmälda utlänningar den 1/10 1960
	Hela antalet	I åldern 15 år och äldre	Förvärvsarbetande	
Danmark	30 236	20 128	14 612	19 616
Norge	19 835	13 904	8 677	10 077
Finland	74 935	53 830	37 092	46 448
Polen	2 178	1 555	1 087	1 101
Tyskland	22 934	17 651	11 935	15 212
Italien	4 997	3 777	3 072	3 048
Ungern	8 404	6 380	4 813	4 887
Storbritannien	1 932	1 391	805	1 072
Österrike	3 843	2 790	2 107	2 863
Övriga länder	21 327	15 860	10 293	11 003
Samtliga	190 621	137 266	94 493	115 327
Därav:				
Män	97 346	70 033	61 588	75 756
Kvinnor	93 275	67 233	32 905	39 571

utländska barn som växer upp i Sverige och kommer ut i förvärvslivet kan inte uppskattas, men antalet torde än så länge inte vara stort. Dödsfallen bland utlänningarna i Sverige är jämförelsevis få (678 personer år 1965, däribland 81 barn under 15 år).

I tabell 3 visas den årliga ökningen av antalet arbetsanmälda utlänningar åren 1960—1965 tillsammans med en beräkning av den möjliga ökningen av förvärvsarbetande utlänningar på grundval av flyttningsstatistik och naturaliseringar. Beräkningen utgår ifrån att 80 % av nettoinvandringen (samt av överförda till och från bok över obefintliga) utgöres av förvärvsarbetande samt att 65 % av de naturaliserade förvärvsarbetar. En sådan beräkning är behäftad med vissa fel, således har de personer som ett visst år överförs till bok över obefintliga i de flesta fall lämnat landet redan ett par år tidigare. Hänsyn har inte heller tagits till andra förändringsfaktorer. Den verkliga ökningen i antalet förvärvsarbetande utlänningar är med all säkerhet mindre än vad uppskattningarna visar då hänsyn inte har tagits till hemmafruar, studerande, åldringar och andra inte förvärvsarbetande bland

Tab. 3. Uppskattningar på grund av flyttningsstatistiken och antalet naturaliserade av ökningen av antalet utlänningar i förvärvsarbete jämfört med ökningen av antalet arbetsanmälda utlänningar åren 1960—1965

År	Nettoin- vandring av utlänningar	Justering med hänsyn till överföringar till och från bok över obefintliga ¹	Naturalise- rade utlänningar	Uppskattad ökning av för- värvsarbete utlänningar ¹	Ökning i antalet ar- betsanmälda utlänningar ¹
1960	+ 12 715	— 2 028	8 542	+ 2 900	+ 8 165
1961	+ 15 750	— 1 430	7 745	+ 6 300	+ 7 902
1962	+ 11 304	— 1 374	8 432	+ 2 300	+ 7 681
1963	+ 12 978	— 1 593	9 522	+ 2 800	+ 3 462
1964	+ 23 859	— 973	9 819	+ 11 800	+ 12 235
1965	+ 35 179	— 934	10 529	+ 20 400	+ 16 829

¹ Se texten för förklaringar.

utlänningarna. Ökningen av antalet arbetsanmälda har räknats ut som skillnaden mellan antalet den 1 januari ett år och antalet den 1 januari året därpå. Den säsongmässiga ökningen som brukar inträffa på sommaren inverkar således inte.

Den förhållandevis lilla ökningen av antalet arbetsanmälda under år 1963 kan förklaras med att registret detta år lades om varvid ett antal troligen inaktuella kort sorterades ut. Att ökningen 1965 är lägre än uppskattningen torde bero på att invandringen 1965 till stor del kom sent på hösten och att dessa personer inte hann anmälas under året.

Som framgår av tabell 3 är ökningen i antalet arbetsanmälda åren 1960—1965 betydligt högre än den uppskattade möjliga ökningen enligt annan statistik. Någon entydig förklaring till detta förhållande är inte lätt att finna. Det är inte troligt att antalet personer som arbetar i Sverige utan att vara skrivna här har ökat i sådan omfattning. Orsaken till skillnaden torde främst vara bristfälligheter i det redovisade materialet, men även andra faktorer, såsom ökningen av antalet förvärvsarbete utlänningar genom att invandrade eller här födda utländska barn kommer ut i förvärvslivet, kan inverka.

Sammanfattningsvis måste stor försiktighet tillrättas vid användningen av statistiken över arbetsanmälda utlänningar om man vill belysa invandringens omfattning eller invandrarnas roll på den svenska arbetsmarknaden.

Centrala utlänningsinstanser — humanitär rationalisering

Av inspektör ULLA HEDÉN, Länsarbetsnämnden i
Göteborgs och Bohus län

Arbetsmarknadsverkets personal har en mångårig erfarenhet av invandrarernas problematik. Redan under kriget mottog Sverige flyktingströmmar från våra nordiska grannländer och de arbetsförmedlande organen fick från början syssla med uppgifter, som endast till en del har med arbetsförmedling att göra: bostadsanskaffning, klädesutrustning, bosättningslån och andra kurativa uppgifter. Det kurativa inslaget i arbetsförmedlingens förhållande till utlänningarna har blivit påtagligare undan för undan. Arbetsmarknadsstyrelsen handhar överföringen och det första omhändertagandet av de flyktingar som varje år överförs från läger i Sydeuropa. Denna överföring har pågått sedan början av 50-talet och omfattar ca 1 000 flyktingar per år. Successivt har sålunda arbetsförmedlingarna runt om i Sverige blivit den instans, dit de flyktingar, som lämnat mottagningslägren i Sverige för att börja arbeta, vänt sig med snart sagt alla sina problem.

Mycket snabbt lärde sig emellertid även de utlänningar, som kommit till Sverige genom s k spontan invandring, att man kunde vända sig till arbetsförmedlingen för att få hjälp och råd i andra angelägenheter än de, som hade med arbete att göra. Arbetsförmedlingens tjänstemän hade ju oftast varit deras första svenska personkontakt och om de där haft tillfälle att tala sitt eget språk och blivit vänligt bemötta, har det fallit sig naturligt för dem att gå tillbaka till den person, de först fått kontakt med.

Storstadsregionernas problematik är speciellt stor med tanke på den mycket starka tillströmningen av arbetskraft. Av de f n drygt 175 000 arbetsanmälda utlänningarna i vårt land är betydligt över hälften — nära 100 000 — sysselsatta inom A, B, M och O län.

Länsarbetsnämnderna i Stockholm, Göteborg och Malmö har sedan många år särskilda utlänningsavdelningar. De tjänstemän, som då avdelades för denna verksamhet skulle närmast syssla med utredningar i samband med ansökningar om arbetstillstånd i Sverige. Dessa utlänningsavdelningar fick emellertid mycket snart en betydligt utvidgad verksamhet. De invandrare, som behövde diskutera sina arbetsproblem, vände sig dit och eftersom arbetsförmedlingens olika avdelningar ofta hade svårt att kommunicera med utlänningarna på grund av språksvårigheterna blev utlänningsavdelningen den plats, där den sökande fick föra fram sitt ärende. På så vis blev utlänningsavdelningen en mellaninstans, inte endast till arbetsförmedlingens olika kontor utan även till snart sagt alla samhällets organ.

Språket det svåraste

Den springande punkten i utlänningarnas svårigheter är språkfrågan. Det är den som gör att utlänningarna söker sig dit, där de tidigare funnit människor med vilka de kunnat tala och där de känt att de fått kontakt. I Göteborg har det på länsarbetsnämnden funnits intresserad personal och en ledning, som gjort vad man kunnat med de begränsade personalresurser, som stått till buds. Här har sålunda funnits förståelse för de språkliga problemen och nämnden har sedan många år — förutom språkkunniga assistenter — även tolkar anställda. De flesta invandrargrupperna har möjlighet att få tala sitt eget språk. Utlänningsavdelningen i Göteborg har sålunda genom samlad erfarenhet och språkkunnig personal blivit den instans dit myndigheter, arbetsgivare, organisationer och andra vänder sig för att få upplysningar och hjälp.

Socialvården i Göteborg liksom i övriga delar av Sverige genomför en stor reform. Man har funnit att hjälp bör ges efter sin familjevårdsprincip. Efter många år har man äntligen insett, hur tragiskt det är för den enskilda människan att behöva vända sig till ett flertal olika myndigheter för att diskutera problem, där den ena svårigheten är en kedjereaktion av den andra. Man har insett, att det är nödvändigt, att den enskilda individen får tala med en *människa* och inte med en *myndighet*. Hur angeläget är det då inte för den invandrade utlänningen att få vända sig till någon person av vilken han kan bli förstådd och där han kan få den hjälp han är i behov av!

Språkundervisningen i svenska är nödvändig och måste bedrivas med stor intensitet. Men Sverige måste som invandrarland acceptera, att flertalet immigranter i första generationen inte kommer att kunna lära sig mer svenska än att de kan klara enkla vardagssituationer. När man är nått och jämnt läs- och skrivkunnig på sitt eget språk saknar man förutsättningar att inhämta mer än elementära kunskaper i ett främmande språk. De flesta jugoslaver, greker och turkar, som kommit till Sverige de senaste åren, har gått i skola endast några få år i sitt eget hemland.

Vårt välorganiserade land förutsätter en mängd aktiviteter, som de flesta utlänningar först efter lång tid kan lära sig. Det är därför oundvikligt med ganska många komplikationer med myndigheter, arbetsgivare m. fl. För att kunna lämna tillfredsställande förklaringar måste utlänningen i regel få tala sitt eget språk. På grund av bristande språkkunskaper uppstår mängder med missförstånd och felaktig handläggning.

Samlande instans behövs

Det är otänkbart, att varje lokal myndighet skall kunna vara utrustad med personal, som kan samtala med alla de olika utlänningsgrupperna i vårt land. Men man kunde anse det rimligt, om det inom varje *region* finnes *en* instans, som kunde betjäna såväl det svenska samhället som utlänningarna själva i deras gemensamma mellanhavanden. För oss som under många år arbetat med utlänningsfrågor har kravet på en samlande »anpassningsinstans» vuxit sig allt starkare. I Göteborg arbetar i realiteten länsarbetsnämndens utlänningsavdelning som en sådan central med de begränsningar som är betingade av otillräckliga resurser. Eftersom nämndens utlänningsverksamhet i den form den fått inte är officiell, kan den ju trots alla ansträngningar endast stå till tjänst partiellt. Besöksfrekvensen växer mycket snabbt och telefonsamtalen från barnavårdsnämnder, sjukhus, skattemyndigheter, försäkringskassor, pastorsexpeditioner, skolmyndigheter, arbetsgivare och många andra blir fler och fler. Det är svårt att avvisa rådsökande, som av språkliga skäl behöver hjälp! Många av utlänningarna kan inte ens leta sig fram till givna adresser utan måste följas dit. Och många myndigheter står helt handfallna, när de får besök av en utlänning, som ej kan svenska.

Bygg ut länsarbetsnämnderna till centrala instanser för utlänningarnas anpassning! Låt nämnderna öka antalet tjänstemän och anställa ett tillräckligt stort antal tolkar för att tillgodose även andra lokala myndigheters behov av hjälp med tolkning. Låt även arbetsgivare och inte minst fackföreningarna få anlita denna hjälp, när behov uppstår. Jag känner väl till de invändningar, som görs här. — Staten anser att anpassningen bör vara en kommunal angelägenhet och kommunerna tycker i stor utsträckning att staten bör vara huvudman för utlänningarnas anpassning. Det bör vara möjligt att här finna någon form av kompromisslösning. Av kommunen inrättade informationskontor, som finns i flera mindre och medelstora svenska städer, löser inte storstadsregionernas utlänningsproblematik. Däremot kunde jag väl tänka mig, att man inom exempelvis göteborgsregionen skulle kunna försöka få kommunen att placera en eller ett par socialtjänstemän tillsammans med länsarbetsnämndens utlänningspersonal. Likaså kunde man väl tänka sig att en viss del av tolkarnas löner ersattes av kommunen genom avtal med denna. Som vårt samhälle för närvarande fungerar är tolkersättning på många håll en ganska betungande utgift. Polisen har exempelvis stora

utgifter för tolkar förutom att de har svårigheter att få bra sådana, när de behövs.

En central utlänningsinstans skulle kunna ha fast anställd tolkningspersonal som efter avtal med de olika myndigheterna kunde cirkulera. Man skulle därigenom också nå andra fördelar. Utlänningarna skulle verkligen finnas registrerade centralt. Missbruk av olika slag skulle kunna stävjas på ett helt annat sätt än f n. Man kunde också starta en utbildning av tolkar för användning vid de centrala utlänningskontoren. Behovet av välutbildade tolkar är redan nu ett allvarligt bekymmer. I rätten och inför polisen är det exempelvis utomordentligt angeläget att tolken är välutbildad för sitt arbete. En samlad utlänningsmyndighet skulle kunna ha behov av tolk även för ganska små utlänningsgrupper. På sikt kunde man även nå det målet, att få en del svenska studenter att vid universitetet studera sådana språk, som f n ytterst få vågar satsa på, därför att man senare ej kan nyttiggöra denna kunskap.

Den första kontakten

Mitt förslag att man skall bygga ut *länsarbetsnämnderna* till centrala utlänningsinstanser beror främst på den erfarenhet av sådant arbete som genom åren samlats där. I hög grad beror det emellertid även på att arbetsmarknadsverket har en starkt förgrenad organisation genom sina arbetsförmedlingskontor och att nämnden sålunda lätt kan fungera som central instans inom en region. Och inte minst därför att arbetsmarknadsverket nästan alltid är den första myndighet som utlänningen får kontakt med, då en anställning i regel är förutsättningen för invandring i Sverige.

Vi anser det som en given sak i vårt land att varje kommun skall tillhandahålla service åt de medborgare som behöver hjälp. Trots att var femtonde invånare i Sverige är utlänning har vi ännu ingen samlande instans, dit de invandrare som behöver upplysningar kan vända sig för att få råd och hjälp.

Är svenskarna utlänningshatare?

Av redaktör GÖSTA JOHANSSON, utlänningskommissionen

I Sverige finns bortemot 500 000 människor av utländsk härkomst. Grovt angivet har vi 150 000 naturaliserade svenskar, 175 000 arbetsanmälda utlännningar och 175 000 hustrur och barn till dessa arbetsanmälda. Siffrorna är ungefärliga, men de innebär att var femtonde eller sextonde människa i Sverige är av utländsk härkomst. Det är inte särskilt mycket.

Svenskarna beskylls ofta för att vara utlänningsfientliga. Det är omöjligt att utan omfattande undersökningar avgöra om svenskarna är mer eller mindre utlänningsfientliga än medborgarna i andra nationer. Där emot kan fastslås att vi sedan många år är fria från konstant nationalhat av den typ som förekommer i nationer med ständiga gränsproblem.

Vi har bott på vår halvö sedan isarna smälte undan. Vårt läge i norr, fjärran från det man kallar stora världen, vårt bistra klimat och vår allmänna fattigdom har inte gjort landet till något kärt resmål för utlännningar. Vi vänder oss ännu om på gatan, när vi ser en människa med annan hudfärg än vår egen.

Det är först sedan Sverige utvecklats från ett fattigt jordbrukarland till ett utvecklat industriland med betydande agrara inslag som vi fått ett invandringsproblem. Sverige påstås ju ha den näst Amerika högsta levnadsstandarden. Med stora delar av Europas folk fortfarande levande i fattigdom utvecklar »det lyckliga landet» i norr en betydande dragningskraft på dessa fattiga människor.

Detta är bara ena sidan av saken.

Med låga födelsetal följer ett begränsat tillskott av ny arbetskraft. De svenska armarna räcker inte alltid till för alla de produktions- och serviceuppgifter som väntar. Sannolikt skulle de räckta väl till om alla tillgängliga krafter kunde utnyttjas på ett rationellt sätt, om personliga bindningar kunde hävas, om outnyttjade krafter kunde lösas och om människor kunde flyttas som schackpjäser utan hänsyn till personliga förhållanden.

Men vi lever i ett land med ett i princip fritt arbetsval. Ingen vill ha ett arbetsmarknadens kommandosamhälle.

I denna situation har en invandring av arbetskraft bedömts önskvärd eller rentav nödvändig av nationalekonomiska skäl. Långtidsutredningen har angett den önskvärda nettoinvandringen under 1960-talet till 10 000 människor per år. Denna siffra har på allra senaste åren icke bara uppnåtts utan vida överträffats. År 1965 uppgick nettoinvandringen till 33 000 personer, därav 15 000 icke-nordbor.

Om vi ska ha fri eller reglerad invandring förefaller numera vara en fråga som utvecklingen själv besvarat. En helt fri invandring avvisas

till och med av Thomas Hammarberg, ledaren för den ungliberala kampanjen i invandringsfrågor.

Många s k turistinvandrare har kommit från fattiga agrarsamhällen. De har burits av en tro att en karl med arbetsvilja och två starka armar lätt kan finna en bärgring i det välsignade landet. Så var det i USA under amerikafeberns dagar, men så är det inte nu i Sverige, när jordbruks-, skogs- och anläggningsarbetare i stigande omfattning blir maskinskötare och när dessa yrkeskårer krymper alltmer.

Vid årsskiftet 1965/66 fanns 800—1 000 jugoslaver samlade i läger i Sverige, folk som inte kunde beredas vare sig bostäder eller arbete. Hur stor invandringen skulle bli utan varje form av invandringsspärr låter sig inte sägas. Man har gissat både på en halv miljon och en miljon på kort sikt.

Regleringen framstår i denna situation som en nödvändighet, oavsett vilka organisatoriska former man önskar ge den.

Då man vill att jag som pressombudsman i utlänningskommissionen ska sammanfatta mina erfarenheter av svenskarnas attityd till utlänningar kan jag blott säga följande:

Den svenska pressen kan inte skyllas för utlänningsfientlighet.

Den utvecklar betydande ansträngningar att undanröja fördomar och röja vägen för immigranterna.

Den tar ofta parti för utlänningen, när denne råkar ut för myndigheternas tvångsåtgärder, också om det finns laglig grund eller i övrigt goda skäl för dessa åtgärder.

Bakom dessa attityder ligger den svenska pressens klassiska strävan att fungera som vakthund i det demokratiska samhället, att skydda den enskilda människan mot övergrepp från myndigheter eller enskilda makthavare.

En kritiserad institution

Så idealistisk är dock inte pressen, att den livas uteslutande av humanitära motiv. Partipolitiska avsikter spåras ibland i utlänningsdebatten. En klart utsagd avsikt att komma åt utlänningskommissionen som institution förekommer också.

Det är allmänt känt att utlänningskommissionen hör till våra mest kritiserade statsinstitutioner samt att frågan om utlänningskontrollens framtida organisation ligger i den s k stöpsleven. När detta skrivs i februari vet man inte vad utlänningsutredningen ämnar föreslå.

Det har alltid blåst, mer eller mindre häftigt, kring Statens utlän-

Det gamla riksdagshuset på Riddarholmen, där utlänningskommissionen är inrymd, har blivit välkänt för tusentals flyktingar (Foto Nils Örke)

ningskommission. Det är särskilt kommissionens beslut i förpassningsärenden, som vållat kritik, ibland mycket skarp sådan.

En öppnare, mera domstolsmässig behandling av viktigare enskilda utlänningsärenden skulle motverka den misstro, motsäga de anklagelser för inhumanitet och maktmissbruk, som en behandling av dessa ärenden inom stängda dörrar så lätt inbjuder till. Ett lekmannainslag är klart önskvärt också i en sådan mera domstolsmässig process. Många felaktiga föreställningar, som nu oemotsagda kan spridas, skulle korrigeras genom ett öppnare processförfarande. Att misstag förekommit vid handläggningen av de ofta utomordentligt svårbedömda utlänningsärendena kan ej förnekas. Men man har inte rätt att på den grunden misstänkliggöra allvaret och det ärliga uppsåtet hos dem som handlägger utlänningsfrågorna.

Som pressombudsman lägger man ibland märke till hur pressen »lurar sig själv» genom yrkesmässig färgläggning i sina egna spalter av reportage kring i och för sig dystra utlänningsöden.

Den form av journalistik som på fackspråket kallas »snyft» appellerar

starkt till en normalt sammansatt läsekrets, det vet alla journalister. Dugliga reportrar sätter ibland en extra sorgkant på sina reportage om enskilda utlänningsöden som om det gällde att riktigt krama tårar ur läsarna.

— Vi behöver lite snyft, sa en sydsvensk reporter vädjande till utlänningskommissionens pressombudsman härförleden.

Snyftet gör ju i och för sig ingen skada, i vissa fall kan det rent av göra nytta, väcka till eftertanke. De personer som på olika plan har att svara för lagtillämpningen i utlänningsfrågor kommer dock i ett pinsammare läge genom att i och för sig beklagansvärda människor får sin situation överdrivet svartmålad. (Det kan exempelvis vara felaktiga uppgifter om fattiga bönder som sålt sina gårdar eller om utmärglade mödrar som inte haft något att äta på veckor.)

Ibland händer det att högst allvarliga ledarskribenter knyter ärligt kända och menade kommentarer kring hjärtskärande detaljer i enskilda utlänningsöden som saknar verklighetsunderlag.

Attityderna växlar

Det är utomordentligt svårt att ge något generellt omdöme om enskilda svenscars attityd till utlänningar. Att rika amerikanare och färgade popsångare är väl sedda vet alla. Men hur ser man på den fattige immigranten, som kommer i torftiga kläder med sina enkla tillhörigheter i ett knyte?

Attityderna växlar mellan godhjärtat medlidande, oberörd likgiltighet och tyst eller högt uttalad ovilja.

Helt avgörande för attityden både i Sverige och i andra industriländer är om utlänningarna kommer i stor eller liten mängd och om sysselsättningssituationen är gynnsam eller ogynnsam. Det är en bister men ofrånkomlig sanning att skattebetalaren inte har lust att finansiera en socialhjälp i stor omfattning åt utlänningar som inte inom rimlig tid kan placeras i arbetslivet. Avsikten är ju inte heller att immigrationen ska fungera som en ulandshjälp, även om den åsikten förfäktats av någon.

Det är i stort sett bara kroppsarbetare som reser till Sverige för att finna en bättre utkomst. Om dessa kroppsarbetare snabbt anpassar sig till produktionsprocesserna i det nya landet, om de ansluter sig till fackföreningen och godkänner spelreglerna på arbetsplatsen och i samhället så är, därpå tyder all erfarenhet, mottagandet kamratligt och välvilligt.

Däremot har den sålunda anpassade utlänningen av flera skäl svårare att bli införd och accepterad i det svenska familjelivet, om han nu har någon åstundan att bli det. Denna isolering kommer dock att brytas genom generationsväxlingarna. Utlänningarnas barn blir svenskar med lite konstiga namn. Utländska ungdomar gifter sig med svenska ungdomar. Barriärerna bryts långsamt; nya immigranter kommer och nya barriärer uppstår att bryta.

Den huvudtanke som inrikesministern i samråd med arbetsmarknadsparterna formulerade 1965 beträffande vår invandringspolitik har fortfarande mycket starkt fog för sig. Den innebar att man borde »undvika alltför stor koncentration av utländsk arbetskraft till ett och samma företag eller en och samma ort».

Detta är en tanke som bekämpats av vissa debattörer. De menar att utlänningarna bör ges möjlighet att samlas i stora grupper för att hålla ett nationellt kulturliv i gång, varje nationalitet efter sina traditioner.

En sådan utlänningspolitik skulle fördröja språktillväxningen, motverka anpassningen och uppmuntra den nationella isoleringen. Det bör finnas ett lagom, som hjälpligt tillgodoser båda ståndpunkterna.

Svensk invandrings- och minoritetspolitik

Av skriftställare DAVID SCHWARZ och sekreterare OLLE SVENNING

Vi upplever för närvarande snabba befolkningsomflyttningar framkallade av tekniska förändringar och av vidgad ekonomisk gemenskap mellan länderna — tills vidare, beklagligtvis, huvudsakligen i Väst-europa.

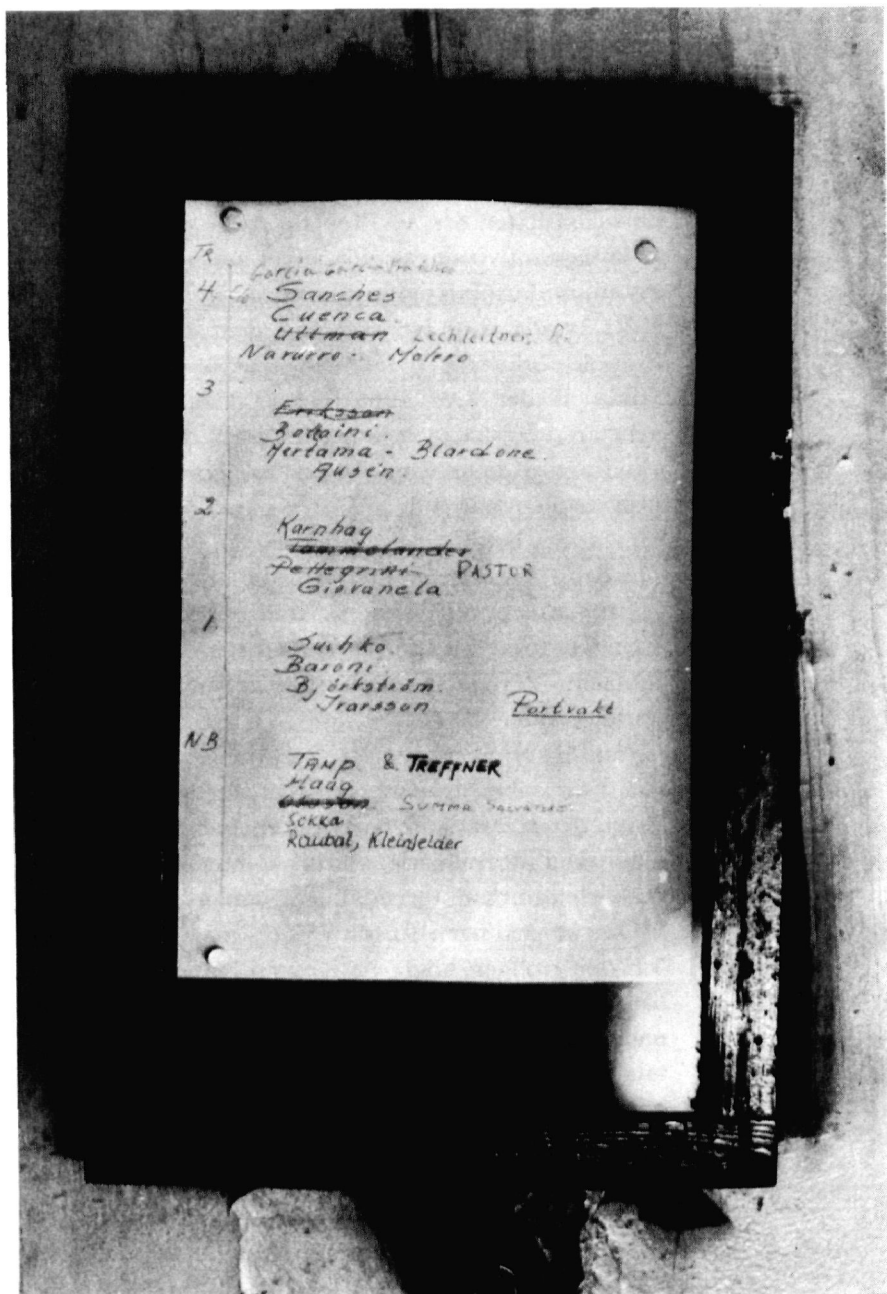
Inom industriländerna sker urbaniseringen i alltmer accelererad takt, vilket förorsakar individerna stora omställningsproblem, besvärliga normkonflikter o s v. Problem, som uppstår i samband med inre befolkningsomflyttningar, förtjänar att hållas i minnet, då vi söker bilda oss en uppfattning om invandrarnas situation i vårt land.

Vi är alla medvetna om hur den allt större arbetskraftsrörligheten i Europa förändrar befolkningsstrukturen i många länder och mellan skilda länder. År 1965 fanns det omkring 6 miljoner utländska arbetare i Västeuropa. Fogar man till detta siffran för naturaliserade invandrare, ökas de 6 miljonerna till bortåt 8 à 9 miljoner. Räknar vi familjemedlemmarna är det ytterligare några miljoner människor, som kan innefattas i befolkningsomflyttningen.

I Schweiz talas om att »den nationella identiteten» och »den sociala, kulturella och religiösa jämvikten» äventyras på grund av invandringen. I England har invandringen från samväldesländerna medfört svåra rasproblem. Vårt land har hittills förskonats från sådana uppsplitande minoritetsstrider.

Jämför vi Sverige med traditionella invandrarländer som Schweiz och Frankrike, är vårt antal invandrare relativt obetydligt. År 1966 fanns det i vårt land omkring en halv miljon invandrare, familjemedlemmarna inberäknade. Därtill kommer de av ålder bofasta befolkningsminoriteterna som tornedalingar, samer, judar m fl.

Om utvecklingen fortsätter och mot bakgrunden av åldersstrukturen och den troligen högre nativiteten bland invandrarna, är det inte orealistiskt att räkna med att invandrarna, familjemedlemmarna inberäknade, om några decennier kan uppgå till bortåt en fjärdedel av den totala befolkningen i Sverige. Detta trots dagens restriktiva invandringspolitik. Ett sådant framtidsperspektiv gör det alltmer realistiskt att tala om invandrarna som ett minoritetsproblem. Tvärtom. Problemet håller på att bli ett nationellt problem och en stor politisk stridsfråga — kanske 1970-talets största, varför det är av vitalt intresse för Sverige att de inflyttade befolkningsminoriteterna blir en integrerad del av vårt svenska samhälle. Detta också därför att invandrarna inte är en homogen befolkningsgrupp utan består av flera från varandra starkt avvikande minoriteter med skilda traditioner och med olika religiös och kulturell bakgrund. Därtill kommer, att många av invandrarna kommer från samhällssystem

De svenska namnen på hyresgästerna ersätts ofta av utländska — särskilt i gamla och skräpliga fastigheter (Foto Curt Carlsson)

och kulturer, om vars mönster svensken i gemen endast kan ha en vag föreställning.

Klyftan mellan invandrarna och svenskarna accentueras delvis av att man från såväl svenskt som invandrarhåll ofta uppfattar ting olika. Sålunda menar en svensk med ordet »anpassning» att invandraren skall anpassas till svensk livsform och svenska sedvänjor, medan det för invandraren kan innebära en anpassning till den egna minoritetsgemenskapen här i landet utan uppgivande av sina egna nationella eller konfessionella särdrag. Det som av många invandrare uppfattas som en lyckad anpassning till svenska förhållanden, nämligen en anpassning till den egna kulturgemenskapen här i landet, upplevs ofta av svenskarna som en icke önskvärd »isolering» av invandraren.

Även själva identifikationsproblemet och gruppbildningen kan innebära helt olika saker. Ta exempelvis begreppet »medborgarskap» och »nationalitet». I Sverige har man alltid varit böjd för att betrakta svenskt medborgarskap som ett kriterium på den nationella tillhörigheten i landet. Den som innehade svenskt medborgarskap, uppfattades som en som var svenskfödd, hade svenska som modersmål och var lutheran. I själva verket innebär svenskt medborgarskap endast en juridisk term.

Heimlandets mönster

I somliga länder har sålunda ett kriterium för den nationella tillhörigheten ansetts vara medborgarskap (exempelvis i Norden), medan den nationella tillhörigheten i andra länder utgörs av kulturen eller etnisk härkomst. En italiensk familj t ex kan vistas under flera generationer utanför sitt heimlands gränser och kanske vara medborgare i det land, där den har sin utkomst, men ändå i mycket stor utsträckning leva efter det mönster, som råder (rådde) i heimlandet, Italien, något som även kan anses gälla för många svensk-amerikanare. Inom den nationella—kulturella—religiösa judiska gemenskapen med landet Israel som det emotionella och andliga centrum anses åter att man är jude, om man är född av en judisk mor (och ej frivilligt övergått till en annan religion) eller har blivit upptagen i judendomen. Tillhörigheten till det judiska folket räknas således efter modern utom i de fall, där upptagning i judendomen ägt rum.

Man kan därför inte ta alla minoriteter över en kam när det gäller assimilationsproblem. För en del invandrargrupper som finnar m fl begränsar sig t ex anpassningsfrågorna uteslutande till språk-, skol- och kulturproblem, medan diktaturländers immigranter troligen även har

andra behov, då de saknar möjlighet att upprätthålla kontakt med sitt hemland.

För andra grupper däremot innebär assimilationsproblemet någonting helt annat. Våra ca 10 000 italienares vilja och förmåga att assimilera sig till svensk kultur måste sålunda ses mot bakgrund av italienarnas urgamla emigrationspolitik, deras starka emotionella förbundenhet med hemlandet och sist men inte minst: italienarnas antal i förskingringen som enligt uppgift f n uppgår till omkring 17 miljoner.

Samma sak kan sägas om de ca 14 000 svenska judarna. Det stora flertalet av dem måste ses såsom en del av det judiska folket världen runt — ca 13 miljoner utanför staten Israel, den ryska judenheten på cirka 2,5 miljoner inberäknad. Inom parentes sagt upplever den svenska judenheten f n en kulturell renässans som kanske aldrig förr i sin snart 200-åriga svensk-judiska historia och dess kulturella egenverksamhet har i utlandet alltmer börjat ses som ett exempel på judisk livsvilja.

Därutöver är att märka, att immigranterna i det nya hemlandet ofta jämför sin situation med den behandling de kulturella minoriteterna rönt i deras eget ursprungsland, om de hade några. Finnarna i Sverige t ex åberopar ofta angående de finska barnens skolproblem, att finlands-svenskarna, som numerärt är ungefär lika många som den finska befolkningsgruppen i Sverige, har i Finland ca 500 helt svenskspråkiga folkskolor, ett 50-tal läroverk, ett 20-tal folkhögskolor, ett svenskspråkigt universitet och handelshögskola m m, medan de själva enligt pressuppgifter i de mellansvenska industristäderna har tillgång endast till fyra tvåspråkiga folkskollärare i Eskilstuna.

Lämpliga åtgärder i syfte att underlätta invandrarnas anpassning till svenska förhållanden måste därför vidtas snarast möjligt för att förhindra en nationell splittring av Sverige med uppsplitande minoritetsstrider, som man nu upplever runt om i världen. Det gäller också att förebygga, att de kulturella minoriteterna i en nära framtid, för att bättre kunna tillvarata sina intressen, ser sig nödsakade att bilda egna politiska partier, nationella respektive konfessionella fackföreningar etc. Det säger sig självt, att detta vore en ur flera synpunkter olycklig utveckling, eftersom det skulle bara ytterligare vidga klyftan och öka spänningen mellan svenskarna och landets minoritetsbefolkning. Så får det förstås inte bli. Invandrarnas problem måste ses som vilka svenska problem som helst; det svenska samhället måste öppnas för de naturaliserade svenskarna på samma sätt som det står öppet för övriga svenska medborgare. Men även de övriga invandrarnas anpassning till svenska förhållanden måste på allt sätt underlättas.

Jugoslaver i Oskarström (Foto Gösta Glase)

Bristfällig analys

Mycket tyder på att vi inte är förberedda på de problem, som den växande invandringen ställer vårt land inför. Den svenska opinionen upplever säkert i hög grad invandrarna som »främlingar», som delvis kan hota uppnådda positioner. Våra institutioner, skolor, domstolar osv har inte den uppbyggnad, som gör dem beredda att möta de nya problemen. Invandrarna är därigenom helt i avsaknad av kanaler till det svenska samhället och således är de ur stånd att med sina erfarenheter från andra länders samhällsarbete vara oss till stor hjälp i vår gemensamma samhällsuppbyggnad. Vår analys — från vetenskaplig och politisk synpunkt — är än så länge alltför bristfällig för att vägleda den

mångfald reformer som skall bana väg för en generös och tolerant invandrings- och minoritetspolitik. Man får nämligen inte glömma att medan zigenarna utgjorde enbart ett humanitärt och socialt problem, har våra alltmer komplicerade invandrings- och minoritetsproblem även ekonomiska, kulturella, religiösa och politiska aspekter.

Svenskundervisningen och samhällsinformationen bland invandrarna måste därför intensifieras och samordnas. Utan att kunna svenska kan de inte förstå, vilka valmöjligheter de har i landet. Ett bra sätt härför vore att t ex inrätta ett statligt institut för svenskundervisningen bland invandrarna, som även hade hand om framställningen av lämpligt studiematerial för invandrarna, utbildade svensklärare, följde språkundervisningen och samhällsinformationen bland invandrarna i andra immigrationsländer samt främjade forskning på det här området i vårt land.

Det skulle dock vara en felkalkyl att tro, att invandrarernas anpassningsproblem lösts i och med att de lärt sig svenska eller rent av blivit svenska medborgare, eller med andra ord att kunskaper i svenska språket m m hos invandrarna vore liktydigt med att de »anpassats» eller »assimilerats». Ingenting kan vara mer felaktigt än detta, något som också torde framgå av att invandrarrepresentanter numera ställer allt högre krav på samhället när det gäller statlig stöd till sin kulturella och konfessionella egenverksamhet.

Även en forskningsprofessur i integrationsproblem vid något av våra universitet skulle behövas. Vi måste nämligen veta, var i Sverige invandrarna finns, hur de är fördelade från nationalitets- och yrkessynpunkt på de olika orterna, deras bostadsförhållanden och vilka problem de över huvud taget har; hur de upplever vårt land och hur vi svenskar upplever dem. Enklast vore att sprida denna upplysning genom att bl a införa minoritetskunskap såsom orienteringsämne på samtliga skolstadier med betoning på grundskolan.

Andra reformer, som borde genomföras, är att avskaffa statens utlänningskommission och inrikesdepartementets provisoriska arbetsgrupp för invandrarfrågor och i deras ställe inrätta en central myndighet, som kan leda planeringen och bära ansvaret för hela vår invandrings- och minoritetspolitik. Man borde även utan dröjsmål sammankalla representanter för de större kulturella och konfessionella befolkningsminoriteter för att ta del av deras problem och låta denna första konfrontation mellan invandrarna och samhället leda till att man bildar ett rådgivande minoritetsråd av ledande minoritetsrepresentanter med uppgift att tjänstgöra som remissinstans och bistå den centrala invandrings- och minoritetsmyndigheten. Vidare borde utredningen Kyrka—stat även få

utreda frågan om invandrarnas och våra av ålder bofasta etniska och konfessionella befolkningsminoriteters religiösa liv.

Det skulle slutligen behöva tillsättas en stor, allsidig och förutsättningslös parlamentarisk utredning om de språkliga, etniska och konfessionella minoriteternas allmänna ställning i vårt land. Representanter för landets större befolkningsminoriteter bör givetvis tillkallas såsom sakkunniga i de båda ovannämnda parlamentariska utredningarna. I avvaktan på resultaten från dessa och de reformer de kan leda till borde man angripa akuta frågor och försöka inrätta samarbetsnämnder i kommunerna bestående av svenska myndighetspersoner och ledande representanter för de större befolkningsminoriteterna på orten.

Det första delproblem, som ligger på det mellanmännskliga planet, är således en fråga om kommunikation och kunskap. Hittills har vi trott oss kunna överbrygga problemen genom att ha den totala assimileringen — underkastelsen — som målsättning. Detta är säkerligen en från flera synpunkter felaktig tankegång. Ändå har denna målsättning haft och har fortfarande sina förespråkare bland en del starkt assimilerade invandrare med Michaël Wächter som deras främste talesman. Saken blir inte bättre av att dessa starkt assimilerade personer ej längre deltar i gruppernas kulturella egenverksamhet och de saknar således insikt om dessas sociala och kulturella liv; att de med andra ord förmedlar till den svenska allmänheten en på många sätt skev bild av gruppernas kultursträvanden. Ty kraven att helt uppge sin etniska respektive kulturella identitet skapar endast svåra motsättningar mellan invandraren och hans »nya» land. En sådan målsättning leder också till en fientlighet mot värdlandet, som invandraren överför på sina barn. Resultatet blir en neurotiserad cirkelgång, som skapar sämsta möjliga förutsättningar för förståelse mellan den ursprungliga och den inflyttade befolkningen. Dagens assimilationspolitik är sålunda inte bara orealistisk och därför ogenomförbar utan den är också farlig, eftersom den håller på att kasta in vårt land i en lång rad upprivande minoritetskonflikter.

Ett ytterligare skäl mot »försvenskningskravet» är att människor omöjligt kan eller vill lösgöra sig från sin kulturella bakgrund. Tvärtom. Enligt den kände amerikanske psykologen Kurt Lewins assimilations-teori förhåller det sig i själva verket så att ett »övergivande» av en minoritetsgemenskap kan medföra, att individen på grund av bl a emotionell förbundenhet med ursprungsgruppen eller rädsla för att inte bli accepterad av majoritetsbefolkningen upplever skuld känslor, vilka ger upphov till ångest. Dessa ångestkänslor försöker således individen hålla under kontroll genom att nedvärdera och hata den egna gruppen, som

Judiska ungdomar dansar horra, den israeliska folkdansen, på Stockholms Judiska Center.

han eller hon vill lämna, ja, rentav bekämpa, vilket resulterar i ett slags förödande självhat av patologisk art mot f d landsmän och trosfränder. (Lewin, K.: *Resolving Social Conflicts*, 1948.) Vida känt är t ex detta självhat hos en del starkt assimilerade svenska judar, som med alla till buds stående medel frenetiskt bekämpar judisk kultur och allt organiserat judiskt liv. Så får det naturligtvis inte vara. Dagens förgiftade atmosfär i en del minoritetsgrupper i vårt land måste få ett slut.

Vi måste skapa ett sådant andligt klimat i Sverige att de judar, finnar, ester m fl, som bevisligen eftersträvar assimilation och uppgående i svenskheten, verkligen vågar »lämna» sina grupper och ej, som fallet är i dag, står i vägen för ett harmoniskt samarbete mellan sina f d landsmän/trosfränder och svenskarna. Därigenom skapas också förutsättningar för att dagens bittra och oförsonliga stridigheter i en del minoritetsgrupper som t ex i den svensk-judiska (som förorsakats av att de invandrare som eftersträvar assimilation med majoritetsbefolkningen kämpar bittert om makten inom den egna minoriteten för att därigenom kunna assimilera sina f d landsmän och trosfränder) kan förvandlas till konstruktivt samhällsarbete och kulturellt skapande.

Den totala assimileringens motpol — militanta särkulturer, ghetton o s v — är självfallet ingen önskvärd utveckling. Isoleringen medför na-

turligtvis misstro och ömsesidiga aggressioner och blockerar varje möjlighet till kommunikation och kulturellt utbyte. Härigenom är grunden lagd till det främlingshat, som i många immigrationsländer medfört upprivande nationella slitningar. Målet måste alltså vara ett öppet samhälle; att skapa en syntes mellan assimilering och nationell särart; att ge de invandrade frihet att antingen sträva efter assimilation med majoritetsbefolkningen eller söka bibehålla det han eller hon finner betydelsefullt i sin kulturella bakgrund för att föra det vidare till sina barn, men att detta sker inom ramen för det svenska samhället. Det innebär alltså, att den inflyttande, samtidigt som han eller hon kan svenska och på allt sätt deltar i det svenska samhällslivet, bevarar sitt språk, sin konfession o s v men känner sig solidarisk med Sverige och identifierar sig med den grupp medborgare här i landet, som har samma modersmål eller konfession som vederbörande. Denna valfrihet vore ur flera synpunkter ytterst värdefull.

Olika invandrare har som bekant skilda målsättningar. Skandinaverna och exempelvis de tysktalande invandrarna har ju mycket lättare att anpassa sig till svenska förhållanden än exempelvis sydeuropéer, judar och turkar som i större utsträckning vill bevara sin kultur, sin religion, sina sedvänjor o s v. Vi kan därför inte och vi får inte applicera vår svenska syn på invandrarnas familjeförhållanden, liksom i frågor som rör barnuppfostran. Eller för att citera Aftonbladet (25/2 1967): »I Sverige låter barn lätt överföra ansvaret för sina åldriga föräldrar till samhället. Invandrarna anser detta vara brutalt och otänkbart för deras del. I deras familjer blandas de tre generationerna i sällskapslivet och bevarar kontakten livet ut.»

Respekt för egenart

Det kan förefalla paradoxalt att bibehållandet av nationella traditioner underlättar anpassningen till svenska förhållanden. Men mycket talar för detta. Invandrarnas attityder till det nya hemlandet blir mer positiva, om man bemöter dem med förståelse och respekterar deras kulturella egenart. Den positiva inställningen överförs till barnen, vars anpassning underlättas. Exempel som bestyrker detta kan hämtas bl a från en sociologisk undersökning i Israel, som refereras av kriminologiprofessorn Knut Sveri i »Svenska minoriteter» (Schwarz, 1967). Undersökningen i fråga visade, att endast 5 % av barnen till immigrantföräldrar med positiv identifikation med det nya hemlandet tillhörde kriminella gäng. Siffran steg till 15 % för barn till föräldrar, vars attityder

Ett par små grekiska barn får lära sig grekiska på ABF. (Foto Nils Örke)

var apatiska. Men för barn till föräldrar med direkt negativ identifikation med det nya hemlandet var siffran inte mindre än 50 %.

En annan viktig fördel med att ge de invandrare som så önskar möjligheter att bevara sina traditioner och låta sina barn bli delaktiga av sitt kulturarv är att de därigenom kan upprätta »brohuvuden» för sin egen kultur i Sverige. Härigenom skapar man förutsättningar för att underlätta nya immigranternas anpassning till landet. Man förhindrar därigenom ett främlingskap, som annars kan uppstå inför upplevelserna av kontraster vid mötet med svenskheten.

Målsättningen för invandrings- och minoritetspolitiken bör därför vara att söka tillfredsställa invandrarnas kulturella och konfessionella

behov inom det svenska samhällets ram. Därigenom kommer invandrarna att uppleva en positiv identifikation med det nya samhället, samtidigt som man därigenom — tvärtemot vad assimilationsivrarna påstår — underlättar invandrabarnens anpassning till svenska förhållanden även i andra generationen. Genom sin stora erfarenhet bör invandrarna själva såväl individuellt som genom sina intresseorganisationer förmås att i allt större utsträckning medverka i detta reformarbete, så att de genom sina egna representanter kan lägga fram sina önskemål och aktivt delta i uppläggnings- och minoritetspolitik.

För att denna målsättning skall kunna förverkligas måste alltså med det snaraste en rad reformer genomföras, socialt, utbildningsmässigt, juridiskt, religiöst o s v.

Skolfrågan, som är en mycket komplicerad fråga och som inte kan lösas skild från frågan om de kulturella befolkningsminoriteternas allmänna ställning i vårt land, har varit central i den hittills förda debatten. Därvid har alltför lättvändigt »den totala assimileringens» förespråkare avfärdat tanken, att utbildningen skulle vara så konstruerad att utrymme bereds för en undervisning som underlättar invandrabarns förståelse för sina föräldrars kulturella bakgrund. Detta visar att de inte förstått problemet. Givetvis bör det finnas förutsättningar för att föra en sådan skolpolitik att invandrabarn får möjlighet att lära känna sina föräldrars kulturella bakgrund, så att vi förhindrar alltför stora generationsmotsättningar bland invandrarna, med splittring av familjerna som följd.

Tre starka skäl kan redovisas för vårt ställningstagande. Dels kan man inte lösa skolfrågan skild från frågan om minoriteternas allmänna ställning i Sverige. Dels kommer skolan, med våra reformförslag, att stå i överensstämmelse med grundsynen på anpassningen, dels balanseras den tendentiösa undervisning som ges framför allt i religionskunskap om andra religioner vid våra skolor.

Utan att vi alltså gör avkall på vårt svenska skolväsendes målsättning, måste vi därför se till att det utformas så att minoriteternas barn kan förbli tvåspråkiga respektive lära känna sina föräldrars traditioner såsom en fortsättning på de kulturtraditioner de lärt sig i hemmen och i deras gemenskap. De kan då bygga broar mot den egna befolkningsgruppen i vårt land men också bli förbindelselänkar mellan Sverige och den övriga världen och därigenom komma att verka berikande på vårt lands kulturliv.

Vårt förslag ställer givetvis skolorna inför en rad administrativa, personella och metodiska problem. Därvid skall man naturligtvis ta del av

de erfarenheter, som vunnits i t ex de samiska och judiska grundskolorna i vårt land.

De religiösa frågorna har hittills inte tillmätts särskilt stor betydelse i debatten. Naturligtvis utifrån vårt lands utgångspunkter. Ändå torde vi bl a ha ända upp till 80 000—100 000 icke-lutherska trosbekännare i Sverige. Med tanke på det stora antalet invandrare, som är djupt känslomässigt bundna vid sitt hemlands religion, är det mycket betydelsefullt, att vi tillämpar en generös politik, underlättar möjligheterna för religionsutövning (lokalmässigt och vid begravningar exempelvis) och låter den statliga utredningen Kyrka—stat också undersöka de problem, som sammanhänger med invandrarnas religiösa liv. För de icke-lutherska trosbekännarna t ex är problemen ofta sådana att de ej går att lösa utan samhällets aktiva medverkan. En del av deras problem är så akuta, att de kräver snabba samhällsingripanden. En bra start vore därför att, åtminstone temporärt, lösa deras problem i samband med begravningar, vigslar och skilsmässor, hjälpa deras handikappade och mentalsjuka, som finns på anstalter landet runt, och slutligen, så länge vi har kristendomskunskap i den allmänna skolan som ett obligatoriskt ämne, jämställa de icke-lutherska minoriteternas obligatoriska religionsundervisning i betyghänseende m m med kristendomsämnet.

Frågorna inom skolans område och det religiösa området kan utvidgas till en rad ytterligare sektorer: fritidsverksamheten, rättsinstitutionerna, försvaret, det sociala verksamhetsfältet, forskning m m. Gemensamt för alla områden är att kraven på upplysning stiger och att behovet av sådana personer, som direkt kan svara för information till invandrarna, blir stort. Genom att alltfler av invandrarna numera har svenska examina och omkring två hundra tusen av dem redan erhållit svenskt medborgarskap torde det ej vara svårt att få kompetenta befattningshavare till de ifrågavarande tjänsterna (exempelvis utvidga skyddskonsulentorganisationen med ett behövligt antal naturaliserade svenskar).

Såväl myndigheterna som enskilda måste hjälpas åt för att lösa dessa mycket komplicerade anpassningsfrågor. För att få till stånd en samordning av våra insatser på de här områdena och på så sätt underlätta övergången för den enskilde borde man också, som ovan nämnts, inrätta en central invandrings- och minoritetsmyndighet, som kunde leda planeringen och bära ansvaret för hela vår invandrings- och minoritetspolitik. Att lösa dessa frågor och därigenom slippa sådana uppslitande minoritetsstrider, som man upplever runt om i världen, är värt ett högt pris.

Kungl Maj:t borde därför göra slut på dagens assimilationspolitik gentemot de kulturavvikande befolkningsminoriteterna i landet, avge en solidaritetsförklaring med minoriteternas strävan till kulturell och konfessionell egenverksamhet samt ålägga myndigheterna att visa tolerans och generositet gentemot invandrarna och de av ålder bofasta befolkningsminoriteterna.

Må följande exempel åskådliggöra detta: I samband med 1965 års folkräkning ville man på Statistiska Centralbyrån, liksom vid 1950 och 1960 års folkräkning, inhämta uppgifter om antalet utlänningar och utrikes födda personer i riket och därför begärde man uppskattningsvis något över 50 000 kr härför. Det blev avslag. På Sveriges Radio begärde man 20 000 kr för att i samband med dess radiokurs »Svenskarna och deras invandrare», som skulle sändas under tiden 30/1—10/4 1967, medels stickprov göra en undersökning av svenska folkets attityder till invandrarna före respektive efter radiokursen ifråga, troligen även undersöka hur många som lyssnat på programserien etc. Det blev avslag. Vi behöver inte betona vad det skulle ha betytt för forskningen i vårt land att ha tillgång till bl a dessa uppgifter. Som det nu är vet man inte ens riktigt hur många invandrarna är! Eller: Det begärdes för i år en ökning med 2,7 miljoner kronor av bidragen till folkbiblioteken, varav 500 000 kronor för inköp av litteratur på främmande språk för invandrare. Av de begärda 2,7 miljoner fick man från staten en klumpsumma på 0,5 miljoner. Vad blir då kvar för invandrarna av detta?

Vidare: I Svenska Institutets »Facts about Sweden», som utkommer varje år på flera språk och har till uppgift att förmedla en objektiv bild av det svenska samhället, omnämnes inte ens med ett ord i det för övrigt utförliga kapitlet om vårt lands religiösa liv kallat »Religion» exempelvis det grekiskt-ortodoxa trossamfundet (omkring 20 000—30 000 personer eller fler), de omkring 5 000 muhammedanska trosbekännarna och den till omkring 14 000 uppgående judiska minoriteten i vårt land. Och i standardverket »Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning», som ingår som kurslitteratur på universiteten m fl ställen, hade man av någon anledning helt enkelt utelämnat våra befolkningsminoriteter, liksom å minoritetsproblem över huvud taget(!). Vad kan nu detta bero på?

Men ännu värre: I Kungl Kammarkollegiets yttrande till chefen för jordbruksdepartementet nr 1873/1963 talas det bl a om »halv- och kvartslappar» och »den lapska rasgruppen». Efter vilka raslagar grundar kammarkollegiet sin ståndpunkt beträffande samernas sk »rasegenskaper»? I Skolöverstyrelsens anvisningar angående de finska barnens

Finnarna i Sverige firar Kalevala-dagen.

skolgång i Sverige kan det låta bl a så här: »Klumpa ej ihop många finska barn i en klass. Då pratar dom bara finska. *Låt dem ej heller klumpa ihop sig på skolgården*» (kurs av författarna). Och i »Ny i Sverige», utgiven av inrikesdepartementets provisoriska arbetsgrupp för invandrarfrågor, klassificeras svenska barn till judiska föräldrar (svenska medborgare givetvis, ofta sedan flera generationer) som utlänningar och sättes under rubriken »Skolor för utländska barn» (sid 75). Inom parentes sagt har enligt uppgift representanter för den judiska minoriteten i Sverige framfört en skriftlig protest till den provisoriska arbetsgruppen mot denna form av diskriminering mot dem. Vidare på sid 10 i »Ny i Sverige»: »Trots denna återutvandring *har vi 350 000—400 000 utlänningar här i landet om man räknar in dem som sedan kriget blivit svenska medborgare*» (understruket av artikelförf.). Samma skrift sid 55: »I den nämnda siffran ingår inte de omkring 100 000 utlänningar som sedan 1951 fått svenskt medborgarskap.»(!) Varför alltså denna diskriminering? Antingen man är svensk eller man är det inte i juridiskt hänseende. Däremot kan man ju inte vara båda ting på en gång. Vågar man hoppas på att i de åtta nya versioner av »Ny i Sverige», som riksdagen anslagit medel till och som beräknas utkomma före 1968, denna sorts diskriminering mot svenska medborgare inte skall upprepas? På Skolöverstyrelsen har man tydligen gått ännu ett steg längre genom att

helt enkelt inte låtsas om de icke-lutherska trossamfundens existens inför den förestående reformen om ett »integrerat» kristendomsämne i grundskolan, medan man kontaktat i ärendet riksdagens kristna grupp och Samkristna skolnämnden samt ett par gånger inkalla de kristna (läs = lutherska) trossamfundet till informationsmöten om reformen. Om inte representanter för ett par av de icke-lutherska trossamfundet själva tagit kontakt med SÖ i denna fråga, skulle de inte ens vetat, att reformen om ett »integrerat» kristendomsämne är på gång. Ändå har vi omkring 80 000—100 000 icke-lutherska trosbekännare i vårt land. (Se DN 22.4.67.) Behöver det vara så?

Vår analys av invandrings- och minoritetspolitiken har i huvudsak inriktat sig på psykologiska och sociologiska frågeställningar. Man får emellertid inte glömma bort de ytterst centrala ekonomiska problemen.

Lönar sig invandringen?

Hittills har vi fört en alltför snäv och krass debatt och frågat oss: Lönar sig invandringen? Det torde vara mycket svårt att ge ett enkelt svar på en sådan fråga, eftersom det nära nog är omöjligt att beräkna det produktionstillskott invandrarnas arbetsinsatser betyder och därefter sätta detta i relation till de samhällseliga investeringar som invandringen medför. Här är ett område som den ekonomiska forskningen borde kunna inrikta sig mot.

Lika litet vet vi om invandrarna speciellt frekventerar låglönebranscherna och om den klassiska tesen: »ökad invandring leder till lägre löner» är korrekt. Vi kan bara konstatera, att år 1966 var 10 % av invandrarna anställda i låglönebranscher. Vi kan vidare konstatera, att på grund av det snabbt minskade utbudet av personer i yrkesverksam ålder, blir vi alltmer beroende av den invandrande arbetskraften. Invandrarna blir således alltmer nödvändiga för vårt välbefinnande. Befolkningsökningen i de aktiva åldrarna 15—69 år har exempelvis under åren 1960—1965 varit + 221 000 personer, 1965—1970 beräknas den sjunka till + 117 000 personer, 1970—1975 sjunker den ytterligare till + 68 000 personer respektive 1975—1980 till + 70 000 personer. Observeras bör att i beräkningarna ingår ett invandringsöverskott på 10 000 personer per år netto och den högre nativiteten bland våra invandrare.

Arbetsmarknadsstyrelsen och våra övriga myndigheter borde därför göras ansvariga för att invandrarna ges ökade utbildnings- respektive omkolningmöjligheter och att dessa instanser sedan också får möjlighet att

styra över arbetskraften till de produktiva näringsgrenarna. Detta kunde vara särskilt viktigt vid en eventuell svikande konjunktur. Önskvärt är också, att de fackliga organisationerna genom informationsverksamhet kan vidga invandrarnas förståelse för facklig verksamhet, och att invandrare tilldelas förtroendeuppdrag.

Dessa reformer ger garantier mot att skrupelfria arbetgivare utnyttjar invandrarna och spelar ut dem mot den övriga arbetskraften eller med andra ord, att den importerade arbetskraften göres till ett slagträ i lönepolitiken. Man får nämligen komma ihåg att invandrarna ofta kommer från länder, där fackföreningsrörelsen spelar en helt annan roll än den svenska. Många av invandrarna har kanske aldrig upplevt en demokratisk samhällsordning som den svenska och ej sällan kommer de från områden med annorlunda samhällsstruktur och en lägre teknisk utvecklingsnivå.

Öppna samhället!

Målet för vår svenska invandrings- och minoritetspolitik måste därför vara att öppna samhället för de invandrade och på så sätt vinna dem för den svenska demokratin utan att de för den skull behöver uppge sin kulturella särart. Därigenom underlättas deras anpassning till den nya miljön och man får dem att trivas och känna solidaritet och medansvar i det nya hemlandet Sverige; därigenom vidgas också begreppet »svenskt», det svenska kulturlivet berikas och landets integrering i en framtida överstatlig gemenskap underlättas.

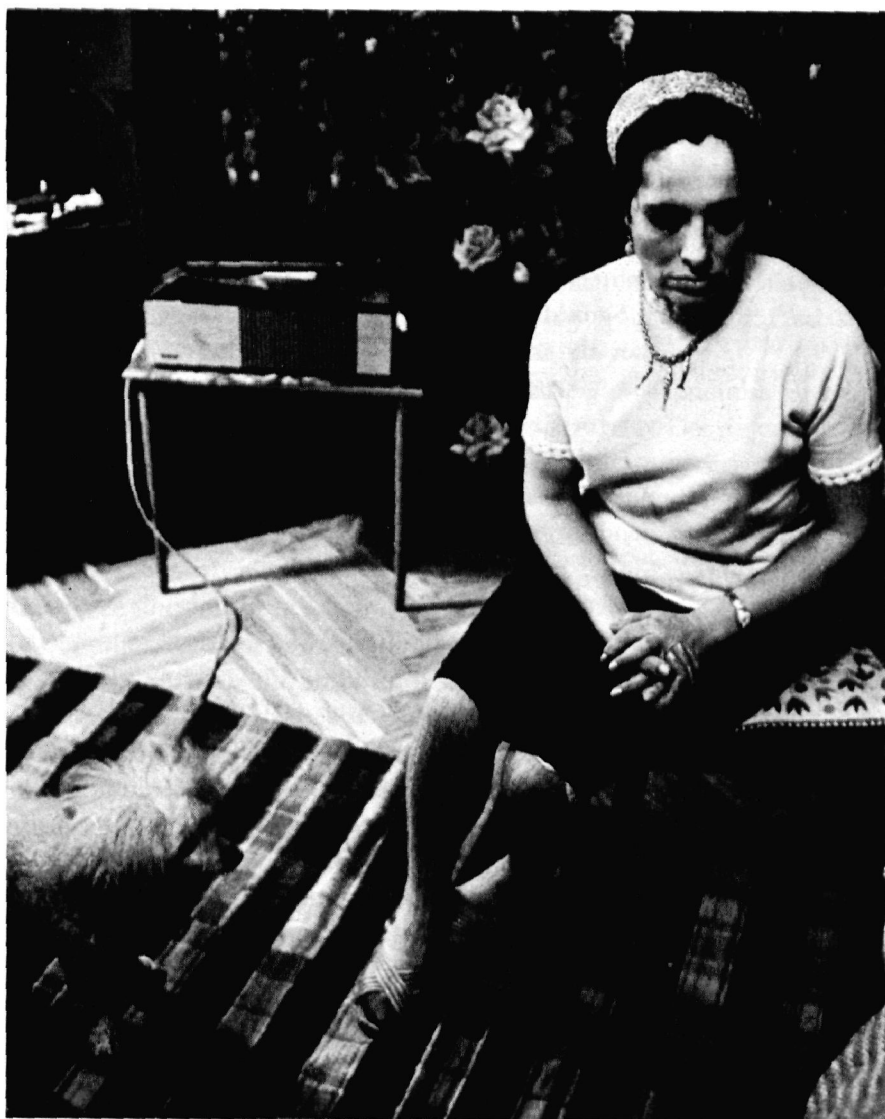
Avslutningsvis är det värt att citera Olof Palmes tal på juldagen 1965 till svenskarna: »Den framtid vi kan skönja kommer att föra med sig mycket av påfrestningar och svårigheter, när vi svenskar skall anpassa oss till en förändrad verklighet. Skall vi kunna överleva, måste vi lära oss att leva tillsammans med andra.»

David Schwarz har redigerat Aldusboken Svenska minoriteter.
Olle Svenning är fil kand och sekreterare i Statsrådsberedningen.

*

Sedan ovanstående skrivits har utlänningsutredningen föreslagit ett nytt, permanent och fristående ämbetsverk, immigrationsstyrelsen. Verket skall ha hand om frågor rörande visering, uppehållstillstånd och förpassning. I ledningen skall stå en generaldirektör och i styrelsen dessutom ingå åtta ledamöter — fyra riksdagsmän samt en representant för arbetsmarknads-, rikspolis-, bostads- och socialstyrelserna.

Red:s anm.

Ofta kommer tankarna på det gamla landet (Foto Bo Dahlin)

Att stå utanför . . .

Av fil lic MICHAËL WÄCHTER

Under Per Oscarssons riksbekanta framträdande i Hylands hörna hade han även några synpunkter på rasfrågan, som väckte betydligt mindre uppmärksamhet och absolut ingen »tittarstorm». Han framhöll, att det inte var ett skällsord att kalla en jude för jude och en neger för neger. Ras- eller nationalitetsbenämningar för individer som är utsatta för diskriminering har tendens att bli skällsord. Människor som vill distansera sig från diskrimineringstendenser vågar inte använda dessa nationalitetsbeteckningar av rädsla för att bli misstolkade.

Samtidigt som Per Oscarsson försökte lära ut dessa kloka ord gjorde han sig skyldig till en diskriminering — givetvis inte i någon ond avsikt — men ändå. Han talade om en mörkhårig ung svensk jude som var förnärmad, när han blev kallad oriental. Per Oscarsson ville ge ett exempel på hur ömtåliga relationerna mellan individer blir, då den ene tillhör en diskriminerad grupp. Det som Oscarsson inte fattade var, att denne svenske jude reagerade emot att bli kallad oriental, sannolikt inte för att han ansåg det skamligt eller förnedrande att vara oriental — det är det givetvis inte —, utan för att han inte var oriental. Han var svensk och Oscarssons välvilliga skämt måste han uppleva som ett understrykande av att han inte hörde till det folk, där han var född. Han förklarades vara ett främmande element, han var utanför.

I ett helt annat sammanhang blev jag häromdagen vittne till hur en person, som anser sig vara vidsynt och fördomsfri och säkert även är det, reagerade upprört och mycket negativt mot en forskare här i landet, välkänd publicist, av icke svensk börd. Det var inte denne forskares åsikter som kritiserades utan att denne, som upptagits vänligt i detta land, hade omdömeslösheten och oförsyntheten att kritisera förhållanden i det samhälle, där han borde visa sin tacksamhet.

Den möjligheten att forskaren genom sin aktivitet just försökte visa detta, föll honom inte in. Forskaren betecknades som främste stimulator till antisemitismens återfödelse i detta land.

När blir man svensk?

Jag själv, som numera har bott nästan 30 år här i landet, får ibland höra, både välmenande och uppskattande: »Jaså, Du är gift med en svenska?» Då får jag reda på, att jag egentligen inte hör hit. Jag saknar den betydelsefulla förmånen att vara född här i landet.

När blir man svensk? När upphör man att vara ett främmande inslag, någon som inte hör till?

Det är givetvis retoriska frågor som jag inte väntar mig att få svar på. Men de belyser en viktig aspekt som rör invandrarens anpassning till värdfolket.

Hur mycket allvarigare måste inte sådana problem upplevas av den som endast varit kortare tid här och som både genom språklig accent, manifesterade vanor och rentav utseende skiljer sig från sin omgivning i ännu högre grad än personer som kanske är födda här, men fortfarande visar spår av att vara annorlunda eller som vistats här i många år, men ändå inte lyckats befria sig från särdrag i ett eller annat avseende?

Det är inte en fråga om politisk, juridisk eller ekonomisk diskriminering och absolut inte om myndigheternas åtgärder. Det är en form av spontan, omedveten och nästan självklar diskriminering, som bara konstaterar: Du hör ändå inte riktigt hit.

Det här antydda problemet är ej begränsat till relationen mellan invandrare och infödda; det är ett allmänt grupp-dynamiskt problem. Det finns i detta avseende många minoriteter i alla samhällen, vilka blir utsatta för olika diskriminerings-tendenser, som alla synes bygga på samma grunder. Detta förekommer även i vårt samhälle.

Handikappade får uppleva att de står utanför de friskas värld. Äldre har haft sin tid, och står inför de ungas stängda värld. Brottslingen möter det klara beskedet att han spelat bort sin chans att tillhöra de anständigas värld. Kvinnor — till antalet en majoritet — men ur diskrimineringsaspekt en gedigen minoritet — har inget tillträde till männens värld och därmed den »verkliga» världen. Norrbottningar som på grund av strukturrationaliseringar hamnar i Småland är förvisso människor, men blir de smålänningar?

Vi möter dessa grupp-dynamiska problem i många former. De beskrivs inom socialpsykologin som den spänningsladdade relationen mellan in- och outgrupp. Ingen går säker för att bli »outgrupp» i förhållande till någon ingrupp.

Problem av denna art är kanske inte de mest dominerande i relationen mellan invandraren och värdfolket, men dessa relationer kan knappast diskuteras på ett fruktbart sätt utan att man tar hänsyn till dessa problem.

Den som i någon mening tillhör en minoritet men är född som svensk medborgare eller varit svensk medborgare sedan många år, har i allmänhet lärt sig att manövrera dessa problem, fastän de kan bli än så påtagliga.

Den som även i juridisk mening står utanför samhället såsom den

icke-naturaliserade invandraren har betydligt svårare att finna sig tillrätta i denna situation.

Avgörande är givetvis med vilka avsikter invandraren har kommit hit. Är Sverige drömlandet, som man har kommit till för att leva ett nytt, ett bättre liv, då blir känslan av att vara utanför lätt outhärdlig. Man blir tvungen — om man vill eller ej — att söka sig till sina »egna». Man blir tvungen att bygga upp ett eget nationellt och/eller religiöst ghetto. Besvikelsen leder till att man söker sig en annan framtidsmiljö. Man återvänder hem eller vandrar vidare. Det höga antalet invandrare som efter relativt kort tid lämnar landet igen kan tyda på sådana mekanismer.

Annorlunda ter sig situationen för den invandrare som kommer hit med en mycket begränsad målsättning. Den som vill arbeta här i några år för att tjäna ihop pengar eller för att »se sig omkring» eller för att studera, kan lättare finna sig i att vara utanför. Han upplever förvisso många besvikelser i vardagen, men han drar sig frivilligt tillbaka till sin egen grupp och utvecklar — som en försvarsattityd — en ofta överlägsen och ganska aggressiv attityd gentemot de svenska värdarna. De som tror på betydelsen av goodwill hos andra nationer borde vara bekymrade över denna aspekt.

Tvingad till anpassning

Besvärligast är ändå situationen för flyktingen, som räddats hit. Han har inte haft något val och har inte heller något val för framtiden. Han är tvungen att anpassa sig till en omvärld som han i bästa fall upplever som likgiltig och oftast som öppet negativ eller stängd.

Dessa förhållanden, som inte är en följd av någon officiell politik och för vilka man inte kan klandra myndigheterna, regeringen eller riksdagen, diskuteras alldeles för litet i den allmänna debatten. Det är mera tillfredsställande och framför allt ur det taktiska valfiskets synpunkter mera givande att dra upp principiella diskussioner om åtgärder som den ena eller andra myndigheten har underlåtit att göra, som regeringen kan klandras för eller som riksdagen borde ägna uppmärksamhet åt. Dessa frågor angår däremot alla; de kan inte skjutas på några politiska institutioner. De kräver ställningstagande av envar, de kräver åtgärder.

I denna situation reses i det humanitära engagemangets och den internationella solidaritetens namn krav på att öppna gränserna för

obehindrad invandring. Man nämner inte att en sådan politik förutsätter ett samhälle av mycket speciell art. Det förutsätter en öppenhet för dem som är annorlunda, något som åtminstone inte finns i vårt samhälle i dag. Att vilja öppna gränserna utan att ange hur vi kan påverka attityderna i riktning mot ett öppnare samhälle avslöjar antingen en lika grov som okänslig okunnighet om invandrarnas problem eller också en hänsynslös cynism att göra dessa människors belägenhet till ett politiskt jippo. Man tar risken att försvåra en redan förut besvärlig situation. Det är en risk som är lätt att ta eftersom man tar den för andra. Man behöver endast hänvisa till de attityder som påverkar relationerna till minoriteter med delvis månghundraåriga traditioner här i landet, samer, finnar, zigenare och judar, för att fatta vidden av problemet.

Diskussion om assimilation eller icke-assimilation blir meningslös så länge man inte diskuterar frågor som rör denna spontana diskriminering. Assimilation förutsätter möjligheten till att assimilera sig. Ur vilka synpunkter man än angriper frågeställningen måste en friktionsfri samlevnad av så många olikartade individer som möjligt vara en acceptabel målsättning. Sedan kan väl alltid diskuteras hur mycket individuellt som går att förena med friktionsfri samlevnad. Det är det öppna samhället vi behöver skapa. Samhället som är öppet mot invandrare, infödda minoriteter och mot alla individualiteter. Och detta är inte en fråga om myndigheternas åtgärder och inte heller om invandringspolitik — fastän detta är utomordentligt betydelsefullt — det är primärt fråga om attitydförändringar.

Vilka konkreta möjligheter har vi att styra en sådan process? De viktigaste faktorerna för påverkan i vårt samhälle är folkrörelserna och massmedia. De har i anmärkningsvärt ringa grad hittills mobiliserats för dessa ändmål. De har en nyckelposition när det gäller att aktivt skapa åsikter, opinioner och attityder. De torde kunna spela en betydande roll vid påverkan av attityder gentemot invandrarna.

Vi har de stora folkbildningsorganisationerna, vi har ungdomsrörelserna, kvinnoorganisationerna; vi har den stora fackliga rörelsen, de politiska partierna, nykterhetsrörelsen, de kyrkliga och frireligiösa organisationerna, idrottsförbunden och våra stora massmedia.

AMS har tagit ett berömvärt initiativ genom att i olika län kalla till kontaktkonferenser kring dessa frågor.

Sveriges Radio har startat ett glädjande försök att både sprida kunskap och att påverka attityder gentemot invandrare genom en programserie. Men dessa initiativ bör följas upp av folkrörelserna.

Varför utsätta nationaliteten?

Tidningar och även Sveriges Radio, våra viktigaste massmedia sålunda, sviker i andra avseenden gruvligt sådana strävanden — i strid med de åsikter de ofta framför. »Bulgariska» rånare överfaller en bank, och mannen som drog kniv var »finsk» medborgare. Ibland kan vi till och med läsa om en »f d tysk» medborgare, som förövar ett inbrott. Är det en bulgarisk nationalegenskap att råna banker? Kommer finländaren till världen med kniven i näven? Har f d tyskar en kriminell läggning som skiljer dem från andra nationaliteter? Kräver nyhetsförmedlingen dessa specificeringar? Borde man inte lika gärna meddela förövarens sko- eller kragnummer? Finns det något som helst sakligt berättigande i dessa karakteristika, som på ett omedvetet och därför effektivare sätt underbygger gamla föreställningar eller skapar nya negativa attityder? Denna effekt kan de klokaste ledare och de välvilligaste programserier inte neutralisera.

Det finns ju även ett samband mellan dessa och andra diskriminerande attityder som försvårar samlevnaden. Fördomsfullhet inom ett område beledsagas av fördomsfullhet inom andra. Invandrare är högljudda och opålitliga, kriminella är känslokalla och hållningslösa, rödhåriga är argsinta och falska, folk från övre Östermalm är snobbiga och arroganta, alla sådana generaliseringar får näring ur samma källa, finns vanligen i samma person och stöder varandra.

Vi kan säkert inte räkna med radikala förändringar inom ett kort tidsförlopp, men vi kan driva på en utveckling som har påbörjats.

Det torde inte innebära några praktiska svårigheter att arbeta ut en plan för konkreta åtgärder, att lägga upp en strategi för påverkan som passar de stora folkrörelsernas aktivitet i samarbete med målsättningen att skapa ett öppnare samhälle. Man skulle snart upptäcka att vinsten av sådana åtgärder skulle bli mångfaldigt större än enbart en förbättring i relationerna mellan invandrarna och deras värdar.

De ler åt glada minnen från Donau (Foto Gösta Glase)

Invandrarna, deras kyrkor och det svenska samhället

Av fil lic LENNART EJERFELDT

Hur religionstillhörigheten påverkar invandrarnas anpassning i det nya landet är ett stort problemkomplex som här bara kan behandlas ur några av många möjliga synvinklar. I den hittills blygsamma svenska litteraturen om minoriteter och invandring har dessa frågor intagit en särdeles undanskymd plats, och någon forskning att tala om existerar inte. Dessutom har de kyrkor och samfund som söker ta emot och andligen sörja för invandrarna så fullt upp att göra med detta, att även den mest elementära insamling och bearbetning av data till belysning av vårt tema ännu är ogjord.

Större delen av invandrarna från våra nordiska grannländer och av de baltiska flyktingarna tillhör evangelisk-lutherska kyrkor. Omsorgen om dessa faller alltså väsentligen på den svenska kyrkan och därmed också delvis på den svenska statsmakten. Så har genom riksdagsbeslut inrättats två prästtjänster för själavård bland finsktalande i Sverige. Dessutom finns som en grund för denna verksamhet den finska församlingen i Stockholm. När vi i det följande inte uppehåller oss vid det flertal av invandrare som tillhör lutherska kyrkor, är det inte för att deras svårigheter på något sätt skulle vara lösta, endast att de är helt annorlunda än för andra grupper.

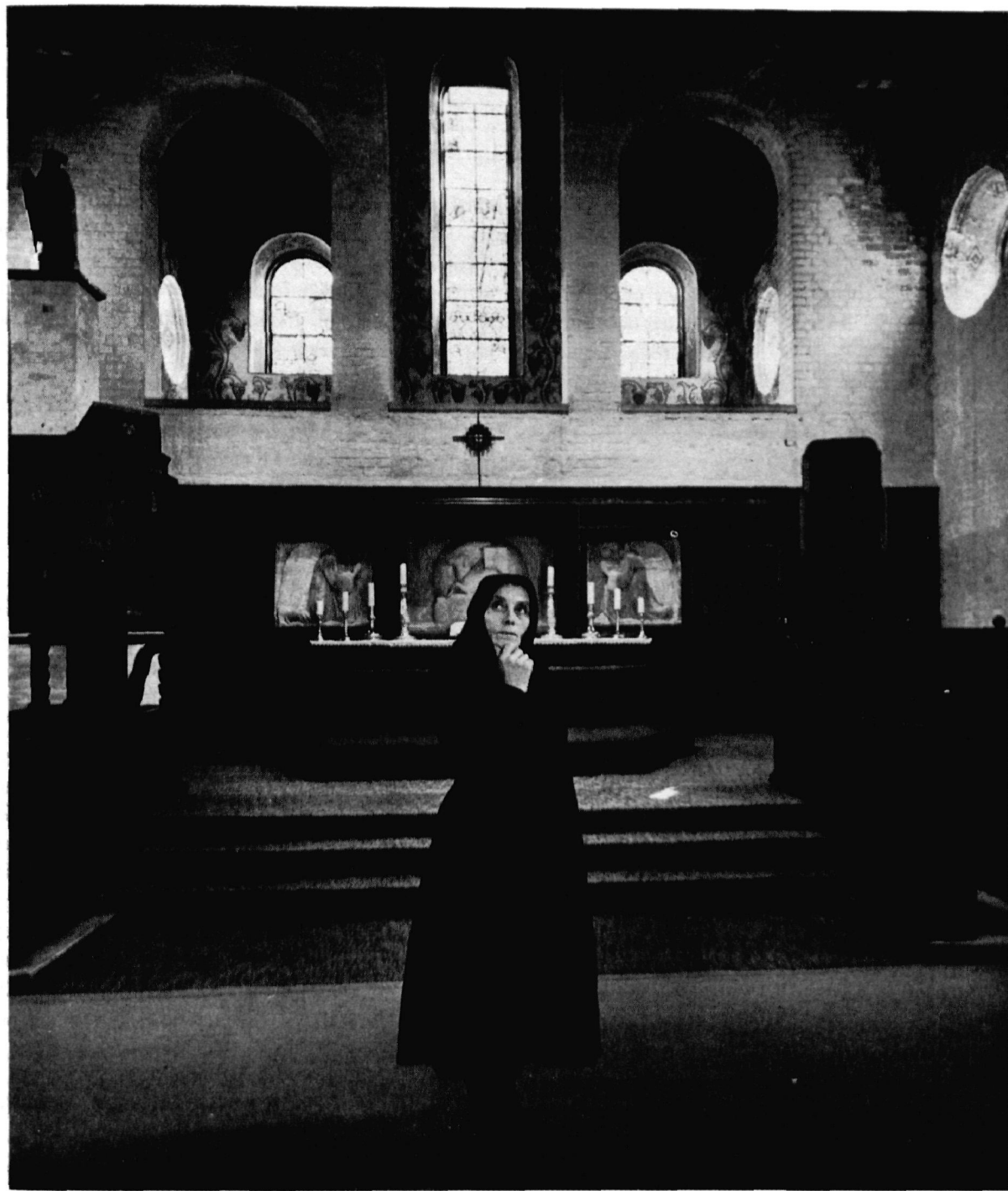
Judarna utgör en religiös minoritet, som till stor del består av relativt nyinvandrade, men är inte helt jämförbar med andra religiösa grupper. Dit räknar sig också människor för vilka religionen endast är ett moment i ett större gemensamt kulturarv. I boken Svenska minoriteter ägnades ett av de bästa avsnitten åt judarna, trots att där eljest inga religiösa minoriteter gavs plats.

Antalet muslimer i Sverige torde efter de senaste årens invandring av jugoslaviska bosnier och turkar kunna räknas i tusental. Organisera de försök att sörja för deras religiösa behov har knappast alls gjorts.

Den följande framställningen gäller alltså väsentligen den romersk-katolska och den grekisk-ortodoxa kyrkan, deras relationer med det svenska samhället och deras roll i anpassningsprocessen.

Samhälleliga värderingar och institutioners avhängighet av historiska och sociala förutsättningar är en självklarhet. Så regleras heller inte förhållandet mellan stat och kyrka och religionsfrihetslagstiftningen endast av abstrakta principer, utan avspeglar en historisk utveckling och skilda gruppers politiska inflytande och sociala roller.

Sverige var som känt ovanligt länge ett land som präglades av religiös enhetlighet, i äldre tid uppehållen med lagstiftning och polismakt. Under det senaste århundradet har statsreligion och statskyrkosystem börjat avvecklas. Denna utveckling som fått sina senaste betydande

Ensam i kyrkan med sina tankar (Foto Gösta Glase)

nedslag i religionsfrihetslagen av år 1951 och avskärandet av de sista banden mellan kyrkan och den offentliga skolan strax därefter, innebär inte minst ett erkännande av frikyrkornas roll i det svenska samhället och av deras intressen. Däremot har invandrarkyrkorna kommit senare och inte kunnat påverka bilden. I den utredning som nu behandlar förhållandet mellan stat och kyrka är likaså frikyrkligheten, men inte invandrarkyrkorna representerade. Konsekvenserna av detta förhållande skall illustreras på några för invandrarkyrkorna vitala områden.

Folkbokföring, folkräkning och konfessionstillhörighet

Den reform av folk- och kyrkobokföringen som infördes 1952 motsvarade också frikyrkliga önskemål. Tidigare hade i kyrkböckerna antecknats konfessionstillhörighet för dem som inte tillhörde svenska kyrkan. Numera antecknas endast om en person tillhör denna kyrka eller icke. Frikyrkorna växte fram i en viss konflikt med staten, och deras väsentliga intresse var i detta hänseende att slippa varje form av statligt förmynderskap. Frågan om tillhörighet till svenska kyrkan har dessutom delat den frikyrkliga opinionen, och man hade naturligtvis intet intresse av anteckningar om medlemskap vid folkbokföringen. Vad som för 15 år sedan framstod som ett klart framsteg för religionsfriheten, kan emellertid i dag sägas vara ett allvarligt hinder för denna.

Tidigare kunde alltså katolska och ortodoxa präster av pastorsämbetena erhålla meddelanden om vilka som vid folkbokföring uppgivit katolsk respektive ortodox konfession. Resultatet av den nya ordningen är att många invandrare först efter avsevärd tid får reda på existensen av katolska och ortodoxa kyrkor. Ofta sker detta genom rena tillfälligheter, stundom också genom förmedling av organ med helt andra uppgifter, såsom arbetsförmedlingar etc. Av samma skäl vet man heller inte hur många katoliker och ortodoxa som finns i Sverige.

Vissa myndigheter som registrerar invandrare är villiga att ge kyrkorna tillgång till namn och adresser på samma sätt som fackföreningsrörelsen får det. Eller man är beredd att förmedla information till invandrare av en viss nationalitet som kan förmodas tillhöra en särskild konfession. Dessa förteckningar upptar emellertid inte kyrkotillhörighet, och från kyrkornas sida är man med rätta tveksam inför att rikta sig med information till människor, som inte frivilligt deklarerat sin tillhörighet.

Stundom säger ju heller inte nationaliteten någonting om konfes-

sionen. Ett exempel härpå är den grupp bland finländarna i Sverige, som är ortodoxa. På grundval av siffror från Finland kan dessa beräknas vara ett par tusen. Den präst som här har själavård och gudstjänst för dessa om hand har efter åratals arbete lyckats upptäcka drygt 500. De flesta blir angenämt överraskade av att det finns en ortodox präst. Många har genom folkbokföringen fått uppfattningen att de blivit anslutna till svenska kyrkan. Ingen har underrättat dessa om hur det svenska systemet fungerar. I realiteten fungerar det också på skilda sätt, allt efter hur man på pastorsämbetena förstår sin uppgift.

Förvirringen bland invandrade finländare kan delvis ha sin bakgrund i det helt annorlunda folkbokföringssystem som man har där. Alla av staten erkända religionssamfund håller sina medlemsregister, de konfessionslösa och andra finns i det s k civilregistret.

Till skillnad från de flesta andra stater har heller Sverige inte haft några frågor om konfessionstillhörighet i uppgifterna vid folkräkningarna, med undantag för år 1930. Norge hör exempelvis till de länder som vid folkräkning inhämtar uppgift om konfession. Det vore för den allmänna kartläggningen av invandrarna viktigt, för invandrarkyrkorna ovärderligt, om folkräkningen 1970 komme att innefatta konfessionsuppgifter.

Den nuvarande ordningen försvårar på ett orimligt sätt för invandrarerna att få kontakt med sina kyrkor, och det kan väl inte råda tvivel om, att om man 1951 kunnat förutse dagens läge, bestämmelserna skulle ha utformats på ett annat vis.

Skolor och religionsundervisning

Det svenska skolväsendet har alltid utmärkts av en gemensam livsåskådningsmässig grundval. Det skapades en gång av den svenska lutherska kyrkan, och stod länge under dess överinseende. Genom en långsam, gradvis process överfördes skolan från kyrkans domvärjo till stat och kommun. Den livsåskådningsmässiga grunden förändrades, men den förblev enhetlig. Svensk frikyrklighet har i allmänhet inte sökt skapa egna skolor, utan dess strävan har varit inriktad på att bryta svenska kyrkans monopolställning i den allmänna skolan.

Katolska och judiska barn, som deltar i av samfunden anordnad religionsundervisning, har sedan länge kunnat erhålla befrielse från skolans kristendomsundervisning. Vid en tid då denna var konfessionellt luthersk, och då katoliker och judar utgjorde små och relativt isole-

rade grupper, var denna ordning naturlig. Den består fortfarande, men förutsättningarna har förändrats. Skolans undervisning har blivit objektiv, katoliker och judar har blivit flera och mindre isolerade, och andelen barn som sökt och erhållit befrielse från skolans undervisning har blivit mindre. Däremot har omfattningen av dessa samfunds undervisning kvantitativt ökat. En stor del, kanske hälften av katolska och judiska barn, deltar både i skolans och samfundets religionsundervisning. Man kunde ju tycka, att denna utveckling ur det svenska samhällets synpunkt endast vore att välkomna. Överraskande nog har den i stället orsakat missförstånd och hotar att skada dessa samfund i för dem vitala intressen.

Den statliga utredningen Skolgång borta och hemma, vars betänkande framlades hösten 1966, hade till sin egentliga uppgift att utreda utlandssvenskarnas barns skolförhållanden, men hade egendomligt nog också, mera vid sidan av, anförtrots att utreda minoriteternas skolgång. På något obekant sätt förefaller de statliga utredarna ha fått uppfattningen, att katolsk och judisk religionsundervisning anordnats för att barnen skulle slippa skolans. När man så finner, att antalet barn som rapporteras delta i samfundens undervisning är mycket större än antalet enligt skolledarna från skolans undervisning befriade, syns man benägen att dra samfundens uppgifter i tvivelsmål. Hur skall man eljest kunna förklara, att när man diskuterar behov och möjligheter av sådan religionsundervisning inom skolans ram, man ingalunda utgår från den omfattning som undervisningen har, utan från hur många barn som är befriade från skolans.

Det monolitiska svenska skolväsendet är historiskt sett en produkt av »enheten i religionen», i äldre tid uppehållen med lag. Överallt där det i demokratiska stater råder en religiös pluralism, finns också ett pluralistiskt skolväsende. T o m i Spanien tillåter man enligt den nya religionsfrihetslagen protestantiska skolor och ger dem ett visst bidrag av skattemedel. Den katolska kyrkan har hävdad principen om föräldrarnas rätt att avgöra vilken form av religiös undervisning skolan skall ge deras barn, och därför har katolska skolor skapats där det allmänna skolväsendet inte tillhandahållit katolsk religionsundervisning. I länder som Nederländerna, Belgien och Frankrike har dessa skolor småningom fått med de allmänna jämförbara ekonomiska villkor, liksom anglikanska och katolska folkskolor i England. I invandringsländer som USA och Australien har det katolska skolväsendet framgångsrikt byggts upp utan skattemedel, och denna princip är nu i båda länderna på väg att genombrytas. Danmark ger exempelvis katolska skolor generösa bidrag

av skattemedel och en liknande ordning förutses för Norge i lagförslaget om trossamfund.

De två svenska katolska skolor, som för närvarande drivs utan statsbidrag, men givetvis under inspektion av skolmyndigheterna, har kvantitativt tämligen liten betydelse. Inte heller dessa kan väl fortsätta sin verksamhet utan skattemedel, när skolmyndigheternas krav på undervisningsmateriel, hygienisk standard osv ständigt driver kostnaderna i höjden. Den ovan omtalade statliga utredningen föreslog, att en av dessa skolor, S:t Eriks skola i Stockholm, på prov, under begränsad tid och i begränsad omfattning, skulle erhålla statsbidrag, ungefär såsom den judiska Hillelskolan nu får. Några reservanter och flera remissinstanser har dock avstyrkt även detta beskedliga bidrag, som också skulle beröras Hillelskolan. När judiska kulturinstitutioner beröras existensmöjligheter exempelvis i Sovjetunionen brukar protestmöten anordnas i vårt land.

Åtskilligt flera skulle beröras av någon form av samhälleligt stöd till den religionsundervisning som utanför skolan meddelas tusentals katolska, judiska och ortodoxa barn. Något realistiskt försök att uppskatta vad denna verksamhet kostar i tid för lärare, resor för barn och medföljande föräldrar, hyra för lokaler etc har inte gjorts. Åtminstone några av dem som förklarat sig av principiella skäl avvisa skattemedel till konfessionella skolor, syns inse att denna inställning för att inte framstå som alltför påträngande minoritetsfientlig, måste balanseras av stöd från det allmänna till minoriteternas religionsundervisning inom eller utanför skolan.

Om man är beredd till långtgående och kostsamma åtgärder för att ge invandrarnas barn undervisning i deras modersmål, hemlands historia etc, skulle det vara uppenbart diskriminerande att inte göra detsamma i deras egen religion.

Invandrarkyrkornas ekonomiska villkor

Skol- och undervisningsfrågorna tangerar invandrarkyrkornas allt över-skuggande problem, de ekonomiska. Skulle den katolska kyrkan i Sverige endast bestå av de svenska katolikerna, och tillväxa långsamt eller inte alls, vore det väl möjligt att den skulle kunna vara självfinansierande på nuvarande villkor, alldeles som frikyrkorna. Att invandrarna i första generationen på dessa villkor skulle ha råd att bygga sina egna kyrkor och avlöna präster, är givetvis helt uteslutet. I än

högre grad gäller detta den än mera utpräglade ortodoxa invandrarkyrkan.

De ekonomiska villkoren torde i Sverige vara enastående ogynnsamma. Intet direkt statsbidrag, såsom utgår till protestantiska och judiska religionstjänare i Belgien, ingen beskattningsrätt av medlemmarna, ingen rätt till skatteavdrag för församlingsavgifter och gåvor som exempelvis i USA. I själva verket har den katolska kyrkan bättre rent ekonomiska villkor i Östtyskland, där en hel del statsmedel anslagits till kyrkor och kapell för den katolska befolkning som ökat med flyktingar och förflyttade från de forna östprovinserna.

Skall i Sverige i dag ens elementära möjligheter att utöva deras religion skapas för katolska och ortodoxa invandrare måste medel därför till stor del komma från utlandet. Detta förhållande kan inte undgå att åstadkomma beroendeförhållanden som inte kan annat än försvåra kyrkornas integration i det svenska samhället. Så länge den katolska kyrkan i Sverige räknades till missionsområdena, låg ansvaret för dess ekonomi i Rom. Sedan Sverige blev ett självständigt stift är detta inte mera fallet.

Det totala beroendet av medel utifrån är ännu mer påtagligt för den ortodoxa kyrkan. De präster som arbetar bland grekiska invandrare här, har intet annat att leva av än ett blygsamt bidrag från den grekiska staten. Detta har gjort att präst och kyrka här inte helt kunnat undgå att beröras av de politiska motsättningarna i Grekland. I andra europeiska länder, där man varit generösare mot invandrarkyrkorna, har själavårjarna sluppit konflikter som är relevanta endast i ursprungslandet.

De raskt växande behoven av kyrkor och kapell för katoliker och ortodoxa jämte de allmänna hårda ekonomiska villkoren, gör att den nya investeringsavgiften drabbar dessa kyrkors liv och verksamhet med förödande kraft. I vilken utsträckning myndigheterna är medvetna om dessa konsekvenser, har inte framgått av debatten, då ju dessa minoriteters möjligheter att göra sina synpunkter hörda är synnerligen begränsade.

Kyrkorna och anpassningen

Hur många katoliker och ortodoxa som finns i Sverige vet man alltså inte. Antalet katoliker som finns uppförda i församlingarnas böcker och kartotek närmar sig 45 000, men detta är alltså de som fått kontakt med en församling. Skulle man på grundval av siffrorna för katolska vigslar och dop söka beräkna den katolska befolkningen skulle antalet bli väsent-

ligt högre. Vid sådana tillfällen söker sig åtskilliga katoliker fram till en församling, vilka förut inte sökt eller hittat någon. De i förhållande till de »bokförda» medlemmarna höga siffrorna för vigslar och dop visar också att gästarbetarna relativt förlorar i betydelse inom den katolska kyrkan i Sverige. I detta hänseende är förhållandena ännu annorlunda i den ortodoxa kyrkan, där ogifta utgör ett större inslag.

För de nykomna invandrarna är kyrkans roll vid anpassningen ofta handfast och direkt. Katolska och ortodoxa präster i Sverige ägnar i dag en betydlig del av sin tid och sin arbetsinsats i rent kurativ verksamhet, att hjälpa invandrare med språket, att förmedla kontakter med svenska myndigheter osv. Om man vill uttrycka det så, gör de fattiga kyrkorna det svenska samhället stora tjänster alldeles gratis. Ofta har man intrycket, att religionsfriheten fordrar, att man inte ens observerar detta lätt konstaterade förhållande.

Kyrkornas uppgifter och funktion är helt olika vid skilda nivåer av invandring. Bland gästarbetare som avser att efter några år återvända till hemlandet blir deras kyrka bandet med detta, samtidigt som prästerna kan fylla en viktig kurativ roll.

De som i en gles invandringsström från ett visst land ämnar stanna i Sverige är oftast mycket assimilationsbenägna. Deras bästa möjlighet att finna sig tillrätta i det nya landet blir att så snabbt och grundligt som möjligt låta sig försvenskas. De som misslyckas med detta återvänder eller far vidare till invandringsländer, där den etniska eller religiösa grupp de tillhör, är större.

När minoritetsgruppen, etnisk, språklig eller religiös, når en viss storlek, sker för dem som tillhör den anpassningen till det nya samhället genom gruppens integration, inte genom den enskildes totala assimilering.

Den katolska kyrkan i Sverige omfattar nu övervägande familjer som avser att stanna i det nya landet, och dess grundläggande uppgifter och problem är andra än de som gäller för gästarbetare. I centrum för intresset kommer alltmer andra generationen, invandrarbarnen. Detta gäller inte endast för kyrkorna, utan för alla parter berörda av anpassningen av nya grupper till det svenska samhället.

Den svenska skolan har en stor genomslagskraft, invandrarbarnen tillägnar sig utan större svårigheter svenskt språk och svenskt synsätt. Föräldrarna däremot, den första generationen, lär sig sällan helt behärska det nya språket och har naturligtvis kvar hemlandets seder, värderingar och attityder. Några som uttalat sig i assimileringsfrågan har som det allra väsentligaste sett, att barnen inte handikappas i sin assi-

milering av föräldrarnas avvikande kultur och normer. Denna målsättning kan emellertid inte realiserats annat än om barnen tas ifrån sina föräldrar, och nog torde det råda enighet om att inga föräldrar alls är ett än allvarigare handikapp.

I USA med dess långa erfarenhet av invandringsproblem är sociologerna ense om, att denna barnens kulturella isolering från sina föräldrar är det allvarligaste hotet mot anpassningsprocessen. Invandrargruppernas integration i det nya landet sker bäst i tre generationer, där den andra generationen är i stor utsträckning tvåspråkig och »tvåkulturell». Samhällets viktigaste uppgift är att hjälpa invandrarnas barn till en positiv och realistisk uppskattning av hemlandets kultur, utan att därför hindra accepterandet av det nya landets. Denna problematik har just börjat uppmärksammas i vårt land, där energiska insatser syns vara att vänta, inte bara för att lära invandrarna svenska, utan också för att lära barnen deras modersmål.

Dessa problem är också den katolska kyrkans i Sverige. I stort måste man säga, att den med alla medel befrämjat de katolska invandrarnas försvenskande. Svenska är det normala prediko- och undervisningsspråket, medan på samma stadium av invandringen i USA invandrarnas språk var de helt dominerande i kyrkan. Också här utför, tvärt emot vad många syns föreställa sig, den katolska kyrkan ett viktigt verk för invandrarnas anpassning. Kyrkan står dock i ett olösligt dilemma vad gäller val av språk för barnens religionsundervisning. Med goda skäl sker denna till allra största del på svenska; de som undervisas skall leva sin katolska tro i svensk miljö och artikulera på svenska. Men därmed bidrar kyrkan till isoleringen mellan föräldrar och barn. De förra har hela sin religiösa föreställnings- och känslvärld knuten till det gamla språket, och lär sig väl aldrig att be på svenska. På detta sätt blir hemmet och familjen ställda åt sidan som förmedlare av den katolska tron och livshållningen.

Med religionsundervisning på det gamla språket blir å andra sidan kyrkan och tron främmande begrepp utan egentligt samband med livet i Sverige.

Den katolska kyrkans funktion för invandrarnas identifikation och anpassning i Sverige försvåras av en strukturell svaghet. Vid de stora migrationerna har katolska präster i allmänhet åtföljt sina landsmän över haven. De utländska prästerna i Sverige kommer endast till en mindre del från samma länder som invandrarna, och den andra katolska »eliten» i landet, de svenska konvertiterna, skiljer sig i sociala karakteristika på alla tänkbara sätt från invandrarna. De på olika sätt

»ledande» i kyrkan har i ganska liten utsträckning rekryterats ur den stora massan av katoliker i Sverige. När som nu börjar ske, katolska präster och andra kyrkans talesmän kommer ur leden av invandrarnas barn, övervinns småningom detta olyckliga förhållande.

Den ortodoxa kyrkan har ännu inte nått detta utvecklingsstadium i Sverige. Det är ännu inte klart, huruvida en större grupp av ortodoxa invandrare kommer att förbli i landet, och religionsundervisning på svenska är fortfarande en sällsynthet.

Mottagarlandets syn på invandrarnas anpassning

Bland de äldsta vita nordamerikanerna, protestanter från England och i någon mån från Nederländerna, utbildades tidigt vad man brukar kalla teorin om Angloconformity. Dvs invandrare från Syd- och Östeuropa, huvudsakligen katoliker och judar, måste anpassa sig helt till det förhärskande anglosaxiska mönstret. Denna ideologi fanns både på ett mera subtilt plan, där omsorgen om den anglosaxiska rättsuppfattningen och samhällsordningen var det viktigaste, och i de främlingsfientliga massrörelser riktade mot judar och katoliker som i våg på våg svepte fram över USA under 1800-talet. Det finns i vårt land i dag en stark tendens till »Swedoconformity», formulerad exempelvis i det bekanta uttalandet »de får väl bli svenskar eller fara vidare».

En annan uppfattning om massinvandringens följder, som finns be-lagd redan från slutet av 1700-talet, är Amerika som The Melting Pot, »den stora smältdegeln», som skulle smälta samman folk och religioner till något alldeles nytt. Särskilt menade man att storstäderna skulle komma att göra tjänst som sådana smältdegel. Så har emellertid inte alls skett. En för några år sedan utkommen sociologisk undersökning av de mest betydande minoriteterna i New York City bar den betecknande titeln Beyond the Melting Pot, »bortom smältdegeln».

I de stora invandringsländerna beskrivs i dag immigrationens sociala konsekvenser som »kulturell pluralism». Kyrkorna och konfessionerna har i ett längre perspektiv visat sig vara viktigare faktorer för grupp-identifikationen än de språkligt-etniska grupperna. Tvärtemot vad man skulle kunna tro har kyrkornas roll och den religiösa identifikationen ökat från första till andra och tredje generationen invandrare. Förutsättningarna för denna utveckling är dock uppenbarligen att kyrkorna som sådana integreras i invandrarlandets samhälle och inte uppfattas som främmande.

Erfarenheterna från USA och Australien visar med all tydlighet att denna anpassning av invandrargrupperna till det nya samhället genom sin kyrka, i stor utsträckning sker genom de katolska skolorna. Den ofta hörda uppfattningen att de konfessionella skolorna skulle uppamma ghettomentalitet och fördröja anpassningen, syns helt ha vederlagts av ett par grundliga, i föl publicerade undersökningar om de sociala effekterna av katolska skolor i USA.

Tvekan inför en generös politik gentemot religiösa minoritetsgrupper kommer uppenbarligen ofta ur farhågor att dessa skulle bryta den samstämmighet i värderingar som nu antas prägla det svenska samhället. Här i visar sig gärna den speciellt svenska paradox som består i mycket stor tolerans gentemot avvikande individer, men en påfallande intolerans mot avvikande grupper. Religiösa gruppers avvisande hållning mot äktenskap utanför den egna gruppen har också framhållits som en fara. Denna uppfattning gäller mera den judiska gruppen än den katolska. De flesta äktenskap som ingås i katolsk ordning i Sverige är religiöst blandade. Majoritetsgruppens hållning i samma fråga ses dock inte som ett hot mot det öppna samhället. Ett återkommande tema i svensk press och i radio är ju de fasor som drabbar svenska flickor som gifter sig utanför majoritetsgruppen, exempelvis med italienare.

Läget i dag och i framtiden

De katolska och ortodoxa kyrkorna uträttar i Sverige ett viktigt kurativt och socialt arbete gratis åt det svenska samhället, utan att detta oftast ens observeras. Konfessionella skolor betraktas här i landet till skillnad från det övriga Västeuropa som »odemokratiska». Något som helst samhälleligt stöd till undervisningen av invandrarnas barn i deras religion utgår inte. Uppgifter om omfattningen av katolsk och judisk religionsundervisning möts i en statlig utredning med misstro och misstänkliggörande.

I ett öppet pluralistiskt samhälle är det självfallet att ingen vuxen skall nödgas tillhöra en grupp, politisk, religiös eller annan, som man själv inte har valt eller godkänt. Men det måste också vara ett allmänt intresse att politiska och religiösa grupper får möjligheter att existera. Med den skattepolitik om vilken det råder långtgående samstämmighet blir detta allt svårare genom frivilliga gåvor, samtidigt som en generös avdragsrätt anses oförenlig med vårt skattesystem. Därav som en konsekvens statsbidraget till de politiska partierna.

De religiösa minoritets- och invandrargrupperna lever i Sverige i dag under ekonomiska villkor som under överskådlig tid gör dem beroende av hjälp utifrån, samtidigt som de gör en viktig insats för stora invandrargrupperns anpassning till det svenska samhället. Detta förhållande hindrar allvarligt deras integration i samhället. Först när de upplevs och uppfattas som svenska institutioner kommer de att på bästa sätt kunna fullgöra sin uppgift. Det borde inte ligga i det svenska samhällets intresse att försvåra detta.

De som kom först . . .

»Judarna begraver sina döda på egna begravningsplatser och efter en egen begravningsceremoni. De judiska begravningsplatserna kännetecknas av den största enkelhet. Gravstenarna skall vara fria från all utsmyckning. De dödas eviga, ostörda ro måste vara säkerställd», skriver Bruno Kaplan i boken »Svenska minoriteter».

Och nog ser den enkel och anspråkslös ut, den lilla, allra första judiska begravningsplatsen i Stockholm vid Alströmergatan på Kungsholmen. Men trots de stora hyreshusen intill vilar alltjämt en stor frid över den.

Begravningsplatsen heter Aronsberg. Namnet har den fått efter den judiska gravören och galanterivaruhandlaren Aron Isaac, som var född i Brandenburg 1731. Han kom under 7-årskriget i kontakt med svenskar och året därpå fick han jämte sin familj och sin bror Markus och en stensnidare vid namn Abraham Aron Pach Schwerin skyddsbrev av Gustav III, vilket innebar rätt för dem att bosätta sig här utan uppgivande av sin tro.

Det första Isaac gjorde var också att söka upprätta en synagoga och anlägga en begravningsplats.

Till begravningsplats anvisades först ett område på Klara kyrkogård intill den katolska delen där, men det godkändes inte av judarna. Och så blev de tilldelade denna plats långt ute på Kungsholmen. Här var ju så långt borta från staden man gärna kunde tänka sig!

Redan 1776 kom begravningsplatsen till stånd. Det var ett område som var 50 meter långt och 10 meter brett. Det inhägnades med ett staket, som dock stals redan första vintern. Nu finns det ett järnstaket omkring platsen men grinden är låst, så att man kan inte ta sig ned dit för att närmare titta på inskrifterna på gravstenarna.

De är dock obegripliga för de flesta av oss, men Ragnar Josephson har i boken »Gamla judiska gravplatser i Stockholm» lämnat översättningar av en del av dem.

Det är många riktigt poetiska skildringar av de bortgångna och deras livsgärningar. De till Sverige invandrade judarna tog sig ofta namn efter den ort de kommit från.

Den äldsta bevarade gravvården är rest över Beata Isaacson, död den 31 januari 1782. Den yngsta gravstenen är över Gurli Rubens, född Lublin, död den 5 juli 1888.

Aron Isaac fick stort förtroende, inte minst vid hovet. Han blev hovjuvelerare 1786. Redan innan 1779 års beslut om tillträde för judar till riket var han ledare för en församling av 40 judiska familjer, men oenighet uppstod i denna. Det blev två fraktioner och den ena anlade 1787 begravningsplatsen vid nuvarande Kronobergsparken. Den var i

Den första judiska begravningsplatsen i Stockholm (Foto Nils Örke)

bruk till 1857. Den yngsta bevarade gravvården är över Salomon L Lamm, född den 31 december 1857, och den äldsta över Gutilda Salomon, död den 14 december 1790.

På Kronoberg är 209 gravplatser kända med 113 bevarade gravstenar och på Aronsberg beräknas 300 gravsättningar ha skett med 152 bevarade stenar.

Där begrovs också 1816 Aron Isaac — »den gamle genom vilken våra landsmän fingo tillåtelse att bo här i landet».

SVEN STRÖMBLAD

Invandring trots minskad sysselsättning

Långtidsutredningen räknade med en erforderlig nettoinvandring av 10 000 människor per år.

Hur ställer sig detta nu mot bakgrunden av ett kärvare arbetsmarknadsläge i Sverige?

Vi riktar den frågan till Arbetsmarknadsstyrelsens chef, generaldirektör Bertil Olsson.

Han anser, att Sverige alltjämt har möjlighet att ta emot detta antal. Invandringen följer samma mönster som under de senaste 100 åren. Vid sämre arbetsmöjligheter minskar, vid bättre ökar den. Så var fallet med invandringen till Amerika från Europa. Den gick i vågor.

Återvändande utlänningar berättar om de sämre tiderna. Tidningarna bringar bud härom och så märker man snart att invandringen minskar. Under 1960-talet har vi dock haft en mycket stor sådan. Och den har haft spontan karaktär. Vi har inte, annat än i vissa fall, gjort ansträngningar för att få hit folk, de har kommit ändå med hopp om arbete. Under 1965 hade vi ett nettotillskott på inte mindre än 35 000 invandrare.

Samtidigt härmed minskade ordertillgången vid en del svenska företag och arbetskraft måste friställas. Bland dessa givetvis också utlänningar. Generaldirektör Olsson anser dock att dessa procentuellt sett inte blivit arbetslösa i samma utsträckning som den svenska arbetskraften — detta inte beroende på någon favorisering, utan därför att utlänningarna vanligtvis tillhör de yngre och mera rörliga åldersgrupperna. Friställningar har i hög grad drabbat den äldre arbetskraften. De svenska arbetarna har ställt sig solidariska med den utländska arbetskraften. Den sist anställda kan likaväl ha varit en svensk som en utlänning. Fackföreningsrörelsen har emellertid hävdat att den spontana invandringen bör ersättas av en organiserad.

Bestämmelserna skärptes också vid årsskiftet 1965—1966, vilket inte hindrade, att den s k turistinvandringen fortsatte. Den 1 mars i år skärptes bestämmelserna ytterligare för icke-nordiska utlänningar, som reser till Sverige för att ta anställning. Det innebär att arbetstillstånd skall vara ordnat innan utlänningen reser in i landet och att utlänning som inrest i landet och söker arbetstillstånd inte får beviljas sådant så länge han är kvar här. Endast om utlänningen ska förena sig med familjemedlem som är stadigvarande bosatt i Sverige eller om det finns andra särskilda skäl, kan undantag beviljas. Arbetsgivarnas och arbetarnas organisationer har inte varit helt ense om hur invandringen

skall ordnas. På arbetsgivarsidan har man inte varit pigg på en reglerad invandring.¹

Generaldirektör Olsson anser även att Sverige hittills gjort alldeles för litet för de utlänningar som kommit. Det är gott och väl om de fått arbete, men det behövs bostäder också och de måste få lära språket. I sistnämnda avseende har det dock blivit bättre. Tiotusentals utlänningar har deltagit eller deltagit i språkkurser.

Vi har även tagit in flyktingar, delvis sjuka och handikappade människor, som en humanitär åtgärd. I stort sett har det gått bra att rehabilitera dem.

Om nettoinvandringen exempelvis varit 10 000 människor, har vi säkert haft en bruttoinvandring av 30 000. Vi har t ex haft finländare, som kommit hit och arbetat hårt för att få ihop pengar. Så har de rest hem igen. Det har i mycket varit en säsongföreteelse, och det är inte märkvärdigare att man reser mellan Finland och Sverige än mellan norra och södra Sverige. Vi har en fri nordisk arbetsmarknad.

Annonserna i finska tidningar efter finsk arbetskraft till Sverige har inte setts med blida ögon i Finland. Det finns också en överenskomst med SAF, att deras medlemmar inte skall använda sig av denna metod. På finskt håll räknar man med att om några år kunna ge arbete åt de sina, så att de inte ska behöva fara till Sverige.

Någon reglerad kollektiv invandring förekommer inte nu — i stil med den som skedde strax efter kriget, då vi fick en hel del prima arbetskraft från Italien — yrkesarbetare som förstärkte den svenska arbetsstyrkan vid bl a Asea i Västerås, där en hel italiensk koloni uppstått. Under 1966 fick vi dock 50 sjuksköterskor från Jugoslavien.

Sverige har avtal med Italien och Jugoslavien om formerna för överföring därifrån av arbetskraft. Upplyningskontor finns eller kommer att upprättas i Jugoslavien, Grekland, Turkiet, Italien och Österrike. Det är där inte fråga om värvning av arbetskraft utan om att hålla allmänheten à jour med svenska arbetsförhållanden.

För greker, turkar och jugoslaver har ordnats genomgångsläger. Det

¹ Sedan denna intervju gjordes har nya regler för rekryteringen av utländsk arbetskraft fastställts. De innebär en utveckling av de bestämmelser om en ordnad invandring som tidigare gäller och som stipulerar att utlänning från icke-nordiska länder som vill arbeta här måste ha arbetstillståndet klart när han kommer till Sverige. Enligt de nya reglerna skall man i första hand pröva möjligheterna att fylla behovet med svensk eller utländsk arbetskraft som redan finns i landet. Först om detta är omöjligt skall AMS pröva ansökan och i det sammanhanget höra de centrala arbetsgivare- och löntagarorganisationer som berörs. De nya bestämmelserna har fastställts i samråd med LO, TCO, SACO och SAF.

är främst folk som kommit hit som turister, de har sökt men inte genast erhållit arbetstillstånd. Så har pengarna tagit slut och de har gått och drivit i Stockholm eller andra större städer. De har inte velat fara hem och så har de föredragit att komma på läger i väntan på att arbetstillstånd skulle ordnas. De utgör naturligtvis ett mycket stort problem. De kan inte vara på läger hur länge som helst. Det blir för påfrestande för dem. Redan efter ett par månader börjar de visa tecken till vantrivsel.

Men generaldirektören hoppas som sagt att vi under ordnade förhållanden även i fortsättningen skall kunna ta emot invandrare.

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

Behöver vi utländsk arbetskraft?

Av direktör STURE ESKILSSON, Svenska Arbetsgivareföreningen

Brist på arbetskraft i ett samhällsekonomiskt perspektiv

I den senaste långtidsutredningen har man beräknat att vi under femårsperioden 1966—1970 har ett underskott på arbetskraft av 155 000 personer. Då har man räknat med en årlig nettoinvandring om 10 000 per år, en nedgång till mindre än hälften i förhållande till läget vid den tid då långtidsutredningen utfördes. Denna nedskrivning av den beräknade nettoinvandringen kan verka förvånande med tanke på det stora otillfredsställda arbetskraftsbehov som långtidsutredningen pekar på. Kanske ligger orsaken däri att den av långtidsutredningen använda metodiken egentligen endast kan ge ett mycket ofullständigt svar på frågan: Behöver vi ett tillskott av utländsk arbetskraft?

I långtidsutredningarna har man utgått från uppställda målsättningar inom den privata och offentliga sektorn och relaterat dessa till tillgängliga resurser och en uppskattad produktivitetsutveckling. Detta innebär att den framräknade bristen på arbetskraft kan sägas vara ett uttryck för en överambition eller en orealistisk optimism. Kalkylen har betingats av bl a det gynnsamma konjunkturläget, som rådde när de för utredningen grundläggande enkäterna gjordes. Det är en fråga många tidigare undersökningar belagd erfarenhet att vi alla har en benägenhet att projicera det dagsaktuella läget, inklusive de stämningar av optimism eller misströstan som detta inger oss, på framtiden. Skulle långtidsutredarna gått ut med sina enkäter vintern 1966—67 är det inte helt osannolikt att man i stället för en brist på arbetskraft hade kommit fram till att vi skulle komma att få sysselsättningsproblem under 1960-talets sista år.

Konjunktursvängningarna påverkar alltså inte bara det aktuella arbetskraftsbehovet utan även vår uppfattning om behovet av arbetskraft på längre sikt. I det längre perspektivet förefaller det emellertid sannolikt att man i den västliga världen alljämt skall kunna upprätthålla en snabb framstegstakt och ett högt sysselsättningsläge. Den utslagsgivande faktorn för vår inhemska konjunktur och för vår förmåga att upprätthålla sysselsättningen blir då vår internationella konkurrenskraft. Kan vår industri inte bevara sin internationella konkurrensförmåga kan sysselsättningen upprätthållas endast till priset av en långsammare framstegstakt.

De marknadsmässiga konjunktursvängningarna motverkas genom den ekonomiska politiken. En överkonjunktur med bl a brist på arbetskraft i släptåget kan alltid utbalanseras genom en åtstramande finans- och penningpolitik. Det skall till mycket starka utifrån kommande stör-

ningar för att omintetgöra en rationell ekonomisk politikens strävanden att upprätthålla en intern ekonomisk balans. Det kan knappast hävdas att en sådan situation förelegat i Sverige under senare år. Inflation och bristen på arbetskraft under 60-talets första hälft måste i första hand hänföras till en alltför svag finanspolitik.

Den demografiska utvecklingen spelar i detta totalperspektiv en ganska underordnad roll. Man kan genom en lämplig ekonomisk politik upprätthålla full sysselsättning och snabbt framåtskridande antingen man har en snabb eller långsam befolkningstillväxt. Inte heller kan det hävdas att det i princip blir svårare att skapa prisstabilitet i de olika fallen även om avvägningsproblemen uppkommer på ett något skiljaktigt sätt. Som senare skall framhållas kan däremot förskjutningar i befolkningssammansättning försvåra den ekonomiska politikens uppgift på ett inte oväsentligt sätt.

Långtidsutredningens siffra — en brist på 155 000 arbetare — bör alltså tas för vad den är, ett räkneexempel. I verkligheten regleras företagens och övriga inblandade parter handlande bl a av konjunkturer och ekonomisk politik och dessa avgör situationen på arbetsmarknaden i varje givet tillfälle. Skall man få ett mer konkret grepp på det svår-fångade begreppet brist på arbetskraft får man nalkas det från annat håll.

Företagets brist på arbetskraft

För ett enskilt företag blir begreppet brist på arbetskraft en realitet på ett annat sätt än för ekonomin i dess helhet. Ett företag har en växande orderingång, investerar i nya anläggningar och maskiner men kan inte få de vakanta befattningarna tillsatta. I en sådan situation föreligger en konkret arbetskraftsbrist, som inte kan lösas genom generella ekonomiskt-politiska medel. Situationer som denna förekommer alltid i ett dynamiskt samhälle med full sysselsättning. I ett sådant samhälle existerar också samtidigt arbetskraftsresurser, som redan är friställda eller kan frigöras för utnyttjande inom de företag där man har brist på arbetskraft. I efterkrigstidens Sverige har den viktigaste arbetskraftskällan varit jord- och skogsbruket som genom sin fortgående rationalisering har behövt ett allt mindre antal sysselsatta. Under senare år har jordbruket börjat sina som arbetskraftskälla och samtidigt som kvinnorna kommit att spela en allt viktigare roll har också den utländska invandringen kommit att få starkt ökad betydelse.

Det är mot den ovan skisserade bakgrunden ganska naturligt att

En äldre svensk arbetare och en ung indier i arbetsgemenskap (Foto Bo Dahlin)

i de senaste årens debatt på detta område möjligheterna till ökad kvinnlig förvärvsverksamhet har diskuterats jämsides med invandringen av utländsk arbetskraft. De båda grupperna gifta kvinnor och utlänningar kräver båda i förhållande till »normala svenska manliga industriarbetare» vissa speciella introduktions- och utbildningsinsatser från företagens sida. För kvinnorna gäller det — och då avses den grupp från vilken man tänker sig att tillskottet skall komma, nämligen tidigare hemmafruar — att ge yrkesutbildning och ofta också den betydelsefulla vanan vid industriell verksamhet. De utländska arbetarna kan också behöva yrkesutbildning men som regel i mindre utsträckning. Däremot

behöver de nästan alltid särskild hjälp för att överbrygga språkbarriären.

Den stora skillnaden från arbetskraftssynpunkt mellan invandrande arbetare och på arbetsmarknaden nyinträdande kvinnor är att den förstnämnda gruppen på ett helt annat sätt kan utnyttjas för att vidga flaskhalsar, för att sättas in där arbetskraftsbristen verkligen är akut. Ökningen av kvinnorna i förvärvslivet sker successivt och är beroende bl a av vidgade möjligheter till barntillsyn. En akut arbetskraftsbrist vid ett företag kan därför endast undantagsvis lösas denna väg. I själva bristbegreppet ligger då att den lokalt tillgängliga arbetskraften av båda könen redan har sysselsatts i den utsträckning som på kort sikt är möjlig. Skall företagets expansion kunna fortsätta krävs ett tillskott utifrån antingen det är från en annan del av Sverige eller från ett annat land. Även om vandrigen från exempelvis norra Sverige söderut har varit högst betydande under efterkrigstiden har det dock varit mer undantagsvis som större grupper på en gång har kunnat ställas till arbetskraftsbehövande företags förfogande i södra Sverige. En organiserad invandring av utländsk arbetskraft möjliggör därför ofta en lösning av ett akut bristproblem som inte på annat sätt kan lösas av företaget. — Självfallet talar argumenten *för* en utländsk invandring inte *mot* en ökad kvinnlig förvärvsverksamhet. Den senare har den stora samhälls-ekonomiska fördelen att kunna ske med jämförelsevis blygsamma krav på investeringar i bl a bostäder.

Arbetskraftstillskott som på det skisserade sättet i första hand har till uppgift att vidga flaskhalsar och möjliggöra en annars icke tänkbar expansion av enskilda företag kräver organiserade insatser för att kunna fungera på önskvärt sätt. Företaget måste i samarbete med svenska och utländska myndigheter få tillfälle att rekrytera den erforderliga arbetskraften. För att resultatet skall bli det avsedda måste rekryteringen få fortgå i den takt företagen önskar och inte snärjas i byråkrats garn. Ett företag som i mars månad behöver en personalförstärkning med 200 man är ofta inte alls betjänt av att få tillskottet ett halvt år senare. Antingen har man då lyckats lösa sitt personalproblem på annat sätt eller också har man tvingats avstå från en planerad utvidgning av driften. Att utnyttja en sådan förändring i arbetskraftsbehovet som ett argument mot den utländska invandringen »därför att den behövdes tydligen inte» är sakligt felaktigt. Missuppfattningar av denna typ bygger på bristande förståelse för dynamiken inom näringslivet och dess behov av snabba anpassningar till skiftande förutsättningar. Speciellt under senare år då de årliga kostnadsökningarna har varit mycket stora

för företagen har det krävts en kraftig volymexpansion för att upprätthålla lönsamheten. Har expansionen hejdats genom brist på arbetskraft kan det få avgörande betydelse inte bara för den fortsatta utbyggnaden utan för hela företags existens.

Den utländska arbetskraften vid sysselsättningssvårigheter

Av det ovan sagda följer att man inte kan göra gällande att en tidigare import av utländsk arbetskraft förvärrar sysselsättningsproblemen i en tillfällig konjunkturedgång. Vid en konjunkturförsvagning gäller det att ha ett näringsliv som har en solid ekonomisk ställning baserad på reserver som har kunnat upparbetas under tidigare bättre år. Dessvärre måste vi konstatera att svenskt näringsliv i dag allmänt sett står sämre rustat ur denna synvinkel än tidigare beroende på alltför stora kostnadsökningar och en försämrad lönsamhet. Bäst har emellertid de företag klarat sig som genom en stark volymexpansion har lyckats upprätthålla lönsamheten. Detta har understundom krävt också personalutvidgningar och i många fall har dessa blivit möjliga endast genom tillskott av utländsk arbetskraft.

Vid en konjunkturförsvagning med en viss ökning av arbetslösheten blir denna ojämnt fördelad bland olika kategorier av arbetstagare. Generellt gäller att de grupper som har en kort anställningstid bakom sig inom företagen får en större arbetslöshet än andra grupper. Det hänger samman med att fackföreningarna som regel önskar att vid friställningar låta den arbetskraft, som har den kortaste anställningstiden, gå först. Företagsledningen har att, utöver detta önskemål, ta hänsyn till huvudavtalets regler om att företräde skall ges efter skicklighet och lämplighet. I praktiken överensstämmer de båda kriterierna i ganska stor utsträckning. Eftersom vi har haft en kraftig ökning i invandringen under de senaste åren tillhör en stor grupp av de utländska arbetarna också de senaste anställda. De kommer därför att få förhållandevis höga arbetslöshetstal. En annan bidragande orsak är att det ofta tar längre tid för en friställd utlänning att få ny anställning. Även om höga arbetslöshetstal för någon speciell grupp alltid bör föranleda uppmärksamhet finns i detta fall knappast anledning till speciell oro. Vår målsättning är ju nämligen att upprätthålla full sysselsättning och den arbetslöshet, som vid en konjunkturavmattning uppkommer i något större utsträckning än normalt, skall även i dessa fall vara av snabbt övergående natur. Självfallet skall den utländska arbetskraften åtnjuta samma möjligheter

som svenska arbetare till omplacering och omskolning för att så snabbt som möjligt åter kunna göra en produktiv insats.

Vid en allmän konjunkturförsvagning kommer givetvis företagens organiserade import av utländsk arbetskraft att kraftigt nedgå eller helt bortfalla. Hur förhåller det sig då med den s k spontana invandringen, kommer den att fortsätta i en lågkonjunktur och skärpa sysselsättningsproblemen? Den hittillsvarande erfarenheten från Sverige och andra invandrarländer ger ett lugnande besked på den punkten. Migrationen mellan de europeiska länderna har visat sig vara starkt konjunkturkänslig. När mottagarlandet har högkonjunktur ökar inströmningen, när konjunkturen svänger minskar invandringen automatiskt och förbyts kanske i en utvandring. I Sverige har vi kunnat konstatera detta mönster framför allt när det gällt den finländska arbetskraften. När jobben börjar sina i Sverige åker man tillbaka till Finland även om chanserna till sysselsättning troligen är mindre där än här. Samma erfarenhet har man gjort i Västtyskland som under senare år varit det största mottagarlandet av utländsk arbetskraft. Migrationen verkar alltså utjämnande på mottagarlandets sysselsättningsvariationer. De sociala konsekvenserna av detta förhållande för berörda utländska arbetstagare borde föranleda eftertanke och speciella åtgärder. Uppenbarligen har dock den hittillsvarande ordningen varit mycket »bekvämt» för immigrationslandet. Det är alltså även från denna aspekt helt obefogat att peka på den utländska invandringen som en försvårande faktor vid ett läge med vissa sysselsättningssvårigheter.

Det bör understrykas att immigrationens konjunkturkänslighet inte är beroende av regleringsingrepp. All invandring hittills av betydelse har varit av den »spontana» typen och reaktionerna har framkommit genom de decentraliserade informationsvägar som kännetecknar en fungerande marknad. På detta liksom andra områden är det antagligen mycket svårt att genom en central reglering ersätta marknadens funktion. Att en viss reglering ändå ter sig nödvändig hänger framför allt samman med att invandringen tenderar att komma från allt mer avlägsna länder och att man kan anta att informationsproblemet växer med avståndet. Sverige är ett litet land och en på otillräckliga eller felaktiga informationer baserad invandring från avlägsna länder skulle kunna växa oss över huvudet. Den primära insatsen för att förhindra detta är givetvis att förbättra informationen om det aktuella arbetsmarknadsläget i Sverige även till dessa länder. Hittills har dock invandringen från dessa avlägsna länder inte haft en sådan omfattning att den på något sätt ställt oss inför oöverstigliga problem.

Överhuvudtaget gäller att anpassningen av den utländska arbetskraften har gått förvånansvärt bra med tanke på de små resurser samhället har satsat. Hittills torde företagen genom sina insatser för de anställda ha stått för merparten av de totala anpassningskostnaderna. — Anpassningsproblematiken ligger dock utanför området för denna artikel och därför skall endast påpekas att en måttlig ökning av insatserna från samhällets sida skulle kunna undanröja de tendenser till sociala problem, som förra året syntes oroa allmänna opinionen. Viktigare är givetvis att utlänningarna därigenom skulle kunna beredas en gynnsammare start i det nya landet.

Ekonomiska och andra skäl för en utländsk invandring

Avsikten med denna artikel har varit att söka belysa vissa, mer principiella ekonomiska frågeställningar som tenderar att komma i skymundan i debatten om den utländska arbetskraften. De aktuella meningskiljaktigheterna mellan å ena sidan näringslivet och å andra sidan regeringen och fackföreningsrörelsen rörande tolkningen av arbetstillståndskravet har fallit utanför ramen för artikeln. Vidare har frågan om den utländska arbetskraftens lönsamhet med beaktande av investeringskostnaderna i utbildning, samhällsservice lämnats därhän — närmast därför att bristen på material gör en diskussion av dessa frågor ofruktbar. De relevanta men inte kvantifierbara argumenten för och emot en positiv lönsamhet av ett utländskt arbetskraftstillskott har redan åtskilliga gånger framförts i andra sammanhang och behöver inte här upprepas. Däremot skall avslutningsvis sammanfattas de viktigaste ekonomiska skälen till en fortsatt nettoinvandring av betydande omfattning och dessutom antydast de kanske i längden mer betydelsefulla skälen av icke ekonomisk natur.

Av det tidigare sagda har framgått att konjunkturellt eller demografiskt betingad brist på arbetskraft i och för sig inte är något avgörande samhällsekonomiskt skäl för en aktiv invandringspolitik. En allmän brist på arbetskraft bör alltid kunna utbalanseras genom den ekonomiska politiken. Samtidigt är det dock uppenbart att en konjunkturvarierande invandring avsevärt kan underlätta uppgiften för den ekonomiska politiken. De flaskhalsar för företagens produktionsutvidgning som uppkommer genom den akuta bristen på arbetskraft i en situation med allmänt sett mycket hög sysselsättning, kan vidgas genom import av utländsk arbetskraft och detta innebär överfört till samhällseko-

nomiska termer att det är möjligt att vid given målsättning i fråga om samhällsekonomisk balans upprätthålla en högre sysselsättningsgrad än vad som annars skulle vara möjligt. Förhållandet kan också uttryckas så att vid ett givet sysselsättningsläge reducerar importen av utländsk arbetskraft inflationstakten. Den nämnda konjunktürkänsligheten i den utländska arbetskraftens rörlighet bidrar även till att minska problemet för den ekonomiska politiken. — Lättnader i företagens akuta arbetskraftsbrist medför även mer svårsmätbara fördelar, som exempelvis bättre möjligheter att upprätthålla de kvalitetskrav i produktionen som lätt äventyras i en överansträngd situation.

Den demografiska utvecklingens betydelse för totala över- eller underskott i arbetskraft bör som framhållits inte överbetonas. Däremot kan givetvis en ogynnsam åldersstruktur motverkas genom invandringen. Detta har varit fallet i Sverige under senare år därigenom att flertalet av de invandrande har befunnit sig i de yngre åldersklasserna inom den yrkesverksamma befolkningen. Som bekant är den svenska åldersstrukturen för närvarande ogynnsam, såtillvida att de icke yrkesverksamma grupperna i de yngsta och äldsta åldersklasserna tillväxer betydligt snabbare än den yrkesverksamma befolkningen. Det är givetvis värdefullt att denna tendens även framöver motverkas genom en invandring av utländsk arbetskraft.

Under efterkrigstiden har utvecklingen gått mot en allt större öppenhet i umgänget mellan länderna. Sverige har inom de internationella organisationerna bidragit till denna utveckling. Den viktigaste milstolpen på detta område utgörs av EEC. Av välkända skäl har Sverige råkat hamna utanför detta europeiska kraftcentrum. Om tidpunkten för när en svensk anslutning kan komma till stånd går det för dagen inte att uttala sig. Däremot synes det i dag inte längre råda delade meningar om önskvärdheten av att vi kommer med. För att underlätta ett inträde i EEC och för att göra omställningsproblemen så små som möjligt, är det angeläget att vi på olika områden där skiljaktiga regler i dag är gällande, anpassar oss i riktning mot de inom EEC rådande förhållandena.

På arbetskraftsområdet råder inom EEC i princip fri rörlighet mellan medlemsländerna. Att Sverige skulle kunna förebära skäl som för vår del möjliggjorde ett undantag från gemensamma marknadens bestämmelser i detta avseende förefaller uteslutet. Det är därför en egendomlig tanke att vi nu skulle begränsa och reglera vår utländska invandring för att sedan tvingas göra en kraftig kursomläggning till ett fritt arbetskraftsutbyte med EEC-länderna. Det rimliga är att vi gör

tvärtom, dvs liberaliserar våra invandringsregler, så att de kommer i överensstämmelse med EEC-stadgan.

Den till sist kanske viktigaste aspekten är dock inte av rent ekonomisk natur. Den gäller frågan om vi skall sträva till en ökad internationalisering i våra mänskliga och kulturella kontakter eller om vi skall isolera oss och söka lösa våra problem inom det egna landet utan alltför många oroande utblickar på världen omkring oss. Vår invandringspolitik kan inte ses som en isolerad företeelse, utan måste bedömas i sammanhang med vårt internationella uppträdande i stort.

Inget privilegium att frysa, svälta och gå arbetslös

Av redaktör OVE CASPARSSON, LO

Strömmen av utländska arbetare till Sverige har plötsligt sinat. Ryktet om den hårdnande arbetsmarknadssituationen i Västeuropa har nått de avlägsnaste grekiska och turkiska byar snabbare än några officiella varningar.

Samtidigt har emellertid arbetsmarknadsstyrelsens utsända representanter intensifierat sin informationsverksamhet till alla hugade sverigeresenärer. Utvecklingen har hjälpt AMS emissarier att avveckla köerna av arbetssökande till Sverige, och när konjunkturerna på nytt går uppåt kan man hoppas, att kontoren i de främmande länderna blivit inarbetade och fått den auktoritet, som kan hålla immigrationen inom rimliga gränser och förhindra tragedier av det slag, som både hotade och utspelades, då den utländska invasionen för ett år sedan överväldigade våra resurser att ta emot och på ett människovärdigt sätt ordna för de utländska arbetarna. Se fotnot!

— Långtidsutredningen räknade med att vi under 60-talet skulle behöva en invandring på 10 000 utländska arbetare per år, erinrar ombudsman Lars Ahlvarsson i Landsorganisationen. 1961—62 och —63 kom som genomsnitt ca 13 000 om året. Så när som på 1 000 var alltså kvoten redan fylld för 1964. Men då invandrade 22 000, och 1965 ökade den spontana invandringen, så att sammanlagt ca 35 000 nya utlänningar kom hit.

Det blev plötsligt omöjligt att bereda alla arbete och än mindre bostäder. Människor från länder, där Tusen och en natt en gång eldade fantasierna, fann att deras drömmar om ett nordiskt Klondyke blev blåfrusna nätter i portgångar eller några varma timmar på Centralstationen i Stockholm, innan myndigheterna hann fånga upp alla till en trist lägervistelse i avvaktan på arbetsmöjligheter eller andra lösningar.

Det var i den dystra situationen, som kravet på en reglerad invandring genomdrevs — med stöd av invandrarnas egna organisationer.

Det var också när läget nått denna drastiska kulmen, som man från olika håll — där idealism eller egenintressen var större än förståndet — började allvarligt beskylla fackföreningsrörelsen för utlänningsfientlighet. Den fackliga ståndpunkten var och är alltjämt, att utlänningar har samma människovärde som svenskar, och därför skall de

- snarast kunna få arbete med samma lönestandard som lika skolade svenska arbetare. De skall inte behöva dra sig fram på några kronor om dagen tjänade på tillfälligt diskningsarbete på någon restaurang.
- De skall snabbt få människovärdiga bostäder. Barackliv är i längden lika nedbrytande på utlänningar som på svenskar.
- De skall tas om hand, ges informationer om sina rättigheter och skyl-

digheter. Och de skall ges språkundervisning och inte bara ställas vid en maskin. De måste också läras arbetarskydd, få kontakter och ges tillfälle till en rikare fritid.

Invandringen bör inte få ske snabbare än att dessa villkor kan till fullo uppfyllas för var och en. I flera andra länder har det skapats proletariat i djup misär av invandrare, som samhälle och produktion inte kunnat ta hand om. Det måste vara en plikt att hejda en sådan utveckling här hemma. Detta är omtanke om människovärdet och inte utlänningsfientlighet.

I den omvandling som idag sker av produktionsapparaten med stora friställningar av arbetskraften är det ofta främst utlännarna som drabbas av den påtvingade sysslösheten, därför att de är de senast anställda. Det fanns i oktober ca 3 000 utlännarna anmälda som arbetslösa i Sverige. Siffran ökar — Goodyears gummifabrik i Norrköping har just varslat permitteringar av ett 40-tal som övervägande är utlännarna.

— Detta betyder, säger ombudsman Lars Ahlvarsson, att mindre än fem procent av den totala arbetsmarknaden representerar mer än 15 procent av den totala arbetslösheten. Det är inte ett utslag av protektionism, när man med dessa siffror som bakgrund måste begränsa invandringen. När man propagerar för öppna gränser bör man också minnas att det i första hand blir utlännarna som kommer i kläm vid rationaliseringar och företagsnedläggelser.

Den svenska gränsen står dock alltså öppen för människor, som flyr undan politisk förföljelse. De som påstår annat talar mot fakta och bättre vetande. Vi har hämtat och hämtar alltså hem människor från flyktinglägren, och många av dessa är sjuka eller handikappade, som vi försöker ge chansen till ett bättre liv än flyktinglägrens.

Vi har inte heller försökt göra någon sträng sovring för att endast ta emot skolad arbetskraft. Oskolad arbetskraft har i stor utsträckning fått komma hit, och i det avtal som slutits med Jugoslavien har vi erbjudit oss att i Jugoslavien driva och bekosta en yrkesskola för sådan skolad arbetskraft som är intresserad av att resa till Sverige.

— Det måste däremot på nytt understrykas, säger hr Ahlvarsson, att invandringen verkligen ordnas på ett sådant sätt, att de som tas ut för arbete här hemma också får rimliga förutsättningar för en godtagbar anpassning på den svenska arbetsmarknaden.

I början av året pågick nya förhandlingar för en förening av de två europeiska handelsblocken EEC och EFTA. Hur de kommer att avlöpa vet ännu ingen, men det har hävdats att med en enhetlig europeisk marknad följer också principen om fri rörlighet över nationsgränserna

på arbetsmarknaden. Det finns många vackra principer nedtecknade på papper i Europa, men verkligheten är oftast något helt annat än paragraferna. Det finns alltså ännu inte någon fri arbetsmarknad mellan EEC-länderna — i varje fall kan den inte på något sätt jämföras med den frihet vi haft mellan de nordiska länderna sedan 1953. Det är ett mål som EEC-länderna siktar till, men som ännu skymms av restriktioner. Svenska invandringsregler är alltså inte något hinder för en kommande eventuell anslutning till EEC. Vi har kanske tvärtom hunnit längre med de problemen än utomnordiska länder.

När det gäller nationsgrupper som står utanför EEC finns det i de europeiska industriländerna förvisso inte några öppna gränser. Det förekommer både avvísningar, utvisningar och andra restriktioner, och det sker oftast utan det hälsotecken som de svenska protesterna väl ändå utgör, även om de senare många gånger skjutit över målet, när myndigheterna verkställt av lag eller domstol påfordrade avvísningar.

Med en fri europeisk arbetsmarknad som ett eftersträvarsvärt mål är det ändå dagens verklighet, som måste fälla utslaget. Finns det inte blåbär i skogen är det ingen idé att gå ut och plocka. Har vi inte arbete eller bostäder, så finns inte heller de elementära resurserna att ta emot fler arbetare från andra länder, eller som LO-ombudsmannen Lars Ahlvarsson säger det:

— Det kan inte anses som något särskilt privilegium att få komma till Sverige och frysa, svälta och gå arbetslös för att till sist hamna i något läger på obestämd tid.

Vi har f n ca 175 000 utländska arbetare i Sverige. Den svenska fackföreningsrörelsen har lagt ned stor möda och pengar på att hjälpa dessa invandrare till rätta. Från fackligt håll ges det ut informationstryck på ett stort antal språk. Det finns bildband med speakertext planerade och under produktion på sju språk. Man utarbetar f n på fackligt håll en talarförmedling, genom vilken man skall kunna förmedla föreläsare på de olika gruppernas egna språk. Lokalt fackligt ordnas i samarbete med ABF ett stort antal språkcirklar och lokala informationscentraler.

Framtiden kräver ytterligare informationsarbete, och de utländska arbetarnas anpassning och trivsel i vårt land bör bli än lättare att åstadkomma, när arbetsmarknadens huvudorganisationer kommer fram till samarbete och gemensamma lösningar.

Fotnot: Sedan ovanstående skrevs trädde 1 mars nya skärpta invandringsregler i kraft. Enligt dessa skall i princip envar som har för avsikt att ta arbete i landet inneha arbetsstillstånd redan vid inresan. Efter inresan beviljas inte några arbetsstillstånd, med undantag för i vissa mycket speciella fall.

Dåliga kunskaper om svensk fackföreningsrörelse

En sexspråkig dörrskylt i Folkets hus, Wallingatan 23, visar att två trappor ned finns Stockholms Fackliga Centralorganisations informationsbyrå för utlänningar.

Härnere talas inte mindre än 14 språk — som väl är inte samtidigt. Rummet är inte så stort. Men för sju språkgrupper finns bestämda mottagningskvällar. Och då finns det tolkar till hands på deras eget språk. Andra får komma efter överenskommelse, och då ordnar man så att det finns en tolk till hands.

Föreståndare är Erkki Tammenoksa, född i Karelen men uppväxt i Helsingfors. Till Sverige kom han för över 10 år sedan och han har tidigare arbetat på L M Ericsson.

Byrån startade den 15 mars 1966 men kom riktigt i gång först på hösten samma år.

Från Finland kommer som bekant den största invandrargruppen. De finskspråkiga är givetvis i majoritet.

Det är svårigheterna att få arbete i Finland som drivit dem över. Främst en önskan att få fastare anställning och inte vara hänvisad till säsongarbete.

De flesta tänker väl inte stanna här, men efter några år ändras den tanken. Det är inte så många som vänt tillbaka — även när det sagts att förhållandena blivit bättre i Finland och när det blivit sämre i Sverige.

Majoriteten får industrijobb. De som lärt språket söker sig dock ofta till andra branscher. Det är många finländare inom handeln. Yngre icke svensktalande kvinnor söker sig till sjukhusen som städerskor. Där behövs inte mycket språkkunskaper.

Man kan ute på industrierna, i rent tempoarbete, hitta många som har en bra utbildning bakom sig i Finland, motsvarande den svenska realexamen eller handelsgymnasium.

Om arbete gått att ordna har det varit värre med bostad, vilket givetvis skapat stora problem inte minst för dem som bor ensamma här och gärna vill ha hit sin familj från Finland.

Men frapperande många sparar ihop till en lägenhet i HSB eller liknande.

— Finländarna trivs bra i Stockholm, säger hr Tammenoksa. Det är inte minst lättheten att komma över till Finland som gör det. Detta är värdefullt särskilt om någon anförvant blir sjuk hemma. Men också semesterresorna ställs till Finland.

Språket utgör som sagt en barriär — även om många läst svenska

i skolan hemma i Finland. Även hr Tammenoksa hade gjort det, men måste första tiden i Sverige ha tolk.

Han tycker dock att hans landsmän skulle vara litet mer angelägna att lära språket. Särskilt som stat, kommun, ABF och andra bildningsorganisationer lägger ned ett så stort arbete härpå. Om hösten brukar intresset ofta vara stort för språkkurserna, men när våren kommer, kan det vara svårt att hålla samman cirklarna. Det är som man skulle anse sig inte ha så stor nytta av att kunna svenska. Det är lätt att handla i ett snabbköp, lätt att i baren ta för sig på en bricka. Många affärer har finskspråkig personal.

Lättare för svenskspråkiga

Men givetvis har en svenskspråkig invandrare från Finland ett helt annat utgångsläge. Några större motsättningar mellan de båda språkgrupperna bland invandrarna säger sig hr Tammenoksa inte ha märkt. Det är åtskilliga svensktalande finländare som i Sverige lärt sig tala finska — särskilt om de gift sig med en finstalande.

Och så har man en mycket rik föreningsverksamhet här i Stockholm som bryter isoleringen. Den är kulturellt inriktad, men det mesta är danstillställningar för ungdomen. Amatörteatern, som odlas så mycket i Finland, har man tagit med sig hit över, och det förekommer också gästspel och turnéer av finskspråkiga sällskap.

Även om inte antalet återvändande varit så stort som det ibland sagts, så har tillströmningen avtagit när arbetsmarknaden kärvat till sig i Sverige. Tidningar, radio och TV bringar snabbt bud om sådant, men naturligtvis betyder även den personliga kontakten med dem därhemma åtskilligt. Från norra Finland kom tidigare en massa arbetslösa, men de stannar hemma nu.

Vad man bland invandrarna från Finland tycker sämst om i Sverige är främst bostadssvårigheterna och så den svenska maten. Framförallt brödet, som är så sött. Nu kan man dock i Stockholm lätt få både finskt och estniskt bröd. Maten är också dyr här.

Det bästa är lönerna och de sociala förmånerna. Många klagar på skatterna — framförallt sådana som kommit hit för att snabbt tjäna pengar. De tycker att skatterna tar bort alltför mycket.

Det är klart att det känns bittert för mången finländare att se den stora emigrantvägen till Sverige. Det har ju funnits tillfällen, då hela skolklasser brutit upp. Men å andra sidan har ju Finland därigenom också befriats från bördan av en massa arbetslösa.

Den till Sverige komne dröjer gärna med att söka om svenskt medborgarskap. Man vill vänta och se. Det finns kanske också någon sentimental känsla som dikterar åstundan att så länge som möjligt vara medborgare i det gamla landet. Det nordiska samarbetet underlättar på allt sätt för de nordiska folken att vistas och verka i något annat av de nordiska länderna.

En sak är naturligtvis värnplikten. De riktigt unga måste fara hem och fullgöra den. Många svenska arbetsgivare låter dock den unge finländaren behålla sitt jobb — precis som avsikten är att de svenska pojkar inte ska behöva mista det för värnpliktens skull.

Den som gjort 11 månaders värnplikt i Finland, är dock inte vidare pigg på att bli svensk medborgare och därigenom skyldig att fullgöra en lång första tjänstgöring här. Efter att ha fyllt 29 år, behöver man dock inte göra det.

Den näst största invandrargruppen är den tyskspråkiga, men det är sällan det kommer någon tyskspråkig hit, säger hr Tammenoksa. Det är som om de skulle klara sig själva. Inte heller italienare kommer i samma utsträckning som andra grupper. Spanjorerna är flera. Av jugoslaviner kom det i våras oupphörligt nytt folk. Släktingar här har hjälpt dem komma hit.

Talar endast arabiska

Från norra Afrika kommer många som endast talar arabiska. Liksom turkarna har de många barn hemma och behöver tjäna pengar. Men det blir mycken social nöd bland dessa grupper. Många har även stora personliga problem.

Grekerna verkar vara den mest homogena gruppen här i Stockholm. Deras förening är mycket mottaglig för information angående svenska samhället.

De allra flesta står tämligen främmande för fackföreningsrörelsen. Detta även bland finländarna. Fackföreningsrörelsen i Finland har ju varit utsatt för så många strider, inte minst av politisk art. I många länder är det staten som härskar över fackföreningarna. De är tummelplatser för politiska och religiösa strider. Den svenska fackföreningsrörelsen är inte lik den de är vana vid.

I deklarationstider var informationsbyrån hårt belastad. Man hade god hjälp av de deklaraionsanvisningar på flera olika språk som kommit ut. Men först nästa år torde dessa väl riktigt slå igenom.

För finnarna finns det finskspråkiga utsändningar i program III.

Hr Tammenoksa medverkade där en gång med ett helt kort anförande. Det var frapperande så många brev som då kom från hela Sverige. Så det är tydligt att radion är mycket effektiv.

När det gäller den fackliga informationen har Metall varit föregångare. Sedan flera år har t ex deras avtal tryckts även på finska. Men de andra fackförbunden börjar också göra en aktiv insats för att informera olika språkgrupper.

På denna byrå blir det kontakt med många människoöden. Dramatiska inslag saknas inte. Det är svårt, när man inte kan hjälpa, säger hr Tammenoksa.

Han påtalar också det träsk av mindre arbetsgivare som finns. Inom hotell- och restaurangbranschen syndas det mycket. Där kan invandraren få arbeta dygnet runt. Arbetsgivaren låter honom ibland få skriva under papper som han inte förstår. Begås ett fel, är det lätt att ge sparken. Han står där rättslös. Bostadshajarna gör också många fula kupper mot invandrarna. Värst är det, när deras egna landsmän använder sig av deras svåra belägenhet.

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

En praktiker funderar

Av inspektör KARL KERN, Malmö

Artikelförfattaren, som sedan tjugo år tillbaka varit chef för länsarbetsnämndens i Malmö utlänningsavdelning, har själv kommit till Sverige som flykting undan nazismen på senhösten 1938. Han har i sitt hemland (Sudetlandet) varit journalist och har i Sverige i nästan åtta år arbetat som slipare. Han känner således utlänningarnas anpassningsproblem både utifrån och inifrån. Efter gnisselfritt inlemmande av tiotusentals utländska arbetstagare i det svenska samhället är han skeptisk mot expertdiskussionerna om utlänningarnas anpassning.

De politiska flyktingar och rasflyktingar, som lyckats ta sig in i landet undan de förföljelser de varit utsatta för genom nazismen har inte varit många. Omedelbart efter Hitlers makttillträde flydde ett mindre antal tyska socialdemokrater och kommunister till Sverige, som då ingalunda förde en liberal invandringspolitik. De judiska flyktingarna var inte välkomna. Särskilda lagbestämmelser och anvisningar till gränskontrollen skulle hjälpa till att bevara »den svenska rasens renhet». Det var, som man fått erfara med anledning av den senaste nobelfesten, inte lätt för Nelly Sachs att få komma till Sverige. (Vem vet, hur många fler stora män och kvinnor, som hade kunnat räddas undan koncentrations- och arbetslägren genom en liberalare invandringspolitik av Tysklands grannländer?) I alla fall rörde det sig fram till krigsutbrottet inte om många människor, som hade fått asyl i Sverige.

Det fanns fram till 1939/40 knappast några arbetstillfällen för dessa invandrare. Den ekonomiska krisens efterverkningar gjorde sig gällande inte minst psykologiskt: de svenska arbetarna var då rädda för att de hitresta utlänningarna skulle tränga undan svenskarna från deras arbetsplatser. Hur de intellektuella bland flyktingarna hade det då, vet skrivaren inte mycket om, men en del av de hitkomna politiska flyktingarna var i årtal hänvisade till det lilla kontantunderstöd, som utbetalats genom Arbetarrörelsens Flyktinghjälp. 1938 och under de första krigsåren var denna hjälp kr 150:— i månaden för en familj utan barn. För varje barn utbetalades kr 10:— i tillägg. I Malmö fick de politiska flyktingarna dessutom hjälp i natura (bröd, kaffe, socker) på samma sätt som de arbetslösa svenskarna i den långa kön på Folkets Hus' trista gård.

Visserligen var kontantunderstödet skattefritt och kronan hade större köpkraft än nu, men understödsfonden var så liten, att den lilla kontanthjälpen avsevärt beskars för dem, som hade någon, om än så liten, besparing. De sudettyska politiska flyktingar, som rest hit 1938/39.

skulle fått 200 pund per familjeenhet ur en särskild fond, som England hade ordnat efter att Chamberlain så framgångsrikt pådrivit Münchenavtalet; Arbetarrörelsens Flyktinghjälp hade så ringa medel till sitt förfogande, att dessa pengar från England fick läggas till understödsfonden.

Då det gällde sudettyskarna (det rörde sig om folk ur den sudettyska socialdemokratiska rörelsen) kunde man för första gången tala om en organiserad invandring av flyktingar. Genom de centrala myndigheternas beslut ställdes ett visst antal inreseviseringar till de sudettyska socialdemokraternas förfogande. Deras flyktingbyrå arbetade fram till den 15 mars 1939 i Prag och slussade de i Böhmens inre områden hopsamlade flyktingarna ut ur Tjeckoslovakien. Förutom Sverige var framför allt England mottagningsland för denna speciella flyktinggrupp (därifrån fortsatte en stor del till Kanada), sedan Sverige, Danmark, Norge, Finland, Belgien och Nederländerna. — Efter att det finska vinterkriget börjat och nazisterna invaderat Danmark och Norge mottog Sverige den största delen av de i dessa nordiska länder bosatta tyska, österrikiska och sudettyska politiska flyktingarna. Bland dem, som hade fått asyl i Sverige, befann sig också en del kommunister. (Det skulle f ö vara lockande att skriva den politiska emigrationens i Sverige historia; ämnet väntar på en doktorsavhandling.)

Ett framstående asylland . . .

Det finska vinterkriget, början av krigshandlingarna i Polen, invasionen av Danmark och Norge förvandlade med en gång Sverige till ett framstående asylland, där tiotusentals människor ur olika nationer, yrkeskategorier, socialgrupper och åsiktsriktningar fann skydd för förföljelse. Bokstavligen ur intet och på nolltid trollades fram en organisation, som tog hand om denna synnerligen brokiga skara. — För flyktingarna från broderländerna var relativt bra sörjt bl a genom fonder, som vederbörande länder svarade för. Invandringen av flyktingar från de baltiska länderna fortsatte och efter krigets slut överfördes många tiotusentals människor genom Bernadotteaktionen från de nazistiska dödslägren till det räddande Sverige.

Flyktingströmmen fortsatte. Fram till 1949/50 kom folk till Sverige, vilka flytt undan nöden i Tyskland. Genom en numera bortglömd Röda Korsaktion hämtades vid årsskiftet 1945/46 ungefärligen 300 sudettyskar till Sverige. Detta skedde mitt under den våldsamma deporteringen av hela den sudettyska folkgruppen från sina urgamla boplatser i Böhmen

och Mähren. Aktionen hade finansierats genom de tidigare till Sverige anlända sudettyska flyktingarna. — Tyskar från Tysklands sovjetzon, tjecker och polacker, som flytt undan det kommunistiska oket, följde efter. Sedan kom, 1956/57, invandringen av de ungerska flyktingarna. I mitten på femtiotalet började så Sverige hjälpa till att tömma flyktinglägren i Tyskland, Österrike, Italien, Grekland och Turkiet.

Förutom flyktingströmmen invandrade tiotusentals arbetssökande från andra än de nordiska länderna till Sverige. Ungerska lantarbetare överfördes i ordnad aktion till Sverige, sedan kom italienska varvs- och verkstadsarbetare. Bristen på arbetskraft gjorde att man 1947/48 rekryterade sudettyska arbetare i Österrike. De överfördes i särskilda transporter till Sverige. Dessutom fortsatte den enskilda invandringen av framför allt tyskar. Som uppsamlingsläger för flyktingarna och de i slutna grupper överförda utlänningarna togs efter kriget först Citadellet i Landskrona i anspråk, sedan Ärtholmsförläggningen i Malmö och då och då pensionat i Sydsvetrike. Invandrarna togs om hand av Arbetsmarknadskommissionen resp Arbetsmarknadsverket. Dess riktlinjer för mottagandet av utlänningar och handläggningen av tillståndsärenden utfärdades 1954. De gäller i stort sett ännu idag.

Tvärtemot alla andra påståenden har Sverige fört en synnerligen liberal utlänningspolitik. Man inte bara skapade den gemensamma nordiska arbetsmarknaden (de allra flesta utländska arbetare i Sverige är från nordbor): invandrare kunde efter ankomsten till Sverige söka anställning och arbetstillstånd här — ett förfarande, som inte tillämpas i andra europeiska länder, där arbetstillstånd måste vara ordnat redan vid invandringen.

Det var denna omständighet som lett till de svårigheter, som uppstod i samband med massinvandringen av arbetare från Jugoslavien hösten 1965. De kom efter att Sverige hade slopat viseringstvånget. Anledningen till att de lämnade hemlandet var det jugoslaviska näringslivets våldsamma reform, som under sommaren 1965 friställde cirka 200 000 arbetare. De tidigare hitkomna jugoslaviska flyktingarna hade till hemlandet berättat om det svenska »paradiset».

För mottagandet av flyktingar hade ju funnits och finns här en utmärkt fungerande organisation inom Arbetsmarknadsverket. Massinvandringen av arbetare med jugoslaviska hemlandspass var Sverige emellertid inte förberett på. De härigenom uppkomna svårigheterna är den egentliga anledningen till den omfattande diskussionen om »utlänningsfrågan».

En liberal invandringspolitik inte bara kan utan bör kopplas ihop

Och så var det den första inblicken i det krångliga språket (Foto Gösta Glase)

med invandringens organisering. Det är inte alls humant att släppa in folk, som sedan inte kan få lämpligt arbete och människovärdiga bostäder. Den frågan avhandlas emellertid på annan plats.

Här skall det sägas något om utlänningarnas anpassning (som har blivit ett kärt ämne för alla slags experter i pressen, radio, TV och föreningslivet). Påstådda fel i handläggning av enstaka ärenden tas som anledning att ifrågasätta hela invandringspolitiken. Kommittéer bildas i syfte att hjälpa till med lösningen av »utlänningsproblemet». Och detta efter att Sverige har mottagit hundratusentals utländska flyktingar och andra utlänningar och inlemmat dem i det svenska samhället utan påtagliga svårigheter.

Undersöker man utlänningsstatistiken, så reduceras problemet till några tusental senast hitkomna jugoslaver, greker och turkar, som har anpassningssvårigheter framför allt på grund av för låg utbildning och på grund av att de inte på samma sätt som de hitkomna flyktingarna introducerats via förläggningar och arbetsförmedlare.

Mer praktiskt än teoretiskt . . .

Efter genomgången flyktingskap (verkstadsarbetare i Malmö från 1940 till 1947) och efter tjugo års chefskap för länsarbetsnämndens i Malmö utlänningsavdelning får författaren av denna artikel önska något mindre teorier om utlänningsproblemen och mera praktiska åtgärder.

1. Överlåt åt den enskilde utlännen om han eller hans barn skall bli svenskar helt och hållet eller bevara sitt folks kulturtraditioner. Vill han det sistnämnda finns det via böcker, press, ljudteknik m. m. förutsättningar härför. Avgörande är nog invandrarnas bildningsnivå.
2. Den isolering, som invandrarnas första generation befinner sig i, är ofta självvald och känns ingalunda som negativ. Kanske de helt enkelt i lugn och ro vill ägna sig åt familjen.
3. Avskaffa mantalsskrivningen som förutsättning för medlemskap i sjukförsäkringen och som grund för utbetalning av barnbidragen. (Nu kan en invandrare få vänta mer än ett år på dessa förmåner.)
4. Slussa alla invandrande arbetare genom en förläggning, där de kan informeras om svenska förhållanden och om möjligheter till lättare anpassning.
5. Då det gäller att hjälpa till med att tillvarata invandrarnas kulturtraditioner bör man inte utgå från deras medborgarskap utan från deras nationalitet. Så finns det t ex i Jugoslavien olika folkslag. Många människor med jugoslaviskt pass har ungerska som modersmål; slovenerna talar ett helt annat språk än serber och kroater. De »3 500 tjecker», som det är tal om i boken »Svenska minoriteter», är till största delen sudettyskar o s v.
6. Ha i alla »utlänningslänen» en kurator till hands, som kan upplysa invandrarna och vid behov bistå dem som rådgivare.
7. Utför arbetet så tyst som möjligt!

Inte bara att byta medborgarskap!

Pianisten Janos Solyom

Att vara invandrare i Sverige — det är så mycket mera än att bara byta medborgarskap. Det är att en dag stå handfallen över barnens vänner — skaror av långhåriga, högljudda ungdomar som strömmar genom ens hem utan att vare sig hälsa eller säga adjö eller tala om vad de heter. Att undra i överflödssamhällets Sverige över varför inte affären delar på en fläsklägg för 3:80. Hemma får man köpa hur litet man vill av en vara. Att fundera över det barnvänliga klimatet och varför vi stoppar undan våra

gamla på något som kallas ålderdomshem.

För gruppen intellektuella är det kanske lättare. Man kan fylla tomrummet efter en glad och larmande släkt med böcker, musik, andra intressen. Men det känns ändå som en värkande tomhet i hjärtat, ofta. Även om man bär sitt kulturarv med sig.

Janos Solyom är etablerad pianist, ungrare till börden. Han kom hit 1956 tillsammans med sin bror Peter. Pojkarna var 18 och 19 år. De hade växt upp under kriget i Budapest, de värsta åren, 1945—1956. När ryssarna kom visste de inte vad som skulle komma, bara att det knappast kunde bli bättre. Och Janos som studerade vid Franz Liszt-Akademie, konservatoriet, kände att han måste välja: i pianistyrket kan man inte vara instängd. Sagt och gjort: de båda packade en liten matsäck och vandrade över till österrikiska gränsen, till Nickelsdorf där lägren för uppsamling väntade.

— Man frågade vart vi ville, till vilket land. Sverige var en legend. Man visste om Raoul Wallenberg, man hade sett Hon dansade en sommar — men den svenska synden var ännu inte uppfunnen... Min farbror som var en berömd schackspelare hade varit där 1948 och sänt oss ett kort. Det såg vackert ut. Och jag hade en avlägsen släkting bosatt här. Det var en enda liten fast punkt i en kaotisk tid. Så kom vi hit med Linjebuss — innan man egentligen vaknat upp var man här...

Först till Hälsingborg, sedan till Ronneby Brunn. Släktingen fanns som en adress. Någon sände ett meddelande till Johannes Norrby, konserthuschefen: — Här finns en pianist! Han lyssnade på mig och skickade mig till radion. Alla instanser var fantastiska: kunde man hjälpa, kunde man göra något, så gjorde man det utan åthävor.

Bostadsfrågan var förstås brännande. Jag spelade, min bror kom in på Tekniska Högskolan. Han är nu civilingenjör. Vi bodde inackorderade, och så småningom gick det uppåt. Vi hyrde en möblerad våning i andra hand. Några månader efter oss kom min mor och min mormor hit från Ungern, på legala pass. Vi tyckte att det var världens åttonde underverk att de kom ut. Min mor, med två söner i värnpliktsåldern. Men de kom.

Så bodde vi fyra vuxna personer i en etta, fem år i en tvåa. Nu bor vi här fyra i en trea i Hökarängen.

Trivs de i Hökarängen?

— Nej!

Mormor, en vacker gammal vithårig dam på 85 år, säger:

— Mitt barn — jag drömmer alltid tillbaka. Jag bodde som flicka i närheten av Karlsbad, som gift i Budapest. I sextio år har jag bott där. Sextio år — man glömmer dem inte. Och ibland när jag ligger i min säng och plötsligt vaknar upp kommer jag inte ihåg var jag är. Att jag är här. Men jag är lycklig — jag har Janos, Peter, min dotter Magda omkring mig. Jag känner att jag gör nytta, att jag behövs. Att jag fyller min plats.

— Vi tror inte på ålderdomshem, nämligen... säger Janos Solyom. Dessa hygienförpackade sopstationer som man tar undan de gamla till. De kan ju bara vänta på döden. Här har mormor en uppgift — syr, virkar, lagar mat, sköter hushållet. Man ser ju inte en gammal människa här ute. Hur skulle det bli för henne på ett ålderdomshem — hon kan bara tala ungerska och litet tyska. Hon kan inte lära sig svenska nu, vid den åldern. Hon skulle bli fruktansvärt isolerad. Och vi — vi behöver henne lika väl som hon behöver oss.

— Jag har haft en fruktansvärd tur, säger Janos Solyom. Jag har inte förmögenhet, jag har inte rika mecenater. Det har bara varit med musiken jag kunnat slå mig fram. Hos Norrby började allt. Jag reste till London sedan på privata pengar och studerade i ett år. Musikaliska akademien var bortkastat på mig, ansåg direktören där. Sedan 1957 spelade jag på radion. Den officiella debuten var först 1959.

Janos Solyom har vuxit upp med musik. Fadern var amatörmusiker och advokat men han stupade i kriget så av honom har barnen inte

Mormor är lycklig. Hon har sina barn omkring sig

stort minne. Men mamma Magda gjorde ett fantastiskt gott arbete. Hon skaffade pojkarna abonnemang på Budapestoperan när de var 8—9 år gamla. Men hon insåg inte risken av att någon av dem skulle vilja välja musiken som yrke . . .

Visserligen trivs inte familjen Solyom i Hökarängen. Men de funderar ändå inte på att flytta till någon mindre stad.

— Jag är storstadsmänniska! säger Janos Solyom. Vill följa med vad som händer och sker inom musiklivet, konserter, opera, teater. Jag är rädd att bli fackidiot annars — man blir det så lätt. Man måste ha den andliga stimulansen. Och på estraden strävar jag efter att göra en prestation som står sig i storstäder som London och New York. Här sitter vi ju inte på något sätt i centrum. Men skillnaden mellan musiklivet i Stockholm nu och för tio år sedan är enormt stor. Förbättringen har inte gått snabbt men säkert.

Jag förstår dem som tycker om Gnesta-Kalle men jag tycker synd om dem. De går miste om så mycket. Musik används ju också mycket i terapi. Den bästa publik en musiker kan ha är på ett sinnessjukhus. Om man lyssnade mera på musik — rätt slags musik — så skulle det nog inte finnas så mycket alkoholism eller så många självmord som nu.

Den enda i familjen som varit tillbaka i Ungern är Magda Solyom. Janos Solyom har ingen större längtan dit. Möjligen som gästpianist.

— Men man är ju glad om man kan komma ut igen, sedan, efteråt. Och jag har inte sett så mycket av världen än, bara Europa och Syd-Amerika. Just nu har jag fullt upp med jobb, både i kammarmusikaliska sammanhang och som solist och i radio. England och Frankrike har hört av sig. Jag jobbar så länge jag orkar, sedan tar jag en kopp starkt kaffe och börjar om igen . . .

Allting ordnar sig . . .

Ett av de första svenska uttryck som Janos Solyom kom i beröring med var: det ordnar sig alltid . . .

Att vara 18 år och ungrare, fylld av ålderns hela otålighet, och så höra det uttrycket — det var väl mycket ibland.

— Men sedan så småningom när man sansat sig, blivit äldre och mognare, så insåg man ju naturligtvis att det var sant. Allting ordnar sig — också det som ser mest hopplöst och mörkt ut. Men man upplevde det uttrycket som ett slag i ansiktet — något slags mañana, i morgon — något som aldrig blir av. Svårt när man sjuder av lust att ändra på tillvaron.

Och mormor, som tycker att hon måste säga något snällt om Sverige, säger:

— Vet ni, jag tycker att det är så fantastiskt med barnen i Sverige. De lär sig tyska, engelska, franska — varje barn kan något främmande språk när de kommit litet upp i åren . . . Det tycker jag är något att verkligen uppskatta. Att vidga de egna gränserna på så sätt.

Text: HELLE ELGSTAM

Foto: KJELL ELGSTAM

En hjälpende hand åt unga och gamla

Kurator Inkeri Knuutila kommer från en sjukbädd. Det var en gammal finsk kvinna med svåra plågor, som ville bestämma om sin begravning och vad det skulle ske med hennes kvarlåtenskap. Men främst ville hon kanske ha någon att tala med. På sitt eget språk. Hon var mycket ensam. Hennes släktingar var kvar i Finland.

Detta, att besöka gamla och sjuka, är en av de många arbetsuppgifter kurator Knuutila har. Hon kommer i kontakt med många livsöden.

Mest är det unga kvinnor som söker hennes hjälp. Hon kom också hit för deras skull 1950. Det hade kommit så många unga flickor till Sverige och Stockholm att finska församlingen behövde förstärkning.

De unga flickorna kommer hit för att få informationer om svenska förhållanden, om hur man ska göra för att arbeta och bo här, om sjuk-kassor och andra institutioner. Många har kommit i nöd och behöver råd och hjälp. Inte så sällan har de blivit gravida och då måste de hjälpas tillrätta. Kurator Knuutila har gott samarbete med de svenska myndigheterna. En gång i veckan har hon mottagning på barnavårdsnämnden.

En del flickor är gravida, när de kommer hit. De vill komma undan anhöriga och bekanta därhemma, vill föda sitt barn i obemärkthet i ett annat land. I Finland intar man kanske också en mer moraliserande attityd mot ogifta mödrar än i Sverige. Men det är dyrt att föda ett barn i Sverige för den som inte är med i sjuk-kassa. Det kostar 225 kr per dygn på BB. Och då måste socialvården träda mellan. Kurator Knuutila brukar tala med flickorna om det, och det händer då att de reser tillbaka igen. Utom vistelsen på BB medför ju ett barns födelse även andra utgifter, så det är inte lätt för en ung flicka utan egna medel att klara sig i ett främmande land.

Finlands kyrka i Finland samarbetar med den finska församlingen i Stockholm. Denna tillhör svenska kyrkan och är inte som på andra håll en ambassadkyrka. Efter reformationen, då predikan skulle hållas på det svenska språket och inte på latin, kände finnarna i Stockholm starkt behov av en egen kyrka. Redan 1533 hade de också en egen gudstjänstlokal i Svartbrödraklostret. Från 1725 har det gamla bollhuset i Slottsbacken varit finska församlingens kyrka. Här bor man »granne med kungen». Pastorsexpeditionen är inrymd i gamla trivsamma rum med tjocka murar.

Här residerar också kurator Knuutila. Hon är avlönad av Centralförbundet för församlingsarbete i Finlands kyrka och har därifrån också varje månad 400 kr för att kunna klara olika hjälpbehov — en

summa som verkar mycket blygsam när man erfar hur många och skiftande dessa är. Hon har nära och intimt samarbete med finska församlingens präster och dess kurator, fru Nanna Sevelius.

Mest är det som sagt kvinnor som kommer. Men även en och annan man uppenbarar sig. Det finns många vinddrivna existenser och det händer väl att sådana kommer och vill försöka lura till sig en slant till sprit. Men det går inte alls.

Detta innebär dock inte att hon saknar hjärta för dem. Det är olyckliga människor, ofta hemlösa, boende på ungarshotell, när de så kan. De driver omkring i stan, samlas gärna på Centralen och vid Slussen. Den dag, vi besökte kurator Knuutila, skulle det bli inbjudningsafton för dessa hemlösa. Unga flickor från församlingen hade gått omkring med inbjudningar. Någon glädje kunde alltså beredas dem.

Pastor Juhani Rekola besöker en gång i veckan fängelset på Långholmen. Han håller predikan på finska en gång i månaden. Omkring tio procent av klientelet på Långholmen brukar utgöras av finstalande. Gemensamt för de flesta av dem tycks vara att de haft en sorglig barndom och att det är upplevelserna under uppväxtåren som fört dem dit de är. Många utvisas från Sverige, men de kommer oupphörligt tillbaka.

Majoriteten hyggligt folk

Det är kanske element av detta slag, som gör att svenskarna får en felaktig uppfattning om invandrarna från Finland. Majoriteten utgörs av hyggligt folk. Ungdomar, som sköter sig, anpassar sig efter förhållandena här, gifter sig och bildar egna hem.

Deras föräldrar i Finland känner sig övergivna och så flyttar även de. Men inte heller för de gamla blir det problemfritt, och kurator Knuutila har många fall, där hon måst ordna med pension från Finland enligt bestämmelserna där. Myndigheterna i Finland vill gärna veta varför de uppehåller sig här. Man måste sålunda kunna intyga att de är hjälplösa och inte kan klara sig ensamma hemma i Finland sedan barnen lämnat dem och flyttat till Sverige. Efter fem år kan de söka folkpension här. Folkpensionen i Finland är mindre än i Sverige.

Men även det omvända inträffar. Gamla människor, som snart blir berättigade att få pension i Sverige, vill flytta tillbaka till Finland. Någon pension från Sverige får de inte då. De måste söka pension i Finland. Och då måste kuratorn hjälpa dem tillrätta.

Många gamla invandrare från Finland, som inte har möjlighet att

resa tillbaka dit, blir oerhört isolerade i Stockholm. Kurator Knuutila försöker så långt som möjligt besöka dem, men tiden vill inte räcka till. Den finska församlingens präster och kurator har många gamla och ensamma att besöka. Även på kurator Knuutilas lott kommer en hel del sådana besök, men mest har hon hand om ungdomar och familjer.

Bostadsfrågan är ett svårt hinder för de flesta. Det går an för de unga finska familjer som kommit efter annonser i den finländska pressen, där svenska företagare annonserat efter yrkesfolk av olika slag. De har allt ordnat för sig, då de kommer. Andra kommer bara på vinst och förlust. Och det går an, när det är ungdom. De klarar sig vanligen. Värre är det när hela familjer kommer utan att ha någonstans att bo. Det har hänt att äkta makar med 5—10 barn kommit på detta sätt.

På sommaren kan det gå an. Då tältar man. Värre är det på vintern. En stor familj kom, när det var som kallast. Det fanns ingen möjlighet att hjälpa dem. Tillfrågade om hur de kunde ge sig hit på detta sätt, svarade de bara, att de trott att Gud skulle hjälpa dem.

De fick bo på hotell några nätter och fick så fara tillbaka på finska konsulatets bekostnad. De hade upplevt arbetslösheten därhemma och hört talas om de goda tiderna i Sverige. De flesta, som kommer tillbaka till Finland, varaktigt eller bara tillfälligt, vill inte gärna låtsas om svårigheterna, inte erkänna om de blivit besvikna. Många är också en god »reklam» för Sverige, de är välklädda och har egen bil med sig. Det är ungefär som med de svenska emigranterna en tid på världen.

En finländare kom hit, fick jobb och sökte bostad åt familjen. Han köpte en husvagn och tog hit familjen. Myndigheterna uppmärksammade saken men kunde inte göra mycket. Familjen fick bo kvar i husvagnen även om den stod på förbjuden plats. Husvagnen var långtifrån hygienisk, men familjen höll den mycket prydlig. Barnen var väl skötta och trevliga.

Kurator Knuutila tittar vädjande på mig: — Kan ni hjälpa dem till en bostad?

Jag måste erkänna min oförmåga.

Språkkunskapen blir ofta avgörande för vilket arbete man kan få. Den unga flickan, som kan något svenska, får lättare plats som sjukvårdsbiträde. Annars blir det arbete i restaurang eller på fabrik. Hembiträdesplatser vill man inte gärna ha.

Det är bra med den kostnadsfria undervisningen i svenska för utlänningar.

De hjälpsökande kommer från olika trakter i Finland. Dock inte så

många från norra Finland. Därifrån reser man helst till göteborgstrakten.

Någon ström tillbaka till Finland har inte kurator Knuutila märkt. Men den kanske kommer, om tiderna blir sämre i Sverige. Och det har ju sagts att 1970 skulle Finland åter ha behov av alla som lämnat landet. Men då har väl så många av de finländska invandrarna blivit så hemmastadda i Sverige, att de inte gärna vill lämna landet.

Det finns en stark sammanhållning bland invandrarna från Finland och av språkmotsättningarna hemma märker man här ingenting. Alla sitter i samma båt.

Hur man anpassar sig — ja, det är nog mycket en fråga om personlig läggning.

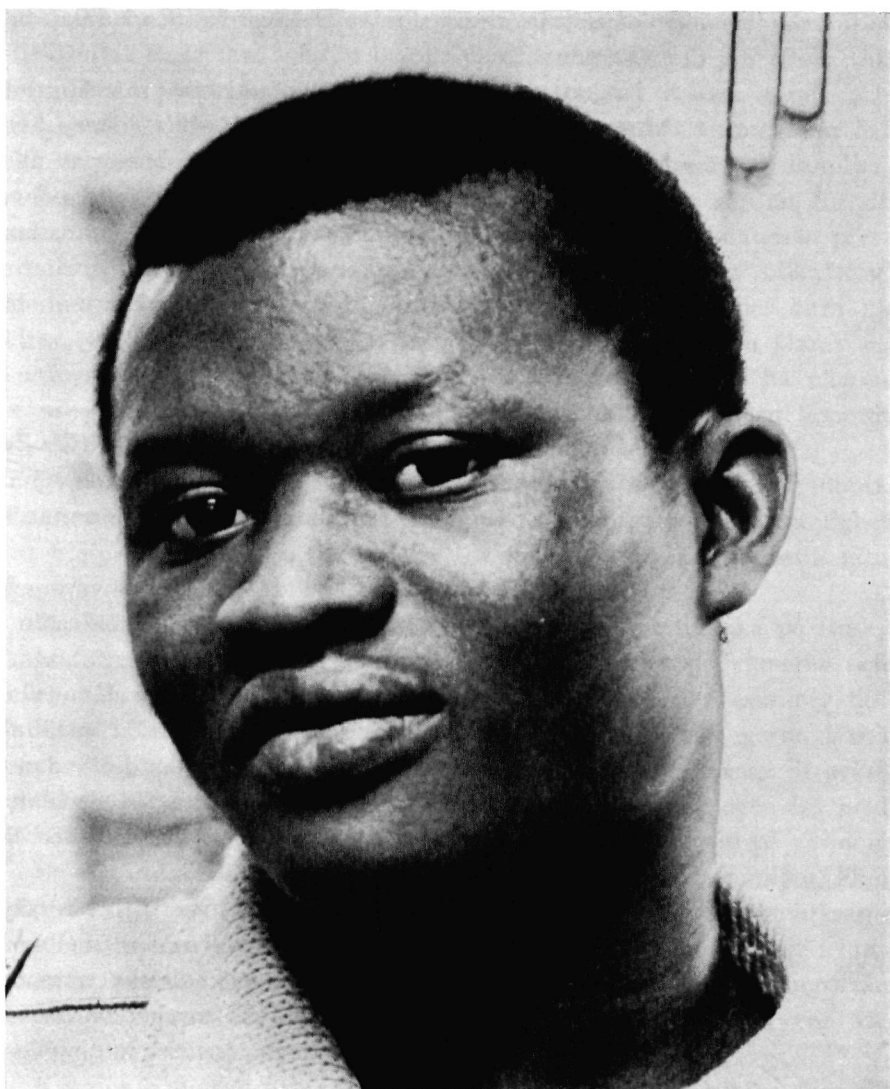
Många klagar över att svenskar inte tycks vilja ha finländare i sin bekantskapskrets och därför sluter de sig till sina egna. Det behöver inte vara någon motvilja mot finländare som sådana utan mot »utlänningar» i allmänhet.

Hos en del finländare kan det väl också vara någon aversion mot svenskar från den tid, då Finland var svenskt, en känsla förmedlad som arv mellan generationerna.

Men om man — som en familj kurator Knuutila känner — beger sig hit med de bästa föresatser och har den inställningen att det inte betyder någonting om man är svensk eller finländare, »alla är vi människor», ja, då går det lättare att komma in sig bland svenskarna utan att för den skull bryta eller förlora kontakten med de egna landsmännen.

— Vi kan inte driva någon egen socialvård här, säger kurator Knuutila. Vi måste tjänstgöra som en mellanhand mellan klientelet och den svenska socialvården. Inom de stockholmska nämnderna finns många finskspråkiga. Kuratorn talar också mycket varmt om Stadsmissionen, som ofta griper in, när hennes egna resurser inte räcker.

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

Många ungdomar kommer till Sverige för att studera. Denna långväga gäst arbetar som städare för att klara uppehållet (Foto Nils Örke)

»Jag ville lära känna Ert land!«

»Jag ville lära känna Ert land!«

Det var det svar en ung man från Pakistan gav socialinspektör Märta-Lisa Olsson, då hon frågade varför han kommit till Sverige. Och han tog nästan som ett bevis på mindre uppskattning, när hon sade något om att det ändå är bra vågsamt att resa hit på vinst och förlust, utan förbindelse, utan arbete, utan bostad och utan pengar, eller i varje fall inte tillräckligt för att kunna klara sig någon längre tid.

Fröken Olsson förestår socialnämndens i Stockholm kvällsmottagning för utlänningar i Södra Nämndhuset. Den har varit i gång sedan den 5 december 1966. De olika socialbyråerna och sociala avdelningens expedition har blivit så starkt arbetsbelastade, att en särskild avdelning måst inrättas. Kvällsmottagningen ersätter inte socialbyråerna utan är den första kontakten med socialnämnden. Om hjälpbehovet inte kan klaras på relativt kort tid, 1—2 veckor, föres ärendet över på socialbyrån.

Sedan i december 1966 har det varit minst ett 10-tal hjälpsökande varje vardagskväll på mottagningen. De flesta har haft endast någon mindre penningssumma med sig, då de kommit. Första tiden har de kanske haft hjälp av någon landsman. Och när pengarna och hjälpmöjligheterna varit uttömda har de kommit till mottagningen.

Bland dem som kommit är nordafrikanerna i majoritet. Det är marockaner, algerier, tunisier. Det är för fröken Olsson en gåta, hur många av dem kommit på idén att fara till detta avlägsna land — kostat på sig denna långa och kostsamma resa. De flesta kommer med tåg — endast i något fall har de använt flyg.

Och hur har de då fått veta om Sverige?

Ja, den unge mannen från Pakistan hade läst om Sverige. Många, många afrikaner som kommer kan endast arabiska, på sin höjd något tyska eller franska. De som kommer från Spanska Marocko talar en spanska, som är svårförståelig för tolkarna. Några har arbetat i Tyskland och lärt sig litet tyska där. Det har blivit ont om arbete i Tyskland och så har de hört talas om att i Sverige skulle det vara bättre. Och så har de kommit hit.

De flesta av dem som kommer är i god kondition. Man märker både på deras tillstånd och klädsel, att de inte tillhört de allra fattigaste hemma. Och åtskilliga har besökt många länder före Sverige, det syns på stämplarna i deras pass.

Under våren 1967 har det blivit sämre med arbete även på restaurangerna. Och inte bara restaurangerna. Överhuvudtaget har det varit svårt för utländsk arbetskraft utan någon direkt yrkeserfarenhet och

med dåliga kunskaper i svenska språket. Arbetsförmedlingarna har varit överfyllda av arbetssökande.

För kvällsmottagningen har socialnämnden engagerat även en tjänsteman från arbetsnämnden.

Den röda stämpeln

— Vi försöker få invandrarna att förstå att de inte skall hoppas så mycket av den röda stämpel som polisen sätter i deras pass, när de söker arbetstillstånd. Många tror att därmed är allt klart för ett arbete, alla sorger och bekymmer ur världen. Deras ansökan skall först gå till utlänningskommissionen, sedan till AMS, som remitterar den till arbetsnämnden och fackorganisationerna. Den sändes så till utlänningskommissionen, som skickar protokoll till polisen, som får kalla vederbörande för besked. Så det är en lång och besvärlig procedur. Och under tiden måste de leva. Och det är för att kunna det som de kommer till utlänningsmottagningen.

Vid vårt besök hos fröken Olsson ringer en utlänning, som tydligen lärt sig tala och förstå svenska bra. Det gäller en anvisning om ett par nya skor.

Bostäder söker man ordna på olika sätt, bland annat hos KFUM vid Slussen. Och när det gäller mat, har fröken Olsson både matanvisningar och kontanter att ge.

Åtskilliga, som inte fått arbete, har hjälpts att resa hem igen. Men vanligen vill man inte det. En utväg är att hänvisa dem till något AMS-läger och ett svar, som då ofta ges, är, att »då jag gått arbetslös i många månader hemma, spelar det väl inte någon roll om jag är här på läger ett tag». Italienare och spanjorer reser dock gärna hem igen, då de får klart för sig, att det inte går att få något arbete i Sverige.

En hel grupp nordafrikaner hjälptes till hemresa. De kunde endast arabiska och skulle säkert inte ha klarat sig särskilt bra i Sverige.

Sammanlagt har fröken Olsson tagit emot folk från 32 nationer. Dock inga nordbor — de tas om hand av de olika socialbyråerna. Det är nästan uteslutande män som kommer, främst i åldrarna 20—35 år.

Ett par äkta makar hade tagit med sig en bekant kvinna från Jugoslavien. Hon hade flera barn hemma där. Men de kunde inte ta vård om henne. Hustrun vantrivdes i Sverige, det blev slitningar, och så for de hem. Men kvinnan, som inte kunde ett ord svenska eller något annat språk än sitt modersmål, blev kvar. Fröken Olsson gav henne en lista på de vanligaste svenska orden och anlidade ett serbo-kroatiskt

Det vackra smidesräcket på Stockholms Central har blivit en samlingsplats för många i väntan på arbete (Foto Nils Örke)

lexikon. Men det visade sig att kvinnan inte kunde läsa latinsk skrift. Hon ställdes att diska och stryka på sin arbetsplats. Plötsligt, när hon stod där, föll hon i gråt. Man fick leta reda på någon som kunde tala med henne. Det visade sig då att hon grät för att ingen talade till henne. Hon trodde att alla var onda på henne.

Ett grekiskt par med tre pojkar hemma i Grekland kom hit för att tjäna pengar och kunna sända hem. Det gjorde de också, men så tog arbetet slut. I sin desperation reste de då till Norge och bodde på hotell. Efter bara några få dagar kom de utblottade tillbaka. De hjälptes då att resa till sitt land igen.

Hjälpsökande kommer inte bara från Stockholm utan även från Solna, Nacka och andra »drabantstäder». Det är inte så lätt för en utlänning att skilja på stadsgränserna, när knappast en stockholmare kan det.

Polacker, tjecker och andra från östblocket får hjälp till uppehålle innan de fått flyktingstatus.

Fröken Olsson tycker det är underligt att många som varit här ganska länge inte lärt sig de enklaste svenska ord, men hon hoppas att den kursverksamhet, som bedrivs av universitetet, ABF och TBV skall bättra mycket i det avseendet.

Meningslös väntan

Vintern 1966—1967 har för många varit en meningslös väntan på arbetstillstånd för utlänningar, som kommit hit under senhösten 1966 och vintern. På grund av det kärva läget på arbetsmarknaden har praktiskt taget alla utlänningar som besökt mottagningen fått avslag på sina ansökningar.

Men då nu nya bestämmelser om skärpta krav för invandring kommit, innebärande att arbetssökande utlänning skall ha arbetstillstånd ordnat, innan han reser in i landet, är det att hoppas att dylika svåra situationer inte skall behöva förekomma.

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

Den första måltiden på svensk mark (Foto Gösta Glase)

Från flyktinglägrens tristess till en fristad i Sverige

På många håll i Europa och annorstädes lever tusentals människor ett trist flyktingliv i uppsamlingsläger. Den turistande svensken kan ofta se dessa tröstlösa baracker. Många av flyktingarna är sjuka och handikappade och framtiden ter sig oviss för dem.

Sverige har i likhet med andra länder tagit sig an åtskilliga av flyktingarna. Genom Kungl brev av den 11 mars 1966 föreskrevs bl a att från europeiska flyktingläger ett 1 000-tal flyktingar, inberäknat anhöriga, under 1966 skulle överföras till Sverige för varaktig vistelse.

Handikappade personer fick ingå i flyktingkontingenterna i den utsträckning de bedömdes kunna bli omhändertagna i Sverige på ett tillfredsställande sätt. Uttagningen skedde i två etapper och verkställdes av svensk personal, som utsågs av arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med medicinalstyrelsen, socialstyrelsen och statens utlänningskommision. Vid uttagningen skedde samarbete med FN:s flyktingkommisariat och vederbörande utländska myndigheter. Den 16 september 1966 föreskrevs därjämte att inom ramen för 1966 års flyktinguttagningar till Sverige även skulle få överföras flyktingar som vistades i Libanon. Från socialstyrelsen deltog byrådirektör Inga Bååth. Nedanstående artikel grundar sig på hennes rapporter till styrelsen.

Uppdragets första del verkställdes under tiden 2 april—8 maj 1966. Härvid uttogs sammanlagt 425 flyktingar, därav 36 i Turkiet, 14 i Grekland och 375 i Italien. Under våren och försommaren 1966 anlände sammanlagt 381 personer till Sverige. Återstoden eller 44 personer hade återtagit sina ansökningar. Andra etappen av uppdraget verkställdes under tiden 10 oktober—24 november 1966 och avsåg uttagning av ca 620 flyktingar.

Uttagningarna verkställdes i följande ordning: Latinalägreten, Italien: accepterade 324, varav 2 handikappade, Beirut, Libanon: accepterade 206, varav åtskilliga handikappfall, Capualägreten, Italien: accepterade 90, varav 44 handikappade.

Flyktingklientelet i Latinalägreten utgjordes främst av jugoslaver av italienskt ursprung, dvs etniska italienare, samt av övriga nationella minoriteter från Jugoslavien, vartill kom medborgare från satellitländerna, t ex sådana som fått tillstånd till turistresa inom östblocket och efter ankomsten till Jugoslavien gått illegalt över gränsen till Italien. Den sistnämnda kategorin synes ha ökat väsentligt under 1966. Den utgjorde av allt att döma en avsevärd del av de nyanlända flyktingarna. En viktig orsak härtill torde vara att de italienska myndigheterna enligt uppgift numera avvisar mer än hälften av de jugoslaver som efter ankomsten till Italien förklarar sig vara flyktingar. De som kom-

mer från Jugoslavien är ofta — med undantag av minoritetsmedlemmar — ej flyktingar i egentlig bemärkelse, eftersom ekonomiska skäl ofta befinns vara den huvudsakliga anledningen till flykten.

Besvärliga fall

I Latina presenterades och godtogs ett antal fall från lägret Farfa Sabina. Dessa var inte klara arbets- eller handikappfall utan rubricerades i regel som besvärliga fall. De syntes inte ha någon chans att emigrera till utomeuropeiska länder. Även i de flesta europeiska länder torde svårigheter uppstå beträffande deras placering. Lägret uppgavs vara delat i en ungaravdelning och en familjeavdelning. Vid kommande uttagningar är det troligt, att ytterligare fall därifrån presenteras, vilka vid accepterande torde vara i behov av omskolning eller yrkesutbildning och sålunda för längre eller kortare tid vara beroende av stöd från vederbörande myndigheter.

I Latina intervjuades även ett antal fall från IRC, International Rescue Committee. Dessa flyktingar var i allmänhet intellektuella och hade av organisationskommittén temporärt placerats i Rom, enär kommittén ej ansett lägrvistelse lämplig och därför påtagit sig kostnaderna för deras uppehälle utanför läger.

I Capualägret uppgavs att 24 handikappfall skulle presenteras, vilka inklusive familjemedlemmar omfattade 35 personer. Av dessa befanns 16 fall redan ha intervjuats vid tidigare uttagningar. Vid sammanträde i Rom, då höstens uttagningar skulle börja, uppgavs att 50 à 70 handikappfall efter hand skulle underställas den svenska uttagningskommisionen. Åtskilliga fall återstod alltså för eventuellt kommande uttagningar. Bland de handikappade fanns en del straffade personer. Det uppgives att ett mindre antal straffade, tillsammans 15 à 20 personer, mottagits i Norge. Resultatet skall ha varit gott.

Av ovan nämnda 24 fall presenterades ej 5 fall, omfattande 7 personer. Av återstoden blev 9 fall (12 personer) av olika skäl inte uttagna för överföring till Sverige. Bland de vid tidigare uttagnings-tillfällen antagna fallen förklarades ansökningar för 4 vilande i och för utredning i Stockholm huruvida de ej nu borde ifrågakomma för Sveriges del. Det ansågs nämligen vara ytterst angeläget, att dessa fyra kunde överföras, enär samtliga varit föremål för rehabilitering. Det uppgavs att behandlingen i The Protected Center of Capua väsentligt förbättrat deras möjligheter att anpassa sig. 6 fall (12 personer) accepterades. Bland dessa förekom 3 fall (7 personer), av vilka ett par per-

soner konstaterats ha öppen tbc. De accepterades och överfördes till Sverige för vård. Antalet handikappade fall eller eljest som socialfall bedömda uppgick till 50.

Ytterligare en del fall förekom, där placering på andra håll uppgavs vara utesluten. En upprepad svensk insats under 1967 framhölls därför som önskvärd.

Totalt intervjuades i Capua 118 personer (73 män, 24 kvinnor och 21 barn). Avslagsbeslut fattades i 22 fall. Bland återstoden torde av allt att döma ytterligare ett antal visa sig vara handikappfall eftersom åtskilliga personer av hälso- eller åldersskäl inte torde kunna placeras på arbetsmarknaden. Även en del i förtid åldrade, f d tbc-sjuka och ofullständiga familjer har uttagits.

Majoriteten av de ej som specialfall rubricerade utgjordes av s k turister från satellitländerna, vilka kommit till Jugoslavien och tagit sig illegalt över gränsen till Italien. Resten utgjordes av jugoslaver tillhörande minoriteterna.

Flyktingkommissariens representanter hörde sig för om möjlighet att till Sverige överföra ett antal zigenare som kommit som flyktingar från Jugoslavien. Denna fråga ställdes på framtiden.

Flyktingarna i Italien består sålunda förutom av jugoslaver av tjecker, ungrare och andra. I Capua- och Latinalägren finns permanenta uttagningskommissioner från Australien och Canada. Deras emigrationsarbete avser ej endast flyktingar utan även italienska medborgare.

Villkoren för emigration — både beträffande flyktingar och andra — till transoceana länder synes vara synnerligen hårda. Såsom diskvalifikationsgrunder uppges bland annat ålder (40-åringar tycks betraktas som gamla), viss grad av närsynthet m m. För flyktingar gäller tydligen dessutom att en man eller hustru inte kan emigrera ensam utan måste avvakta att den andre maken kan ta sig ut ur hemlandet, så att båda makarna kan förena sig i Italien.

I Capua-lägre har inrättats en speciell avdelning för vissa flyktingar, mentala och andra starkt handikappade. Här har en viss rehabilitering börjat. I Capua uttogs 3 (4 personer) av dessa fall.

Fängelse hotar

En markerad tendens uppges föreligga från jugoslavisk sida att låta minoriteterna lämna landet, t ex italienare från Istrien, ungrare från norra och rumäner från östra gränstrakterna samt slovenier. De flesta reser ut legalt. De som ej fullgjort militärtjänst, kvalificerade yrkes-

utöware samt i viss mån politiskt misstänkta synes inte kunna räkna med att erhålla pass. Illegalt gränsöverskridande blir i så fall nödvändigt. Det straffas med fängelse för dem som ertappas.

De jugoslaver som är av italienskt ursprung och inkommer till Italien måste, då de begär att bli upptagna som italienska medborgare, räkna med en väntetid på minst två år. Det uppgavs att väntetiden tidigare kunnat uppgå till fem år.

Med hänsyn till att italienska medborgare i stor utsträckning årligen måste emigrera för att få sin utkomst synes det troligt att majoriteten av befolkningen i den forna italienska provinsen Venetia Julia väljer att emigrera som flyktingar, när de lämnat sitt hemland.

Jugoslaverna har i stor utsträckning släktingar eller bekanta i Sverige. De som anländer utan familj har som regel för avsikt att sända hem pengar till familjens uppehälle i avvaktan på att de kvarvarande skall kunna följa efter, t ex hustru och barn eller föräldrar och syskon.

Tillströmningen av flyktingar från Jugoslavien till Italien var mycket stor 1966. På grund härav tvingades man att påskynda emigration. Mer omfattande utredning av enskilda fall jämte erforderlig rådgivning kunde sålunda knappast hinnas med. Följden härav syntes vara att besvärligare fall blev kvar i avvaktan på utredning. Detta torde kunna leda till att en del av dem som emigrerar på grund av bristande kännedom om möjligheterna i olika länder får svårigheter att anpassa sig. Riskerna för misslyckanden befaras komma att öka genom att minoritetsgrupperna antas ha en hög frekvens av ingiften, varigenom antalet komplicerade fall efterhand eventuellt kommer att öka. Det framhölls som angeläget att besked om möjligt i förekommande fall borde lämnas beträffande orsaken till att flyktingar återvände från Sverige. De uppgav som regel själva klimatiska förhållanden och liknande skäl. Skulle orsaken t ex vara förpassning eller utvisning, vore det av stort värde för lägerpersonalen att känna till detta, när ny emigration skall förberedas.

Bland flyktingarna i Italien förekom även judar från Rumänien. Det uppges att de tillåtes lämna hemlandet och därvid förlorar sitt medborgarskap. De synes alltså vara statslösa tills de anlänt till Israel. De anländer med flyg till Italien för transitering till Israel. Resa, pass m m bekostas av en judisk organisation. I Rom hoppar en del av och begär att bli registrerade som flyktingar.

Tre sådana fall uttogs, varav två familjer och en ensamstående kvinna, som hade två släktingar i Sverige, vilka kommit från koncentrationsläger 1945.

Bland de av flyktingkommissarien godkända flyktingarna i Italien fanns dessutom ett antal spanjorer, som av allt att döma ej av den svenska utlänningsmyndigheten skulle ha betraktats som flyktingar, om de kommit direkt till Sverige. Många av flyktingarna syntes behöva förhållandevis omfattande tandvård. Äggvita förekom bland jugoslaverna, ehuru densamma var så obetydlig att särskild hänsyn inte behövde tas därtill.

På särskild begäran från flyktingkommissarien utvidgades, som redan nämnts, uttagningarna 1966 till att även avse vissa statslösa i Libanon. De uppges härstamma från de forntida assyrierna och saknade oftast legitimationshandlingar i vanlig mening. De tillhör den äldsta kristna kyrkan och förde under tiden före första världskriget under turkiskt herravälde en halvt självständig tillvaro i norra Mesopotamiens bergstrakter, där de försörjde sig som herdar eller hantverkare.

Under första världskriget tog de till vapen mot turkarna på de allierades sida, blev besegrade och tvingades att retirera under svåra förluster. Ungefär 30 000 av dem samlades slutligen under de allierades ledning i ett läger nära Bagdad. Efter flera misslyckade försök att installera dem i Irak och införliva dem med den lokala befolkningen, blev de flesta av dem återförda av Nationernas Förbund till Khabur River i östra Syrien. Många följde den återvändande ryska armén till Ryssland men lämnade senare landet som flyktingar och sökte sig vidare till Grekland, Syrien, Libanon, Frankrike och andra länder.

De lydde under Nationernas Förbunds representant för flyktingar och deras ställning fastställdes genom en internationell överenskommelse den 30 juni 1928.

År 1939 skrev Sir John Hope-Simpson i sin klassiska bok om flyktingproblemet: »Dessa i Syrien och Libanon . . . har förvärvat eller skall snart förvärva en ny nationalitet, och de utgör icke något flyktingproblem.» Denna förutsägelse har tyvärr icke blivit förverkligad, och det finns nu flera tusen assyriska flyktingar i Libanon, vilka icke kunnat förvärva libanesiskt medborgarskap. Den höga nativiteten i Libanon och den rådande analfabetismen och sysselsättningsproblemen har gjort deras assimilering mycket svår. De som nyligen kommit till landet saknar fortfarande nationalitet och lever under mycket usla förhållanden. Det finns därför en naturlig önskan att emigrera, i synnerhet bland de yngre män, för vilkas skull handlingar, omfattande 150 sökande, hade översänts till Stockholm.

Sedan revolutionen i Libanon 1958 har bl a kontrollen av utlännningar efter hand skärpts. Särskilt de som vistas illegalt i landet har kännig

därav. Även andra grupper utlänningar än assyrier uppehåller sig i republiken. Så länge ingen folkräkning kommit till stånd är de relativt säkra. De saknar emellertid rätt att arbeta. Socialvård enligt svenska begrepp saknas. Den enda hjälp de kan erhålla är ekonomiskt bistånd från frivilliga organisationer, dels libanesiska, dels internationella. Organisationernas tillgångar är emellertid begränsade. De som är arbetsföra och lyckas få ett arbete måste räkna med att inte få samma lön som libaneser. Dessutom är anställningarna ofta kortvariga. Arbetsgivare som anställde person utan arbetstillstånd bötfälldes enligt uppgift med upp till 1 000 libanesiska pund (ca 1 850 sv kr) varje gång han ertappades.

Inga Palestinaflyktingar

Inga Palestinaflyktingar berördes av aktionen. Deras antal uppgick enligt uppgift till 300 000. De har fördubblats sedan 1948. Antalet barn under 18 år är mycket stort. Araber som lämnade Palestina 1948 vid krigsutbrottet mellan araber och judar är de enda som räknas som flyktingar i Libanon och de övriga arabländerna. Övriga illegalt till Libanon inkomna personer anses tydligen inte vara flyktingar och registreras troligen ej. Enligt en uppgift uppgår de sistnämndas antal till ca 50 000 personer. I landet uppehåller sig av allt att döma ett mycket stort antal utlänningar — bl a från övriga arabiska länder — mer eller mindre illegalt. USA, Canada och Australien rekryterar immigranter enligt sina vanliga principer. Därigenom har bland annat armenierna en chans att emigrera till USA, även om de vistats illegalt i Libanon. (Libanons befolkning uppgår enligt senaste tillförlitliga uppskattning till 1,2 à 1,5 miljoner.)

På Kyrkornas världsråds kontor i Beirut intervjuades 117 fall (342 personer). Av dessa innehade 40 fall (122 personer) godtagbara legitimationshandlingar i form av libanesiska statslöshetsintyg och uppehöll sig alltså legalt i Libanon. Återstoden eller 77 fall (220 personer) saknade helt för svenska myndigheter godtagbara legitimationshandlingar och hade inkommit illegalt i republiken. Eftersom de ej fått sin ställning i Libanon reglerad är de egentligen obefintliga. Praktiskt taget alla hade ett med fotografi försett intyg utvisande att de var medlemmar av den assyriska församlingen.

Av ovannämnda 117 fall var 115 assyrier. De två återstående var från Rumänien och av armeniskt ursprung. Totalt intervjuades 149 män, 60 kvinnor och 133 barn. Majoriteten av assyrierna torde kunna

betraktas som statslösa f d turkiska medborgare. Många flydde från Turkiet i samband med massakrer på 1930-talet. Andra har lämnat Turkiet senare.

Framförallt bland dem som kommit under de senaste 10 åren är avsaknaden av legitimationshandlingar vanlig. Av dessa har många av de »äldre» männen gått i skola i Turkiet. Vid det slutliga urvalet uttogs i första hand de assyrier som var läs- och skrivkunniga och eventuellt även helt eller delvis kunde tala något europeiskt språk. Familjer, där endera maken eller något barn var litterat, godtogs i andra omgången. Rena analfabeter, som endast talade arabiska, kom i sista hand. På så vis godtogs 206 personer för överförande till Sverige. En reserv på ett 90-tal fall fanns för den händelse några av de uttagna personerna skulle ändra sig och inte resa. Resten diskvalificerades av olika skäl. Försök gjordes att så konsekvent som möjligt godta familjegrupper som var närmare besläktade med varandra.

Trakom syntes vara den vanligaste sjukdomen. Många hade eller hade haft en av blodparasiter förorsakad ej smittsam sjukdom som ger fula ärr.

Av de sålunda accepterade 117 fallen var 6 fall om 39 personer klart handikappade. Av återstoden torde emellertid åtskilliga åtminstone till en början bli socialfall. I många fall syntes familjeförsörjare födda före 1930 vara så hårt slitna och för tidigt åldrade att de knappast kunde antas helt kunna försörja sig och de sina. Ett par hembesök visade att bostadsförhållandena var bedrövliga.

Hoppades på USA

Med hänsyn till att nästan alla hade släktingar i Turkiet eller Libanon, vilka uppgavs ej vara intresserade av emigration till Sverige, torde problem beträffande familjesammanföring komma att uppstå om ett eller ett par år under förutsättning att anpassningen i Sverige ger positivt resultat. Det antyddes nämligen att de för tillfället ointresserade avsåg att invänta besked från den eller dem som blev överförda innan de ansökte om att få komma till Sverige.

Enligt uppgift skulle i Libanon finnas ca 50 handikappade statslösa personer som ej var av assyrisk nationalitet och som antogs vilja emigrera till Sverige. De hade ansökt om att få emigrera till USA. Av olika hälsoskäl hade de inte godtagits. De hade emellertid inte definitivt vägrats komma till USA och hoppades alltså bli beviljade inresevisum. Erfarenheten sade emellertid att de knappast hade någon

chans. Flyktingkommissariatet och Kyrkornas världsråd räknade med att de så småningom skulle bli aktuella för Sverige, om den nu igångsatta aktionen lyckades så att ytterligare överföring om ett eller ett par år kunde påräknas.

Flyktingarna i Turkiet synes kunna indelas i två grupper, nämligen sådana som vistats länge i landet, såsom place-fall, dels mer eller mindre nykomna personer. Sur place-fallen kunde ha arbetat under många år. De bestod av allt att döma i allmänhet av familjer, där åtminstone en person var flykting och på grund av avsaknaden av turkiskt medborgarskap tillsammans med sin familj stod under flyktingkommissariens mandat. Nationaliteten kunde vara rysk, bulgarisk osv. De nykomna flyktingarna var i stor utsträckning unga personer, som antingen illegalt gått över gränsen mellan Bulgarien och Turkiet eller också fått medfölja någon turistresa med gruppas till Turkiet. Vid ankomsten har de hoppat av och begärt asyl av politiska skäl. Kontroll av flyktingarna gjordes av turkiska säkerhetspolisen innan flyktingorganisationen övertog ansvaret för deras uppehåll m m.

Bland sur place-flyktingarna godtogs 5 familjer, tillsammans 20 personer, för immigration till Sverige. Sammanlagt uttogs 36 personer i Turkiet.

Flyktingarna i Grekland torde kunna uppdelas på samma sätt som i Turkiet. Inga socialfall uttogs i Grekland.

För statslösa flyktingar hade inrättats ett community-center i Kareas invid Aten. Härigenom har tidigare bebodda slumbostäder kunnat rivas i viss utsträckning. Driften av detta community-center bekostades med anslag från speciella fonder eller organisationer, t ex Svenska Rädda Barnen. Bland nykomna flyktingar uttogs 14 ensamstående arbetsföra personer, varav den äldste var född 1925 och den yngste 1946. Majoriteten av de uttagna var albaner och bulgarer. Ingen av de i Kareas boende äldre eller andra bostadsplaceringsfall ansågs böra flyttas till Sverige.

Trelleborg är ofta inkörsporten (Foto Gösta Glase)

De sjuka flyktingarna

Medicinalstyrelsens flyktingverksamhet 1947—1967 — kort redogörelse

Av kurator KERSTIN HELLNER

Enligt Kungl Maj:ts beslut av den 25 april 1947 övertog medicinalstyrelsen den 1 juli 1947 omvårdnaden av ca 800 flyktingar, dels tbc-sjuka av »1945 års räddade» (repatriandi), dels tbc-sjuka och gamla baltiska flyktingar från krigstiden samt en del illegalt anlända sjuka polacker, som kom då och då i kolbåtar.

I juni 1947 hade en delegation från medicinalstyrelsen och utlänningskommissionen rest runt till alla de förläggningar som ännu fanns kvar och sammanfört dem som skulle överföras till medicinalstyrelsens omvårdnad på 8 E-paviljonger vid sanatorier och fyra konvalescentförläggningar. Dessutom fanns det enstaka fall på olika sjukhus, som så småningom också överfördes till E-paviljongerna eller förläggningarna. Viggbyholms förläggning, som öppnats för att vissa sjuka flyktingar lättare skulle kunna få specialistbehandling i Stockholm, nedlades i första hand. E-paviljongen vid Arvika sanatorium, som behövdes för länets sjukvård, stängdes och patienterna flyttades till förläggningarna Stråtenbo och Hälsingmo eller andra E-paviljonger. I april 1948 överfördes 43 judiskt ortodoxa patienter från Hälsingmo till Stråtenbo. En barack där iordningställdes för rituell matlagning och en liten synagoga öppnades.

Allt fler repatriandi fick tillfälle att resa till USA eller andra länder. Många fick arbete och de som fick bostad erhöll socialhjälp när de inte kunde klara sitt uppehälle själva.

Inom mindre än två år hade styrelsens klientel minskat till ca 300.

I september 1949 begärde FN:s flyktingkommissarie att Sverige skulle hjälpa till att lösa flyktingproblemet i Europa med att ta ett större antal (ca 2 000) flyktingar för vård och varaktigt uppehälle till Sverige.

Den 9 februari 1950 beviljade riksdagen medel för 150 sjuka och högst lika många anhöriga. Sedan dess har regeringen varje år beviljat medel för ett större eller mindre antal sjuka flyktingar och deras anhöriga. Man räknade med att flera av dem efter tillfrisknande skulle komma in i den svenska produktionen.

De första transportererna genomfördes av Röda Korset med amerikanska sjuktransporttåg. Senare fördes flyktingarna av IRO till önskad gränsstation, där medicinalstyrelsen eller AMS övertog vidaretransporten.

De sjuka kom till sanatorier och AMS hade ordnat med förläggningar mest i närheten av de anhöriga.

Sedan de sjuka erhållit nödvändig klädesutrustning och de hunnit anpassa sig något började man med undervisning i svenska och så småningom arbetsterapi.

Ibland behövdes konvalescentvård och de första åren fick flyktingarna gå till medicinalstyrelsens förläggningar. Efter 1960 vistades de i regel på konvalescenthem för svenskar.

Om någon kommit ut i arbete eller skola och fick recidiv inom tre månader kunde han åter omhändertagas av medicinalstyrelsen, annars måste socialvården sörja för honom genom socialstyrelsen. Numera blir alla som tagits ut genom de statliga kommissionerna genast sjukförsäkrade efter ankomsten till Sverige.

Transporter sjuka flyktingar 1950—1966:

1950	150 patienter och	84 anhöriga	Olika nationaliteter gm IRO
1951	101 »	118 »	» » » »
1952	39 »	11 »	Judiska flyktingar + barn från Trieste
1953	32 »	35 »	Judiska flyktingar + IRO
1954	60 »	38 »	Studenter. SIAK + IRO
1955	94 »	106 »	från Kina och Trieste
1956	89 »	42 »	» Ungern och Aten
1957	212 »	133 »	» » » Österrike
1958	248 »	210 »	» » » Jugoslavien
1959	75 »	67 »	» » » » + Kina
	1094 »	567 »	

Efter 1959 minskade de tbc-sjuka betydligt. Man tog nu även med invalider och andra handikappade för rehabilitering, även mentalsjuka.

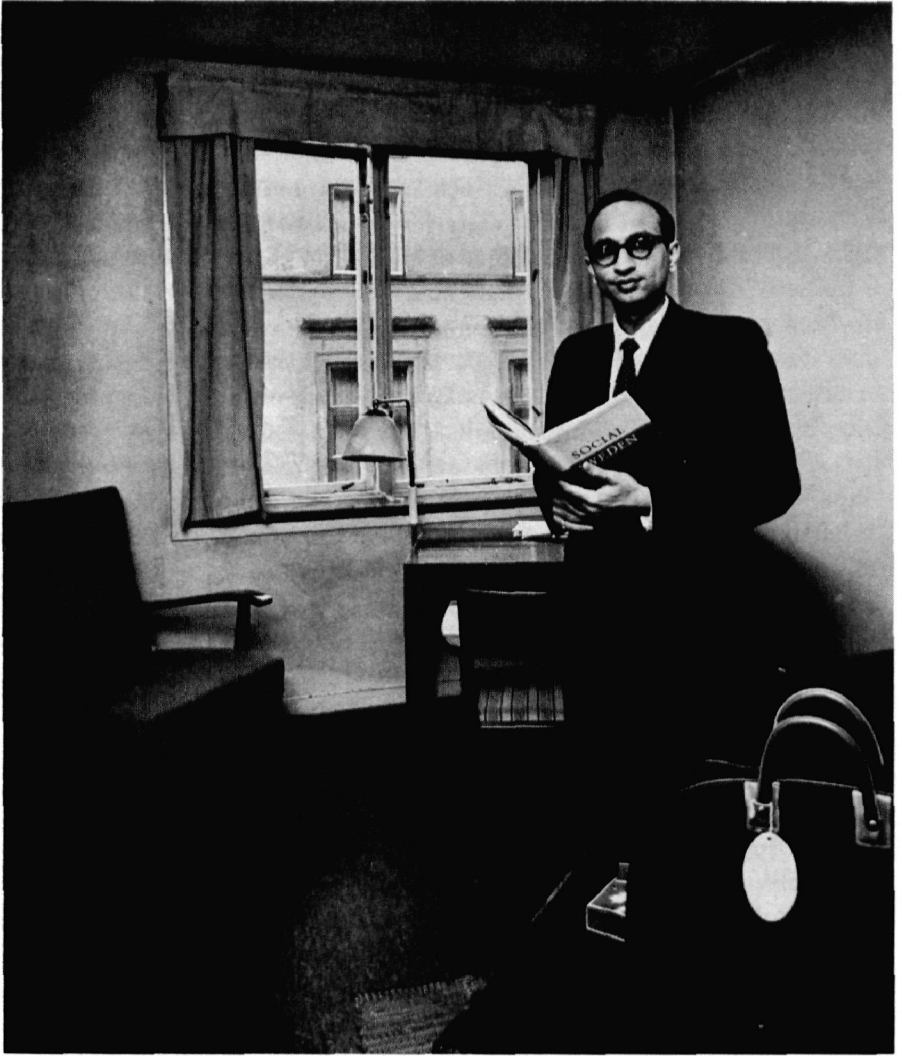
1960	48 patienter	anhöriga och arbetsdugliga omhändertogs
1961	37 »	av AMS och ev. socialstyrelsen.
1962	54 »	
1963	54 »	tbc-sjuka algeriska barn som kom genom Rädda Barnen.
1964	14 »	mentalsjuka patienter.
1965	11 »	tbc-sjuka
1966	9 »	6 tbc-sjuka, 1 invalid och 2 mentalsjuka.
	227 »	= 1.321 patienter.

Bland de mera långväga flyktingarna var det ryssar och polacker, som kom från Hong-Kong. De hade vid krig och revolution flytt österut och länge levat i Kina, men efter revolutionen där ville de tillbaka till Västerlandet, där de för det mesta hade släktingar.

Under åren 1953—1963 anlände 43 sjuka med 44 anhöriga från Kina.

Många flyktingar har rest vidare till USA, Australien och Canada, många arbetar här i Sverige och en del måste socialvården ta hand om.

Medicinalstyrelsen hade den 1 januari 1967 endast 15 patienter på olika sjukvårdsanstalter. Men det väntas nya år 1967.

Studerande indier med bok om Social-Sverige (Foto Gösta Glase)

Socialhjälp i väntan på arbete

Invandringen en kännbar belastning för kommunerna

Det första immigranten gör är tydligen att uppsöka den lokala arbetsförmedlingen för att få arbete — helst även bostad. Men för att få arbete fordras arbetstillstånd. Och ett sådant tar tid. Det skall vara polisutredning, yttrande av arbetsmarknadsstyrelsen och vederbörande fackförbund. Normalt brukar det ta sex veckor. När sedan alla formaliteter är klara och immigranten kan börja arbeta, tar det en tid innan han får den första lönen och kan klara sig själv. Under gynnsamma förhållanden dröjer det minst två månader efter inresan.

Ett eventuellt medfört sparkapital tar snart slut och även om landsmännens hjälpsamhet brukar vara stor går det snart inte för immigranten att klara sig utan socialhjälp. Invandrarnas behov av råd och bistånd utgör sedan andra halvåret 1965 ett problem för de kommunala socialvårdsorganen.

Som framgår av artiklar på annan plats i detta nummer av Sociala Meddelanden har immigrationen varit stor även efter en skärpning 1966 av bestämmelserna om inresa i riket. Immigranter har kommit i stora skaror, och det har varit omöjligt för polisen vid gränserna att avgöra vilka som är turister och vilka som kommit i avsikt att söka arbete. Från och med 1 mars 1967 är utlänningskungörelsen ånyo ändrad så att arbetstillstånd i princip krävs vid inresa för den som har för avsikt att skaffa sig arbetsanställning i landet. Resultaten av den senaste ändringen av utlänningskungörelsen torde för kommunernas del knappast kunna väntas bli påtagliga förrän vid det kommande budgetårsskiftet. Åtstramningen på arbetsmarknaden torde t ex innebära att ett inte ringa antal under 1966 anlända invandrare även sedan arbetstillstånd meddelats ej kan erhålla arbete. Åtgärder i form av anordnande av förläggningar och inrättande av omskolningskurser, som arbetsmarknadsstyrelsen föranstaltar för att lätta trycket på kommunerna och för att hjälpa invandrare, torde inte omedelbart lösa kommunernas och invandrarnas problem. Viss tid måste förflyta innan en invandrare får rätt till de sociala förmåner som t ex sjukförsäkring och semesterlön innebär. Arbetslösa invandrare, som ej kunnat erhålla arbete och sålunda ej innehaft arbetsanställning i Sverige, kan t ex ej tillerkännas arbetslöshetsunderstöd. Socialhjälp synes därför komma att utgå i viss utsträckning intill dess rätt till sociala förmåner uppnås.

Vill göra rätt för sig

Frågan om ersättning till kommunerna för frivillig socialhjälp är aktuell. Kostnaderna för sådant understöd belastar enligt socialhjälpslagen i mot-

sats till den obligatoriska socialhjälpens slutligt den bidragsgivande kommunen. På grund av de uppställda förutsättningarna för den obligatoriska hjälpen har socialnämnderna som regel nödgats bevilja invandrarna frivillig socialhjälp. Denna biståndsform är förenad med återbetalningsskyldighet. Invandrare, som uppmärksammas härpå, synes ha visat sig angelägna att göra rätt för sig. I viss utsträckning har återbetalning sålunda skett.

Kostnaderna för bistånd till invandrare har i första hand drabbat de kommuner till vilka de först anlönt. Invandrarna är emellertid tvungna att försöka erhålla löfte om arbetsanställning, innan ansökan om arbetstillstånd kan inlämnas. Detta har föranlett många av dem att söka sig till andra kommuner. Resultatet har blivit att ett större antal, som ej direkt anlönt till storstäderna, så småningom kommit dit. Under sitt sökande efter arbete har de flesta av dem måst lita till socialhjälp för kost och logi. Det förekommer därför att flera kommuner i tur och ordning beviljat en och samma person understöd.

Belastningen är på grund av tillgången på arbetstillfällen naturligtvis siffermässigt störst i de större städerna. I den mån det fastställts hur stor procent av socialhjälpkostnaderna, som förorsakats av invandringen, har det visat sig att den procentuella belastningen är ringa. Arbetsbelastningen överhuvudtaget på de kommunala socialvårdsorganen genom invandringen kan emellertid ingalunda sägas vara av ringa storlek.

Invandrarna saknar kännedom om det svenska samhället. De förstår och talar till en början ej svenska. De är alltså inte endast i behov av ekonomiskt bistånd utan behöver råd och hjälp beträffande praktiska ting i väsentligt större utsträckning än vanliga hjälpsökande. Följaktligen ökas socialnämndernas arbetsbörda genom den extraordinära situation som skapats genom tillströmningen av utländsk arbetskraft. Svårigheterna torde vara väl så betungande för mindre kommuner som för större.

Invandrarna har ej endast erhållit frivillig socialhjälp. Obligatorisk socialhjälp har t ex utgått då understöd beviljats barnfamiljer. Denna hjälp ersätts av staten enligt 23 § socialhjälpslagen. Ersättning utgår med det belopp vartill kostnaderna skäligen kan uppskattas. När ej samtliga familjemedlemmar är berättigade till obligatorisk socialhjälp måste denna, för att täcka kostnaderna för hela familjens uppehälle, utökas med frivillig hjälp. Det föreligger i sådana fall praktiskt taget alltid svårighet att exakt ange vad som är hjälp av det ena eller det andra slaget.

Inte alla jugoslaver flyktingar

Överhuvudtaget har socialstyrelsen det intrycket, att vederbörande myndigheter antagit att t ex alla jugoslaver är flyktingar. I realiteten finns numera i Sverige tre kategorier jugoslaver, nämligen flyktingar, som på grund av statliga åtaganden överförts till riket, arbetskraft, som genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg rekryterats för angivna anställningar, samt invandrare, som rest hit på eget initiativ. Det torde egentligen endast vara utlänningskommissionen som kan avgöra, till vilken kategori en jugoslav bör hänföras, och överhuvudtaget fastställa vem som är flykting.

Kostnaderna för de aktuella invandrarna synes i regel ha drabbat ett fåtal kommuner, främst vissa större städer.

Hjälp till invandrare synes ej böra betraktas enbart som en åtgärd betingad av socialhjäpplagen. På grund av viseringsfrihet, krav på arbetstillstånd och andra av statsmakterna fattade beslut kan det synas rimligt, att staten påtager sig ansvaret för initialkostnaderna. Socialhjäpplagens regler om ansvaret för olika slag av socialhjälpkostnader avser normala förhållanden. Invandringen har tagit sådana proportioner att densamma ej längre kan anses motsvara den situation som sagda lag förutsätter.

När frågan om statlig ersättning till kommunerna skall avgöras, torde det ej vara realistiskt att betrakta envar utländsk arbetssökande som invandrare, dvs utgå ifrån att denne i varje fall ämnar stanna i Sverige längre tid. Gränsdragningen är emellertid komplicerad. Hänsyn måste nämligen tas till ratificerade konventioner och till strävandena att skapa en över gränserna öppen arbetsmarknad.

I första hand gäller dessa hänsyn medborgare från de nordiska länderna. Det torde emellertid vara ett ofrånkomligt faktum, att i varje fall finska medborgare, som ofta på vinst och förlust, stundom med familjer, inreser i riket i hopp om att erhålla förmånliga anställningar, för kommunerna skapar problem i stort sett likartade med t ex dem som uppstår beträffande sydeuropéer. Jämlikt konventionen mellan de nordiska länderna intar dessa länders medborgare en sådan särställning att de ej kan likställas med andra invandrare. Vidare synes medborgare från länder, som t ex ratificerat den europeiska konventionen om social och medicinsk hjälp, ej heller i detta sammanhang utan vidare bör likställas med de återstående invandrarna. Bistånd till dem synes därför ej böra föranleda särskild ersättning med statsmedel. Beträffande arbetssökande personer av övriga nationaliteter är det tänk-

bart att som invandrare i ersättningshänseende endast bör betraktas medborgare från europeiska länder, där emigration sedan länge varit en normal företeelse. Vissa icke-europeiska arbetssökande bör dessutom kunna betraktas som invandrare. Det är dock svårt att fixera en praktisk och lättillämpad uppdelning mellan olika länders medborgare.

Fortsatt invandring

Trots avmattning i konjunkturerna med därav följande friställning av arbetskraft anses inte behovet av arbetskraft upphöra. Även i fortsättningen torde kvalificerad arbetskraft behöva tillföras produktionen, ehuru i mindre omfattning än tidigare.

Spontan invandring liknande den som ägde rum 1966 och omfattade mer än 25 000 personer torde i varje fall tills vidare inte kunna accepteras. Reglering av invandring syns därför komma att äga rum, bland annat genom avtal med vissa länder. Antalet utlänningar i Sverige har dessutom ökat med ett tusental flyktingar, som på grund av särskilda åtaganden av statsmakterna årligen brukar överföras för varaktig vistelse i landet. Det finns således anledning att tills vidare räkna med en förhållandevis stor årlig ökning av antalet i Sverige bosatta utlänningar samt att behov av bistånd för deras inpassning i samhället föreligger. I fråga om flyktingar finns särskilda föreskrifter beträffande statens ansvar för kostnaderna för socialvård åt dem under anpassningsperioden.

Inom den egentliga sociallagstiftningen är utlänningar i princip jämställda med svenska medborgare beträffande möjligheter att bli delaktiga av förmåner som sjukförsäkring, allmän tilläggspension, allmänna barnbidrag och arbetslöshetshjälp. Beträffande vissa av dessa förmåner föreligger emellertid skillnader, t ex från och med vilken tidpunkt de börjar utgå. Utlänningars möjligheter att få del av olika sociala förmåner i Sverige vidgas genom föreskrifter i ratificerade konventioner.

Genom dessa konventioner har avtal träffats mellan olika länder beträffande de aktuella förmånerna. Utlänningar kan således snabbare och i större utsträckning bli delaktiga av vissa sociala förmåner, om de är medborgare i fördragsslutande länder.

Nyss berörda förmåner är generella och kan således ej väntas täcka alla de varierande behov, som uppstår i dagens samhälle. De kompletteras därför med den individuella behovsprövade hjälp, som anges i socialhjälpslagen. Denna gör ingen skillnad mellan svenska med-

borgare och andra i fråga om bistånd, behovsprövning m m. Skillnad mellan svenskar och utlänningar uppkommer först, när fråga om slutligt ansvar för understödskostnader skall avgöras. Kommun berättigas då till ersättning av statsmedel från länsstyrelse för obligatorisk socialhjälp till den som inte var svensk medborgare, när understöd utgavs eller viss vård började.

Kostnaderna för de generella förmånerna bestrids huvudsakligen av statsmedel. Socialvården är emellertid sedan gammalt en kommunal angelägenhet. Utgifterna för understödsverksamheten för nödställda personer åvilar kommunerna enligt socialhjälpslagen. Staten svarar endast för en mindre del därav, nämligen undantagsvis för obligatorisk hjälp till vissa svenska medborgare samt för enahanda bistånd till alla utlänningar. Vid extraordinära förhållanden har statsmakterna dock ansett det påkallat att göra avsteg från socialhjälpslagets principer beträffande kostnadsfördelningen mellan stat och kommun.

Statens särskilda ansvar för flykting upphör när denne här haft stadigvarande arbete i sammanlagt ett år och sålunda visat sig vara i stånd att genom arbete försörja sig och sin familj. Kommuns rätt till ersättning av staten upphör även, när flykting blivit svensk medborgare eller när medlem av familj, där den faktiska sammanlevnaden består, är svensk medborgare.

Därjämte finns ytterligare en grupp utlänningar för vilka staten i princip påtagit sig ett vidgat ansvar beträffande socialhjälpkostnader. Statens ansvar avser i detta fall invandrande utlänningar, till vilka kommuner nödgats lämna frivillig socialhjälp i avvaktan på att invandrarna får möjlighet att försörja sig.

På arbetsmarknaden föreligger med vissa undantag ej heller någon större skillnad mellan svenskar och utlänningar. I arbetsmarknadskungörelsen är nämligen utlänningar ej undantagna från rätten att erhålla utbildnings- eller flyttningsbidrag. Viss arbetslöshetshjälp och annan arbetsvård ingår ävenledes i de förmåner som kan ifrågakomma.

Socialstyrelsen har löpande kontakt med de praktiska och ekonomiska problem, som föreligger vid flyktingars inpassning i samhället. Den erfarenhet styrelsen från och med 1965 har av invandrarnas problem i samband med deras start här i landet utvisar, att svårigheterna för dessa båda kategorier är av likartat slag.

Trots de allmänna förmåner som tillkommer även utlänningar torde bistånd till invandrare enligt socialhjälpslagen vara erforderligt under den första tiden. Vissa kostnader kommer alltså att drabba vistelsekommunerna i samband med starten.

Hjälpbehovet inget motiv för hemsändning

Sverige har ratificerat den europeiska konventionen om social och medicinsk hjälp. I konventionen stadgas bl a att fördragsslutande stat inom vars område medborgare i annat fördragsslutande land lovligen uppehåller sig icke skall hemsändas enbart av det skälet att han är i behov av hjälp.

Åtstramning på arbetsmarknaden medför att åtskilliga invandrare icke kan beredas arbete fastän de erhållit arbetstillstånd. Härigenom ökas belastningen på kommunerna ytterligare.

Socialnämnder kan vid prövning av socialhjälpbehovet finna att hjälpsökande invandrare under rådande förhållanden ibland är bäst betjänta av att erhålla frivillig socialhjälp i form av kostnaderna för resa till hemlandet. Men nämnden måste då alltid ha övertygat sig om att hemresa synes vara den bästa lösningen på invandrarens problem samt att denne ej åberopat politiskt flyktingskap för att få stanna i Sverige.

Det händer, att invandrare avvisar medel till hemresa och föredrar att stanna i Sverige.

En försöksstudie i Uppsala län

Under 1965 och 1966 ökade antalet sysselsatta utlänningar i Sverige. Uppsala län uppvisade en med riket likartad utveckling.

Den 1 april 1966 var totalt 2 207 utlänningar, varav 631 kvinnor, arbetsanmälda i Uppsala län. AMS har i form av en försöksstudie gjort en specialbearbetning av utlänningskommissionens register avseende arbetsanmälda utlänningar i detta län. Nära 60 procent (1 305) var nordbor och enbart finländare utgjorde närmare hälften. Av icke-nordbor utgjorde tyskar, jugoslaver och greker de största grupperna. Könsfördelningen varierade mellan de olika nationaliteterna. Av nordborna utgjorde 70 % män. Av nationaliteter från utomnordiska länder var andelen män 73 % med de högsta talen bland briter, jugoslaver och greker och de lägsta bland tyskarna.

Gruppen från de utomnordiska länderna var genomsnittligt betydligt yngre. Inte mindre än hälften av de 900 var yngre än 30 år. Samma andel hade även börjat sin anställning under 1965 eller första kvartalet 1966. Särskilt bland jugoslaver och greker var andelen unga resp andelen som börjat sin anställning förhållandevis nyligen mycket hög. Av nordborna hade ca 1/3 börjat sin anställning under 1965 eller första kvartalet 1966.

Nordborna var fördelade med 1/4 i vardera Uppsala och Enköping och en relativt stor andel även i Skutskär. Icke nordbor däremot var mer koncentrerade till Uppsala, där närmare 2/3 arbetade. Finländarna utgjorde mer än hälften av utlänningarna på 10 av de 16 orter, som hade utländsk arbetskraft i någon omfattning. På fyra av de övriga orterna nämligen Gimo, Grillby, Uppsala och Österbybruk svarade den utomnordiska arbetskraften för drygt 60 % av hela antalet arbetsanmälda. I Gimo och Österbybruk dominerade jugoslaver.

Den utländska arbetskraftens andel av hela folkmängden var störst i vissa mindre orter som Skyttorp (ca 7 %), Tobo (4 %) och Bro (4 %) medan andelen i Uppsala var 1 %. Då inga aktuella uppgifter än från 1960 föreligger om hela antalet yrkesverksamma på olika tätorter har dessa tal använts för att illustrera den relativt höga andel bland de yrkesverksamma, som på vissa orter utgörs av utländsk arbetskraft. Den utländska arbetskraften utgjorde sålunda 1/5 av hela antalet yrkesverksamma i Bro, Skyttorp och Kungsängen. I Enköping, Söderfors, Tobo och Österbybruk var andelen ca 10 %.

Av hela antalet i Uppsala län arbetsanmälda utlänningar var nära 60 % sysselsatta i tillverkningsarbete och 16 resp 13 % i tekniskt-humanistiskt resp servicearbete. Motsvarande andelar för hela arbetskraften i riket var enligt arbetskraftsundersökningen i maj 1966 36, 17

resp 13 %. I tekniskt-humanistiskt arbete ingår hälso- och sjukvårds- samt pedagogiska yrken. I servicearbete ingår bl a restaurang- och hushållsarbete. De utlänningar som sysselsattes i servicearbete återfanns i högre grad än övriga anställda inom just dessa två yrkesfamiljer.

Av nordborna var två tredjedelar sysselsatta med tillverkningsarbete och en knapp tiondel i vardera tekniskt-humanistiskt och servicearbete. För de utomnordiska nationaliteterna var de relativa andelarna i motsvarande yrkesområden 41, 29 och 18 %. Stora skillnader förelåg dock mellan de icke-nordiska nationaliteterna. Sålunda arbetade jugoslaverna till största delen (71 %) med tillverkningsarbete och även bland greker var relativt många sysselsatta inom detta yrkesområde.

Av utlänningarna tillhörande det tekniskt-humanistiska yrkesområdet fanns 4/5 i Uppsala. Enköping, Uppsala och Skutskär var i nämnd ordning de största sysselsättningsorterna för tillverkningsarbete. Beroende på industrins sammansättning i dessa orter hade olika yrkesfamiljer såsom verkstadsmekaniker, putsare, metallugnsarbetare etc olika tyngd.

Hälften av utlänningarna i länet arbetade vid det 50-tal industriföretag som hade minst 50 anställda. De motsvarade 8 % av totala antalet anställda vid dessa. Vid tretton av företagen utgjorde utlänningarna mer än 10 % av de anställda och i två av dessa översteg andelen 1/5. Med hänsyn till att 9/10 av utlänningarna vid dessa företag hade tillverkningsarbete skulle en ännu större andel utlänningar erhållas om dessa relaterades enbart till arbetarpersonalen vid de aktuella företagen.

Medan utlänningarna genomsnittligt svarade för 8 % av hela antalet anställda vid de större industriföretagen var andelen 11—12 % inom massa- och pappers- samt textil- och sömnadsindustrin. En betydligt lägre andel än genomsnittligt återfanns i trä-, grafisk, dryckesvaru- och tobaks-, läder- och hår- samt kemisk-teknisk industri.

Vid de studerade större industriföretagen hade nära hälften av utlänningarna tillträtt sin anställning under 1965 eller första kvartalet 1966. Motsvarande andel för samtliga utlänningar i länet var 30 %. Särskilt inom jord- och sten-, metall- och verkstads- samt livsmedelsindustrin är andelen utlänningar som tillträtt anställningen vid förhållandevis sen tidpunkt hög.

Mycket stora skillnader i andelen utlänningar, som tillträtt anställningen vid dessa industriföretag under 1965 eller första kvartalet 1966, finner man mellan olika orter. Denna andel var exempelvis 70, 54, 48 och 31 % i resp Kungsängen, Österbybruk, Enköping och Söderfors.

Välstånd i industriländer, föga framsteg i u-länder

Sverige befann sig bland de länder, där sysselsättningen minskade och arbetslösheten steg under 1966. Samtidigt steg de nominella lönerna med 5—10 procent. Trots högre priser — konsumentpriserna steg med 5—10 procent — blev reallöneförbättringarna för industrianställda 2—5 procent. Allt enligt den statistik som insamlats av Internationella arbetsorganisationen (ILO) och som inte minst är av intresse vid studiet av rörligheten på den internationella arbetsmarknaden.

Situationen på denna under 1966 var allmänt sett densamma som åren närmast före: fortfarande gynnsamma förhållanden i industriländerna, särskilt i början av året, men föga framsteg för utvecklingsländerna. Där ökade arbetslösheten och undersysselsättningen. Arbetsstyrkan har växt snabbare än den ekonomiska utvecklingen. Ofta har det samtidigt förekommit kraftiga stegringar i konsumentpriserna.

Däremot fortsatte de senaste årens välstånd att råda i flertalet industriländer. Sysselsättningsnivån steg allmänt. Trots att arbetslösheten ökade mot slutet av året förblev de friställda en relativt liten del av den totala arbetsstyrkan. Löneökningarna översteg allmänt konsumentprisökningarna.

Sysselsättningsbilden för 1966 är otydligare än tidigare år. Antalet sysselsatta arbetstagare fortsatte att öka — även om det skedde i långsammare takt än 1965 — trots en avtagande tendens mot slutet av året, eller rent av en liten nedgång, särskilt i Europa.

Inom den egentliga industrin ökade sysselsättningen med mindre än 1 procent i bl a Frankrike och Förbundsrepubliken Tyskland och med mer än 5 procent i exempelvis Canada och Förenta Staterna.

En nedgång med mindre än 3 procent noterades för länder som Danmark och Schweiz och med mer än 3 procent i Israel och Sverige.

Arbetslöshetssiffrorna som 1965 nått en mycket låg nivå i de flesta industriländer steg på de flesta håll men höll sig i allmänhet under 3 procent.

Särskilt markant uppgång förekom i Australien, Israel, Nederländerna, Storbritannien, Sverige, Förbundsrepubliken Tyskland och Zambia.

Däremot noterade man en betydande nedgång i arbetslösheten — ofta 10 procent eller mer — i Chile, Danmark, Förenta Staterna, Norge och Spanien.

Konsumentpriserna klättrade uppåt i snabbare takt än förut. Ökningar på mer än 10 procent skedde i ett antal länder som Argentina, Brasilien, Chile, Indonesien, Laos och Sydkorea. I Danmark, Island, Spanien och Sverige var stigningarna 5—10 procent.

I en tiondel av staterna förblev priserna stabila eller föll under 1965 års nivå.

De nominella lönerna förbättrades i de 30 länder från vilka statistik var tillgänglig. Nästan alltid motsvarades ökningen av en uppgång också i reallönerna, särskilt i Europa.

Nominella löneökningar med 10 procent eller mer förekom i bl a Colombia, Grekland, Japan och Jugoslavien, med 5—10 procent i exempelvis Finland, Frankrike, Norge, Sverige och Förbundsrepubliken Tyskland och med mer än 2 procent i Italien och Förenta Staterna.

Trots högre priser blev reallöneförbättringarna för industrianställda över 5 procent i Grekland, Japan, Jugoslavien och Norge, 2—5 procent i Finland, Frankrike, Sverige och Förbundsrepubliken Tyskland liksom i Danmark (där uppgifterna dock gäller alla områden utom jordbruket) samt mindre än 2 procent i Canada och Förenta Staterna.

»Bara full»

Av byråchefen BRITA HASSELROT

När man arbetar i ett centralt ämbetsverk för socialvård får man — helt naturligt — ofta uppleva samhällets avigsidor. Jag tänker i detta sammanhang inte bara på de enskilda människoöden, som passerar revy, utan även på samhällsorganens sätt att arbeta — att ingripa i eller att underlåta att ingripa i dessa människoöden. De ärenden vi får att handlägga är till inte obetydlig del klagomål över de sociala myndigheterna för försummelser eller olämpliga åtgärder. Det är enskilda samhällsmedlemmar men även andra myndigheter eller organisationer av olika slag, som klagar och ber att få veta hur vederbörande borde ha handlat i olika sammanhang. Samhällsmaskineriet är emellertid stort, och i det stora hela torde det fungera tämligen väl. När man sysslar med dessa »klagoärenden» måste man då och då ta sig i kragen och påminna sig, att »hälsan tiger still». För det stora flertalet människor går det dock ganska bra, den största procenten kan anpassa sig till dagens föränderliga samhälle och de flesta myndigheter och myndighetspersoner handlar både lagenligt, humant och hänsynsfullt.

Men så får man en praktisk upplevelse av vad som kan hända i landets centrum — i hjärtat av Stockholm!! Alldeles intill Stureplan passerade jag en kväll vid 18.00-tiden ett gathörn, där en 45—50-årig man låg och kravlade på stenläggningen. Med många andra stod jag och tittade på honom ett tag — hur han försökte resa sig, trevande efter husväggen. När hans försök misslyckades och han upprepade gånger slog huvudet i den hårda stenläggningen var vi till slut tre personer som närmade oss honom för att hjälpa honom. Det var utom jag själv en ca 25-årig dam och ca 30-årig blå-trenchcoatklädd man. Med den senares maskulina stöd fick vi den liggande mannen på fötter. Han hade dock mycket svårt att stå upprätt. Ögonen var glasartade och han kunde knappast tala — i alla händelser kunde han ej tala om var han bodde eller vad han hette. Efter en stund gick den andra damen för att söka efter polis; hon kom aldrig tillbaka och ej heller kom någon polis. Min trenchcoat-vän och jag lämnade mannen efter cirka 10 minuter, då han syntes ha fått mera styrsel i sina ben. Han luktade ej sprit men var påtagligt intoxikerad. Vi hann ej gå långt, förrän mannen, efter att ha vinglat över en hårt trafikerad gata, åter låg och kravlade på trottoaren. Min trenchcoat-vän och jag återvände och hjälpte honom igen. Då kom några snyggt klädda herrar och tittade på våra förhävanden. Deras reaktion var »Han är ju bara full». Det var inte så bara för trottoarliggaren! Många, många människor passerade utan att reagera för den sjuke mannens situation. En dam bad mig om hjälp för att passera förbi honom »för hon mådde så illa»!

En radiobil körde förbi men poliserna observerade vare sig den raglande mannen eller mina ivriga vinkningar.

Så kom äntligen en ledig taxi, som jag stoppade för att fråga, om chauffören kunde hjälpa oss med mannen. Sällan har en taxidörr stängts så fort och hastigt för mig, en dörrstängning följd av chaufförens svordomar. När jag knackade på bilfönstret och frågade vad vi kunde göra blev svaret: »För f-n en så'n där ska' polisen ta hand om» — och så försvann den bilen.

Under cirka en halvtimme stod vi där, den unge mannen och jag, ganska övergivna mitt i Stockholmsvimlet med närmast ett »människopaket». Vår skyddsling hade dock om en stund kommit till sig så pass, att han klagade över ont i ryggen och bad om hjälp. »Hjälp mig, hjälp mig, snälla människor — jag har så ont, så ont!»

Sedan vi fått honom att sitta på ett skyltfönsterbräde, gick jag till närmaste polisstation under det att min »kompanjon» försökte vakta den miserable. Efter allt rullande på trottoaren hade han blivit mycket smutsig och förstörd till utseendet.

På polisstationen presenterade jag mig och beskrev situationen. Av vakthavande polis fick jag ett överseende leende ungefär uttryckande, att han ansåg att min begäran om hjälp kom från en överdrivet socialt ambitiös tant. Och så kom hans reaktion: »Det är ju självförvållat.»

I den stunden rann adrenalinet till hos mig. I ilskan fick jag emellertid endast fram något om att även om så var fallet var mannen en människa i behov av hjälp. Vakthavande lovade att ringa radiopolisen. Jag återvände till hörnet där fylleristen fortfarande satt, vaktad av den unge hjälparen — han hälsas om han läser detta — och omtalade för dem att hjälp skulle komma. Dessvärre hade jag ej möjlighet att invänta radiopolisen.

Av de säkerligen hundra människor, som passerade förbi oss under de cirka 45 minuter vi sysslade med denne vinglande, raglande, fallande man var det ingen mer än den omkring 25-åriga damen och trenchcoatmannen som på något sätt gjorde något för att hjälpa. Ingen visade tecken på medlidande för människan på gatan. Jo, en äldre dam, som gått för att handla i ett kvällsöppet varuhus och som sett mannen på dit- och återvägen, kom fram till mig och sa: »men denna man måste ju få vård.» För alla andra var han »bara full».

Vi är kända för att vara ett socialt högt stående folk och det sägs att vi har en hög standard. Men denna episod tycks mig visa att så alldeles välbeställt är det väl inte i alla situationer med vår »standard» ifråga om medkänsla med nödställda medmänniskor.

Runnagården — en unik anstalt

Runnagården är en unik anstalt. Det är första gången en vårdanstalt för kvinnliga alkoholmissbrukare byggts direkt för sitt ändamål. Tidigare har man fått flytta in i ålderdomliga och provisoriska lokaler. Och det är första gången en anstalt av detta slag förlagts till en stad — visserligen i en utkant av Örebro, ett nybebyggt område, men dock inte alltför långt från stadens centrum.

Och även om det finns ett stängsel kring anstaltsområdet, har man vid en rundvandring mera intryck av ett hem. De olika byggnaderna ligger utspridda över ett ganska stort område. Och det är minsann inga höghus. Två våningar är högsta hushöjden. Alla rum är mycket trevligt inredda.

Allt är anlagt på att visa att det är här fråga om vård, inte om straff från samhällets sida. Ett nytt synsätt har brutit fram.

— Tyvärr var det tidigare så, att den kvinnliga alkoholistvården inte fick vad den behövde, sade generaldirektör Ernst Bexelius vid invigningen. Det ansågs vara ett litet problem — ingenting att satsa på. Här har dock gjorts en insats. Vi har fått ett instrument, väl ägnat uppgiften att hjälpa de människor som kommer hit. Nykterhetsvården har gamla synder att bota för. Det är inte att undra på att folk haft motståndsinställning som kommit till anstalterna.

— Detta är inte vård, det är fängelse, har de sagt. Det räcker inte med avhållsamhet från spritdrycker och arbetsträning etc. Vi måste ge patienterna en känsla av att verkligen bli vårdade.

Runnagården har nära kontakt med Mellringe. Anstalten delar överläkarsjänst med detta sjukhus. Den tar också maten därifrån.

Generaldirektör Bexelius sade även, att man inom nykterhetsvården hade en känsla av att man skulle kunna lyckas bättre om de personella resurserna vore större. Det behövs inte minst assistenter och psykologer. Det behövs också mer forskning, framförallt på den psykologiska sidan. Vi måste få fram en resultatstatistik som säger hur vi lyckats med våra vårduppgifter.

Om den nya syn som trängt fram talade även socialminister Sven Aspling. Tidigare hade det varit svårt att få en kommun att ta emot en alkoholistanstalt, men när det gällde Runnagården, stod kommunerna i kö. Att det blev Örebro, berodde inte minst på stadens centrala läge. Patienterna kommer från hela landet. Och det är nära till annan sjukvård. Mellringe betyder en hel del.

En storstadsföreteelse

Alkoholism bland kvinnorna är främst en storstadsföreteelse. Enligt en utredning av 1964 års nykterhetsvårdsundersökning var en dag i novem-

ber 1964 antalet pågående undersökningar eller olika former av åtgärder vid samtliga nykterhetsnämnder omkring 27 200. 1 700 gällde kvinnor eller 6 procent. För storstäderna Stockholm och Göteborg var siffran för kvinnorna omkring tre gånger så hög som för det övriga landet. Fylleriförseelserna ökar bland kvinnorna även om de bara motsvarar 3 procent av hela antalet. Ökningen bland kvinnorna faller på ungdomsåldrarna. Maximum ligger i åldern 15—17 år. För männen på 18—20 år.

Anstaltsstyrelsens ordförande, länsarbetsdirektör Martin Engvall, berättade att anstalten kostat 5,5 miljoner kr, därav 3,2 miljoner kronor i byggnadskostnader. — Jag tror att vi alla måste erkänna att staten här gjort en rejäl satsning, sade han.

När Runnagården kan utnyttjas till hela sin kapacitet och Hagbyhemmet utanför Uppsala avvecklats kommer all anstaltsvård för kvinnor i landet att bli koncentrerad till Örebro län — med undantag för ett par små enskilda vårdanstalter. Det äldre vårdhemmet Brotorp kommer att stå under samma ledning som Runnagården och samordnas med verksamheten där. Runnagården har plats för 46 patienter. De är bland annat förlagda i tre paviljonger med tio platser i varje. En av patienterna tjänstgör som husmor i varje paviljong. Maten får man som sagt från Mellringe. Men det finns kokmöjligheter och matsalarna kan om kvällarna användas som TV-rum. Det är gott om telefonautomater. Patienterna har också möjlighet att inköpa tidningar, gottis och andra ting. De får ut en kontant summa och behöver inte som på en del andra anstalter skriva upp varje inköp. Också det något nytt som börjar införas på vårdanstalterna. Personalstaten upptar 22 tjänster men åtminstone vid invigningen var inte alla besatta. Det är inte minst brist på assistenter. Ingen av personalen bor på anstalten utan får hyra i närheten. Och det har inte varit någon svårighet att skaffa bostad. Örebro stad har varit mycket tillmötesgående.

I de övriga husen är bland annat intagningsavdelning, sjukavdelning med 6 rum, administrationslokaler, samlingssal och verkstäder inrymda. Till att börja med har man startat med symaskiner och vävstolar. Kunder är en del privata firmor samt Försvarets fabriksverk i Arboga. Några lokaler står ännu oanvända. Man vill vänta och se vad de lämpligen kan användas till. De patienter, som så kan, får arbeta utom Runnagården.

Anstaltsdirektör Berit Zetterman betygade också efter rundvandringen att det var en stimulerande uppgift att vara chef för Runnagården. Samhället och dess skattebetalare hade här ställt en vårdin-

rättning till de alkoholsjuka kvinnornas förfogande som är funktionell och påkostat inredd och byggd för att inte bli omodern de närmaste åren. Hon ville dock fordra än mer av samhället och allmänheten. Det hjälper ju föga med en funktionell vårdinrättning och behandlingsinriktad personal om samhället utanför inte accepterar individen som erhållit vård.

Den gamla alkoholistlagens huvudtema var att skydda samhället för asociala element. Nykterhetsvårdslagen har fört fram individualterapeutiska åtgärder i förgrunden. När det gällt det tvångsvis omhändertagna klientelet har dock samhällsskyddet fått spela en framskjuten roll, även om man på senare tid klätt företeelsen i andra ord.

Runnagården startar under en period då alla värderingar och normer ställs under omprövning och debatt. Vi lever under ett synnerligt dynamiskt skede. Press, radio och TV inte bara informerar allmänheten utan tvingar den också att själv ta ställning till många intrikata problem, bl a samhällsskydd kontra människovård.

Detta gjorde direktör Zetterman förhoppningsfull. Hon trodde, att tiden blivit mogen för att använda de vårdmetoder som tidigare varit gagnlösa, då samhället ej accepterat deras förekomst. Vi har nu större möjlighet att hjälpa våra patienter att fungera i samhället, att undvika hospitaliseringseffekter. Vi har också säkerligen större möjligheter att få de udda människorna accepterade i samhället. För att lyckas med dessa intentioner måste vi dock undvika att isolera oss. Utvecklingen utom och inom anstalten måste ske parallellt, vi får lägga större vikt vid att observera de moraliska aspekterna inte bara hos patienten och personalen utan hos samhället i stort.

Människovård kan spaltas upp i olika delar, i medicinsk vård, psykiatrisk vård, psykoterapi, social omvårdnad osv, men dessa delar kan inte var för sig klara upp hela problematiken, vården måste integreras, de olika specialiteterna måste utvecklas gemensamt och samtidigt påverka samhället att ge de svaga individerna trygghet inte bara i form av materiellt stöd utan även genom sådana normer och värderingar som individen kan acceptera utan att de skapar skuld känslor. Den snabba utveckling som skett de sista åren, påskyndad av en intensiv pressdebatt, gjorde att direktör Zetterman vågade tro på de nu skisserade förhoppningarna om allmänhetens mera positiva ställning till patienterna.

Rätt till sjukpenning!

Men hon undrade om hon kunde vara lika förhoppningsfull, då det gällde att statsmakterna hejdar sin rationaliseringsiver — att de

förstår att man inte kan rationalisera människovård hur långt som helst. Kan jag också hoppas på — sade hon — att de förändringar som efter hand gjorts i nykterhetsvårdslagen kan komma att snart leda till en helt ny vårdlag, kanske t o m att vi kan få de alkoholskadade att räknas som sjuka och att de kan bli omhändertagna som andra akuta förgiftningar på sjukhus under det akuta skedet och då med rätt att uppbära sjukpenning. I dessa skeden skulle sjukpenningen kunna ha en terapeutisk inverkan, ansåg hon. Den skulle kunna få patienten att bli mindre skuldbelastad och känna sig mer accepterad.

Det faktum att många alkoholskadade nu räds för att ta adekvat vård för sina problem och i stället försöker sjukskriva sig för ryggbesvär och allehanda andra symtom bör inte vara något skäl för att förvägra sjukskrivning under den akuta förgiftningsperioden.

När vi kommit så långt att den superande läkaren blir tillfrågad av sin bordsgranne inte endast om de sista magsårsbesvären utan även den sista alkoholdebauchen, då tror jag — sade direktör Zetterman — att vi kan erhålla ett sådant behandlingsklimat som gör det möjligt för oss att rätt utnyttja våra vårdresurser.

Varje vårdpaviljong har ett stort kök, som patienterna själva får svara för. En av dem tjänstgör som husmor

Men innan utvecklingen nått så långt får vi vara realistiska och anpassa vårdinnehållet efter den aktuella utvecklingsperioden. Vad Runnagården med vårdavdelningen Brotorp kan bidra med för att påskynda utvecklingen är att bevisa att anstalter inte behöver vara avskräckande inrättningar utan en vårdform med ett brett behandlingsregister till sitt förfogande, som kan anpassas efter varje patients individuella behov.

Reporter: SVEN STRÖMBLAD

Summary

SWEDEN AS AN IMMIGRATION COUNTRY

During the post-war period close on half a million people have entered Sweden as immigrants. Even though economic and general conditions fluctuate and thereby also the influx of people, we shall have to expect a similarly high number in the future, too. Sweden will have an increasingly heterogeneous population structure like the peoples of the European Continent. However, in the opinion of Arne Redemo, secretary of the Ministry of the Interior's working party on immigration questions, we have done little to prepare ourselves for our new position as an immigration country. Research will be required as a basis for long-term planning. As a first step in this direction the Working Party has commissioned Docent Harald Swedner in Lund to map out the relevant sphere of research and pinpoint some of the particularly urgent tasks. Pending the results of the research work the Working Party has conducted a public opinion survey, the primary aim of which was to investigate the immigrants' need of information but which also shed light on certain sociological aspects.

The survey revealed that the average age of immigrants is much lower than that of the Swedish population. Compared with several other immigration countries the distribution of sexes is more even among immigrants to Sweden. All immigrants are offered free Swedish lessons. Only a few succeed in obtaining administrative employment—knowledge of the language and other education are otherwise insufficient. Quite a number of immigrants take up technical employment, and we have a relatively high number of foreign doctors. A further number are engaged in artistic and literary work. But in Sweden, as in all other immigration countries, immigrants become mainly manual workers, often in the lowest paid jobs.

The survey also indicated that a fairly large number have managed to acquire the normal standard attributes—radio, TV and car. In some cases they do this at the cost of having an inferior dwelling to which, however, they are often referred because of the housing shortage.

50 per cent of immigrants think that in most respects it is better in Sweden than in their native country. Only 3 per cent think it definitely worse in their new country. About one-third consider it roughly as good in Sweden as at home.

Asked what is better in Sweden, a very large percentage answered the salaries and the working hours—work environment. Asked what they thought was worst, 38 per cent of the German-speaking immigrants referred to the health services and dental care. 22 per cent of Italian immigrants thought the Swedes were too stiff or formal. Most southerners are not happy about the climate. The immigrants do not seem so concerned with taxes as are the older Swedes. In the case of Finns, however, 27 per cent complain about them.

The immigrants have to a large extent clustered together in certain areas. The desire to associate with fellow countrymen has no doubt contributed to this concentration. But this makes for fewer contacts with Swedes. Those over the age of 50 find it especially difficult to establish contact with Swedes.

The survey was limited to the five large immigrant groups—the Finns, the German-speaking group, Italians, Yugoslavs and the Greeks.

CENTRAL ALIENS' AUTHORITIES — HUMANITARIAN RATIONALIZATION

Inspector Ulla Hedén of the County Employment Board in Gothenburg points out that the Labour Market Administration personnel have many years of experience in dealing with immigrants' problems. The vital point of the immigrants' difficulties is the language question. It is inconceivable that every local authority should have personnel able to converse with all the different groups of foreigners in their own language. But Inspector Hedén thinks it reasonable that in each region there should be a body which could serve both the Swedish community and the foreigners themselves in their common dealings. Her suggestion is that the county employment boards should therefore be transformed into

central authorities for the foreigners' adjustment problems. "It is tragic for the private individual to have to turn to several different authorities to discuss problems where the one difficulty is a chain reaction of the other."

FREE OR CONTROLLED IMMIGRATION?

Whether we are to have free or controlled immigration now seems to be a question which development has itself answered, says Gösta Johansson, press officer for the National Office for Aliens. He points out that many of those known as tourist immigrants have come from poor rural communities. They have been supported by a belief that a man with a will to work and two strong arms can easily find a livelihood in the blessed land. It was like this in the USA in the days of the America fever, but it is not so today in Sweden when agricultural, forest and constructional workers are more and more becoming machine operators and when these work groups are fast shrinking. At the turn of the year 1965—1966 there were 800—1,000 Yugoslavs gathered together in camps in Sweden, people for whom neither housing nor work could be found. It is impossible to say how many immigrants there would be if there were no form of immigration barrier whatsoever. Estimates based on the short-term view have alternated between 500,000 and one million. In this situation, control appears to be a necessity regardless of how it is wished to be organized.

As press officer, Gösta Johansson has had experience of the fact that the Swedish press makes considerable efforts to eliminate prejudices and clear the way for immigrants. It often takes sides with the foreigner when he becomes the object of compulsory measures on the part of the authorities, even though there may exist legal grounds or good reasons otherwise for such measures. The National Office for Aliens is one of our most criticized government institutions. A more open, more judicial handling of important, individual matters concerning aliens would counteract the mistrust and contradict the accusations of inhumanity and abuse of power which the handling of such matters behind closed doors so easily leads to. A contribution by the layman is clearly desirable even in a more judicial action of this kind.

SICK REFUGEES

Kerstin Hellner, social welfare officer, gives an account of sick refugees in Sweden:

On 1st July 1947 the Board of Health took over the care of about 800 refugees. They were brought together in sanatoria and convalescent homes. In the case of 43 orthodox Jewish patients a barrack-type building was arranged in Stråtenbo for ritual cooking and a small synagogue was opened. A growing number of repatriates were given the opportunity to travel to the USA or other countries. Many were given work and those who were given housing received social assistance when they were unable to support themselves. Within less than two years the Board's clientele had fallen to about 300. Following a request by the United Nations High Commissioner for Refugees that Sweden should help solve the refugee problem in Europe by taking about 2,000 refugees into Sweden for care and permanent sojourn, the Riksdag set aside funds for 150 sick persons and a corresponding maximum number of relatives. This was in 1950 and since then the government has made funds available each year for either a large or small number of sick refugees and their relatives. A total of 1,321 patients have come into Sweden during the period 1950—1966. Among the refugees who came from afar were Russians and Poles from Hong Kong. Between 1953 and 1963, 43 sick refugees and 44 relatives arrived from China. Many of the refugees have since travelled on to the USA, Australia and Canada. A large number are now working in Sweden. The social services have had to take care of others. On 1st January 1967 the Board of Health had only 15 refugee patients at different hospital institutions but more were expected to arrive during the year.

SWEDISH IMMIGRATION AND MINORITY POLICY

The ever-increasing mobility of labour is gradually changing the population structure in many countries and between separate countries in Europe. In 1965 there were probably about 6 million foreign workers in Western Europe. If the number of naturalized immigrants were added to these, the figure would perhaps have risen to between 8 and 9 million, a figure which would probably swell with further millions if family members were included. These are the words of David Schwarz and Olle Svenning, two writers who defend the rights of the Swedish minorities.

If Sweden were to be compared with traditional immigration countries such as Switzerland and France, the number of immigrants would appear negligible from a relative viewpoint. Yet in 1966 there were about half a million immigrants in Sweden if family members were included. Development is rapid, however, and it would not be unrealistic to assume that, as a result of the higher birth-rate among immigrants and other factors, Sweden will in a few decades have about 25 per cent of the population of foreign origin, despite the present somewhat restrictive immigration policy.

With this view of the future, all talk of immigrants as a minority group appears false. The problem is gradually becoming a national one, and it is therefore of vital importance to Sweden that its immigrants become an integrated part of the community. However, this can only be achieved by showing tolerance and generosity towards the immigrants and giving them the possibility of retaining their traditions and cultural heritage. This is a policy which finds opponents not only among large groups of Swedes but also and above all among those immigrants who have become assimilated. The opinion of these groups is that efforts should instead be directed at total assimilation.

The demand that immigrants and population minorities domiciled in Sweden because of age should surrender their ethnic and cultural identity must create conflict between the immigrant and his "new" country. Such an objective will also lead to hostility towards the host country which the immigrant passes on to his children. A further argument against the "Swedification demand" is that people cannot or do not wish to disengage themselves from their cultural background. On the contrary. According to the American psychologist Kurt Levin's theory of assimilation, what actually happens is that the "abandonment" of a minority community may cause the individual, because of emotional ties with his native group, to experience feelings of guilt (or fear of not being accepted by the majority population), and this leads to a state of distress. The individual tries to keep these feelings of distress under control by disparaging and hating his own group which he wants to leave, or even by fighting the group, which results in a kind of destructive self-hate. Naturally, this state of affairs must not be allowed to arise.

The antipode of total assimilation—militant isolationist cultures, ghettos etc.—is obviously an undesirable development. Isolation always leads to mistrust and mutual aggression and it blocks every opportunity for communication and cultural exchange. The foundation is then laid for the hatred of foreigners which in many immigration countries has brought about shattering national discord. The authors mentioned above believe that the aim of the Swedish immigration and minority policy must be to create a synthesis of assimilation and national individuality, to give the immigrant the choice of assimilating with the majority population or of trying to retain that which he deems important in his cultural background in order to pass it on to his children, and thus try to avoid minority groups from forming separate political parties, national or religious trade unions etc.

If this aim is to be achieved a number of important government reforms on the educational, religious and legal planes must be effected as soon as possible.

The teaching of Swedish and the dissemination of information on social matters among immigrants must rapidly be improved and co-ordinated. This necessitates the creation of a central institute whose task would also be to follow developments in language teaching and social information among immigrants in

other immigration countries. Furthermore, a research chair in integration and absorption problems should be established at one of the universities.

It should be possible to arrange the Swedish school system in such a way as to allow the children of immigrants to remain bilingual and to become familiar with their parents' cultural background as a continuation of the cultural traditions they have learnt at home and in their minority community. This would prevent the occurrence of too great a clash between the different generations of immigrants.

No great importance has yet been attached to religious questions, despite the fact that there are already between 80,000 and 100,000 non-Lutherans among Sweden's immigrants. In view of the great number of immigrants who have deep emotional ties with their native religions it is very important that a generous policy with regard to religion be pursued and that it be made easier for immigrants to practise their own religion (e.g. in special premises and at funerals).

Questions falling within the educational and religious spheres can be extended to many other sectors: leisure-time activities, legal institutions, the Armed Forces, the police, social welfare, research etc. Common to all sectors is that the demand for social information is growing and that there will be a great need of people who can be made directly responsible for supplying information to the immigrants and vice versa so far as the immigrants themselves are concerned. In view of the fact that an increasing number of immigrants are now naturalized Swedes and are taking and passing Swedish examinations it should not be difficult to obtain competent information officers.

Both the authorities and private individuals must together help to solve these very complicated adjustment problems. The authors suggest that, in order to co-ordinate efforts in these spheres and thus facilitate the individual immigrant's transition, a central immigration and minority authority which could supervise the planning of and bear the responsibility for all immigration and minority policy should be set up in place of the present National Office for Aliens and the Ministry of the Interior's temporary working party on immigration questions. In addition, representatives of the larger population minorities should be called together for an information meeting, on the basis of which a minority council should be formed for the task of assisting the minority authority and other purposes. A further desirable measure would be to appoint a parliamentary commission to investigate the general standing and position in Sweden of the language, ethnic and religious population minorities. Naturally, representatives of the immigrants should be included in the commission. To solve a number of urgent problems and to bring the results down and anchor policy to the local plane, co-operation councils should be set up in the communes by representatives of the authorities and immigrants. The authors conclude by saying that it is worth paying a high price to solve these questions and thereby avoid those grievous minority conflicts which now occur all over the world.

IMMIGRANTS, THEIR CHURCHES AND THE SWEDISH COMMUNITY

After a detailed report on this subject, Lennart Ejerfeldt outlines the present and future situation in the following manner:

The Catholic and other orthodox churches in Sweden perform free of charge to the community an important curative and social task, but this is rarely noticed. As opposed to the rest of Western Europe, confessional schools in Sweden are considered "undemocratic". Instruction for the children of immigrants in their own religion receives no support whatsoever from the community. Figures showing the extent of Catholic and Jewish religious instruction are met by mistrust from a government commission and are put under suspicion.

In an open, pluralistic society it is obvious that no adult shall be forced to belong to a group, political, religious or of another nature, which he has not himself chosen or approved. At the same time, however, it must be in the public interest that political and religious groups be allowed to exist. Their chances of existing by means of voluntary contributions are becoming less

because of the present tax policy, on which there is far-reaching agreement and which considers a generous deduction for this purpose incompatible with the current system of taxation.

The religious minority and immigrant groups are today living in Sweden under economic conditions which, in the foreseeable future, will make them dependent on outside help. At the same time, they are making an important contribution to the successful adjustment of large immigrant groups to Swedish society. Their economic situation is seriously preventing their integration with the community. Not until they are looked upon as Swedish institutions will they be able to fulfil their task in the best way possible. It would not be in the interests of the Swedish community to render this more difficult.

DO WE NEED FOREIGN LABOUR?

The latest Long-term Planning Committee estimated that Sweden would have a labour deficit of 155,000 persons during the five-year period 1966—1970. The estimate had taken into account a net immigration of 10,000 persons per annum, a fall to less than half the number at the time the investigation was conducted.

It is a fact which has been proved by many earlier enquiries that we all have a tendency to project into the future the present-day situation, including the feelings of optimism or despair that this arouses in us, says Sture Eskilsson of the Swedish Employers' Confederation. He believes that if the long-term planners had gone out with their questionnaires during the winter of 1966/67 it is not altogether unlikely that, instead of a labour shortage they would have found that we would have employment problems during the last years of the 1960s.

Fluctuations in the economic situation affect not only the current labour requirement but also our opinion about how much labour will be required in the long-term view. From this long-term view, however, it seems most likely that the Western world will be able to maintain a rapid rate of progress and a high degree of employment.

Labour shortages brought about by economic or demographic factors are in themselves no deciding national economic reason for promoting an active immigration policy. It should always be possible to use economic policy to balance any general shortage of labour. Bottlenecks in a firm's expansion of production which arise out of an acute labour shortage in a situation where there is generally a very high degree of employment, can be eased by importing foreign labour. In national economic terms this means that when there is a given aim as regards the national economic balance it is possible to maintain a higher degree of employment than would otherwise have been possible. Relieving a firm's acute labour shortage also results in benefits which are difficult to measure, such as greater possibilities of maintaining quality demands in production which easily become jeopardized in a strained situation.

The Swedish age structure is unfavourable at present in that the non-active groups in the lowest and highest age groups are growing considerably faster than the working population. It is obviously desirable that in the future too this trend be counteracted by importing foreign labour.

NO PRIVILEGE TO FREEZE, STARVE AND BE OUT OF WORK

The influx into Sweden of foreign workers has suddenly decreased. Rumours of the deteriorating labour market situation in Western Europe have reached the most remote Greek and Turkish villages more quickly than any official warnings. Ove Casparsson of the Swedish Confederation of Trade Unions points out, however, that at the same time information activity abroad has been intensified, and when economic trends once again point upwards it can be hoped that the bureaux in foreign countries will have been run in and given the authority to enable them to keep immigration within reasonable limits and prevent tragedies of the kind that were both threatened and occurred when the foreign invasion

a year ago overwhelmed our resources for receiving the workers and arranging for them in a way befitting human beings. It suddenly became impossible at the time to find work for them all, let alone housing. It was this situation which enforced the demand for controlled immigration—supported by the immigrants' own organizations. But the Swedish border is still open to people escaping from political persecution. We have fetched and are still taking people from refugee camps. Many of them are sick or handicapped and we try to give them a better life than that in the camp.

With a free European labour market as a goal worth aiming at, it is nevertheless the reality of today which must be the deciding factor. If we cannot provide work or housing then neither do we have the elementary resources to take in more workers from other countries, or as Lars Ahlvarsson of the Swedish TUC puts it: It cannot be considered any special privilege to be allowed to come to Sweden to freeze, starve and be out of work and finish up in a camp for an indefinite time.

We now have about 175,000 foreign workers in Sweden. The Swedish trade union movement has put a great deal of effort and money into setting them on the right road.

A SCEPTICAL PRACTITIONER

For the past 20 years Inspector Karl Kern has been head of the aliens department of the County Employment Board in Malmö. He came to Sweden during late autumn 1938 as a refugee from Nazism. In his native Sudetenland he was a journalist, and after arriving in Sweden he worked for nearly eight years as a grinder and polisher. He is thus familiar with the adjustment problems of foreigners both from the inside and the outside. After the smooth dovetailing of tens of thousands of foreign employees in the Swedish community he is sceptical towards the discussions of experts regarding the adjustment of foreigners. He would like to see less theorizing about foreigners' problems and more practical measures, which he summarizes as follows:

- 1) Let the individual foreigner decide whether he or his children are to become Swedes in all respects or retain the cultural traditions of his people. If he chooses the latter, there are books, newspapers, sound recordings etc. available to make this alternative possible. The decision will no doubt depend on the immigrant's level of education.
- 2) The isolation in which the first generation of immigrants finds itself is often a matter of its own choice and is by no means experienced as a negative feeling. Perhaps they simply wish to devote themselves in peace and quiet to their families.
- 3) Abolish census registration as a pre-requisite for membership of the National Health Insurance Scheme and as a basis for the payment of child allowances. (At present an immigrant may have to wait more than a year for these benefits.)
- 4) Put all immigrant workers through a camp where they can be informed about Swedish conditions and about the possibilities of smoother adjustment.
- 5) When it comes to helping to protect the immigrants' cultural traditions, the starting point should be their nationality and not their citizenship. In Yugoslavia, for example, there are different nationalities. Many people with Yugoslavian passports have Hungarian as their mother tongue; the Slovenes speak an entirely different language to the Serbs and Croats. The "3,500 Czechs" mentioned in the book "Swedish minorities" are largely Sudeten Germans, and there are many more examples.
- 6) Have available in all »aliens' counties» a social officer who can supply immigrants with information and act in an advisory capacity when necessary.
- 7) Do the work as quietly as possible!

Till socialstyrelsens bibliotek inkommen litteratur under första kvartalet 1967

- ADRELL, R. Klientel- och prognosundersökning vid en statlig vårdanstalt för alkoholmissbrukare. [Stencil.] Gbg 1965. (Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet.)
- ALKOHOL — vanor och verkningar. 2 uppl. Sthlm 1967. (Centralförbundet för nykterhetsundervisning.)
- AWAD, M. Report on slavery. New York 1966. (United nations publ 67.14.2.)
- BARNES, ELIZABETH. Människor på sjukhus. [Övers fr engelskan.] Sthlm 1966.
- [BJÖRKLUND, M. & ROMÁN, O.] Tjänstemän och önskemål om pensionärsbostäder. [Under ledning av *J Trost.*] [Stencil.] Upps 1966. (Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.)
- BONNICHSEN, R [m fl]. läkemedel och trafik. Sthlm 1967. (Meddelanden) från Institutet för maltdrycksforskning. 16.)
- BOTTOMORE, T B. Klass och elit. Klasskillnader och klasskonflikter i modernt samhällsliv. [Övers fr engelskan av Maj & P Frisch.] Sthlm 1966.
- BRATT, NANCY. Karaktärsutveckling hos barn och ungdom. Anpassning och avvikelse. [Övers fr danskan av Gunnel Bratt.] Sthlm 1967.
- BRONNER, K & LEVI, L. Stress i arbetslivet. Medicinska och psykologiska synpunkter på arbetslivets stress. Sthlm 1967. (PA-rådet.)
- BURGIN, T & EDSON, PATRICIA. Spring Grove. The education of immigrant children. London & New York 1967.
- CASPARSSON, R. Saltsjöbadsavtalet i historisk belysning. Sthlm 1966.
- CHRISTIE, N. Kriminalsociologi. Oslo 1965.
- DOLLERUP, P. Thailand mellan USA och Kina. Sthlm 1967. (Världspolitikens dagsfrågor 1967:1.)
- DORFMAN, H. Labor relations in Norway. Rev ed. Oslo 1966. (The Norwegian joint committee on international social policy.)
- EKSTRÖM, J. EEC i arbete. Sthlm 1967. (Världspolitikens dagsfrågor 1967:2/3.)
- ESKILSSON, S. Löneutveckling under kontroll. Sthlm 1966. (Publ från Svenska arbetsgivareföreningen. 21.)
- EUROPARÅDET. European conference of Directors of criminological research institutes, Strasbourg. [Stencil.]
1. 9th—21th Dec 1963. Strasb 1965.
 2. 26th—28th Nov 1964. Strasb 1965.
 3. 24th—25th Nov 1965. Strasb 1966.
- FLODERUS, BIRGITTA. Realistisk narkotikakunskap. Allmänhetens reaktion på TV:s narkotikaserie. Barkarby 1967. (Riksförbundet mot alkoholmissbruk.)
- FÖRENTA NATIONERNA. Housing in Africa. New York 1965. (Publ 66.2 K. 4.)
- Department of economic and social affairs. Proceedings of the world population conference, Belgrade, 30 Aug — 10 Sept 1965. Vol 1. New York 1966. (Publ 66.13.5.)
- 1965 report on the world social situation. New York 1966. (Publ 66.4.7.)
- Handbook of civil service. Laws and practices. New York 1966. (Publ 66. 2 H 2.)
- Economic commission for Asia and the Far East. Administrative aspects of family planning programmes. New York 1966. (Publ 66. 2 F.10.)
- FÖRETAGSMORAL och utrikespolitik. En konferensrapport. Sthlm 1967. (Studier och debatt 1966:4.)
- GARLAND, S-O, LINNARSSON, L, KIESER, J & RYDÉN, K. Samhällskunskap för fackskolan. Sthlm 1966.
- GORDAN, K. Att vara övervakare inom barna- och ungdomsvården, nykterhetsvården och kriminalvården. Sthlm 1967.
- GORNE, S & SOHLMAN, S. Prospects for Swedish exports 1970. Sthlm 1967. (Konjunkturinstitutet. Occasional paper 3.)
- GRAHL-MADSEN, A. The status of refugees in international law. Vol 1. Refugee character. Oslo 1966. (Akad avh.)
- HANSEN, BENT. Arbejdslivets demokratisering. Industrielt og økonomisk demokrati. Khvn 1966. (Arbejdernes oplysningsforbund.)
- HASTE, H. Trygghet i Solna. Solna 1966.
- HAUGE, R. Ungdom og alkohol. Oslo 1966.
- HILLMAN, J. Själmordet och själen. [Övers fr engelskan av Gudrun Ullman.] Sthlm 1967.
- HUSÉN, T & CARLSSON, INGVAR. Tonåringarna och skolan. Sthlm 1966.

Pris kr 10:—